

วารสาร

มนุษย์กับสังคม

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

Journal of Man and Society

Faculty of Humanities and Social Sciences

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

Faculty of Humanities and Social Sciences

Maharakham University

ISSN 2286 6779

วารสารมนุษยศาสตร์ สังคม คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

Journal of Man and Society Faculty of Humanities and Social Sciences

ปีที่ 4 ฉบับที่ 2 (ม.ค. 62-มิ.ย. 62)

เจ้าของ: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
วัตถุประสงค์: เพื่อเผยแพร่องค์ความรู้ใหม่ และส่งเสริมให้คณาจารย์ นักวิชาการ นักวิจัย นิสิต รวมทั้งผู้สนใจได้เผยแพร่ผลงานวิชาการ ผลงานวิจัยทางด้านมนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์

ที่ปรึกษาวารสาร: คณบดีและรองคณบดีคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

ขอบเขตเนื้อหา

บทความวิจัยและบทความวิชาการด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ได้แก่ ภาษาและภาษาศาสตร์ วรรณคดี วรรณกรรม ประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ศาสนาและปรัชญา ศิลปกรรม สารสนเทศและการสื่อสาร และสาขาอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

กำหนดการออกเผยแพร่

วารสารมนุษยศาสตร์ สังคม ตีพิมพ์เผยแพร่ราย 6 เดือน (ปีละ 2 ฉบับ)
มกราคม-มิถุนายน
กรกฎาคม-ธันวาคม

ทุกบทความที่ตีพิมพ์ต้องผ่านการพิจารณาเห็นชอบจากผู้ทรงคุณวุฒิ (Peer Reviewed) ในสาขาวิชานั้นไม่น้อยกว่าสองท่าน ทศนะและความคิดเห็นของบทความในวารสารฉบับนี้ เป็นของผู้เขียนแต่ละท่านไม่ถือเป็นทศนะและความรับผิดชอบของกองบรรณาธิการ

ส่งบทความตีพิมพ์ได้ที่: กองบรรณาธิการวารสารมนุษยศาสตร์ สังคม
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม 44150
หรือที่ Email: husoc.msu.journal@msu.ac.th

พิมพ์ทั้งหมด 200 เล่ม

สงวนลิขสิทธิ์ตามกฎหมาย

issn 2286 6779

พิมพ์ที่: บริษัท มาตา การพิมพ์ จำกัด

77/261 หมู่ 4 ตำบลบางคูรัด

อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี 11110

คณะกรรมการกองบรรณาธิการ วารสารมนุษยศาสตร์กับสังคม

บรรณาธิการ	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ภาคภูมิ วรรณภา	
กองบรรณาธิการ	ศาสตราจารย์ (เกียรติคุณ) ดร.อานันท์ กาญจนพันธุ์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่	
	ศาสตราจารย์ ดร.สุวิทย์ วีระศาสตร์	มหาวิทยาลัยขอนแก่น
	รองศาสตราจารย์ ดร.กฤษ ทองเลิศ	มหาวิทยาลัยรังสิต
	รองศาสตราจารย์ ดร.ธัญญา สังขพันธ์านนท์	มหาวิทยาลัยนเรศวร
	รองศาสตราจารย์ ดร.กตัญญู แก้วหานาม	มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์
	รองศาสตราจารย์ ดร.โยธิน แสงวงดี	มหาวิทยาลัยมหิดล
	รองศาสตราจารย์ ดร.อรัญญา ศิริผล	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
	รองศาสตราจารย์ ดร.ดาร์รัตน์ เมตตาริกานนท์	มหาวิทยาลัยขอนแก่น
	รองศาสตราจารย์ ดร.จักกฤษ สังขมณี	จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
	รองศาสตราจารย์ ดร.จารุวรรณ ธรรมวัตร	มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
	รองศาสตราจารย์ ดร.สมชัย ภัทรธนาพันธ์	มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
	รองศาสตราจารย์ ดร.นิตยา วรรณกิตร์	มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เก็ตถวา บุญปรากฏ	มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
	อาจารย์ ดร.โสภี อุ่ณะทะยา	มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
ผู้พิจารณาตรวจสอบภาษาอังกฤษ	อาจารย์ ดร.อภิศักดิ์ สุขยิ่ง	
	อาจารย์ ดร.ณัฐหทัย มานาดี	
ผู้ดูแลเว็บไซต์	อาจารย์พงษ์ศักดิ์ สังขมณี	
ออกแบบปก	อาจารย์อิสเรศ สุขเสนี	
พิสูจน์อักษร	อาจารย์พิมพ์ประไพ สุภาวี	
	อาจารย์วัชรินทร์ วรรณโชติ	
เลขานุการ	นางสาวปภาวรินทร์ วรหิน	
	นางสาวเจณจิรา สีมาศ	

บทบรรณาธิการ

เรื่องภาษา มนุษย์ สังคม และท้องถิ่น กำลังมีบทบาทต่อผู้คนและสังคมวิชาการ เป็นอย่างมาก คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม จึงจัดทำวารสารมนุษยกับสังคม ปีที่ 4 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม 2562 - ธันวาคม 2562) ที่มีสาระเกี่ยวกับการศึกษาด้านภาษา ทั้งภาษาไทยและภาษาถิ่น วิถีชีวิต วัฒนธรรม สังคม และวรรณกรรม

วารสารฉบับนี้ในกลุ่มแรกมุ่งเน้นเรื่องทางภูมิศาสตร์และทรัพยากรโดยมีบทความเรื่องการประเมินความเสียหายผลผลิตข้าวจากการเกิดน้ำท่วมบริเวณแม่น้ำชี จังหวัดมหาสารคาม เรื่องการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินและปัจจัยที่การปลูกยางพารา อำเภอเมืองจังหวัดบึงกาฬ และภูมิศาสตร์ลุ่มน้ำยม ว่าด้วยการจำลองธรรมชาติและแนวทางต่อจากนี้ กลุ่มที่สองเรื่องเกี่ยวกับภาษาโดยมีบทความเรื่องการจำแนกชนิดคำในบทเรียนภาษาไทย ไวยากรณ์ศัพท์การกรก เรื่องการบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นชื่อบ้านนามเมืองกับการสอนภาษาไทย กลุ่มที่สามเรื่องท้องถิ่นไทย: การสร้างภาพแทนผ่านหนังสือเรียนภาษาไทย ชุด ภาษาพาที เรื่องภาพแทนเกียรติยศในนวนิยายวายเรื่อง“ดาวเกี้ยวเดือน” การผลิตซ้ำอุดมการณ์ทางการเมืองเรื่องเพศในสังคมไทยกลุ่มสุดท้ายเรื่องเกี่ยวกับวัฒนธรรมการบริโภคข้าวของคนเวียดนาม การสืบสานภูมิปัญญาและมรดกจากธรรมชาติ

หวังเป็นอย่างยิ่งว่า สาระ ความรู้ ความหลากหลายของบทความที่มีเนื้อหาทางภาษา สังคม และวัฒนธรรม ในวารสารฉบับนี้น่าจะเป็นส่วนหนึ่งที่ช่วยสร้างสรรค์ จุดประกายจินตนาการ และเกิดประโยชน์ต่อผู้อ่านทั้งด้านความรู้ใหม่ ระเบียบวิธีวิจัยทางมนุษยศาสตร์ และการบูรณาการศาสตร์อื่นเข้ากับการศึกษาภาษา สังคม และวัฒนธรรม

ภาคภูมิ หรรณา
บรรณาธิการ

สารบัญ

การประเมินความเสียหายผลผลิตข้าวจากการเกิดน้ำท่วม บริเวณแม่น้ำชี จังหวัดมหาสารคาม	11
<i>วาทัญญู นามราช และจตุรงค์ สมอาจ</i>	
การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินและปัจจัยที่มีผลต่อการขยายพื้นที่ปลูกยางพารา อำเภอเมือง จังหวัดบึงกาฬ	29
<i>เกมจิรา เกตุดา และวรวิทย์ จิตรสุขชา</i>	
ภูมิศาสตร์ลุ่มน้ำยม : ว่าด้วยการจำลองธรรมชาติและแนวทางต่อจากนี้	49
<i>เผ่าไทย สีนอำพล</i>	
การจำแนกชนิดของคำในแบบเรียนไทย: ไวยากรณ์ศัพท์การก	85
<i>พิทวัส จำปา</i>	
ท้องถิ่นไทย : การสร้างภาพแทนผ่านหนังสือเรียนภาษาไทย ชุด ภาษาพาที	97
<i>อรรถชัย สุตบนิด</i>	
การบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นชื่อบ้านนามเมืองกับการสอนภาษาไทย	111
<i>ดิศานุวัตร ภูแก้ว</i>	
ภาพแทนเกย์ไทยในนวนิยายวายเรื่อง ดาวเที่ยวเดือน : การผลิตซ้ำอุดมการณ์ ทางการเมืองเรื่องเพศในสังคมไทย	127
<i>อนุชา พิมพ์ศักดิ์</i>	
วัฒนธรรมการบริโภคข้าวของคนเวียดนาม: การสืบสานภูมิปัญญาและมรดก จากธรรมชาติ	147
<i>Trinh Hai Van</i>	
บทวิจารณ์หนังสือ	163
<i>ธีระพงษ์ มีไธสง</i>	
ข้อกำหนดการเสนอบทความวิชาการหรือบทความวิจัย เพื่อตีพิมพ์ในวารสารมนุษยศาสตร์กับสังคม จริยธรรม การตีพิมพ์ผลงาน	167

การประเมินความเสียหายผลผลิตข้าวจากการเกิดน้ำท่วม บริเวณแม่น้ำชีจังหวัดมหาสารคาม

วัญญู นามราช¹, จตุรงค์ สมอาจ², วรวิทย์ จิตรสุขชา³

¹นักศิลปวิทยาสารคามิศาสตร์พัฒนาเพื่อการจัดการทรัพยากร คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

^{2,3}อาจารย์ประจำภาควิชาภูมิศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

บทคัดย่อ

ปัญหาน้ำท่วมบริเวณแม่น้ำชีส่งผลกระทบต่อความเสียหายของพื้นที่นาข้าว บริเวณกว้าง การศึกษามีวัตถุประสงค์เพื่อตรวจวัดพื้นที่น้ำท่วม จำแนกพื้นที่นาข้าว และการประเมินความเสียหายผลผลิตข้าวจากน้ำท่วม ปีพ.ศ. 2554 และ 2560 ด้วยข้อมูล ภาพถ่ายดาวเทียม Landsat 5 และ Sentinel-2 ทำการปรับแก้ข้อมูลภาพด้วยวิธีการปรับแก้เชิงรังสี และการปรับแก้ความคลาดเคลื่อนเชิงเรขาคณิต จำแนกพื้นที่น้ำท่วมและพื้นที่นาข้าวด้วยวิธีการจำแนกเชิงวัตถุ โดยใช้วิธีการจำแนกแบบลำดับขั้น และการจำแนกแบบจุด ภาพข้างเคียงใกล้ที่สุด และประเมินความเสียหายข้าวจากพื้นที่น้ำท่วมนาข้าวร่วมกับข้อมูล ผลผลิตจริงต่อไร่จากสมการประเมินความเสียหาย ผลการศึกษาพบว่า ค่าความถูกต้องของ แผนที่น้ำท่วม ร้อยละ 95.5 และ 96.5% และแผนที่นาข้าวร้อยละ 93 และ 94% ความเสียหายผลผลิตข้าว พบว่า ปี 2554 มีพื้นที่ 131,855.87 ไร่ มีมูลค่า 993,716,766.80 บาท เนื่องจากได้รับผลกระทบจากพายุโซนร้อน ส่งผลให้น้ำล้นเข้าท่วมพื้นที่บริเวณกว้าง และปี 2560 มีค่าความเสียหาย 88,420.35 ไร่ มูลค่า 430,829,683.34 บาท เนื่องจากส่วนใหญ่ เป็นพื้นที่ราบต่ำ และบางพื้นที่มีการสนับสนุนเรื่องของการสร้างพนังกั้นน้ำ ประกอบกับ พื้นที่นาข้าวมีสัดส่วนลดลง ส่งผลให้ปัจจุบันมีความเสียหายน้อยลง ผลการศึกษาสามารถ เป็นฐานข้อมูลเพื่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องใช้วางแผนตัดสินใจให้ความช่วยเหลือเกษตรกรที่ ได้รับความเสียหายได้

คำสำคัญ: น้ำท่วม ความเสียหายผลผลิตข้าว ภาพถ่ายดาวเทียม Sentinel-2

Damage Assessment of Rice Production from Flooding Closed Chi River in Maha Sarakham Province

¹Wathanyu Namrach, Jaturong Som-ard², Worawit Jitsukka³

¹BS student, Development Geography for Resources Management, Faculty of Humanities and Social Sciences, Mahasarakham University

^{2,3}Lecturer, Development Geography for Resources Management, Faculty of Humanities and Social Sciences, Mahasarakham University.

Abstract

The flood victim around Chi River affected to damage the rice fields in a wide. The study aimed to measure flood area, classify rice field, and evaluate damage of the rice yields from flood victim in 2011 and 2017 by Landsat 5 and Sentinel-2 to prepare the image data using radiation and geometric correction. After that, flood area and the rice fields were identified by Object-based Image Analysis (OBIA) with Hierarchy classification and Nearest Neighbor Classifier (NN). The evaluated damage of rice from flood area with actual yield data per rai were conducted. In the results, flood map was 95.5 and 96.5%. The rice field maps were 93 and 94%. The damaging of rice yields found that there were 131,855.87 rai as 993,716,766.87 baht in 2011 caused by the effect of tropical storm made the higher rainfall overflowing in a wide area. In 2017, there were the damaging around 88,420.35 rai of 430,829,683.34 baht. Mostly areas have low plains and there are contributed to create the flap blocking in some areas and the rice fields has decreased. In addition, in the present has decreased damage. The result can be a database for the relevant authorities use planning decisions to assist agriculturists who have been damaged.

Keywords: flood, the damage of rice yields, Santinel-2 image

บทนำ

จังหวัดมหาสารคามตั้งอยู่บริเวณตอนกลางของภาคตะวันออกเฉียงเหนือลักษณะภูมิประเทศเป็นพื้นที่ค่อนข้างราบเรียบถึงลูกคลื่น ความสูงจากระดับน้ำทะเล 130 - 230 เมตร และปริมาณน้ำฝน 1,000 - 1,200 มิลลิเมตรต่อปี (สำนักพัฒนาอุตุนิยมวิทยา, 2560) มีแม่น้ำชีเป็นแม่น้ำสายสำคัญไหลผ่านอำเภอโกสุมพิสัย กันทรวิชัย และอำเภอเมืองมหาสารคาม ประชากรประกอบอาชีพการเกษตรประเภทนาข้าวเป็นหลัก ทำให้ประชาชนใช้ทรัพยากรจากแม่น้ำชีเพื่อทำการเกษตรในฤดูแล้ง ส่งผลให้พื้นที่โดยรอบแม่น้ำชีมีกิจกรรมทางการเกษตรประเภทนาข้าวอย่างเข้มข้น (วิชญ์วัฒน์ หาจันทรศรี, 2560) อย่างไรก็ตาม จังหวัดมหาสารคามประสบปัญหาน้ำท่วมปี 2554 และ ปี 2560 ได้รับผลกระทบจากน้ำท่วมและความเสียหาย ประกอบด้วย ลักษณะทางด้านกายภาพ สังคม เศรษฐกิจ และรวมถึงพื้นที่เกษตร เป็นพื้นที่ที่ได้รับความเสียหายมากที่สุดรวมทั้งสิ้น 174,696 ไร่ (MGR Online, 2554. สำนักงานประชาสัมพันธ์จังหวัดมหาสารคาม, 2560) เพราะได้รับผลกระทบจากพายุฤดูร้อน ลักษณะกายภาพส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ราบต่ำและมีแม่น้ำไหลผ่าน ขณะที่ฝนหนักอย่างต่อเนื่องทำให้น้ำบริเวณแม่น้ำชีมีปริมาณที่มากเกินไปเกินศักยภาพที่รองรับ ส่งผลให้เกิดสภาวะน้ำล้นตลิ่งเข้าท่วมพื้นที่ราบต่ำตามสองฝั่งแม่น้ำชี (กรมทรัพยากรน้ำ, 2560. สำนักงานป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยจังหวัดมหาสารคาม, 2560)

ปัจจุบันเทคโนโลยีจากการรับรู้ระยะไกลมีการพัฒนาอย่างรวดเร็ว จากการศึกษา Kaplan and Avdn (2017) ทำการสกัดขอบเขตพื้นที่น้ำจากภาพถ่ายดาวเทียม Sentinel-2 ด้วยวิธีการจำแนกข้อมูลภาพเชิงวัตถุ (OBIA) ร่วมกับค่าดัชนีความต่างของน้ำ (Water index) เพื่อแสดงผลลัพธ์เป็นพื้นที่แหล่งน้ำ พบว่า แผนที่พื้นที่น้ำมีค่าความถูกต้องสูง เพราะภาพถ่ายสามารถสกัดพื้นที่แหล่งน้ำได้ดี และทำการจำแนกพื้นที่นาข้าวด้วยข้อมูลภาพถ่ายดาวเทียม RADARSAT-1 SAR (standard mode) เพื่อทำแผนที่พื้นที่ปลูกข้าว นาปีภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ด้วยวิธีการจำแนกแบบควบคุม Maximum Likelihood พบว่า เทคนิคการวิเคราะห์ข้อมูลเรดาร์ที่ใช้ศึกษานี้ให้ผลลัพธ์ความถูกต้องปานกลาง สามารถทำแผนที่แสดงพื้นที่นาข้าวโดยรวม (เริงศักดิ์ กตเวทิน และ ปาณทัช เจิมไธสง; 2549) ญาตา โภธธรรม และคณะ (2553) ทำการศึกษาพื้นที่น้ำท่วมบ่อยเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ โดยทำการวิเคราะห์ข้อมูลภาพถ่ายจากดาวเทียม SPOT-5 และ LANDSAT 1 เพื่อแสดงพื้นที่บ่อยเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำและฐานข้อมูลบ่อยเลี้ยงสัตว์น้ำ ซึ่งการศึกษาพื้นที่น้ำท่วมบ่อยเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำสามารถแสดงแผนที่จำนวนบ่อยเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำและความเสียหายที่เกิดขึ้น

ดังนั้นผู้วิจัยจึงทำการประเมินความเสียหายผลผลิตข้าวจากน้ำท่วมบริเวณแม่น้ำชีด้วยข้อมูลภาพถ่ายดาวเทียม Landsat และ Sentinel-2 ทำการตรวจวัดพื้นที่น้ำก่อนและ

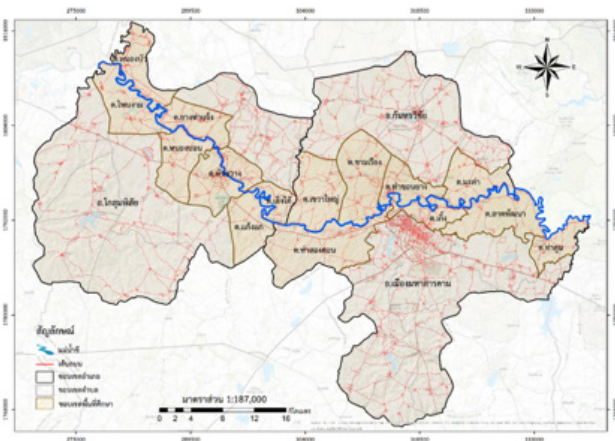
ขณะเกิดน้ำท่วมด้วยค่าดัชนีความต่างของน้ำ (Water index) เพื่อแสดงผลลัพท์แผนที่พื้นที่น้ำ ทำการจำแนกพื้นที่น้ำท่วมด้วยหลักการจำแนกข้อมูลภาพเชิงวัตถุ (OBIA) และซ้อนทับข้อมูล (Overlay analysis) แผนที่น้ำท่วมและพื้นที่น้ำท่วม เพื่อประเมินความเสียหายผลผลิตข้าวรวมกับการสำรวจภาคสนามเก็บรวบรวมข้อมูลผลผลิตข้าวเฉลี่ยต่อไร่และราคาผลผลิตข้าวเฉลี่ยของเกษตรกรที่รวบรวมจากเจ้าหน้าที่เกษตรประจำตำบลผลการศึกษสามารถเป็นฐานข้อมูลเพื่อจัดทำแผนที่และเป็นแนวทางการประเมินหาค่าความเสียหายของผลผลิตข้าว

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อตรวจวัดพื้นที่น้ำท่วมบริเวณโดยรอบแม่น้ำชี จังหวัดมหาสารคาม ด้วยข้อมูลภาพถ่ายดาวเทียม Landsat 5 Landsat 7 และ Sentinel-2 ปี 2549- ปี 2560
2. เพื่อจำแนกการใช้ที่ดินประเภทนาข้าวบริเวณโดยรอบแม่น้ำชี ด้วยข้อมูลภาพถ่ายดาวเทียม ปี 2554 และ ปี 2560
3. เพื่อประเมินความเสียหายผลผลิตข้าวจากการเกิดน้ำท่วม ปี 2554 และปี 2560

ขอบเขตการศึกษา

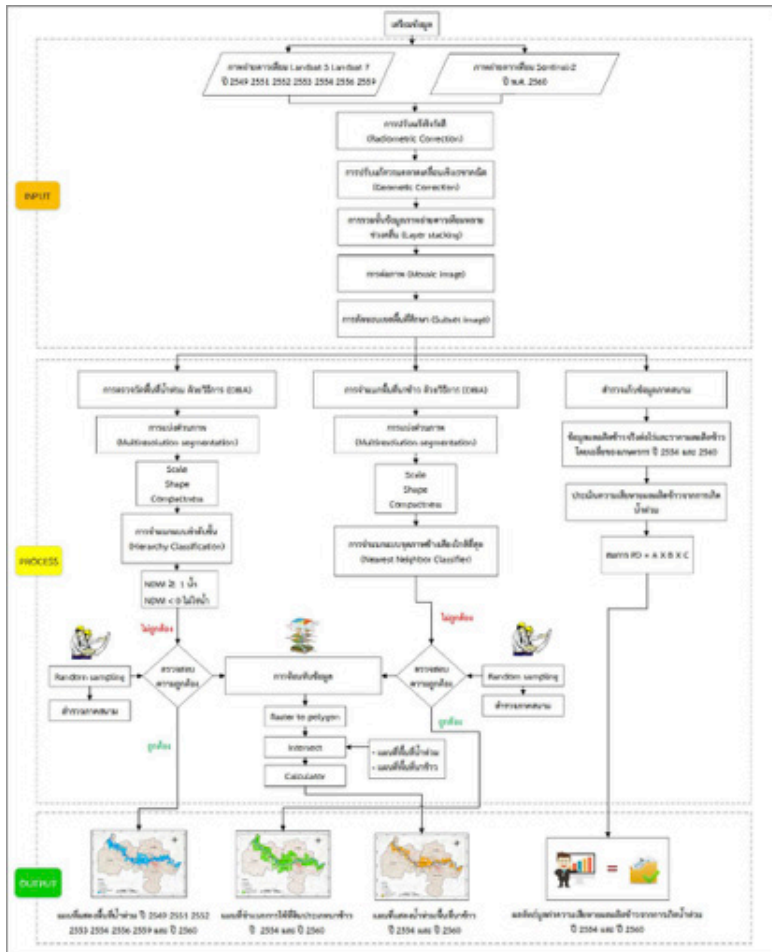
การศึกษาคั้งนี้ทำการเลือกอำเภอจังหวัดมหาสารคามที่มีแม่น้ำชีไหลผ่านประกอบด้วย อำเภอโกสุมพิสัย กันทรวิชัย และเมืองมหาสารคาม มีเนื้อที่ 5,267.55 ตารางกิโลเมตร แบ่งการปกครองออกเป็น 13 อำเภอ 133 ตำบล 1,944 หมู่บ้าน ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 แผนที่แสดงขอบเขตพื้นที่ศึกษา

วิธีการดำเนินงานวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีขั้นตอนในการวิเคราะห์ประกอบด้วย การเตรียมข้อมูล สักรวจภาคสนาม จำแนกพื้นที่น้ำท่วมและปลุกข้าว และแสดงผลลัพธ์ ดังนี้

ภาพที่ 2 ขั้นตอนและวิธีการดำเนินงาน

1. ข้อมูลที่ใช้ในการศึกษา

ทำการเลือกกลุ่มประชากรตัวอย่างที่ทำการปลูกข้าวและได้รับความเสียหายจากน้ำท่วม โดยการออกภาคสนามเก็บรวบรวมข้อมูลผลผลิตข้าวจริงต่อไร่และราคาข้าวที่ได้รับผลกระทบจากการเกิดน้ำท่วมบริเวณโดยรอบแม่น้ำชีจากเจ้าหน้าที่เกษตรประจำตำบลมีจำนวนทั้งสิ้น 15 คน เพื่อใช้เป็นแนวทางประเมินหาความเสียหายผลผลิตจากน้ำท่วม ดังนี้

- ภาพถ่ายดาวเทียม Landsat 5 ระบบTM มีรายละเอียด 30 X 30 เมตร จากสำนักงานธรณีวิทยาของสหรัฐอเมริกาทำการเลือกแบนด์ 1 (Blue) แบนด์ 2 (Green) แบนด์ 3 (Red) และแบนด์ 4 (NIR) เพื่อใช้ในการตรวจวัดพื้นที่น้ำท่วม วันที่ 30 เดือน ธันวาคม ปี 2549 วันที่ 4 เดือน พฤศจิกายน ปี 2551 วันที่ 14 เดือน ธันวาคม ปี 2552 วันที่ 30 เดือน ตุลาคม ปี 2553 วันที่ 2 เดือน พฤศจิกายน ปี 2554 และเพื่อใช้ในการจำแนกพื้นที่นาข้าว วันที่ 27 เดือน กันยายน ปี 2554 ตำแหน่งPath 128Row 49 เมฆ 10%

- ภาพถ่ายดาวเทียม Landsat 7 ระบบTM มีรายละเอียด 30 X 30 เมตร จากสำนักงานธรณีวิทยาของสหรัฐอเมริกาทำการเลือกแบนด์ 1 (Blue) แบนด์ 2 (Green) แบนด์ 3 (Red) และแบนด์ 4 (NIR) เพื่อใช้ในการตรวจวัดพื้นที่น้ำท่วม วันที่ 10 เดือน พฤศจิกายน ปี 2556 และวันที่ 25 เดือน ธันวาคม ปี 2559 ตำแหน่งPath 128Row 49 เมฆ 10%

- ภาพถ่ายดาวเทียม Sentinel-2 ระบบ Multi Spectral Instrument (MSI)จากองค์การอวกาศยุโรปความละเอียดเชิงพื้นที่ (Spatial resolution) 10 เมตร ค่าการสะท้อน (Spectral resolution) 12 แบนด์ ทำการเลือกแบนด์ 2 (Blue) แบนด์ 3 (Green) แบนด์ 4 (Red) และแบนด์ 8 (NIR) เพื่อใช้ในการตรวจวัดพื้นที่น้ำท่วม วันที่ 26 เดือน ตุลาคม ปี 2560 และเพื่อใช้ในการจำแนกพื้นที่นาข้าว วันที่ 5 เดือน กันยายน ปี 2560

2. การเตรียมข้อมูล

การเตรียมข้อมูลภาพถ่ายดาวเทียมLandsat 5 Landsat 7 และSentinel-2 ทำการดาวน์โหลดภาพถ่ายดาวเทียมLandsat 5 ปี 2549 2551 2552 2553 2554 Landsat 7 ปี 2556 2559 และ Sentinel-2 ปี 2560 โดยทำการเลือกข้อมูลภาพที่อยู่ในช่วงเวลาของการเกิดน้ำท่วมและช่วงเวลาที่เกษตรกรทำเกษตรประเภทนาข้าวจากนั้นทำการการปรับแก้เชิงรังสี (Radiometric Correction)เป็นการปรับปรุงความถูกต้องของค่าการสะท้อนเชิงคลื่น (Spectral reflectance) ที่เกิดจากการบวกรบกวนในชั้นบรรยากาศ เช่น โมเลกุลขนาดเล็ก ฝุ่น และปริมาณเมฆทำให้เกิดความไม่ชัดเจน พร่ามัว ดังนั้นการศึกษาค้นคว้าการปรับแก้เชิงรังสีเพื่อให้การวิเคราะห์และประมวลผลได้ถูกต้องเพิ่มมากขึ้น (ศุจินทร ทองกรณ์, 2559)

ทำการปรับแก้ความคลาดเคลื่อนเชิงเรขาคณิต (Geometric Correction) เป็นการแก้ไขความผิดพลาดหรือความคลาดเคลื่อนทางเรขาคณิตที่เกิดขึ้นเองของข้อมูลภาพถ่ายดาวเทียม เพื่อให้ข้อมูลภาพมีความถูกต้องเพิ่มมากขึ้น ตรงกับข้อเท็จจริงหรือความเป็นจริงบนพื้นผิวโลก เพราะภาพดาวเทียมที่ได้จะมีการบิดเบี้ยวไปจากความจริงของลักษณะภูมิประเทศ (GSP 216, 2015) จากนั้นทำการรวมชั้นข้อมูลภาพถ่ายดาวเทียมหลายช่วงคลื่น (Layer stacking)โดยทำการเลือกแบนด์ Blue, Green, Red, และ NIR และทำการ

ต่อภาพ (Mosaic image) เพื่อให้ภาพถ่ายดาวเทียมครอบคลุมพื้นที่ศึกษา จากนั้นทำการตัดขอบเขตภาพถ่ายดาวเทียม (Subset image) ทำการนำข้อมูลภาพถ่ายดาวเทียมมาตัดขอบเขตพื้นที่ศึกษา ประกอบด้วย อำเภอโกสุมพิสัย อำเภอกันทรวิชัย และอำเภอเมืองมหาสารคาม (อภิศักดิ์ ทำบุญ, 2560)

3. การวิเคราะห์ข้อมูล

การจำแนกพื้นที่น้ำท่วม

การศึกษาค้างนี้ใช้ข้อมูลภาพถ่ายดาวเทียม Landsat 5 Landsat 7 และ Sentinel-2 ปี 2549 2551 2552 2553 2554 2556 2559 และ ปี 2560 เพื่อใช้ตรวจวัดพื้นที่น้ำท่วมด้วยหลักการจำแนกข้อมูลภาพเชิงวัตถุ (OBIA) มีกระบวนการ 2 ขั้นตอน คือ

- การแบ่งข้อมูลภาพ (Image segmentation) เป็นการสร้างวัตถุภาพโดยอาศัยข้อมูลคุณลักษณะบางอย่างที่คล้ายกันของจุดภาพที่อยู่ติดกัน โดยพิจารณาจากการกำหนดปัจจัย (Parameter) ประกอบด้วยขนาด (Scale Parameter) สี (Color) และรูปร่าง (Shape) จากค่าการสะท้อนของช่วงคลื่นแบนด์ R G B และ NIR เพื่อใช้แยกวัตถุพื้นที่น้ำท่วม (ฐิตาภรณ์ สาดแสงจันทร์, 2556)

- จำแนกข้อมูลภาพเชิงวัตถุ (Image object classification) การศึกษาค้างนี้ทำการจำแนกข้อมูลภาพเชิงวัตถุ (Object-based Image Analysis: OBIA) ด้วยวิธีการจำแนกแบบลำดับชั้น (Hierarchy Classification) ร่วมกับค่าดัชนีความต่างของน้ำ (Normalized Difference Water Index: NDWI) เพื่อตรวจวัดพื้นที่น้ำก่อนและช่วงน้ำท่วมซึ่งสามารถคำนวณได้ดังสมการที่ (1) และแสดงการกำหนดค่าการจำแนกค่าดัชนีความต่างของน้ำดังตารางที่ 3.2 (Gardana & Ugur, 2017)

$$N = \frac{\text{GREEN-NIR}}{\text{GREEN+NIR}} \quad (1)$$

โดยที่	NDWI	คือค่าดัชนีความต่างของน้ำ
	GREEN	คือค่าการสะท้อนของข้อมูลช่วงคลื่นสีเขียว
	NIR	คือ ค่าการสะท้อนของข้อมูลช่วงคลื่นอินฟราเรดใกล้

ตารางที่ 1 แสดงการกำหนดค่าการจำแนกน้ำท่วม

ค่าดัชนี	พื้นที่จำแนก
มากกว่าหรือเท่ากับ 0	น้ำ
น้อยกว่า 0	ไม่ใช่ น้ำ

การจำแนกพื้นที่ปลูกข้าว

การศึกษาครั้งนี้ใช้ข้อมูลภาพถ่ายดาวเทียม Landsat 5 ปี 2554 และภาพถ่ายดาวเทียม Sentinel-2 ปี 2560 เพื่อจำแนกการนาข้าวด้วยการจำแนกข้อมูลภาพเชิงวัตถุ (OBIA) คือ

- การแบ่งข้อมูลภาพ (Image segmentation) เป็นการสร้างวัตถุภาพอาศัยข้อมูลคุณลักษณะบางอย่างที่คล้ายกันของจุดภาพที่อยู่ติดกัน โดยพิจารณาจากการกำหนดปัจจัย (Parameter) ประกอบด้วย ขนาด (Scale Parameter) สี (Color) รูปร่าง (Shape) จากค่าการสะท้อนของช่วงคลื่นแบนด์ R G B และ NIR เพื่อแยกวัตถุพื้นที่นาข้าวโดยการศึกษาครั้งนี้ทำการทดสอบเกณฑ์ทั้งหมด 3 ครั้ง จากนั้นทำการเปรียบเทียบกับข้อมูลวัตถุจริงจากการสำรวจภาคสนามเพื่อเลือกเกณฑ์การแยกวัตถุที่เหมาะสมที่สุดในการจำแนกข้อมูล (Pearson, 2000)

- จำแนกข้อมูลภาพเชิงวัตถุ (Image object classification) เป็นการแบ่งข้อมูลภาพออกเป็นส่วนย่อยๆ ซึ่งการจำแนกนาข้าวครั้งนี้ได้ทำการเลือกใช้วิธีการจำแนกแบบจุดภาพข้างเคียงใกล้ที่สุด (NN) ทำการเลือกตัวอย่างของกลุ่มวัตถุที่มีความแน่นอนและชัดเจนจากนั้นตัวอย่างที่เลือกนี้จะถูกพิจารณาคูณลักษณะของวัตถุที่เด่นชัดแต่ละกลุ่มเพื่อจำแนกวัตถุอื่นๆ ที่ยังไม่ถูกทำการพิจารณาคูณลักษณะที่มีใกล้เคียงกันหรือคล้ายคลึงกัน เพื่อทำการแยกข้อมูลวัตถุทั้งหมดในภาพถ่ายดาวเทียม (Reija, 2003)

การตรวจสอบความถูกต้อง (Accuracy Assessment)

การศึกษาครั้งนี้ได้นำแผนที่พื้นที่น้ำท่วมและพื้นที่นาข้าว ปี 2554 และ ปี 2560 ตรวจสอบความถูกต้องพื้นที่จริง โดยอาศัยแผนที่พื้นที่น้ำท่วม ปี 2554 และ ปี 2560 จากสำนักงานพัฒนาเทคโนโลยีอวกาศและภูมิสารสนเทศ (องค์การมหาชน) ร่วมกับเครื่องมือกำหนดตำแหน่งบนโลก (Global positioning system: GPS) ทำการตรวจสอบค่าความถูกต้องการของแผนที่ ซึ่งสามารถคำนวณด้วยสมการของทาโร ยามาเน่ (Taro Yamane) ดังสมการที่ (2) (เนตรนาหงษ์ทอง, 2559)

$$n = \frac{N}{1 + N(e)^2} \quad (2)$$

- โดยที่ n คือ ขนาดของกลุ่มตัวอย่าง
 N คือ ขนาดของพื้นที่น้ำท่วม
 e คือ ค่าความคลาดเคลื่อนของระดับความเชื่อมั่นที่ 90 % เท่ากับ 0.1

การสุ่มจุดตัวอย่างเพื่อตรวจสอบความถูกต้องพื้นที่น้ำท่วมทั้งหมด 200 จุด แบ่งเป็นพื้นที่น้ำท่วม 100 จุด และพื้นที่ไม่เกิดน้ำท่วม 100 จุด ส่วนพื้นที่นาข้าวมีจุดตรวจสอบทั้งหมด 200 จุด แบ่งเป็นพื้นที่นาข้าว 100 จุด และพื้นที่ที่ไม่ใช่ข้าว 100 จุดซึ่งจำนวนจุดครอบคลุมพื้นที่บริเวณโดยรอบแม่น้ำชี

การประเมินความเสียหายผลผลิตข้าว

จากการวิเคราะห์และรวบรวมข้อมูลพื้นที่ปลูกข้าว น้ำท่วม ผลผลิตข้าวจริงต่อไร่ และราคาข้าว การศึกษาครั้งนี้ทำการซ้อนทับข้อมูล (Overlay Analysis) ข้อมูลพื้นที่นาข้าว และพื้นที่น้ำท่วม เพื่อแสดงแผนที่นาข้าวที่ถูกน้ำท่วม และเพื่อทำการประเมินความเสียหายผลผลิต การศึกษาครั้งนี้ใช้ข้อมูลผลผลิตข้าวเฉลี่ยต่อไร่และราคาผลผลิตเฉลี่ย ทำการออกสำรวจภาคสนามเก็บรวบรวมข้อมูลจากเจ้าหน้าที่เกษตรประจำตำบล ปี 2554 และปี 2560 เพื่อใช้ในการประเมินมูลค่าความเสียหายของผลผลิตข้าวจากการเกิดน้ำท่วม ดังสมการที่ 3 (สำนักงานคณะกรรมการกำกับและส่งเสริมการประกอบธุรกิจประกันภัย, 2555)

$$PD = A \times B \times C \quad (3)$$

- โดยที่ PD คือ ความเสียหายผลผลิตข้าว (บาท)
 A คือ พื้นที่ความเสียหาย (ไร่)
 B คือ ผลผลิตข้าวเฉลี่ยต่อไร่ (กก. ต่อไร่)
 C คือ ราคาผลผลิตข้าวโดยเฉลี่ย (บาทต่อ กก.)

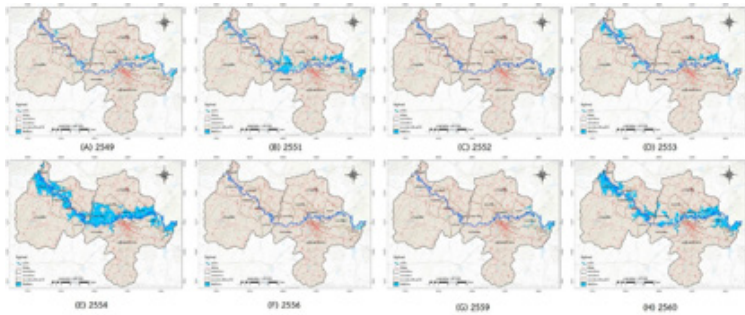
ผลการศึกษา

การตรวจวัดพื้นที่น้ำท่วมบริเวณโดยรอบแม่น้ำชี

การศึกษาครั้งนี้ทำการจำแนกด้วยวิธีการจำแนกเชิงวัตถุ (OBIA) ทำการกำหนดเกณฑ์ค่าพารามิเตอร์ภาพถ่ายดาวเทียม Landsat 5 พบว่า มีค่าที่เหมาะสมมากที่สุด ได้แก่ Scale 10 Shape 0.1 Compactness 0.1 Landsat7 ได้แก่ Scale 10 Shape 0.1

Compactness 0.1 และ Sentinel-2 ได้แก่ Scale 20 Shape 0.3 Compactness 0.3 ซึ่งค่าความถูกต้องจากการตรวจวัดพื้นที่น้ำท่วม พบว่า ปี 2554 มีพื้นที่น้ำท่วมมากที่สุด รองลงมาเป็นปี 2560 2551 และ 2553 ตามลำดับ ดังภาพที่ 3

ภาพที่ 3 แผนที่การตรวจวัดพื้นที่น้ำท่วมรายตำบล ปี 2549 (A) 2551 (B) 2552 (C) 2553 (D) 2554 (E) 2556 (F) 2559 (G) และ ปี 2560 (H)

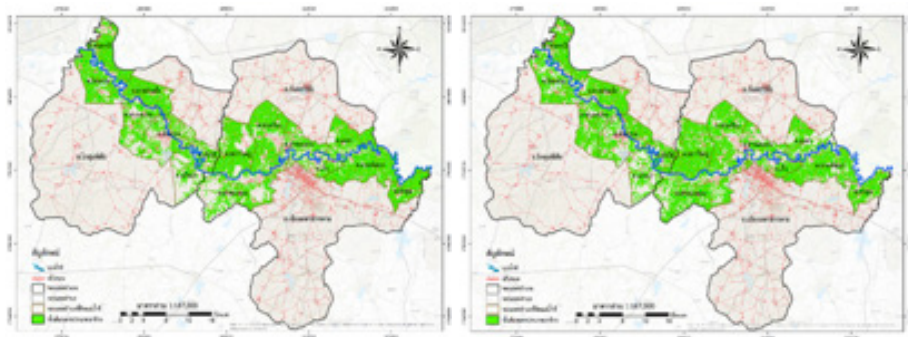
ตารางที่ 2 การจำแนกพื้นที่น้ำท่วมรายตำบล ปี 2549-2560

ตำบล	การจำแนกพื้นที่น้ำท่วมรายตำบล บริเวณแม่น้ำชี จังหวัดมหาสารคาม							
	2549	2551	2552	2553	2554	2556	2559	2560
	พื้นที่ (ไร่)	พื้นที่ (ไร่)	พื้นที่ (ไร่)	พื้นที่ (ไร่)	พื้นที่ (ไร่)	พื้นที่ (ไร่)	พื้นที่ (ไร่)	พื้นที่ (ไร่)
ต. แก้งแก	1,229.32	566.27	-	1,279.11	4,471.64	17.29	-	4,202.90
ต. เลิงใต้	2,022.39	2,466.59	-	237.04	6,590.96	-	-	4,938.71
ต. โพนงาม	422.93	2,738.16	-	7,208.74	23,384.60	-	237.91	22,443.06
ต. ยางท่าแจ้ง	1,172.69	1,436.59	-	3,789.44	12,892.45	-	-	8,987.68
ต. หองบอน	339.43	182.15	-	707.15	5,479.74	-	79.70	3,298.10
ต. หัวขวาง	2,191.74	1,285.21	-	2,139.44	11,251.76	-	-	8,666.32
ต. หอนงบัว	854.21	893.06	-	2,430.41	7,462.10	-	-	4,624.40
ต. เขวาใหญ่	2,420.34	15,355.84	-	64.89	28,201.83	-	-	7,654.38
ต.ท่าขอนยาง	668.84	1,899.65	-	2,605.19	11,008.17	15.18	-	6,765.58
ต. มะค่า	6,717.37	8,729.92	-	8,307.95	18,679.93	635.03	1,405.53	14,943.64
ต. ขามเรียง	321.09	2,540.25	-	747.13	15,862.74	-	-	5,736.35
ต. ลาดพัฒนา	6,254.61	3,628.11	-	2,037.71	12,015.46	635.03	2,613.81	14,552.84
ต. ท่าตูม	203.73	4,549.83	1,258.54	1,854.90	9,000.37	1,987.25	3,766.29	7,720.15
ต. ท่าสองคอน	2,260.05	100.37	-	447.69	7,151.65	-	-	4,256.65
ต. เก็ก	203.73	195.14	-	611.29	3,451.32	-	-	2,328.51
รวม	27,282.47	46,567.14	1,258.54	34,468.08	176,904.72	3,289.78	8,103.24	121,119.27

การศึกษาครั้งนี้ทำการเลือกปีที่มีน้ำท่วมมากที่สุด ได้แก่ ปี 2554 และปี 2560 มาประเมินความเสียหายของผลผลิตข้าวจากการเกิดน้ำท่วม ซึ่งการตรวจวัดพื้นที่น้ำท่วม ปี 2554 และปี 2560 พบว่า มีความถูกต้องโดยรวมร้อยละ 95.5 และ 96.5 มีตำบลที่ได้รับผลกระทบมากที่สุด คือ ตำบลเขาใหญ่ โพนงาม และตำบลมะค่า ซึ่งมีจำนวนพื้นที่ 28,201.83 ไร่ 23,384.60 ไร่ และ 18,679.93 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 15.9, 413.21 และ 10.56 ตามลำดับ ปี 2560 ตำบลที่ได้รับผลกระทบมากที่สุด คือ ตำบลโพนงาม มะค่า และตำบลลาดพัฒนา มีพื้นที่จำนวน 22,443.06 ไร่ 14,943.64 ไร่ และ 14,552.84 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 18.53, 12.34 และ 12.01 ตามลำดับ

การจำแนกพื้นที่ปลูกข้าว

เกณฑ์การแยกข้อมูลวัตถุของภาพถ่ายดาวเทียม Landsat 5 ในปี 2554 พบว่า มีค่าความเหมาะสมมากที่สุด ประกอบด้วย Scale 10 Shape 0.1 และ Compactness 0.1 ภาพถ่ายดาวเทียม Sentinel-2 ในปี 2560 มีค่าความเหมาะสมมากที่สุด ได้แก่ Scale 20 Shape 0.3 Compactness 0.3 การตรวจสอบความถูกต้องการจำแนก ในปี 2554 พบว่า มีความถูกต้องโดยรวมร้อยละ 93 และปี 2560 มีความถูกต้องโดยรวมร้อยละ 94 พื้นที่นาข้าวปี 2554 ตำบลที่มีขนาดพื้นที่นาข้าวมากที่สุด คือ ตำบลท่าสองคอน ลาดพัฒนา และตำบลขามเรียง ตามลำดับ มีพื้นที่จำนวน 37,692.6, 930,303.68 และ 29,943.69 ไร่ ตามลำดับ ปี 2560 ตำบลที่มีพื้นที่นาข้าวมากที่สุด คือ ตำบลลาดพัฒนา ขามเรียง และตำบลท่าสองคอน ตามลำดับ มีพื้นที่ 23,241.2, 528,074.06 และ 23,241.25 ไร่ ตามลำดับ

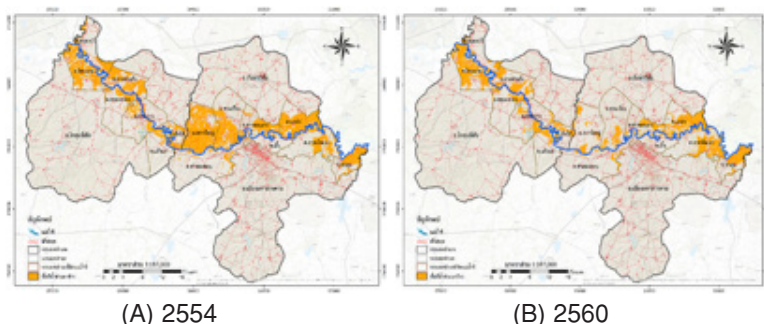
(A) 2554

(B) 2560

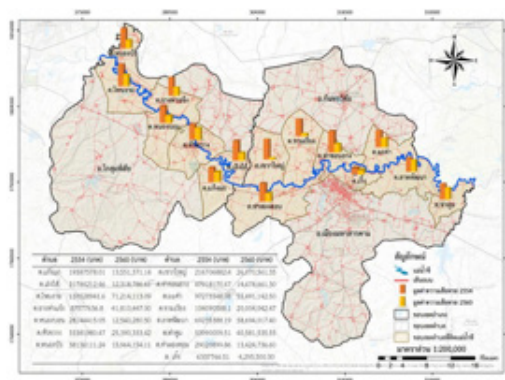
ภาพที่ 4 แผนที่พื้นที่นาข้าวรายตำบล ปี 2554 (A) และปี 2560 (B)

การประเมินความเสียหายผลผลิตข้าวปี 2554 และ ปี 2560

การวิเคราะห์พื้นที่น้ำท่วมและพื้นที่ปลูกข้าวร่วมกับข้อมูลภาคสนามเพื่อประเมินความเสียหายพื้นที่ปลูกข้าว พบว่าปี 2554 มีพื้นที่นาข้าวเสียหายทั้งหมด 131,855.87 ไร่ คิดเป็นมูลค่าความเสียหาย 993,716,766.80 บาท ซึ่งตำบลที่มีความเสียหายมากที่สุด คือ ตำบลเขาใหญ่ โพนงาม และตำบลขามเรียง ตามลำดับ มีพื้นที่นาข้าวเสียหายจำนวน 23,810.28 ไร่ 17,209.96 ไร่ และ 13,724.12 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 21.8, 13.13 และ 10.47 มีมูลค่า 216,706,882.39 บาท 130,528,941.62 บาท และ 104,090,588.14 บาท ตามลำดับ ปี 2560 พบว่า มีพื้นที่นาข้าวเสียหายทั้งหมด 88,420.35 ไร่ คิดเป็นมูลค่าความเสียหาย 430,829,683.34 บาท โดยตำบลที่ได้รับ ความเสียหายมากที่สุด คือ ตำบลโพนงาม ตำบลลาดพัฒนา และตำบลมะค่า มีพื้นที่นาข้าวเสียหายจำนวน 16,741.49 ไร่ 12,448.36 ไร่ และ 12,030.60 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 16.5, 13.13 และ 12.88 มีมูลค่า 71,214,113.09 บาท 58,694,017.40 บาท และ 55,491,142.50 บาท ตามลำดับ

ภาพที่ 5 แผนที่ความเสียหายของผลผลิตข้าวรายตำบล ปี 2554 และ ปี 2560

ภาพที่ 6 แผนที่เปรียบเทียบความเสียหายของ ผลผลิตข้าวรายตำบล ปี 2554 (A) และ ปี 2560 (B)

จากปรากฏการณ์น้ำท่วมที่เกิดขึ้นส่งผลกระทบต่อความเสียหายของการพังทลายของดิน การกัดเซาะ รายได้เกษตรกร พื้นที่อยู่อาศัย ระบบสาธารณูปโภคและสาธารณูปการ และเส้นทางคมนาคมถึงแม้เกษตรกรโดยรอบแม่น้ำซึ่งจะมีการปรับตัวกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้น แต่ชาวบ้านในพื้นที่ยังได้รับความเสียหาย เพราะปัญหาน้ำท่วมที่เกิดขึ้นในปัจจุบันไม่ได้เกิดจากสาเหตุทางธรรมชาติอย่างเดียว แต่ยังพบว่าน้ำท่วมที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาทางพื้นที่ของมนุษย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสร้างเขื่อน ฝายกั้นน้ำ และการขยายพื้นที่เพื่อเพิ่มพื้นที่ทางการเกษตร จนทำให้ไม่สามารถระบายทันจนน้ำเอ่อล้นเข้าท่วมพื้นที่ทางการเกษตรในระยะเวลาที่ยาวนานเกิดความเสียหายค่อนข้างสูงมากต่อพื้นที่เพาะปลูกข้าว ซึ่งทำให้ส่งผลกระทบต่อการจัดการทุนกระบวนการผลผลิตข้าวและการวางแผนจัดการของเกษตรกรและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง (สื่อมวลชน สื่อเพื่อมวลชน เข้มขันทุกข่าวสาร, 2560)

สรุปผลอภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

การประเมินความเสียหายผลผลิตข้าวจากข้อมูลน้ำท่วม พื้นที่ปลูกข้าว และข้อมูลผลผลิตข้าวที่ได้จากการรวบรวมข้อมูลภาคสนามเพื่อให้ได้แผนที่แสดงความเสียหายของข้าวจากน้ำท่วม ซึ่งสามารถช่วยในการวางแผนและเชิงบริหารจัดการพื้นที่ทางการเกษตร โดยค่าความถูกต้องของแผนที่น้ำท่วม พบว่า ปี 2554 และ ปี 2560 มีความถูกต้องโดยรวมร้อยละ 95.5% และ 96.5% โดยภาพถ่ายดาวเทียม Sentinel-2 ปี 2560 มีค่าความถูกต้องสูงเนื่องจากภาพถ่ายดาวเทียมมีคุณสมบัติข้อมูลได้แก่ ความละเอียดจุดภาพ ค่าช่วงคลื่นและค่าสเปกตรัม ค่อนข้างดีและเหมาะสมต่อการจำแนกด้วยวิธีจำแนกเชิงวัตถุ (OBIA) จากงานวิจัยของ Phuong & Yuei-An, 2015; Pradhan, 2017 ได้ทำการจำแนกพื้นที่น้ำท่วมด้วยภาพถ่ายดาวเทียม Landsat 8 Modis และ Radersat-2 โดยใช้วิธีการจำแนกข้อมูลภาพเชิงวัตถุ (OBIA) พบว่า การจำแนกข้อมูลภาพเชิงวัตถุ (OBIA) มีความเหมาะสมกับภาพถ่ายดาวเทียมที่มีความละเอียดสูง เพราะมีผลลัพธ์มีความถูกต้องสูง ซึ่งพื้นที่น้ำท่วมปี 2554 ได้รับผลกระทบจากการเกิดน้ำท่วมมากที่สุดเนื่องจากได้รับผลกระทบจากพายุไซร่อน ส่งผลให้น้ำล้นเข้าท่วมพื้นที่บริเวณกว้าง (MGR Online, 2554) โดยบริเวณที่มีความเสียหายมากที่สุด คือ ตำบลเขาวใหญ่ เพราะลักษณะภูมิประเทศส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่มคล้ายลักษณะของแอ่งกระทะ ส่งผลให้น้ำเอ่อล้นเข้าท่วมพื้นที่บริเวณกว้าง ปี 2560 มีพื้นที่น้ำท่วมมากเนื่องจากมีการระบายน้ำออกจากเขื่อนอุบลรัตน์ โดยบริเวณที่มีความเสียหายมากที่สุด คือ ตำบลโพรงาม เนื่องจากปัจจุบันพื้นที่ดังกล่าวยังไม่มีการสร้างพังกั้นน้ำ ประกอบกับมีลักษณะภูมิประเทศที่ค่อนข้างต่ำ ทำให้ขณะเกิดน้ำท่วมความเสียหายจึงมีมาก

แผนที่พื้นที่นาข้าวปี 2554 และ 2560 พบว่า มีค่าความถูกต้องร้อยละ 93% และ 94 % แผนที่นาข้าวปี 2560 มีค่าความถูกต้องสูงเพราะคุณสมบัติข้อมูลภาพ โดยเฉพาะค่าความละเอียดของจุดภาพที่เหมาะสมต่อขนาดพื้นที่เพาะปลูกข้าวจริง ซึ่งสามารถการจำแนกพื้นที่ปลูกข้าวได้อย่างถูกต้อง จากงานวิจัยของ Salman et al. (2008), ฐิตาภรณ์ สาดแสงจันทร์ (2556) การจำแนกการใช้ที่ดินและเปรียบเทียบความถูกต้องหลังการจำแนกด้วยภาพถ่ายเทียม Landsat 5 Spots 4 และ Ikonos และ จำแนกการใช้ที่ดินด้วยภาพถ่ายดาวเทียม THEOS ด้วยหลักการจำแนกข้อมูลภาพเชิงวัตถุ (OBIA) พบว่า ค่าความถูกต้องสูงกับภาพถ่ายดาวเทียมที่มีความละเอียดสูง ซึ่งผลการจำแนกพื้นที่นาข้าว ปี 2554 พบว่ามีพื้นที่นาข้าวรวมทั้งสิ้น 297,747.25 ไร่ บริเวณที่มีพื้นที่นาข้าวมากที่สุด คือ ตำบลท่าสองคอนคิดเป็นร้อยละ 12.66 เนื่องจากบางส่วนของพื้นที่มีลักษณะภูมิประเทศเป็นที่ราบลุ่มประกอบด้วยมีคุณภาพของเนื้อดินค่อนข้างดี ทำให้มีพื้นที่นาข้าวอย่างหนาแน่น ปี 2560 พื้นที่นาข้าวรวมทั้งสิ้น 255,483.23 ไร่ มีพื้นที่นาข้าวมากที่สุด คือ ตำบลลาดพัฒนา มีพื้นที่นาข้าวคิดเป็นร้อยละ 11.62 เนื่องจากมีคุณภาพของเนื้อดินค่อนข้างดี อีกทั้งยังสามารถใช้น้ำในการเพาะปลูกข้าวได้ตลอดทั้งปี ทำให้มีพื้นที่นาข้าวอย่างหนาแน่น

การประเมินความเสียหายผลผลิตข้าว พบว่า ปีที่มีความเสียหายมากที่สุด คือ ปี 2554 เพราะได้รับผลกระทบจากการเกิดฝนตกหนักจากพายุฤดูฝนค่อนข้างมาก ประกอบกับการระบายน้ำออกจากเขื่อนอุบลรัตน์ทำให้พื้นที่บริเวณโดยรอบแม่น้ำชีเป็นพื้นที่รับน้ำที่มีพื้นที่นาข้าวอย่างหนาแน่น และส่วนใหญ่เป็นที่ราบต่ำอยู่บริเวณรอบแม่น้ำชี ส่งผลให้ขณะที่เกิดน้ำท่วมในแม่น้ำชีเอ่อล้นเข้าท่วมพื้นที่นาข้าวและมีมูลค่าความเสียหายของผลผลิตข้าวที่สูง (คมชัดลึก, 2554) และปี 2560 เป็นปีที่มีความเสียหายของผลผลิตข้าวจากการเกิดน้ำท่วมน้อยกว่าปี 2554 เนื่องจากเป็นปีที่ได้รับผลกระทบจากพายุฤดูฝนที่น้อยกว่าและหน่วยงานที่รับผิดชอบได้เห็นปัญหาดังกล่าว จึงทำการเตรียมพร้อมและป้องกันก่อนเกิดน้ำท่วม โดยมีการสร้างพนังกั้นน้ำ ขณะเดียวกันพื้นที่นาข้าวบริเวณโดยรอบแม่น้ำชีมีสัดส่วนของพื้นที่นาข้าวลดลง จึงทำให้ปัจจุบันมีสถิติความเสียหายของผลผลิตข้าวจากการเกิดน้ำท่วมลดลงอย่างเห็นได้ชัด

งานวิจัยครั้งนี้สามารถใช้เป็นฐานข้อมูลเพื่อให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องใช้ในการวางแผนตัดสินใจและให้ความช่วยเหลือเกษตรกรที่ได้รับความเสียหาย การศึกษาต่อไปควรมีการประเมินความเสียหายผลผลิตข้าวจากน้ำท่วมโดยนำเอาปัจจัย ได้แก่ กายภาพ สังคม และเศรษฐกิจมาวิเคราะห์ร่วมเพื่อให้ผลการศึกษามีความน่าเชื่อถือเพิ่มขึ้น และการจำแนกพื้นที่นาข้าวควรใช้ข้อมูลภาพเรดาร์ที่มีความละเอียดสูงได้แก่ Sentinel-1 และ Radarsat-2 เพราะเป็นข้อมูลภาพที่สามารถทะลุเมฆและหมอกในชั้นบรรยากาศ เพื่อการจำแนกแผนที่น้ำท่วมมีความถูกต้องและมีประสิทธิภาพสูง

เอกสารอ้างอิง

- กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย. (2560). ภัยพิบัติ. [ออนไลน์]. ได้จาก: http://www.disaster.go.th/th/content-disaster_news-5-1/ [สืบค้นเมื่อ 19 กุมภาพันธ์ 2561].
- _____. (2560). สถานการณ์อุทกภัยของประเทศไทย. [ออนไลน์]. ได้จาก: http://social.nesdb.go.th/SocialStat/StatReport_Final.aspx?reportid=1367&template=2R1C&yeartype=M&subcatid=48 [สืบค้นเมื่อ 26 กุมภาพันธ์ 2561].
- กรมอุตุนิยมวิทยา. (2560). ลักษณะการเกิดน้ำท่วม. [ออนไลน์]. ได้จาก: <https://www.tmd.go.th/info/info.php?FileID=48> [สืบค้นเมื่อ 19 กุมภาพันธ์ 2561].
- ชนิษฐา สุตพันธ์. (2560). ภัยพิบัติทางน้ำและการช่วยเหลือผู้ประสบภัย. [ออนไลน์]. ได้จาก: http://203.155.220.119/News_dds/magazine/magazine5/maga5_12.pdf [สืบค้น เมื่อ 20 มีนาคม 2561].
- คำชดล็ก. (2554). มหาสารคามประกาศภัยพิบัติ 10 อำเภอ. [ออนไลน์]. ได้จาก: <http://www.komchadluek.net/news/crime/110144> [สืบค้นเมื่อ 10 พฤศจิกายน 2561].
- จรรยา บุญสอน. (2560). การวิเคราะห์พื้นที่เสี่ยงน้ำฉับพลัน กรณีศึกษาห้วยแม่ท่าแพ อ. ศรีสัชนาลัย จ. สุโขทัย. ปรินญาวิทยาศาสตร์บัณฑิต. มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- จรัณธร บุญญาณภาพ (2558). หลักในการแปลตีความข้อมูลภาพถ่ายดาวเทียมด้วยสายตา.[ออนไลน์]. ได้จาก: http://www.sveng.rmutk.ac.th/dw/rs_manual_classifier.pdf [สืบค้นเมื่อ 25 มีนาคม 2561].
- ญาดา โกรธรม,เมธี แก้วเนิน,วราร์ห์ เทพาหุดี, พุชชพล สุวรรณชัย. (2553). การประยุกต์ใช้การรับรู้ระยะไกลและระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์เพื่อศึกษาพื้นที่น้ำท่วมของบ่อเลี้ยงสัตว์น้ำ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา. เอกสารการประชุมทางวิชาการของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ครั้งที่ 48, 3-5 กุมภาพันธ์ 2553, กรุงเทพฯ, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 1-11.
- ฐิตาภรณ์ สาดแสงจันทร์. (2556). การจำแนกเชิงวัตถุจากข้อมูลภาพถ่ายดาวเทียม THEOS: กรณีศึกษาในบริเวณจังหวัดนนทบุรี. ปรินญาวิทยาศาสตร์บัณฑิต. มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์.
- ทับทิม วงศ์ทะดำ. (2559). การวิเคราะห์พื้นที่เสี่ยงน้ำท่วมโดยกระบวนการลำดับชั้นเชิงวิเคราะห์บริเวณลุ่มน้ำยมตอนล่างจังหวัดสุโขทัย. ปรินญาวิทยาศาสตร์บัณฑิต. มหาวิทยาลัยนเรศวร.

- เนตรนภา หงส์ทอง. (2559). การศึกษาการเปรียบเทียบเทคนิคการจำแนกเชิงจุดภาพ และการจำแนกเชิงวัตถุของพื้นที่การเกษตรจากข้อมูลภาพถ่ายดาวเทียม ไทยโชต: กรณีศึกษา อำเภอพริ้ว จังหวัดเชียงใหม่. ปริญญาวิทยาศาสตรบัณฑิต. มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- มโนลี ศรีเปารยะ เพ็ญพงษ์. (2560). บทเรียนจากประสบการณ์อุทกภัยต่อการเตรียมความพร้อมการป้องกันอุทกภัยในอนาคตของประชาชนบริเวณลุ่มน้ำตาปัดตอนล่าง จังหวัดสุราษฎร์ธานี. วารสารวิทยาการจัดการ, 4: 205-225.
- เริงศักดิ์ กตเวทิน และปานัฑ์ เจิมโธสง. (2549). การใช้ข้อมูลเรดาร์จากดาวเทียม RADARSAT-1 SAR (standard mode) เพื่อทำแผนที่แสดงพื้นที่ปลูกข้าว นาปีในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. วารสารเกษตรศาสตร์, 39: 311-320.
- เริงศักดิ์ กตเวทิน และปานัฑ์ เจิมโธสง. (2552). จำนวนชุดข้อมูล RADARSAT ที่เหมาะสมสำหรับการประเมินพื้นที่ปลูกข้าวในลุ่มน้ำชี. วารสารเกษตรศาสตร์, 39: 303-310.
- ลิขิต น้อยจ่ายสิน. (2557). การประยุกต์ระบบสารสนเทศทางภูมิศาสตร์ เพื่อประเมินพื้นที่เสี่ยงภัยน้ำท่วมในจังหวัดสระแก้ว. วารสารวิทยาศาสตร์บูรพา, 19(2): 179-188.
- วิษณุวัฒน์ หาจันท์ศรี (2560). ฉ.เศรษฐกิจของจังหวัดมหาสารคาม. [ออนไลน์]. ได้จาก: <https://sites.google.com/site/netkak008/02-rak-ban-keid/ch-thraphyagr-thang-thrmchati> [สืบค้นเมื่อ 23 กุมภาพันธ์ 2561].
- ศุจินธร ทองกรณ์. (2559). การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของอุณหภูมิพื้นผิวกับการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินโดยการรับรู้ระยะไกล กรณีศึกษาพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี. ปริญญาวิทยาศาสตรบัณฑิต. มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- ศูนย์ข้อมูลข่าวอาเซียน กรมประชาสัมพันธ์ (2558). ลักษณะภูมิประเทศประเทศไทย. [ออนไลน์]. ได้จาก http://www.asean thai.net/ewt_w3c/ewt_news.php?nid=3098&filename [สืบค้นเมื่อ 23 กุมภาพันธ์ 2561].
- ศูนย์เตือนภัยพิบัติแห่งชาติ. (2560). ลักษณะการเกิดน้ำท่วม. [ออนไลน์]. ได้จาก <https://www.thairath.co.th/tags/> [สืบค้นเมื่อ 21 กุมภาพันธ์ 2561].
- ศูนย์ป้องกันวิกฤติน้ำ กรมทรัพยากรน้ำ. (2560). ศูนย์ป้องกันวิกฤติน้ำ. [ออนไลน์]. ได้จาก <http://mekhala.dwr.go.th/> [สืบค้นเมื่อ 1 มีนาคม 2561].
- ศูนย์ภูมิอากาศ สำนักพัฒนาอุตุนิยมิวิทยา. (2560). ภูมิอากาศจังหวัดมหาสารคาม. [ออนไลน์]. ได้จาก <http://climate.tmd.go.th/map/thailand> [สืบค้นเมื่อ 1 มีนาคม 2561].

- สมชาย เลิศลาภวาทิน. (2560). ฆปท. ประเมึนน้ำท่วมภาคอีสานเสียหายหมื่นล้าน. [ออนไลน์]. ได้จาก <https://www.pptvhd36.com/news/ประเด็นร้อน/61451> [สืบค้นเมื่อ 28 กุมภาพันธ์ 2561].
- สาธิต วงศ์อนันต์นนท์ (2557). วิกฤตน้ำท่วมประเทศไทย 2554 กับผลกระทบทางสังคม. วารสารวิทยาศาสตร์, 2(2): 2-16.
- สำนักงานเกษตรจังหวัดมหาสารคาม. (2560). ข้อมูลทั่วไปจังหวัดมหาสารคาม. [ออนไลน์]. ได้จาก <http://www.mahasarakham.doae.go.th/Document/mahasarakham.pdf> [สืบค้นเมื่อ 25 มีนาคม 2561].
- สำนักงานคณะกรรมการกำกับและส่งเสริมการประกอบธุรกิจประกันภัย. (2555). วิธีการคำนวณมูลค่าทรัพย์สินและมูลค่าความเสียหาย. [ออนไลน์]. ได้จาก <http://www.oic.or.th/th/consumer/question/วิธีการคำนวณมูลค่าทรัพย์สิน-และ-มูลค่าความเสียหาย> [สืบค้นเมื่อ 22 มีนาคม 2561].
- สำนักงานประชาสัมพันธ์จังหวัดมหาสารคาม. (2560). สรุปรายงานสถานการณ์อุทกภัยในพื้นที่จังหวัดมหาสารคาม. [ออนไลน์]. ได้จาก <http://pr.prd.go.th/mahasarakham/ewt>.
- สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร. (2560). สศก. ประเมินเสียหายน้ำท่วม 1.4 หมื่นล้าน. [ออนไลน์]. ได้จาก <http://www.thansettakij.com/content/229501> [สืบค้นเมื่อ 26 กุมภาพันธ์ 2561].
- สื่อมวลชน สื่อเพื่อมวลชน เข้มขันทุกข่าวสาร. (2560). วิกฤตนาสึนวล น้ำท่วมนาข้าวเสียหายกว่า 5 แสนบาท. [ออนไลน์]. ได้จาก <https://suemuanchonnews.com/2017/09/08/> [สืบค้นเมื่อ 15 ตุลาคม 2561].
- สุภาสพงษ์ ฐู่ทำนอง. (2555). หลักการจำแนกข้อมูลภาพเชิงวัตถุ. [ออนไลน์]. ได้จาก <https://www.gotoknow.org/posts/492648> [สืบค้นเมื่อ 22 มีนาคม 2561].
- อนุรักษ์ พิมพ์ศรี (2557). การวิเคราะห์ระดับความเสี่ยงจากความเสียหายโรงเรียนที่ถูกน้ำท่วม อำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก. ปรึญญาวิทยาศาสตร์บัณฑิต. มหาวิทยาลัยนเรศวร
- อภิศักดิ์ ทำบุญ. (2560). วิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินและกระบวนการผลิตพืชริมฝั่งแม่น้ำโขง อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม. ปรึญญาวิทยาศาสตร์บัณฑิต. มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- A.A. Salman, A.E. Ali., & H.E. Mattar. (2008). Mapping Land-Use/Land-Cover of Khartoum Using Fuzzy Classification. *Emirates Journal for Engineering Research*. 13(2): 27-43.

- Gordana Kaplan & Ugur Avdan. (2017). Object-based water body extraction model using Sentinel-2 satellite imagery. **Journal European Journal of Remote Sensing**, 50(1), 137-143.
- GSP 216. (2015). **Geometric Correction**. [ออนไลน์]. ได้จาก: http://gsp.humboldt.edu/olm_2015/courses/gsp_216_online/lesson4-1/geometric.html [สืบค้นเมื่อ 27 กุมภาพันธ์ 2561].
- Lee & Lee. (2003). Flood Monitoring Using Multi-Temporal Radarsat-1 Images. **Journal of Applied Remote**. 17(9):1-11.
- MGR Online. (2554). น้ำท่วมจังหวัดมหาสารคาม คลุมพื้นที่ 1.4 แสนไร่. [ออนไลน์]. ได้จาก: <https://mgronline.com/local/detail/9540000128464>[สืบค้นเมื่อ 20 กุมภาพันธ์ 2561].
- MGR Online. (2554). ประกาศ 5 หมู่บ้านเมืองมหาสารคามพื้นที่ภัยพิบัติน้ำท่วม. [ออนไลน์]. ได้จาก: <https://mgronline.com/local/detail/9540000111512> [สืบค้นเมื่อ 20 กุมภาพันธ์ 2561].
- Okamoto & Fukuhara. (1996). Estimation of paddy field area using the area ratio of categories in each mixel of Landsat TM. **International Journal of Remote Sensing**. 17(9):1735-1749.
- Pearson. (2000). **Image Segmentation** [ออนไลน์]. ได้จาก: <https://www.cs.auckland.ac.nz/courses/compsci773s1c/lectures/ImageProcessing-html/topic3.htm> [สืบค้นเมื่อ 24 กุมภาพันธ์].
- Phuong D. Dao& Yuei-An Liou (2015). Object-Based Flood Mapping and Affected Rice Field Estimation with Landsat 8 OLI and MODIS Data. **Journal of Applied Remote**. 7: 5077-5097.
- Reija Haapanen.,Alan R. Ek., Marvin E.Bauer., & Andrew O. Finley. (2004). Delineation of forest/nonforest land use classes using nearest neighbor methods. **Journal of Applied Remote**. 29: 265-271.
- Y. Yamagata., C. Wiegand.,T. Akiyama., & M. Shibayama. (1988). Water Turbidity and Perpendicular Vegetation Indices for Paddy Rice Flood Damage Analyses. **Journal of Applied Remote Sensing Of Environment**. 26: 241-251.

การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินและปัจจัยที่มีผลต่อการขยายพื้นที่ปลูกยางพารา อำเภอเมือง จังหวัดบึงกาฬ

กมลจิรา เกตุดา¹ จตุรงค์ สมอาจ² วรวิทย์ จิตรสุขชา³

¹ ผลิตปริญญาตรีสาขาภูมิศาสตร์พัฒนาเพื่อการจัดการทรัพยากร คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม

^{2,3} อาจารย์ประจำภาควิชาภูมิศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

จังหวัดมหาสารคาม

บทคัดย่อ

ราคายางพาราที่ลดต่ำส่งผลกระทบต่อ การเปลี่ยนพื้นที่ปลูกยาง การวิจัยมีวัตถุประสงค์ เพื่อวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินจากการขยายพื้นที่ปลูกยางพารา ช่วง ปีพ.ศ. 2540–2550 และปีพ.ศ. 2550–2560 และศึกษาปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อ การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดิน รวบรวมภาพถ่ายดาวเทียม Landsat ปีพ.ศ. 2540-2550 และ ปีพ.ศ. 2560 ปรับแก้ไขความคลาดเคลื่อนเชิงเรขาคณิตและเชิงรังสีเพื่อลดความบิดเบือนของข้อมูลภาพ และ จำแนกประเภทข้อมูลภาพเชิงวัตถุ ร่วมกับการศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลง ด้วย แบบสัมภาษณ์เกษตรกรผู้เพาะปลูกยางพาราจำนวน 105 คน พบว่า การเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดิน ปีพ.ศ. 2540-2550 มีพื้นที่อยู่อาศัยและสิ่งปลูกสร้าง แหล่งน้ำ ยางพารา เพิ่มขึ้นร้อยละ 0.81 3.82 45.38 ตามลำดับ พื้นที่เกษตรกรรม ป่าไม้ เบ็ดเตล็ด ลดลง ร้อยละ 10.74 36.93 2.33 ตามลำดับ ต่อมาปีพ.ศ. 2550-2560 มีพื้นที่อยู่อาศัยและ สิ่งปลูกสร้าง แหล่งน้ำ ยางพารา เพิ่มขึ้นคิดร้อยละ 9.36 2.43 38.21 ตามลำดับ เกษตรกรรม เบ็ดเตล็ด และป่าไม้ ลดลงคิดเป็นร้อยละ 2.32 0.36 47.32 ตามลำดับ เนื่องจากปัจจัยการ ส่งเสริมการปลูกยางพาราเป็นพันธกิจหลักเพื่อสร้างรายได้ให้แก่เกษตรกร จึงทำให้ เกษตรกรเปลี่ยนพื้นที่ถือครองของตนเองเพื่อเพาะปลูกยางพารา อีกทั้งมีนักธุรกิจที่เข้า มาลงทุนมีความต้องการผลผลิตที่เพิ่มขึ้น ส่งผลให้พื้นที่ป่าไม้และการเกษตรประเภทอื่น มีจำนวนลดลง

คำสำคัญ: การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดิน, Landsat 8, การขยายพื้นที่ปลูกยางพารา

The Land Use Change and Influence Factors to Proportion on Rubber Cultivation at Muang District, Bueng Kan Province

Kemjira Ketda¹ Jaturong Som-ard², Worawit Jitsukka³

¹BS student, Development Geography for Resources Management, Faculty of Humanities and Social Sciences, Mahasarakham University, Kantarawichai, Mahasarakham, 44000

^{2,3}Lecturer, Development Geography for Resources Management, Faculty of Humanities and Social Sciences, Mahasarakham University, Kantarawichai, Mahasarakham, 44000

Abstract

Lower price of rubber impact to transform of land use on rubber farm. This research aimed to analyze transformation as area from land used expansion of rubber plantation during 1997-2007 and 2007-2017 and study the factors influence to land used change as rubber cultivation using Landsat images in 1997, 2007 and 2017 were classified by Object Based Image Analysis (OBIA). To affected factors, interviews with 105 sampling relate to rubber plantations. In the results, it was found that land use transformation in 1997 to 2007 has the urban, rivers, and rubber were increased of 0.81, 3.82 and 45.38%, respectively. Agricultural area, forest, and miscellaneous land were decreased as 10.74, 36.93 and 2.33%, respectively. During 2007 to 2017 had the urban, river, and rubber were increased 9.36, 2.43 and 38.21% as respectively. Agricultural area, forest, miscellaneous lands were decreased 2.32, 0.36 and 47.32 as respectively. For factor, related agencies supported the farmer to plant rubber farm. The other of agricultural areas changed by replanting to rubber land, and business companies need rubber production in Bueangkarn province. It led to the forest was decreased as transformed area to rubber farm.

Keywords: land used change, Landsat 8 image, rubber land expansion

บทนำ

ประเทศไทยทำการเกษตรเป็นอาชีพหลัก เนื่องจากตั้งอยู่บริเวณเส้นศูนย์สูตรทำให้ได้รับพลังงานแสงอาทิตย์ตลอดทั้งปี มีปริมาณน้ำฝนเฉลี่ย 1,572.5 มิลลิเมตรต่อปี (กรมอุตุนิยมวิทยา, 2561) จึงมีความเหมาะสมต่อการปลูกพืชทางการเกษตรและมีผลต่อการพัฒนาเศรษฐกิจหลักของประเทศเพราะรายได้ส่วนใหญ่มาจากผลผลิตการเกษตร (ทัศนีย์ เศรษฐ์บุญสร้าง, 2555) จากการรายงานของสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร (2559) พบว่า มีการส่งออกสินค้าทางการเกษตรที่สำคัญต่อเศรษฐกิจประเทศ โดยเฉพาะยางพาราจัดเป็นสินค้าส่งออกที่สำคัญสามารถใช้แปรรูปทางอุตสาหกรรมที่หลากหลาย (สำนักพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมภาคตะวันออกเฉียงเหนือ, 2558) จากสถานการณ์การส่งออกผลิตภัณฑ์ยางพารา ปี 2550 พบว่า มีการส่งออกผลิตภัณฑ์ยางพาราจำนวน 2,703,762 ล้านบาท และปี 2559 พบว่ามีการส่งออกผลิตภัณฑ์เพิ่มขึ้น 3,802,668 ล้านบาท เนื่องจากรัฐบาลมีการกำหนดนโยบายรองรับปริมาณใช้ยางพาราที่เพิ่มขึ้น แต่ปัจจุบันราคายางพาราลดลง เพราะผลผลิตเกินความต้องการของตลาด (ฐิติพล ภักดีวานิช, 2560. สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2559) ทำให้ส่งผลกระทบต่อภาวะเศรษฐกิจชะลอตัว ถึงแม้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 11 รัฐบาลสนับสนุนนโยบายแก้ปัญหาราคายางพาราตกต่ำและนำไปประกอบการพัฒนาสหกรณ์ยางพารา จัดตั้งองค์กรยางระหว่างประเทศเพื่อเพิ่มมูลค่า แต่ยังไม่สามารถแก้ไขปัญหาราคายางตกต่ำได้ (สำนักนโยบายและแผนพัฒนาการเกษตร, 2554, นิภาพรณ วันศรี และชัยชาญ วงศ์สามัญ, 2558)

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นภาคที่มีพื้นที่เพาะปลูกยางพารามากอันดับสองของประเทศรองจากภาคใต้ เนื่องจากลักษณะกายภาพตอนบนภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีความเหมาะสมต่อการเพาะปลูกยางพารา จากสถิติรายจังหวัด ปี 2560 พบว่า จังหวัดที่มีการปลูกยางพารามากเป็นอันดับหนึ่ง ได้แก่ บึงกาฬ เลย และอุบลราชธานี ตามลำดับ จังหวัดบึงกาฬมีการเพาะปลูกมากที่สุดเพราะมีลักษณะภูมิประเทศเป็นที่ราบสูงสลับภูเขา อุณหภูมิเฉลี่ยประมาณ 32 องศาเซลเซียส ปริมาณน้ำฝนเฉลี่ย 1,955 มิลลิเมตรต่อปี และได้รับปริมาณแสงอาทิตย์ตลอดทั้งปี (สำนักพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมภาคตะวันออกเฉียงเหนือ, 2558) นอกจากนี้ยังมีแหล่งน้ำที่สำคัญ เช่น แม่น้ำโขง และแม่น้ำสงคราม เพื่อใช้เพาะปลูกช่วงฤดูแล้ง ทำให้มีน้ำใช้ด้านการเกษตรตลอดทั้งปี นอกจากนี้รัฐบาลยังสนับสนุนหน่วยงานให้เกษตรกรปลูกยางพารา เพราะสามารถสร้างอาชีพหลักและทำให้มีการขยายพื้นที่ปลูกยางพาราเพิ่มขึ้น อย่างไรก็ตามการเพิ่มขึ้นของพื้นที่ปลูกยางพาราส่งผลประสพต่อปัญหาราคายางพาราไม่แน่นอน (สุจิต เมืองสุข, 2560)

การศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องของ พบว่า พิษณะ คงยังยืน และคณะ (2558); จินดา มุณละมณี (2560) ทำการติดตามการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ปลูกยางพาราด้วยการวิเคราะห์การ จำแนกเชิงวัตถุภาพและคาดการณ์พื้นที่ปลูกยางพาราปี 2560 ด้วยแบบจำลอง CA-Markov จากข้อมูลภาพถ่ายจากดาวเทียม 3 ช่วงเวลา พบว่า ปี 2560 พื้นที่เพาะปลูกยางพารามี แนวโน้มที่ลดลงเนื่องจากความแน่นอนของราคาผลผลิต และการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดิน อนาคตเพื่อวิเคราะห์การขยายตัวของการใช้ที่ดินแต่ละประเภทเพื่อใช้จัดการและวางแผน การใช้ที่ดินในอนาคต (Zhang and Sun, 2010, Pontius, 2000) การวิเคราะห์ปัจจัยที่มี อิทธิพลต่อการตัดสินใจเกษตรกรต่อการปลูกยางพารา พบว่า มีการพัฒนาการปลูกยางพารา ตามปัจจัยด้านการเมือง เนื่องจากนโยบายส่งเสริมการปลูกยางพาราของรัฐบาลมีส่วนสำคัญ ในการแพร่กระจายการปลูกยางพาราพื้นที่อื่นๆ จากการขยายพื้นที่ปลูกยางพาราทำให้เกิด การเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ ตามมา โดยเฉพาะด้านเศรษฐกิจมีการเปลี่ยนแปลงมากที่สุด (อดิศักดิ์ พรหมโยชน์, 2553)

ดังนั้น การศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยทำการวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ ที่ดิน อำเภอเมือง จังหวัดบึงกาฬ 2 ช่วงเวลา คือ ปี 2540-2550 และปี 2550-2560 ด้วย ข้อมูลภาพถ่ายดาวเทียม Landsat 5 และ Landsat 8 ทำการจำแนกพื้นที่ปลูกยางพาราด้วย วิธีการจำแนกเชิงวัตถุ (Object-based Image Analysis, OBIA) และทำการศึกษาปัจจัยที่มี ผลต่อการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ปลูกยางพารา ด้วยแบบสอบถามร่วมกับการสัมภาษณ์มี 2 ด้าน ได้แก่ ด้านเศรษฐกิจ และด้านกายภาพ เพื่อได้รับแผนที่การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดิน และสถานการณ์การปลูกยางพารา หน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถนำผลการศึกษานี้ไป ใช้ในการกำหนดแนวทางส่งเสริมการปลูกยางพาราอย่างมีประสิทธิภาพ

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินจากการขยายพื้นที่ปลูก ยางพารา อำเภอเมือง จังหวัดบึงกาฬ ในช่วงเวลาปี พ.ศ. 2540-2550 และ 2550-2560
2. เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินต่อการปลูก ยางพารา

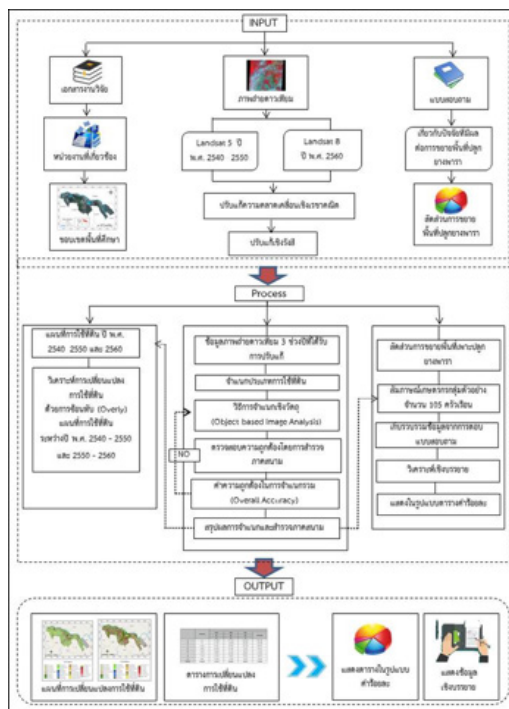
ข้อมูลที่ใช้ในการศึกษา

ตารางที่ 1 ข้อมูลที่ใช้การศึกษา

ข้อมูล	ลักษณะข้อมูล	รายละเอียดข้อมูล	หน่วยงานที่รับผิดชอบและแหล่งข้อมูล
1. ภาพถ่ายดาวเทียม Landsat 5 และ Landsat 8	ข้อมูลราสเตอร์ (Raster data)	เพื่อใช้ในการตัดขอบเขตพื้นที่ศึกษา	กรมสำรวจธรณีวิทยาแห่งสหรัฐอเมริกา
2. ข้อมูลเกษตรกรรมที่เพาะปลูกยางพารา	เอกสาร	เพื่อใช้วิเคราะห์ร่วมกับปัจจัยที่มีผลต่อการขยายพื้นที่ปลูกยางพารา	กรมการเกษตรสำนักงานเกษตรอำเภอบึงกาฬ
3. สถิติพื้นที่ปลูกยางพารา	เอกสาร	เพื่อใช้วิเคราะห์ร่วมกับปัจจัยที่มีผลต่อการขยายพื้นที่ปลูกยางพารา	กรมการเกษตรสำนักงานเกษตรอำเภอบึงกาฬ

ขั้นตอนการดำเนินการศึกษา

การวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินที่มีผลต่อสัดส่วนการขยายตัวของพื้นที่ปลูกยางพารา มีขั้นตอนได้แก่ รวบรวมข้อมูล การจัดเตรียมข้อมูลวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดิน และแบบสอบถาม ภาพที่ 1

ภาพที่ 1 ขั้นตอนการดำเนินการศึกษา

1. การเตรียมข้อมูลภาพถ่ายดาวเทียม

การสร้างแบบสอบถาม

ทำการศึกษาค้นคว้าเอกสาร วารสาร ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง แนวคิดการสร้างแบบสอบถามให้มีเนื้อหาครอบคลุม จากนั้นนำแบบสอบถามที่ผ่านการแก้ไขให้ผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 ท่าน เพื่อพิจารณาตรวจสอบความถูกต้องของเนื้อหา (Content validity) และแนะนำให้มีความถูกต้องมากยิ่งขึ้น การวิจัยครั้งนี้ได้นำแบบสอบถามที่ปรับปรุงไปทดสอบ (Try out) กับกลุ่มเกษตรกร 10-15 รายที่ปลูกยางพาราและนำแบบสอบถามที่สมบูรณ์ที่เก็บรวบรวมข้อมูลปัจจัยที่มีผลต่อการขยายพื้นที่ปลูกยางพารา โดยการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างจำนวน 105 ครัวเรือน เพื่อทราบความสำคัญของปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเพาะปลูกดังภาพที่ 2

ภาพที่ 2 ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเพาะปลูกยางพารา

การเตรียมข้อมูลภาพถ่ายดาวเทียม

การศึกษากการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินด้วยข้อมูลภาพถ่ายดาวเทียม Landsat 5 ปี 2540, 2550 และ Landsat 8 ปี 2560 มีขั้นตอนการเตรียม ได้แก่ (จินดา มุณละมณี และคณะ, 2560)

1. ทำการดาวน์โหลดข้อมูลภาพถ่ายดาวเทียม Landsat 5 และ Landsat 8 จากสำนักงานธรณีวิทยาของสหรัฐอเมริกา จากเว็บไซต์ <https://earthexplorer.usgs.gov/>
2. ปรับแก้เชิงเรขาคณิต (Geometric correction) เป็นกระบวนการปรับแก้ข้อมูลที่มีความคลาดเคลื่อนเชิงตำแหน่ง โดยใช้วิธีการแบบปรับปรุงภาพกับจุดควบคุมทางพื้นดิน (Image to map) ด้วยการอ้างอิงพิกัดจากแผนที่ภูมิประเทศ ชุดลำดับ L7018 มาตราส่วน

1: 50,000 จากการนำข้อมูลภาพถ่ายตามเทียมเข้าสู่โปรแกรมระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ และกำหนดระบบพิกัดทางภูมิศาสตร์ UTM โซน 48 เพื่อให้ข้อมูลจุดภาพมีตำแหน่งที่ตรงกันกับวัตถุจริงบนพื้นผิว

3. ปรับแก้เชิงรังสี (Radiometric correction) ก่อนนำข้อมูลภาพถ่ายดาวเทียมมาวิเคราะห์ ซึ่งจำเป็นต้องปรับค่าความบิดเบือนเชิงรังสีที่อาจเกิดจากข้อบกพร่องทางเชิงคลื่น การรบกวนจากชั้นบรรยากาศทำให้เกิดความไม่ชัดเจน จึงจำเป็นต้องทำการปรับแก้เพื่อให้ข้อมูลมีคุณภาพเพิ่มมากขึ้น

4. รวมช่วงคลื่นของภาพถ่ายดาวเทียมด้วยกระบวนการรวมชั้นข้อมูล (Layer stack) ภาพถ่ายดาวเทียม จากนั้นทำการตัดขอบเขตภาพถ่ายดาวเทียม

2. การวิเคราะห์ข้อมูล

การจำแนกการใช้ที่ดิน

การศึกษาครั้งนี้ทำการจำแนกด้วยวิธีการจำแนกข้อมูลภาพเชิงวัตถุ (OBIA) มีขั้นตอนดังนี้ (พิชณะ คงยั้งยืน, 2558)

การแบ่งแยกวัตถุภาพ (Image Segmentation) เป็นกระบวนการแยกวัตถุจากจุดภาพบนภาพถ่ายดาวเทียม โดยอาศัยเกณฑ์การแบ่งแยกข้อมูลวัตถุด้วยค่าการสะท้อนของช่วงคลื่นแบนด์ Red Green Blue และ NIR โดยทำการพิจารณาเกณฑ์การแยกวัตถุประกอบด้วย 3 ค่าพารามิเตอร์ ขนาด (Scale Parameter) รูปร่าง (Shape) และความบีบอัด (Compactness) เพื่อทำการสร้างวัตถุให้มีความเหมาะสมกับภาพ (นุชนานา บัวศรี, 2559) และทำการตรวจสอบขนาดการแยกวัตถุด้วยวิธีการเปรียบเทียบข้อมูลวัตถุร่วมกับข้อมูลพื้นที่จริงจากการออกภาคสนาม

การจำแนกข้อมูลเชิงวัตถุภาพ (Object based image analysis) การวิจัยครั้งนี้ทำการจำแนกด้วยวิธีพื้นที่ใกล้เคียง (Nearest Neighbor) ซึ่งผู้วิจัยทำการเลือกพื้นที่ตัวอย่างที่มีความแน่นอนและแต่ละกลุ่มวัตถุ (ณรงค์ พลธิรักษ, 2559) จากนั้นทำการเลือกพื้นที่ที่มีความใกล้เคียงกันหรือมีคุณลักษณะที่คล้ายคลึงกัน เพื่อจำแนกประเภทของวัตถุนั้นเข้าด้วยกัน โดยผู้วิเคราะห์ได้ทำการจำแนกประเภทของวัตถุภาพทั้งหมดออกเป็น 6 ประเภท ได้แก่พื้นที่เกษตรกรรม ป่าไม้ แหล่งน้ำ เบ็ดเตล็ด ที่อยู่อาศัย และสิ่งปลูกสร้าง และพื้นที่ว่างเปล่า

การตรวจสอบความถูกต้องโดยการออกสำรวจภาคสนาม (Ground Survey) เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลและทำการตรวจสอบความถูกต้องของแผนที่การใช้ประโยชน์ที่ดิน ปี 2540, 2550 และปี 2560 ร่วมกับข้อมูลภาคสนาม ซึ่งการตรวจสอบความถูกต้องครั้ง

นี้ผู้วิจัยได้นำแผนที่ภูมิประเทศของกรมแผนที่ทหารมาตราส่วน 1: 50,000 ร่วมกับเครื่องมือกำหนดตำแหน่งบนโลก (Global positioning system: GPS) และทำการคำนวณหาจุดตัวอย่าง (Sampling points) ด้วยสมการ (1) (สมพร ขอบธรรม, 2551) การศึกษาครั้งนี้คำนวณหาจุดตัวอย่างทั้งหมด 150 จุด เพื่อใช้ในการตรวจสอบความถูกต้อง

$$N = \frac{B \Pi_i (1 - \Pi_i)}{b_i^2} \dots\dots\dots(1)$$

เมื่อ N คือ จำนวนจุดตัวอย่าง Π_i คือ สัดส่วนพื้นที่ของกลุ่มที่ **1** จากทั้งหมด **K** ที่มีสัดส่วนเข้าใกล้ 50 เปอร์เซ็นต์ มากที่สุด b_i คือ ความถูกต้องแม่นยำที่ต้องการ (เช่น 5%) ของกลุ่มนั้นๆ B คือค่าที่ได้จากตารางการกระจายแบบ (the upper (a/k) X 100 percentile) และ χ^2 คือ จำนวนกลุ่ม

3. วิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดิน

นำแผนที่การใช้ที่ดิน 2 ช่วง ระหว่างปี 2540-2550 และ ปี 2550-2560 ที่ได้จากการตรวจสอบความถูกต้องมาวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินด้วยวิธีการซ้อนทับข้อมูล (Overly analysis) แบบตารางเมตริกซ์ (Chang detection matrix) ของการเปลี่ยนแปลงจากการใช้ประโยชน์ดินประเภทหนึ่งไปยังอีกประเภทหนึ่ง (วสันต์ ออวัฒนา: 2555) เพื่อทราบถึงการเปลี่ยนแปลงของการใช้ที่ดิน นอกจากนี้การศึกษานี้ยังทำการวิเคราะห์สัดส่วนการขยายตัวพื้นที่ปลูกยางพาราจากปี 2540-2560 เพื่อเทียบสัดส่วนสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงพื้นที่ปลูกยางพาราปัจจุบัน

3.3 การวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อการขยายพื้นที่ปลูกยางพารา

การเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสำรวจภาคสนามและแบบสอบถามกลุ่มตัวอย่างเกษตรกรผู้เพาะปลูกยางพาราจำนวน 105 ครัวเรือน มีรายละเอียดการตอบแบบสอบถามทั้งหมด 3 ตอน ได้แก่ ข้อมูลทั่วไป สภาพพื้นที่การปลูกยางพาราของเกษตรกร และปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจปลูกยางพาราของเกษตรกร และนำข้อมูลที่ได้จากการตอบแบบสอบถามของเกษตรกร มาทำการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงบรรยายและค่าร้อยละของปัจจัยแต่ละด้าน เพื่อแสดงปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการขยายพื้นที่ปลูกยางพารา

ผลการศึกษา

การวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดิน

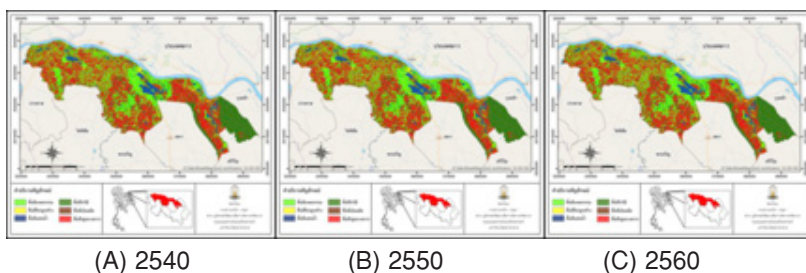
การจำแนกการใช้ที่ดินด้วยวิธีการจำแนกข้อมูลเชิงวัตถุ (OBIA) ทำการกำหนดเกณฑ์ค่าพารามิเตอร์ของภาพถ่ายดาวเทียม Landsat 5 ปี 2540 และ 2550 การศึกษาครั้งนี้ทำการทดสอบทั้งหมด 3 ครั้ง พบว่า ค่าพารามิเตอร์ที่เหมาะสมที่สุด คือ Scale Parameter 12 Shape 0.4 และ Compactness 0.4 เพื่อทำการแยกข้อมูลวัตถุในภาพ และเกณฑ์ภาพถ่ายดาวเทียม Landsat 8 ปี 2560 ค่าพารามิเตอร์ที่เหมาะสมที่สุด คือ Scale Parameter 12 Shape 0.6 และ Compactness 0.4 เนื่องจากเป็นค่าที่สามารถแยกวัตถุที่แตกต่างกันออกจากกันได้อย่างชัดเจน โดยเฉพาะพื้นที่ปลูกยางพาราและพื้นที่เกษตรประเภทอื่นที่มีค่าการสะท้อนใกล้เคียงกันเมื่อทำการตรวจสอบกับข้อมูลพื้นที่จริงจากภาคสนาม การตรวจสอบความถูกต้องแผนที่การใช้ที่ดิน พบว่าปี 2540 2550 และปี 2560 มีค่าความถูกต้องโดยรวม 85, 84 และ 90% แผนที่การใช้ประโยชน์ที่ดินปี 2560 มีความถูกต้องสูงสุดเพราะคุณสมบัติมีคุณภาพต่อการจำแนกการใช้ที่ดินด้วยวิธีการจำแนกเชิงวัตถุได้อย่างถูกต้อง

แผนที่การใช้ที่ดินปี 2540 สามารถจำแนกออกเป็น 6 ประเภท เรียงพื้นที่การใช้ที่ดินจากมากไปหาน้อยรวมพื้นที่ทั้งหมด 617,029 ไร่ พบว่า พื้นที่ป่าไม่มีการใช้ประโยชน์มากที่สุดคือ จำนวน 248,869 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 40.33 รองลงมาคือพื้นที่เกษตรกรรม 231,374 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 37.50 พื้นที่ที่เป็นยางพารา 94,792 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 15.36 พื้นที่แหล่งน้ำ 27,047 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 4.38 และพื้นที่เบ็ดเตล็ด 11,411 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 1.85 และพื้นที่อยู่อาศัยและสิ่งปลูกสร้าง 3,536 ไร่ ร้อยละ 0.57 พื้นที่ส่วนใหญ่มีลักษณะเป็นป่าดิบแล้งและป่าเต็งรัง เนื่องจากสภาพดิน ฟ้า อากาศ และความชุ่มชื้นดิน ต้นไม้ที่ผลัดใบของป่าดิบแล้ง เช่น ยางปาย กระบาก ทองหลวงป่า ส่วนใหญ่พบบริเวณตำบลหอค้าและคำนาดี ตามลำดับ รองลงมาเป็นพื้นที่เกษตรกรรม ส่วนมากเป็นเกษตรกรรมประเภทพืชไร่ ประกอบด้วย มันสำปะหลัง ปาล์มน้ำมัน ยางพารา ลำไย มะม่วง พบบริเวณตำบลวิศิษฐ์ โนนสมบูรณ์ และตำบลโนนสว่าง เนื่องจากเป็นอาชีพหลักสร้างรายได้ให้กับประชาชน

แผนที่การใช้ที่ดินปี 2550 แบ่งการใช้ที่ดินออกเป็น 6 ประเภท โดยเรียงพื้นที่การใช้ที่ดินจากมากไปหาน้อย พบว่า พื้นที่ยางพารามีการใช้ประโยชน์มากที่สุดคือ 231,572 ไร่ คิดเป็นคิดเป็นร้อยละ 37.53 รองลงมาคือพื้นที่เกษตรกรรม 196,012 ไร่ ร้อยละ 32.25 พื้นที่ป่าไม้ 137,540 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 22.29 พื้นที่แหล่งน้ำ 38,557 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 6.25 พื้นที่อยู่อาศัยและสิ่งปลูกสร้าง 5,965 ไร่ ร้อยละ 0.97 และพื้นที่เบ็ดเตล็ด 4,385 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 0.71 พื้นที่การใช้ที่ดินยางพาราถือว่ามีการใช้ที่ดินขนาดใหญ่ที่สุดของอำเภอเมือง จึงทำให้เกษตรกรรมลดพื้นที่จากการทำเกษตรอื่นๆ มาเป็นพื้นที่ยางพารา เนื่องจากราคายางมีผลดี ส่งผลให้เริ่มมีการเปลี่ยนพื้นที่ป่าไม้มาเป็นพื้นที่ปลูกยางพารา รองลงมายังเป็น

เกษตรกรรม พบมากบริเวณตำบลบึงกาฬและโนนสมบูรณ์ เนื่องจากพื้นที่เกษตรกรรมถูกเปลี่ยนมาทำพืชไร่ เช่น ยางพารา และปาล์มน้ำมัน

แผนที่การใช้ที่ดินปี 2560 แบ่งการใช้ที่ดินออกเป็น 6 ประเภท เรียงพื้นที่การใช้ที่ดินจากมากไปหาน้อย พบว่า พื้นที่ยางพารามีการใช้ประโยชน์มากที่สุดคือ 246,606 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 39.97 รองลงมาคือ พื้นที่เกษตรกรรม 198,100 ไร่ ร้อยละ 32.11 พื้นที่ป่าไม้ 118,921 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 19.27 พื้นที่แหล่งน้ำ 39,512 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 6.40 พื้นที่อยู่อาศัยและสิ่งปลูกสร้าง 9,646 ไร่ ร้อยละ 1.56 และพื้นที่เบ็ดเตล็ด 4,244 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 0.69 พื้นที่การใช้ที่ดินยางพาราถือได้ว่ามีพื้นที่ขนาดใหญ่ที่สุดของอำเภอเมือง เนื่องจากเกษตรกรรมมีการลดพื้นที่จากการทำเกษตรกรรมประเภทอื่น เช่น นาข้าว มันสำปะหลัง ปาล์มน้ำมัน เป็นต้น นิยมปลูกยางพาราแทน เนื่องจากได้มีโครงการส่งเสริมการปลูกยางพารา รองลงมายังเป็นเกษตรกรรม เนื่องจากลักษณะทางกายภาพไม่เหมาะสมในบางพื้นที่เป็นดินกรวดผสมดินศิลาแลง ทำให้ได้ผลผลิตที่ค่อนข้างต่ำ จึงส่งผลให้เกษตรกรหันมาปรับเปลี่ยนพื้นที่ในการปลูกยางพารา

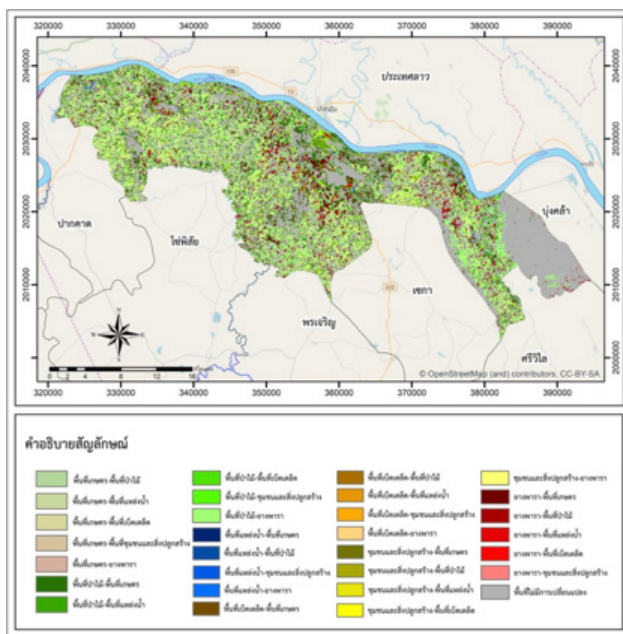

ภาพที่ 3 แผนที่การใช้ที่ดิน ปี 2540 (A) การใช้ที่ดินปี 2550 (B) และการใช้ที่ดินปี 2560 (C)

การวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินระหว่างปี 2540-2550 ด้วยการซ้อนทับแผนที่การใช้ประโยชน์ที่ดิน สามารถแบ่งการใช้ที่ดินได้ 3 ส่วนคือ กลุ่มแรกเป็นสัดส่วนที่เพิ่มขึ้น ประกอบด้วย พื้นที่อยู่อาศัยและสิ่งปลูกสร้าง พื้นที่แหล่งน้ำ และพื้นที่ยางพารา กลุ่มที่สองเป็นสัดส่วนที่ลดลง ได้แก่ พื้นที่เกษตรกรรม พื้นที่ป่าไม้ พื้นที่เบ็ดเตล็ด และกลุ่มไม่มีการเปลี่ยนแปลง ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 การเปลี่ยนแปลงที่ดินระหว่างปี 2540-2550

ประเภทการใช้ที่ดิน (ไร่)	ปี 2550						
	พื้นที่เกษตรกรรม	พื้นที่ป่าไม้	พื้นที่แหล่งน้ำ	พื้นที่เบ็ดเตล็ด	ที่อยู่อาศัยและสิ่งปลูกสร้าง	พื้นที่ยางพารา	รวม
ปี 2540							
พื้นที่เกษตรกรรม	112,734	26,400	1,998	1,528	3,107	85,607	231,374
พื้นที่ป่าไม้	57,675	92,119	8,653	1,205	1,258	87,959	248,869
พื้นที่แหล่งน้ำ	310	947	25,548	0	1	241	27,047
พื้นที่เบ็ดเตล็ด	3,128	1,648	801	264	173	5,397	11,411
ที่อยู่อาศัยและสิ่งปลูกสร้าง	1,502	219	91	94	1,083	547	3,536
พื้นที่ยางพารา	23,663	16,207	1,466	1,294	341	51,821	94,792
รวม	199,012	137,540	38,557	4,385	5,963	23,1572	617,029

ภาพที่ 4 แผนที่การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินระหว่างปี 2540-2550

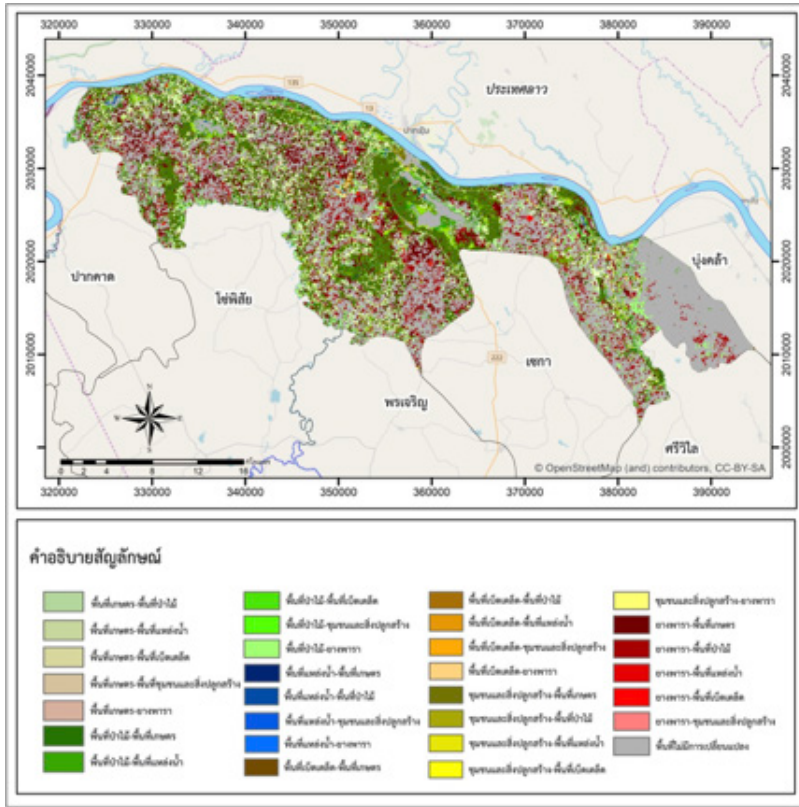
จากตารางที่ 2 พบว่า การใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทพื้นที่ป่าไม้มีการเปลี่ยนแปลงมากที่สุด เป็นพื้นที่ยางพารา 87,959 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 14.26 เนื่องจากยางพาราเป็นที่ต้องการของตลาดโลก จึงทำให้เกษตรกรหันมาลงทุนปลูกยางพารามากกว่าการทำเกษตรประเภทอื่น และปัจจุบันมีการลดพื้นที่ป่าเพื่อสร้างที่พักอาศัยและรีสอร์ท พื้นที่ที่มีการเปลี่ยนแปลงน้อยที่สุดคือพื้นที่เกษตรกรรม เนื่องจากลักษณะทางกายภาพในพื้นที่ไม่เหมาะสมเป็นพื้นที่ดอน จึงไม่เหมาะต่อการทำเกษตรประเภทอื่นนอกจากยางพาราและได้ผลผลิตไม่คุ้มทุน

การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินระหว่างปี 2550 - 2560 สามารถแบ่งการใช้ที่ดินได้ 3 ส่วนคือ กลุ่มแรกเป็นสัดส่วนที่เพิ่มขึ้น ประกอบด้วย พื้นที่อยู่อาศัยและสิ่งปลูกสร้าง พื้นที่แหล่งน้ำ และพื้นที่ยางพารา กลุ่มที่สองเป็นสัดส่วนที่ลดลง ได้แก่ พื้นที่เกษตรกรรม พื้นที่ป่าไม้ พื้นที่เบ็ดเตล็ด และไม่มีการเปลี่ยนแปลง ดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3 การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินระหว่างปี 2550-2560

ประเภทการใช้ที่ดิน (ไร่)	ปี 2550						
	พื้นที่เกษตรกรรม	พื้นที่ป่าไม้	พื้นที่แหล่งน้ำ	พื้นที่เบ็ดเตล็ด	ที่อยู่อาศัยและสิ่งปลูกสร้าง	พื้นที่ยางพารา	รวม
พื้นที่เกษตรกรรม	159,787	9,981	2,111	1,301	1,661	24,171	199,012
พื้นที่ป่าไม้	8,790	96,086	518	355	3,804	27,987	137,540
พื้นที่แหล่งน้ำ	885	1,192	35,559	490	175	256	38,557
พื้นที่เบ็ดเตล็ด	1,283	899	778	215	58	1,152	4,385
ที่อยู่อาศัยและสิ่งปลูกสร้าง	1,249	531	158	85	3,620	320	5,963
พื้นที่ยางพารา	26,106	10,232	388	1,798	328	192,720	231,572
รวม	198,100	118,921	39,512	4,244	9,646	246,606	617,029

หมายเหตุ เครื่องหมาย (-) คือพื้นที่ที่ไม่มีการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินหรือเกิดกิจกรรมในช่วงปีนั้น

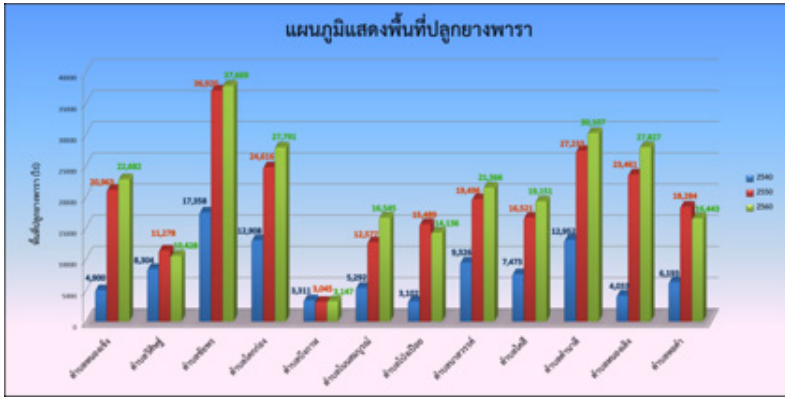

ภาพที่ 5 แผนที่แสดงบริเวณที่มีการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินระหว่างปี พ.ศ. 2550 - 2560

จากตารางที่ 3 พบว่า การใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทพื้นที่ป่าไม่มีการเปลี่ยนแปลงมากที่สุด เป็นพื้นที่ยางพารา 27,987 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 12.88 เนื่องจากพื้นที่ป่าไม่ถูกเปลี่ยนแปลงเป็นยางพารา เพราะการส่งเสริมจากสำนักงานกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยางเพื่อสร้างรายได้ให้เกษตรกร และเกษตรกรเปลี่ยนพื้นที่ถือครองของตนเองเพื่อปลูกยางพารา รองลงมาคือพื้นที่เกษตรกรรม เนื่องจากมีพื้นที่ที่ไม่เหมาะสมเพราะลักษณะทางกายภาพบางส่วนเป็นพื้นที่ดอนและพื้นที่เนินเขา พร้อมทั้งมีความแห้งแล้ง น้ำไม่เพียงพอต่อการทำเกษตรกรรม เช่น การทำนาข้าว ปลูกพืชสวน และได้ผลผลิตไม่มากถ้าเทียบกับการลงทุนของเกษตรกร

จากนั้นทำการวิเคราะห์สัดส่วนพื้นที่ปลูกยางพารารายตำบลช่วงปี 2540 2550 และปี 2560 ซึ่งสามารถทำการจำแนกพื้นที่ปลูกยางพารารายตำบลทั้งหมด 12 ตำบล มีรายละเอียดดังนี้

ภาพที่ 6 พื้นที่ปลูกยางพารารายตำบล

การจำแนกพื้นที่ปลูกยางพารารายตำบลพบว่า ปี 2540 มีตำบลที่พื้นที่ปลูกยางพารามากที่สุด ได้แก่ ตำบลชัยพร คำนาคี หนองเลิง และตำบลโคกกอง ซึ่งตำบลชัยพร มีพื้นที่ทั้งหมด 17,358 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 18.24 เนื่องจากสภาพภูมิประเทศส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ราบ เป็นดินร่วนปนทราย ลักษณะของพื้นที่เหมาะสมต่อการปลูกยางพารามากกว่าพืชชนิดอื่นๆ ปี 2550 มีสัดส่วนปลูกยางพาราเพิ่มขึ้นมีพื้นที่ทั้งหมด 36,920 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 16.06 เพราะการปลูกยางพาราสามารถสร้างรายได้ให้แก่เกษตรกรได้อย่างต่อเนื่อง จึงทำให้เกษตรกรมีการขยายพื้นที่ปลูกยางพาราเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ และปี 2560 มีสัดส่วนของพื้นที่ปลูกยางพาราเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องมีพื้นที่ทั้งหมด 37,669 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 15.23 ปัจจุบันเกษตรกรส่วนใหญ่ได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาล จึงส่งผลให้เกษตรกรมีการเพาะปลูกยางพารากันเป็นจำนวนมาก

ปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินต่อการปลูกยางพารา

การวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อเพาะปลูกยางพารา ได้แก่ ปัจจัยด้านกายภาพและเศรษฐกิจ แบ่งเป็น 3 ตอน ได้แก่

ตอนที่ 1 สภาพข้อมูลทั่วไปของเกษตรกรที่เพาะปลูกยางพารา พบว่า ส่วนใหญ่เป็นเพศชาย คิดเป็นร้อยละ 63.81 และเพศหญิง คิดเป็นร้อยละ 36.19 มีอายุส่วนใหญ่อยู่ระหว่าง 50-59 ปี คิดเป็นร้อยละ 45.71 รองลงมาช่วงอายุ 40-49 ปี คิดเป็นร้อยละ 19.05 ตามลำดับ เนื่องจากเพศชายส่วนใหญ่มีกำลังแรงที่ดีกว่าผู้หญิง ด้านระดับการศึกษาอยู่ในระดับประถมศึกษาเป็นส่วนใหญ่คิดเป็นร้อยละ 48.57 แสดงให้เห็นว่าระดับการศึกษาของเกษตรกรอยู่ในเกณฑ์ที่ต่ำมากซึ่งเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่ทำให้ภาคเกษตรกรรมมีการพัฒนา

น้อย เพราะการทำสวนยางต้องอาศัยความรู้และความชำนาญค่อนข้างสูงด้านรายได้ส่วนใหญ่อยู่ระหว่าง 10,001-40,000 บาท ร้อยละ 50.48 รองลงมาช่วง 5,001-10,000 บาท คิดเป็นร้อยละ 33.33 รองลงมาช่วงมากกว่า 40,000 บาทขึ้นไป คิดเป็นร้อยละ 10.47 และรองลงมาช่วงต่ำกว่า 5,000 บาท ร้อยละ 5.71 ด้านการรับรู้ข่าวสารทางพารา พบว่ามีเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการปลูก คิดเป็นร้อยละ 42.86 เนื่องจากส่วนใหญ่เกษตรกรได้รับการส่งเสริมการปลูกยางพาราจากรัฐบาลเพื่อประกอบอาชีพการเกษตรที่ยั่งยืนเพื่อให้มีรายได้และความเป็นอยู่ดีขึ้น โดยรัฐบาลมีการจัดโครงการส่งเสริมการปลูกยาง 1 ล้านไร่ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือเพื่อสนับสนุนเงินทุนให้กับเกษตรกรในกระบวนการเพาะปลูกอัตราไร่ละประมาณ 6,000 บาท/ไร่

ตอนที่ 2 พื้นที่การปลูกยางพาราของเกษตรกร พบว่า เกษตรกรปลูกยางพาราภายใต้กองทุนสงเคราะห์การทำสวนยาง คิดเป็นร้อยละ 65.71 เนื่องจากรัฐบาลจัดตั้งสำนักงานกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยาง จัดตั้งสหกรณ์กองทุนเพื่อแปรรูปผลผลิตเป็นยางแผ่นรมควัน จัดสร้างโรงเรือนผลิตยาง และมีการจัดตลาดเพื่อประมูลราคายางระดับท้องถิ่น นอกจากนี้กรมวิชาการเกษตรมีการแจกกล้ายางเป็นพันธุ์ PRIM 600 กับ RRIT 251 ให้แก่เกษตรกรที่ได้เข้าร่วมกับโครงการ พร้อมทั้งมีทุนช่วยเหลือเกษตรกรเริ่มปลูกครั้งแรก ด้านการใช้ประโยชน์ที่ดินก่อนปลูกยางพารา พบว่า เกษตรกรมีการใช้ที่ดินเพื่อการเกษตรประเภทนาข้าวมาก่อน คิดเป็นร้อยละ 68.57 เพราะลักษณะภูมิประเทศเป็นที่ลาดลูกคลื่น สลับเนินสูง ดินเป็นดินปนทรายตลอดชั้นดิน สภาพพื้นที่ดังกล่าวจึงไม่เหมาะสมกับการปลูกพืชประเภทนาข้าว ด้านการปลูกพืชชนิดแซมในสวนยางพารา พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่มีการเพาะปลูกพืชไร่อื่นๆ บริเวณแปลงยางพาราที่ยังไม่ได้เปิดกรีดน้ำยาง สามารถสร้างรายได้ให้กับเกษตรกรในระหว่างรอกรีดน้ำยางประมาณ 6-7 ปี และสามารถใช้ประโยชน์ในพื้นที่บริเวณร่องสวนยางพารา จึงมีการเพาะปลูกพืชชนิดต่างๆ เพื่อช่วยป้องกันการชะล้างพังทลายของดิน ตลอดจนลดปัญหาวัชพืชและการใช้สารเคมีในสวนยางพารา (พลากร สัตย์เชื้อ, 2559)ด้านแรงงานสวนยางพารา พบว่า แรงงานที่ทำสวนยางพาราส่วนใหญ่เป็นสมาชิกในครอบครัวคิดเป็นร้อยละ 70.48 เนื่องจากการทำสวนยางพารามีรายได้ดีกว่าการปลูกพืชอย่างอื่น มีการใช้แรงงานจากสมาชิกในครอบครัวเพราะมีพื้นที่ปลูกยางพาราประมาณ 5-10 ไร่ต่อครัวเรือน ทำให้มีแรงงานเพียงพอต่อการจัดการพื้นที่เพาะปลูก จึงทำให้เกษตรกรส่วนใหญ่สามารถทำเองได้โดยไม่ต้องจ้างแรงงาน

ตอนที่ 3 ปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจปลูกยางพารา พบว่า เกษตรกรตัดสินใจปลูกยางพารามาจากรัฐบาลสนับสนุนคิดเป็นร้อยละ 55.24 เพราะยางพาราเป็นพืชเศรษฐกิจที่สำคัญ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์จึงได้ร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรม

ยางพาราเปิดโครงการส่งเสริมปลูกยาง 1 ล้านไร่ ส่งผลให้เกษตรกรสนใจการปลูกยางพาราเพิ่มขึ้น ด้านระดับราคายางพาราปัจจุบัน พบว่า ยางพาราปัจจุบันลดลงคิดเป็น 100% เพราะปริมาณผลผลิตและความต้องการใช้ยางไม่สมดุลกัน ส่งผลต่อราคาขายปรับตัวลดลงเช่นเดียวกันด้านแหล่งเงินทุนเพื่อการลงทุนปลูกยางพารา พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่มีการกู้ยืมเงินมาลงทุนจากธนาคารเพื่อการเกษตรคิดเป็นร้อยละ 84.76 เนื่องจากเกษตรกรผู้ปลูกยางพารายื่นกู้เงินครัวเรือนละ 100,000 ตามโครงการสนับสนุน (ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร, 2558) ด้านต้นทุนการผลิตเทียบกับพืชชนิดเดิมที่เคยปลูก พบว่าพืชชนิดเดิมมีต้นทุนมากกว่าการทำสวนยางพาราคิดเป็นร้อยละ 66.65 เนื่องจากปลูกพืชชนิดเดิมที่ผ่านมา ได้แก่ ข้าวโพดและมันสำปะหลัง แต่ระยะเวลาผ่านไปพบว่าปัญหาด้านต้นทุนการผลิตสูงขึ้น ราคาผลผลิตไม่แน่นอน ดินเสื่อมความสมบูรณ์ และต้องอยู่ภายใต้การรับซื้อผลผลิตด้านความสะดวกในการขนส่ง พบว่า มีความสะดวกในการขนส่งผลผลิตไปยังแหล่งรับซื้อคิดเป็นร้อยละ 84.76 เนื่องจากมีพ่อค้าคนกลางรายย่อยเปิดรับซื้อน้ำยางพาราในสวนยางหลายจุด ทำให้เกษตรกรไม่ต้องเดินทางไปยังตลาดรับซื้อรายใหญ่และยังสามารถลดค่าใช้จ่ายต่อการขนส่ง ด้านความเพียงพอแหล่งน้ำต่อการปลูกยางพารา พบว่า พื้นที่ปลูกยางพาราของเกษตรกรส่วนใหญ่มีน้ำใช้ต่อการทำเกษตรเพียงพอ เพราะมีการขุดคลองชลประทานเพื่อใช้ในการเกษตรเพิ่มขึ้น ได้แก่ โครงการชลประทานขนาดกลาง จำนวน 3 แห่ง โครงการชลประทานขนาดเล็ก 1 แห่ง โครงการตามพระราชดำริ 8 แห่ง และโครงการหมู่บ้านป้องกันชายแดน 5 แห่ง รวมพื้นที่ชลประทานประมาณ 3,173 ไร่ และมีพื้นที่ได้รับประโยชน์ประมาณ 1 หมื่นไร่ ลักษณะดินปลูกยางพารา พบว่า ส่วนใหญ่ลักษณะดินพื้นที่ปลูกยางพาราเป็นดินกรวดปนดินทรายคิดเป็นร้อยละ 36.19 เพราะลักษณะทางกายภาพมีภูมิประเทศเป็นที่ราบที่ตอนผสมที่เนินสูงและภูเขาสูงชัน การใช้ประโยชน์ในการทำนาและปลูกพืชไร่ ลักษณะดินเป็นดินกรวดปนทรายตลอดชั้นดิน ทำให้การระบายน้ำได้ดีและการไหลบ่าของน้ำบนผิวดินมีความรวดเร็ว ส่งผลให้สภาพพื้นที่ดังกล่าวเหมาะสมต่อการปลูกยางพารามากกว่าปลูกพืชชนิดอื่น สภาพภูมิประเทศสวนปลูกยางพารา พบว่า พื้นที่ปลูกยางพาราเป็นที่ราบส่วนใหญ่คิดเป็นร้อยละ 41.90 เนื่องจากลักษณะเชิงพื้นที่มีศักยภาพเหมาะแก่การเพาะปลูกยางพาราเพราะเป็นที่ราบสลับดอน ทำให้มีการระบายน้ำได้ดีและยังมีปริมาณน้ำฝนที่มากกว่า 1,600 มิลลิเมตรต่อปี (กรมวิชาการเกษตร, 2550) พื้นที่ส่วนใหญ่เคยใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อปลูกพืชเศรษฐกิจชนิดอื่นมาก่อน เช่น มันสำปะหลัง และปาล์ม ส่งผลให้เกษตรกรได้เปลี่ยนพื้นที่มาปลูกยางพารากันมากขึ้น ทำให้ในปัจจุบันมีพื้นที่ปลูกยางพาราเพิ่มขึ้นจากเดิมการปลูกยางพาราเป็นการเพิ่มพื้นที่ป่าหรือไม่ เกษตรกรส่วนใหญ่มีความเห็นเกี่ยวกับการปลูกยางพาราเพื่อเพิ่มพื้นที่ป่า 100% พบว่า เพราะกระทรวง

เกษตรและสหกรณ์ส่งเสริมให้ปลูกยางพาราเพื่อเพิ่มพื้นที่ป่าเพื่อฟื้นฟูสภาพแวดล้อมที่เสื่อมโทรม (สำนักงานปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม, 2556)

อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

การจำแนกแผนที่การใช้ที่ดินด้วยวิธีการจำแนกเชิงวัตถุ (OBIA) พบว่า แผนที่การใช้ที่ดินปี 2560 มีค่าความถูกต้องโดยรวมสูงที่สุดเพราะข้อมูลภาพถ่ายดาวเทียม Landsat 8 มีคุณสมบัติของภาพ ได้แก่ ความละเอียดจุดภาพ ค่าช่วงคลื่น และค่าสี คุณภาพที่ดีกว่าภาพถ่ายดาวเทียม Landsat 5 (นุชนาฏ บัวศรีสุพรรณ กาญจนสุธรรม แก้วนวลฉวี และนฤมล อินทรวีเชียร, 2560) ทำให้การจำแนกข้อมูลเชิงวัตถุ (OBIA) พิจารณาค่าสถิติของคุณสมบัติภาพมีความถูกต้องในการแปลตีความที่มีประสิทธิภาพ การวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดิน พบว่า พื้นที่ป่าไม่มีการเปลี่ยนแปลงมากที่สุดเพราะมีการส่งเสริมการปลูกยางพาราของจังหวัดบึงกาฬ จึงทำให้เกษตรกรเปลี่ยนพื้นที่ประเภทป่าไม้มาปลูกยางพารา การศึกษาค้างนี้เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลของเทคโนโลยีทางวิทยาศาสตร์ร่วมกับข้อมูลเชิงสังคม ทำให้ทราบถึงปัจจัยการขยายพื้นที่ปลูกยางพาราเพื่อช่วยสนับสนุนการวางแผนการใช้ที่ดินในการเพิ่มศักยภาพการผลิตได้อย่างมีประสิทธิภาพ ส่วนปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อปลูกยางพารา พบว่า รัฐบาลมีนโยบายเพื่อส่งเสริมการปลูกยาง 1 ล้านไร่ ให้เกษตรกรสามารถมีรายได้ที่มั่นคงขึ้น จึงส่งผลให้เกษตรกรสนใจในการลงทุนปลูกยางพาราเพิ่มขึ้นทุกๆ ปี สอดคล้องกับความต้องการของตลาด เพราะเป็นพืชเศรษฐกิจที่สามารถสร้างรายได้ให้แก่เกษตรกร (รัศมี สุวรรณวีระกำธร, 2555, กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2561) จากการสัมภาษณ์เกษตรกร จินตนา พันบุญศรี (2561) พบว่า ปัจจุบันพื้นที่ปลูกยางพาราลดลงบางพื้นที่ เนื่องจากรัฐบาลได้มีการกำหนดนโยบายลดพื้นที่ปลูกยางพาราเพื่อแก้ปัญหาการค้ายางตกต่ำ เพราะเกิดปัญหาผลผลิตล้นตลาด โดยให้เกษตรกรโค่นต้นยางพาราทิ้ง อีกทั้งยังประสบปัญหายางพาราเกิดโรค ได้แก่ โรครากเน่า โรคเปลือกเน่า และโรคเปลือกแห้ง ทำให้เกษตรกรตัดต้นยางทิ้ง ซึ่งจากการสัมภาษณ์มีความสอดคล้องกับการวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินจากปี 2550-2560 การศึกษาค้างนี้เป็นการศึกษางานทางด้านเทคนิคทางภูมิศาสตร์โดยใช้ข้อมูลภาพถ่ายดาวเทียมเพื่อใช้ในการวิเคราะห์ร่วมกับการศึกษาด้านสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ ผลการศึกษาที่ได้รับสามารถนำไปใช้ประกอบเป็นแนวทางการแก้ไขปัญหา และวางแผนบริหารจัดการการใช้ที่ดินประเภทยางพาราให้กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาครั้งต่อไปควรมีการเพิ่มปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ปัจจัยด้านภัยธรรมชาติ สังคม และเศรษฐกิจ ร่วมวิเคราะห์เพื่อให้ผลลัพธ์มีความครอบคลุมเพิ่มมากขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- ศูนย์ภูมิอากาศ กองพัฒนาอุตุนิยมวิทยา กรมอุตุนิยมวิทยา. (2561). ปริมาณน้ำฝนเฉลี่ย. [ออนไลน์]. ได้จาก: <http://www.climate.tmd.go.th/> [สืบค้นเมื่อวันที่ 11 มกราคม 2561].
- ทัศนีย์ เศรษฐ์บุญสร้าง. (2561). ระบบเกษตรกรรมยั่งยืน. [ออนไลน์]. ได้จาก: <http://www.nawachione.org/2012/10/29/sustainable-agriculture/> [สืบค้นเมื่อวันที่ 11 มกราคม 2561].
- สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร. (2559). ตัวชี้วัด เศรษฐกิจการเกษตรประเทศไทย. [ออนไลน์]. ได้จาก: http://www.oae.go.th/ewtadmin/ewt/oae_web/downloadpdf [สืบค้นเมื่อวันที่ 16 มกราคม 2561].
- ลิตติพล ภักดีวานิช. (2561). ต้นเหตุ-ทางออกปัญหาयरาคาตก. [ออนไลน์]. ได้จาก: https://www.khaosod.co.th/hot-topics/news_392628 [สืบค้นเมื่อวันที่ 3 กุมภาพันธ์ 2561].
- นิภาพรณ วันศรี และชัยชาญ วงศ์สามัญ. (2558). ความต้องการการส่งเสริมและสนับสนุนการผลิตยางพาราของเกษตรกร ในอำเภอไชยพิสัย จังหวัดบึงกาฬ. ภาควิชาส่งเสริมการเกษตร คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- สำนักนโยบายและแผนพัฒนาการเกษตร. (2554). แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11. กรุงเทพฯ: กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.
- สำนักพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. (2558). สถานการณ์ยางพาราและการปรับตัวของเกษตรกร ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. ม.ป.พ.: ม.ป.ท.
- สุจิต เมืองสุข. (2560). ยางพารา พี่ชเศรษฐกิจรองกระแส. [ออนไลน์]. ได้จาก: https://www.technologychaoban.com/agricultural-technology/article_41052 [สืบค้นเมื่อวันที่ 27 มีนาคม 2561].
- อดิศักดิ์ พรมโยชน์. (2553). รูปแบบการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินอันเนื่องมาจากการขยายพื้นที่ปลูกยางพารา. วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรบัณฑิต ภาควิชาภูมิศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- พิชณะ คงยั้งยืน. (2558). ศึกษาการติดตามการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ปลูกยางพาราในจังหวัดจันทบุรี. วารสารวิจัยราชภัฏพระนคร, 10(1), 96-107.

- จินดา มุนละมณี และคณะ. (2560). การประยุกต์เทคโนโลยีภูมิสารสนเทศเพื่อจำแนกพื้นที่
ยืนต้นยางพาราด้วยข้อมูลจากดาวเทียม. วารสารเทคโนโลยีภูมิสารสนเทศ,
2(3), 15-17.
- วสันต์ ออวัฒนา. (2555). การคาดการณ์แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงของการใช้ที่ดินใน
จังหวัดภูเก็ต. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัย
ศรีนครินทรวิโรฒ.
- พลากร สัตย์ชื่อ. (2559). สิ่งจูงใจต่อการปลูกยางพาราในพื้นที่นาของเกษตรกรตำบลท่าข้าม
อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา. วารสารเกษตรพระจอมเกล้า, 34 (3), 61-72.
- ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร. (2558). บัญชีที่มีอิทธิพลต่อการปลูก
ยางพารา. [ออนไลน์]. ได้จาก: <https://www.baac.or.th/content-news.php>
[สืบค้นเมื่อวันที่ 12 พฤศจิกายน 2561].
- สำนักงานปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม. (2556). การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินระหว่างปี พ.ศ.
2550 — 2560. [ออนไลน์]. ได้จาก: https://www.alro.go.th/alro_th [สืบค้น
เมื่อวันที่ 12 พฤศจิกายน 2561].
- นุชนาฏ บัวศรี. (2559). การกระจายตัวของอุณหภูมิพื้นผิวในพื้นที่เพาะปลูกมันสำปะหลัง
โรงงานจากข้อมูลจากดาวเทียม LANDSAT 8 โดยใช้เทคนิคการจำแนกภาพ
เชิงวัตถุจังหวัดมหาสารคาม. วิทยานิพนธ์ ปรัชญาดุสิตบัณฑิต สาขาวิชาภูมิ
สารสนเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา.
- สมพร ขอบธรรม. (2551). เทคนิคการตรวจสอบการเปลี่ยนแปลงเชิงเลขที่เหมาะสมสำหรับ
การติดตามการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินและสิ่งปกคลุมดินอำเภอ
ปัทลุงชัยจังหวัดนครราชสีมา. วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาภูมิสารสนเทศ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี.
- ณรงค์ พลธิ์รักษ์. (2559). การประเมินความเหมาะสมเชิงพื้นที่ในการเพาะปลูกยางพาราของ
จังหวัดระยอง. วารสารเทคโนโลยีภูมิสารสนเทศ, 1(1), 27-35.
- วัลย์รัตน์ วรรณปิยะรัตน์ และสมจิตต์ ก่าตีบ. (2553). การจำแนกพื้นที่ปลูกปาล์มน้ำมัน
ในรูปถ่ายทางอากาศออร์โทสตีโดยใช้การวิเคราะห์เชิงวัตถุภาพ. การประชุม
วิชาการเทคโนโลยีอวกาศและภูมิสารสนเทศแห่งชาติประจำปี 2553.
- จินดา มุนละมณี และคณะ. (2560). การประยุกต์เทคโนโลยีภูมิสารสนเทศเพื่อจำแนกพื้นที่
ยืนต้นยางพาราด้วยข้อมูลจากดาวเทียม. วารสารเทคโนโลยีภูมิสารสนเทศ,
2(3), 15-17.

นุชนาฏ บัวศรีสุพรรณ กาญจนสุธรรม แก้วนวลฉวีและนฤมล อินทรวีเชียร. (2560). การ
จำแนกพื้นที่เพาะปลูกมันสำปะหลังด้วยเทคนิคการวิเคราะห์ภาพเชิงวัตถุและ
การจำแนกแบบต้นไม้ตัดสินใจ : กรณีศึกษา จังหวัดมหาสารคาม. **วารสาร
เกษตรพระวรุณ**, 14(1), 95-103.

Zhang, Chang,Kang,Wangand Sun. (2010). Analysis onspatial structure of land use
change basedonremote sensing and geographical informationsystem.
International Journal of Applied Earth Observation and Geoinformation,
12(2), 145-150.

Pontius. (2000). Quantification error versus locationerror incomparision of categorical
maps. **Photogrammetric Engineering and Remote Sensing**, 66(8),
1011-1016.

ภูมิศาสตร์ลุ่มน้ำยม: ว่าด้วยการจำลองธรรมชาติ และแนวทางต่อจากนี้

เผ่าไทย สีนอำพล

อาจารย์, ภาควิชาภูมิศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

บทคัดย่อ

องค์ความรู้ภูมิศาสตร์อยู่ภายใต้กระบวนทัศน์ที่หลากหลาย ทำให้เกิดมุมมองต่อความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และธรรมชาติที่แตกต่างกันออกไป บทความนี้มีจุดมุ่งหมายในการนำเสนอบทบาทของการจำลองธรรมชาติ (Simulating natures) เพื่อการบริหารจัดการลุ่มน้ำยมจากสองกระบวนทัศน์หลัก คือ กระบวนทัศน์ทางวิทยาศาสตร์ผ่านแนวคิดการสร้างแบบจำลอง (Simulation modeling) และกระบวนทัศน์หลังสมัยใหม่ผ่านแนวคิดธรรมชาติเชิงสังคม (Social construction of nature) ซึ่งมีผลต่อการผลิตสร้างวาทกรรมใหม่ของภาครัฐผ่านการทบทวนแนวคิดทฤษฎี งานวิจัย และเอกสารด้านการกำหนดยุทธศาสตร์และการปฏิบัติงานของภาครัฐและภาควิชาการเป็นหลัก ผลการสังเคราะห์พบว่า การบริหารจัดการลุ่มน้ำยมทั้งจากมุมมองของกระบวนทัศน์ทางวิทยาศาสตร์และหลังสมัยใหม่เปิดเผยให้เห็นถึงความเคลื่อนไหวของภาครัฐ ภาควิชาการ และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่พยายามปรับเปลี่ยนไปสู่การปะทะประสานขององค์ความรู้ที่หลากหลายมากยิ่งขึ้น เมื่อเปรียบเทียบกับในอดีตซึ่งมุ่งเน้นการใช้องค์ความรู้ทางวิทยาศาสตร์จากผู้เชี่ยวชาญเป็นเข็มทิศหลักในการกำหนดนโยบาย อย่างไรก็ตามข้อจำกัดของบทความชี้ให้เห็นว่า การจำลองธรรมชาติดังกล่าวยังคงมีช่องว่างหลายประการ ทั้งในด้านการยึดโยงวิธีการบริหารจัดการกับความรู้วิทยาศาสตร์เป็นสำคัญ มากกว่าที่จะเปิดพื้นที่เพื่อทำความเข้าใจลักษณะทางสังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมของพื้นที่ที่ถูกจัดการโดยวาทกรรมใหม่ให้ละเอียดลึกซึ้งเพียงพอ รวมไปถึงการขาดการประสานองค์ความรู้ของภาครัฐและภาควิชาการในการนำผลจากแบบจำลองไปสู่การกำหนดนโยบาย ซึ่งรอให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเกิดความตระหนักถึงช่องว่างเหล่านี้ เพื่อนำไปสู่การบริหารจัดการลุ่มน้ำยมที่อยู่บนพื้นฐานของการบูรณาการองค์ความรู้แบบสหสาขาวิชาและการเข้าใจถึงความสัมพันธ์ที่แยกกันไม่ออกระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติที่ตึงเครียดต่อไป

คำสำคัญ: ธรรมชาติ, การจำลอง, กระบวนทัศน์ทางวิทยาศาสตร์, หลังสมัยใหม่, ลุ่มน้ำยม

Geographies of the Yom River Basin: Simulating Natures and Ways Forward

Phaothai Sinampol

Lecturer, Geography Department, Faculty of Humanities, Chiang Mai University is University.

Abstract

Geographical knowledges have been beneath various paradigms which create distinctive viewpoints toward human-nature relationship. This article aims to represent the roles of simulating natures for the management of the Yom river basin based on two major paradigms - the scientific paradigm via the concept of simulation modeling, and the post-structural paradigm via the concept of social construction of nature which influences on constructing new state discourses. Theories, concepts, research papers, and documents in relation to public strategic formulation and practice, mainly from state and academic sectors. Results from the viewpoints of both paradigms shed light on the movements among state, academic, and stakeholders in changing and welcoming more arenas of knowledges, compared with a state of single scientific knowledge from experts as only a navigator for policy making. This article, nevertheless, stresses several gaps from such practices in simulating natures including the implications of scientific-led knowledge as a core principle for river basin management rather than emancipating spaces for understanding social, cultural, and environmental contexts of each area under the new discourses; as well as lack of collaboration between state and academic sectors in implementing results from modeling to policy formulation. These gaps are intentionally left for the recognition of stakeholders to foster the management of the Yom river basin under interdisciplinarity and better comprehension towards entangled human-nature relationships.

Key words: nature, simulation, scientific paradigm, post-structuralism, Yom river basin

บทนำ

ภูมิศาสตร์เป็นวิชาด้านสังคมศาสตร์ที่มุ่งสร้างอธิบายต่อโลกภายใต้ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และธรรมชาติจากการเชื่อมโยงกระบวนการทัศน์อันหลากหลาย (เผ่าไทยสินอำพล, 2560) และเป็นที่แน่ชัดว่าความสนใจของนักภูมิศาสตร์ที่มีต่อธรรมชาติได้ขยายขอบเขตไปไกลกว่าการศึกษาสิ่งแวดล้อมทางชีวกายภาพ (Castree, 2005) อย่างไรก็ตามการศึกษาธรรมชาติภายใต้กระบวนการทัศน์ทางวิทยาศาสตร์อยู่บนพื้นฐานของการที่ธรรมชาติและมนุษย์เป็นอิสระต่อกัน ธรรมชาติมีความเป็นเนื้อแท้ บริสุทธิ์ มีวิวัฒนาการภายในตนเอง และอยู่แยกจากมนุษย์ ดังนั้น มนุษย์ในฐานะผู้ที่เข้าไปศึกษาธรรมชาติจึงมีหน้าที่ในการค้นหาและสร้างข้ออนุมานความจริงต่อธรรมชาติด้วยวิธีวิทยาที่เป็นแบบแผนสากล มีการให้เหตุผลตามลำดับเวลา ก่อน-หลัง และมีความถูกต้องแม่นยำในระดับที่เชื่อถือได้ (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2558, Castree & Braun, 2001) แม้ว่าวิธีการทางวิทยาศาสตร์จะถูกพัฒนาขึ้นมาเพื่อแก้ไขปัญหาในทางภูมิศาสตร์ได้ แต่การระบุปัญหา (Problem recognition) ถือเป็นความพยายามที่ยากยิ่ง เพราะภูมิศาสตร์เป็นศาสตร์ที่ศึกษาพื้นที่ทางสังคมและสิ่งแวดล้อมในระบบเปิด (Open-system science) ที่มีความสัมพันธ์ข้ามระดับพื้นที่ ซึ่งขัดกับระเบียบวิธีของวิทยาศาสตร์กายภาพที่ควรจะควบคุมในห้องปฏิบัติการได้ จนอาจนำไปสู่ความไม่เสถียร (Instability) ในการค้นหาคำตอบจากกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ เพราะไม่สามารถควบคุมปัจจัยทางธรรมชาติและสังคมให้เป็นไปดังที่ต้องการได้ ผู้ที่ศึกษาภูมิศาสตร์ด้วยกระบวนการทัศน์ทางวิทยาศาสตร์จึงต้องตระหนักว่าการแสวงหาคำตอบด้วยความเชื่อมโยงแบบทวินิยมที่เชื่อมโยงโดยตรงไปตรงมา (Dualism and linear connection) อาจไม่มีประสิทธิภาพเท่ากับการมองว่าการศึกษาเหล่านั้นเป็นเพียงการนำเสนอปรากฏการณ์เฉพาะอย่างตามมุมมองของผู้สังเกต มีข้อจำกัดของการสังเกตและปัจจัยแทรกแซงอื่นๆ ซึ่งอาจจะมีมนุษย์ไปเกี่ยวข้องด้วยก็ได้ และผลที่ได้จากการวิเคราะห์นั้นอาจเกิดขึ้นเพียงชั่วคราวและพร้อมที่จะเปลี่ยนแปลงไปข้างหน้าตลอดเวลา (Richards, 2003)

แต่แม้ว่าเราจะยอมรับว่ากระบวนการทัศน์ทางวิทยาศาสตร์มีลักษณะเฉพาะเจาะจงมากกว่าที่จะสร้างข้อสรุปทั่วไป (Generalization) ให้แก่ธรรมชาติแล้วนั้น เราก็จะยังพบว่าผู้ที่รับเอากระบวนการทัศน์ทางวิทยาศาสตร์ไปศึกษาธรรมชาติยังคงวางตำแหน่งแห่งที่ของตนเอง (รวมไปถึงมนุษย์) แยกออกจากธรรมชาติอยู่ดี หรือแม้กระทั่งผู้ที่สืบทอดแนวคิดการผลิตสร้างของธรรมชาติ (Production of nature) โดย Neil Smith และแนวคิดธรรมชาติเชิงสังคม (Social nature) ของ Noel Castree ก็ยังคงมองความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และธรรมชาติอย่างแยกส่วนและให้คุณค่าของธรรมชาติว่าเป็นผลผลิตจากสังคม (Nature is socially produced) กล่าวคือ มองว่ามนุษย์มีการตีความธรรมชาติที่ผันแปรตามอคติของ

ตนเองอย่างไร มนุษย์มีส่วนในการดัดแปลงธรรมชาติหรือทำให้เกิดธรรมชาติที่เอื้ออำนวยหรือสกัดกั้นโอกาสในการสะสมทุนอย่างไร และมนุษย์มีส่วนในการสถาปนารัฐธรรมนูญใหม่หรือธรรมชาติเทียมขึ้นมาทั้งโดยเจตนาและไม่เจตนาเพื่อตอบสนองความต้องการที่เกินพอดี หรือใช้ในการแก้ไขผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์ได้ก่อไว้ได้อย่างไร ส่วนในเชิงของวิธีวิทยาที่ใช้ในการศึกษาก็แทบไม่ต่างกัน คือ เชื่อว่ามีความจริงอยู่แล้วส่วนหนึ่งหรือให้ผู้ศึกษาไปคลี่คลายความสัมพันธ์ที่ซับซ้อนดังกล่าว (Castree & Braun, 2001; Castree, 2005, Graham et al., 2010) จากปรากฏการณ์ข้างต้น Whatmore (2002) จึงได้อธิบายไว้ว่า การแยกออกจากกันระหว่างภูมิศาสตร์ในเชิงมนุษย์และกายภาพกลับปรากฏชัดเจนขึ้นเรื่อยๆ ผ่านการปฏิบัติการทางวิทยาศาสตร์ที่แทรกซึมอยู่ในนโยบาย สื่อ และชีวิตประจำวัน แม้ว่าวิชาภูมิศาสตร์จะถือว่าการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างธรรมชาติและสังคมเป็นสาระสำคัญก็ตาม

การนำกระบวนการทัศน์หลังโครงสร้างนิยมเข้ามาทำความเข้าใจในการศึกษาภูมิศาสตร์ อาจเป็นทางเลือกหนึ่งที่ใช้ในการสลายเส้นแบ่งระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ Deleuze ได้หยิบยกแนวคิดการรื้อสร้าง (Deconstruction) การมีอยู่ของสรรพสิ่งรอบตัวมนุษย์ท่ามกลางการสถิตอยู่ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ และนิเวศวิทยา โดยที่ “โลกกำลังเรียนเชิญให้เราเข้าไปแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นไปเรื่อยๆ อย่างไม่มีที่สิ้นสุด” เพื่อผลิตสร้างความรู้ใหม่ (Graham et al., 2010) และสะท้อนภาวะกลายเป็น/กำลังจะกลายเป็น (Becoming) ของสรรพสิ่ง โดยเฉพาะองค์ความรู้ที่เคลื่อนไหว เชื่อมต่อ ตัดข้าม และมีผลต่อการเก็บกดปิดกั้นความเป็นอื่นอยู่ตลอดเวลา ถ้าชำมุ่มองหลังโครงสร้างนิยมเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรม (ในฐานะที่เป็นชุดความหมายร่วมที่อยู่ภายใต้ปฏิบัติการเชิงวัตถุและสัญลักษณ์ในชีวิตประจำวันของมนุษย์) และธรรมชาติจะพบว่า เส้นแบ่งระหว่างสองสิ่งนี้ไม่มีความชัดเจนอีกต่อไป เพราะมนุษย์ได้วิวัฒนาการความสัมพันธ์ของตนเองกับธรรมชาติจากจุดที่ยอมจำนนต่อธรรมชาติ กลายเป็นไม่ตกอยู่ภายใต้มันโทัศน์แบบ sublime คือ มองว่าธรรมชาติเป็นสิ่งที่เกินเลยจากการรับรู้และไม่สามารถนำเสนอได้อีกต่อไป (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2560) ผู้ศึกษาจึงต้องใช้วิธีวิทยาที่มีความสามารถในการเปิดพื้นที่ที่ถูกเก็บกดปิดกั้นเหล่านั้น ทั้งจากการอ่านตัวบทและการวิเคราะห์ความสัมพันธ์จากมุมมองของสรรพสิ่งนั้นๆ ที่เคยหรือกำลังปรากฏและมีบทบาทอยู่ในอดีตและปัจจุบัน

หากกล่าวถึงลุ่มน้ำยม ความเข้าใจของคนทั่วไปก็คงหนีไม่พ้นว่าเป็นหนึ่งในลุ่มน้ำที่มีอิทธิพลต่อลุ่มน้ำเจ้าพระยา อันเป็นฐานในการพัฒนาเศรษฐกิจที่สำคัญของประเทศไทย และเป็นอู่ข้าวอู่น้ำที่สำคัญของทวีปเอเชีย หากแต่ความสัมพันธ์ดังกล่าวไม่ได้เกิดขึ้นมาอย่างโดดเดี่ยว แต่เป็นเหตุมาจากว่าลุ่มน้ำยมเป็นภูมิทัศน์หนึ่งที่ถูกสร้างขึ้นและสร้างความ

สัมพันธ์ซึ่งกันและกันระหว่างมนุษย์ ธรรมชาติ และกรอบวาทกรรมการพัฒนาของประเทศไทยที่เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย อย่างไรก็ตาม การจัดการความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นกับภูมิทัศน์ของลุ่มน้ำยมและสรรพสิ่งต่างๆ ที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงเชิงนิเวศสังคมภายในลุ่มน้ำเองนั้น กลับมีวิวัฒนาการไปตามกระบวนการที่มองมนุษย์กับธรรมชาติแยกออกจากกันเสียเป็นส่วนใหญ่ ดังนั้น บทความชิ้นนี้จึงพยายามที่จะทบทวนและสะท้อนองค์ความรู้ในการจำลองธรรมชาติ (Simulating nature) โดยผู้กระทำกรต่างๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการบริหารจัดการลุ่มน้ำยมเพื่อวิเคราะห์ช่องว่างของการจำลองธรรมชาติ และเสนอแนะแนวทางการจัดการลุ่มน้ำยมให้ตอบสนองต่อความยั่งยืนต่อการอยู่ร่วมกันระหว่างมนุษย์และธรรมชาติต่อไปในอนาคต โดยผู้วิจัยได้ทำการสังเคราะห์วรรณกรรมผ่านการทบทวนแนวคิดและทฤษฎีที่มุ่งเน้นกระบวนการทางวิทยาศาสตร์และหลังโครงสร้างนิยมในมุมมองที่เกี่ยวข้องกับการจำลองธรรมชาติ ร่วมกับการนำผลการศึกษางานวิจัยจากทั้งภาครัฐและเอกชน แผนยุทธศาสตร์ในระดับชาติและจังหวัด แผนการดำเนินงานและผลสัมฤทธิ์ของโครงการในพื้นที่ และประวัติของชุมชนต่างๆ ในลุ่มน้ำ จากการรวบรวมของนักวิชาการในพื้นที่ เพื่ออภิปรายให้เห็นถึงช่องว่างของการจำลองธรรมชาติลุ่มน้ำยม นำไปสู่การสร้างข้อเสนอแนะเบื้องต้นเพื่อยกระดับการบริหารจัดการลุ่มน้ำยมอย่างมีส่วนร่วมและมีประสิทธิภาพต่อไปในอนาคต

การจำลองธรรมชาติ (Simulating natures)

เมื่อนำความหมายของคำว่า “จำลอง” และคำว่า “ธรรมชาติ” มารวมกันโดยตรง (อ้างอิงจากพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554) อาจหมายถึง การถ่ายแบบหรือสร้างสิ่งแทนจากสิ่งที่เกิด มี และเป็นอยู่ตามธรรมชาติของสิ่งนั้นๆ แต่แล้วทำไมมนุษย์ในฐานะที่มีความสัมพันธ์กับธรรมชาติอย่างแยกขาดจากกันไม่ได้กลับต้องมีการจำลองธรรมชาติเกิดขึ้น การจำลองธรรมชาติสามารถอธิบายได้ตามกระบวนการที่สำคัและมอิทธิพลต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมในปัจจุบัน 2 กระบวนทัศน์หลัก คือ กระบวนทัศน์ทางวิทยาศาสตร์ และกระบวนทัศน์หลังสมัยใหม่ด้วยแนวคิดธรรมชาติเชิงสังคม

1. การจำลองธรรมชาติตามกระบวนทัศน์ทางวิทยาศาสตร์

แบบจำลองถือเป็นวิวัฒนาการสำคัญของการจำลองธรรมชาติตามกระบวนทัศน์ทางวิทยาศาสตร์ เพราะแบบจำลองเป็นเทคนิคทางวิทยาศาสตร์อย่างหนึ่งซึ่งผลิตผลการศึกษได้ในรูปแบบที่ต่างออกไป Winsberg (1999) และ Peck (2004) กล่าวว่า หลักการพื้นฐานของการสร้างแบบจำลอง (Simulation modeling) ประกอบไปด้วย 1) การใช้หลักวิทยาการคณนาและวิธีวิทยาเชิงปริมาณทั้งในด้านคณิตศาสตร์และสถิติ เพื่อแก้ไขปัญหา

อันซับซ้อนโดยใช้คอมพิวเตอร์ในการวิเคราะห์ 2) การพัฒนาศาสตร์ใหม่ที่มีตำแหน่งแห่งที่อยู่ระหว่างการทดลอง (Experiment) และการสร้างแบบจำลองเชิงทฤษฎีบริสุทธิ์ (Purely theoretical analytic model) ซึ่งการเกิดขึ้นของแบบจำลองถือเป็นกระบวนการสร้างองค์ความรู้ใหม่ การสร้างแบบจำลองจึงเป็นการก่อรูปของญาณวิทยาที่ต่างจากปรัชญาทางวิทยาศาสตร์เดิม (Traditional philosophy of science) กล่าวคือ เปลี่ยนจากการสร้างข้อตัดสินต่อทฤษฎีและการใช้ความสัมพันธ์แบบตรงไปตรงมา (Straightforward relation) เป็นการสร้างกระบวนการปะทะประสานเชิงทฤษฎี (Theory articulation) อันเปิดเผยความซับซ้อนในโลกแห่งความเป็นจริงและเปิดพื้นที่ให้อำนาจจากการรู้คิดของผู้ที่ศึกษา (Cognitive power) ที่จำกัดมีอิทธิพลต่อการวิเคราะห์ด้วย 3) จัปภาพและเลียนแบบระบบ/กระบวนการเชิงประจักษ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในโลก และใช้วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยต่างๆ ที่อยู่ในธรรมชาติ ซึ่งนำไปประยุกต์ใช้อย่างกว้างขวางในหลายศาสตร์ ไม่ว่าจะเป็นชีววิทยาพัฒนาการ ความหลากหลายทางชีวภาพ ชีวภูมิศาสตร์ ฟิสิกส์ดาราศาสตร์ ฟิสิกส์ ภูมิศาสตร์ ธรณีวิทยา อุตุนิยมวิทยา และการศึกษาวิวัฒนาการทางนิเวศวิทยา หรือแม้กระทั่งใช้เพื่อการวิเคราะห์ทางสังคมวิทยา เศรษฐศาสตร์ และการตัดสินใจเชิงนโยบายด้วย

Peck (2008) เปิดเผยให้เห็นถึงศาสตร์การตีความเชิงปรัชญา (Philosophical hermeneutics) ต่อการสร้างแบบจำลองทางนิเวศวิทยาที่ซับซ้อนใน 5 ประการ ได้แก่ 1) การเปิดเผยต่อมุมมองที่หลากหลาย ซึ่งอนุญาตให้ความเป็นพหุพจน์ขององค์ความรู้ทางวิทยาศาสตร์หลายระดับมีบทบาทต่อการวิเคราะห์ 2) วงจรของการตีความกลับไปกลับมาในการสื่อสารเชิงรุกระหว่างผู้ทำแบบจำลอง ตัวแบบจำลอง และผู้ที่ศึกษาระบบนิเวศที่มีองค์ความรู้แตกต่างกัน มากกว่าที่จะสร้างความกลมกลืนต่อแบบจำลอง เพื่อให้แบบจำลองเป็นกิจของมนุษย์ (Human enterprise) 3) การตระหนักถึงปัจจัยและปฏิบัติการของมนุษย์ในการวิเคราะห์ของแบบจำลอง 4) ความสำคัญในการใช้ความน่าจะเป็นของปัจจัยต่างๆ ในการปรับแต่งและนำมาใช้เป็นส่วนหนึ่งในแบบจำลอง และ 5) การเปิดเผยถึงการตีความธรรมชาติที่ไม่ใช่ระบบปิด มีความต่อเนื่อง เข้าใจถึงความไม่สมบูรณ์ การเกิดสถานการณ์เฉพาะหน้า และความไม่แน่นอนในกระบวนการสร้างแบบจำลอง

อาจกล่าวได้ว่า การใช้แบบจำลองยังเป็นเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพมากที่สุดในการศึกษาระบบชีววิทยาที่ซับซ้อน ซึ่งแบบจำลองเชิงทฤษฎีธรรมชาติไม่สามารถทำได้ ส่วนการทดลองอาจพบข้อจำกัดเชิงตรรกะ จริยธรรม และงบประมาณ ช่วยคลี่คลายภาพอย่างง่ายของระบบความสัมพันธ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นจริงในโลก (Real-world systems) ภายใต้กรอบทฤษฎี อย่างไรก็ตาม การใช้แบบจำลองอาจพบกับปัญหาหลายประการและจำเป็นจะต้องผ่านการลองผิดลองถูกมากมาย ไม่ว่าจะเป็นการแปลตีความผลเชิงเลขให้แม่นยำถูกต้อง

และทดสอบได้ การนำผลจากแบบจำลองไปใช้โดยทั่วไปทำได้ยากเนื่องจากพารามิเตอร์ที่ใช้ในการวิเคราะห์มีความเฉพาะเจาะจง (Grimm & Berger, 2016) และอำนาจของแบบจำลองต่อการปฏิบัติใช้เชิงนโยบาย (Yanoff & Weirich, 2010) นอกจากนี้ Winsberg (1999) ยังยืนยันว่าเราไม่สามารถใช้แบบจำลองเพียงอย่างเดียวในการแก้ไขปัญหาใดๆ ต่อโครงสร้างทฤษฎีได้ เนื่องมาจากข้อจำกัดของอำนาจในการรู้คิดของมนุษย์ และตำแหน่งแห่งที่ของแบบจำลองก็ยังคงอยู่ระหว่างทฤษฎีและโลกแห่งความเป็นจริง ดังนั้น การสร้างแบบจำลองที่เหมาะสมจำเป็นต้องยืนยันให้ได้ว่ามี การนำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับปรากฏการณ์ทางชีววิทยาที่ถูกต้อง ใช้พารามิเตอร์ในการวิเคราะห์จากหลากหลายมิติ แต่ไม่ได้หมายความว่าต้องเพิ่มตัวแปรต่างๆ จนมากเกินไป และกำกับควบคุมความไม่แน่นอนและความอ่อนไหวในการวิเคราะห์เพื่อที่จะเข้าใจว่าพารามิเตอร์ที่นำมาใช้ในการวิเคราะห์มีผลต่อพฤติกรรมของแบบจำลองอย่างไร

ในการใช้ผลจากการวิเคราะห์ของแบบจำลองไปสู่การกำหนดนโยบาย (Policy formulation) Yanoff & Weirich (2010) กล่าวว่าความแม่นยำของการจำลองและความน่าจะเป็นของการเกิดเหตุการณ์ในสภาพแวดล้อมจริงคือสิ่งที่สำคัญอย่างยิ่ง มิฉะนั้นจะทำให้เกิดความไม่แน่นอนในการตัดสินใจเชิงนโยบาย สิ่งที่ต้องตระหนัก คือ แบบจำลองสามารถผลิตได้เพียง “ภูมิทัศน์ของอนาคตที่คาดว่าจะเกิดขึ้น” เท่านั้น เพื่อทำให้การตัดสินใจเชิงนโยบายมีความชัดเจนภายใต้ข้อจำกัดดังกล่าว จึงต้องมีการพัฒนาวิธีการสร้างแบบจำลองที่เหมาะสมใน 2 แนวทาง คือ 1) การจำลองสถานการณ์เลวร้ายที่สุด (Worst-case scenarios modeling) เพื่อออกแบบนโยบายแบบ “ล้อมคอก” เพื่อลดความเสียหายอันเลวร้ายที่สุดไม่ให้เกิดขึ้น และ 2) การจำลองเชิงสำรวจ (Exploratory modeling) ควบคู่กับการปฏิบัติใช้นโยบายให้ประสิทธิภาพและมีทางเลือกหลากหลายตามแนวทางเหตุการณ์ที่ว่าจะเกิดขึ้น แต่ที่ผ่านมา การปฏิบัติใช้แบบจำลองมักจะละเลยการวิเคราะห์ข้อจำกัดของตัวเองแบบจำลองเอง ซึ่งทำให้การปฏิบัติใช้นโยบายภายใต้แบบจำลองดังกล่าวไม่ได้ผลดีเท่าที่ควร นอกจากนี้ Cartwright et al. (2016) ยังได้ระบุเพิ่มเติมอีกว่า การนำผลจากแบบจำลองทางนิเวศวิทยาที่ซับซ้อนเพื่อให้ผู้ใช้ปลายทาง (End users) ได้นำไปตัดสินใจเชิงนโยบายและบริหารจัดการได้จำเป็นต้องมีกระบวนการสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพ หัวใจสำคัญคือต้องหลีกเลี่ยงการส่งผ่านข้อมูลฝ่ายเดียว (One-way transmission) แต่ต้องยึดถือในกระบวนการที่มีการทำซ้ำ (Iterative) และเกี่ยวเนื่อง (Engaged) กับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลซึ่งกันและกัน มีการเปิดเผยวัตถุประสงค์ แนวคิด โครงสร้างการจำลอง การทำนายที่เห็นภาพและเข้าใจง่าย แสดงถึงความไม่แน่นอนของแบบจำลองและเปิดโอกาสให้เจาะลึกถึงรายละเอียดบางประการที่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียต้องการทำความเข้าใจเป็นพิเศษ และในอนาคตก็

จำเป็นที่จะต้องพัฒนาการวัดประสิทธิผลของการสื่อสารดังกล่าวเพื่อให้แบบจำลองสร้างแรงกระตุ้นต่อสังคมมากขึ้น ส่วนในการวิเคราะห์เชิงพื้นที่ภูมิศาสตร์ Wallentin (2017) ได้ใช้รากฐานของการวิเคราะห์ของแบบจำลองเชิงนิเวศวิทยาเป็นตัวแสดงการจำลองเชิงพื้นที่ในฐานะที่เป็นวิธีวิทยา เพื่อแก้ไขข้อวิพากษ์วิจารณ์ที่ว่าแบบจำลองเชิงพื้นที่อุทิศให้แก่การศึกษาาระบบนิเวศแบบปัจเจก การพัฒนาแบบจำลองเชิงพื้นที่ควรมีการสื่อสารอย่างโปร่งใสและเข้าไปเข้ามาแม้ว่าจะทำให้เกิดความซับซ้อนมากขึ้นก็ตาม เพราะความซับซ้อนเหล่านี้จะช่วยให้การสร้างแบบจำลองช่วยประสานกระบวนการจากล่างขึ้นบนและบนลงล่าง เพื่อทำให้เกิดความถูกต้องมากขึ้น อีกทั้งยังเป็นการท้าทายญาณวิทยาของศาสตร์ที่ขับเคลื่อนด้วยข้อมูล (Data-driven science) ให้เล็งเห็นถึงความซับซ้อนที่ปรากฏอยู่จริงในสังคมและพื้นที่ด้วย

วิวัฒนาการของญาณวิทยาในการสร้างแบบจำลองทางวิทยาศาสตร์เพื่อจำลองธรรมชาติ เริ่มเคลื่อนตัวจากความเป็นเอกภาพและเป็นสากล ไปสู่ความหลากหลายและการปะทะประสานของการตีความ นำเสนอ และนำไปปฏิบัติใช้เชิงนโยบาย เพื่อให้การจำลองธรรมชาติในมุมมองทางวิทยาศาสตร์กลายเป็นกิจของมนุษย์ที่แท้จริงมากขึ้น อย่างไรก็ตาม แม้ว่าจะมีการนำปัจจัยด้านมนุษย์มาใช้ในการจำลองธรรมชาติมากขึ้น แต่เรายังคงสังเกตเห็นได้ว่าปัจจัยทางธรรมชาติยังคงเป็นปัจจัยหลักในการวิเคราะห์ มนุษย์ยังคงถูกทำให้อยู่ภายนอก (Externalize) วงโคจรของระบบนิเวศที่มีทั้งสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ และสิ่งไม่มีชีวิตอยู่ดี นอกจากนี้ การที่เราพยายามทำให้การจำลองธรรมชาติเป็นกิจของมนุษย์มากขึ้น หมายความว่าที่ผ่านมามนุษย์นั้นถูกทำให้มีติดบอดและถูกพรากจากการสะท้อนประสบการณ์ของตนเองกับธรรมชาติอย่างมาก จนต้องใช้แบบจำลองเป็นตัวกลางในการทำความเข้าใจธรรมชาติในฐานะโลกแห่งความเป็นจริงที่รออยู่ตรงหน้า ดังนั้น จึงเป็นไปได้ที่การกำหนดและปฏิบัติใช้นโยบายเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และธรรมชาติจะเป็นผลของการจำลองธรรมชาติด้วยกระบวนการทัศน์ทางวิทยาศาสตร์เพียงอย่างเดียว โดยบทความนี้จะฉายภาพพลวัตของการจำลองธรรมชาติของกลุ่มน้ำยมด้วยกระบวนการทัศน์ทางวิทยาศาสตร์ เพื่อวิเคราะห์ผลกระทบต่อการบริหารจัดการลุ่มน้ำยม และนำไปสู่การแสวงหาแนวทางในการปรับทิศทางการบริหารจัดการลุ่มน้ำยมเพื่อการบริหารจัดการลุ่มน้ำยมที่เหมาะสมต่อไป

2. การจำลองธรรมชาติตามแนวคิดธรรมชาติเชิงสังคม

แม้ว่าจะมีนักภูมิศาสตร์สายโครงสร้างนิยมหลายคน เช่น Ulrich Beck ที่อธิบายสภาวะ “สังคมเสี่ยง” (Risk Society) ว่าเป็นผลของความเป็นสมัยใหม่ยุคหลังที่ก่อให้เกิดความเสื่อมโทรมทางสิ่งแวดล้อมมากกว่าความมั่งคั่งที่เกิดขึ้นจากความเป็นสมัยใหม่ในยุค

แรก แต่ไม่ได้กระจายผลประโยชน์อย่างเท่าเทียมกัน หรือ Neil Smith ที่กล่าวถึงการพัฒนาที่ไม่เท่าเทียมกัน (Uneven development) อันมีผลต่อการครอบงำจากบนลงล่าง จากผู้มีอำนาจมากในทางการผลิตไปเบียดขับผู้มีอำนาจทางเศรษฐกิจน้อย แต่กลุ่มสำนักคิดสายหลังสมัยใหม่กลับวิพากษ์วิจารณ์ว่าการ “ติดฉลาก” (Labelling) ผู้กระทำระดับโลกว่ามีอำนาจมาก ในขณะที่ผู้กระทำในท้องถิ่นมีอำนาจน้อย เป็นการสร้างคู่ตรงข้ามมากกว่าที่จะมองถึงการสร้างเครือข่ายและการบูรณาการระหว่างระดับพื้นที่ นอกจากนี้ ยังละเลยถึงมิติทางวัฒนธรรมที่เกิดจากความแตกต่างทางภูมิศาสตร์ ซึ่งนำมาใช้ในการสร้างสำนึก (Make sense) หรือตอบสนองต่อความเสี่ยงผ่านปฏิบัติการทางสังคมต่างๆ และมองการเคลื่อนไหวทางการเมืองของปัจเจกบุคคลและสถาบันทางสังคมต่อความไม่แน่นอนของโลกในแง่ดีเกินไป จนทำให้ขาดการวิเคราะห์ว่าทำไมปัจเจกบุคคลและสถาบันทางสังคมที่ไร้อำนาจถึงไม่สามารถหลุดพ้นจากการควบคุมด้วยอำนาจเบ็ดเสร็จได้ (Hubbard et al., 2004)

การใช้แนวคิดธรรมชาติเชิงสังคม (Social construction of nature) ในส่วนของการวิเคราะห์ภายใต้กระบวนทัศน์หลังโครงสร้างนิยม จึงเป็นการอธิบายความสัมพันธ์ของวาทกรรมที่นำไปสู่การผลิตสร้างและจำลองธรรมชาติในฐานะที่เป็นสาเหตุในการเก็บกดปิดกั้น Castree (2005) กล่าวว่าภายใต้การประจันหน้าระหว่างกลุ่มคนที่มีอำนาจและกลุ่มที่อยู่ใต้อำนาจในแต่ละสังคม สิ่งที่เราควรสนใจคือ ความจริงที่กำกับให้เกิดการรู้จัก ศีลธรรม และสุนทรียะบางอย่างของผู้คนที่อยู่บนพื้นที่ที่ถูกสร้างให้กลายเป็นวาทกรรมและถูกนำเสนอออกไปได้อย่างไร เพราะในทางภูมิศาสตร์ วาทกรรมเหล่านั้นไม่สามารถเกิดขึ้นได้เลยหากไม่ปะทะกับธรรมชาติและสังคม นอกจากนี้ ความเข้าใจข้างต้นจำเป็นต้องอยู่บนพื้นฐานของการมองธรรมชาติที่ไม่ได้เป็นสิ่งบริสุทธิ์และเป็นเนื้อแท้ด้วย

Castree & Braun (2001) อธิบายว่าทำไมธรรมชาติจึงไม่เป็นสิ่งบริสุทธิ์และเป็นเนื้อแท้ด้วยทฤษฎี 3 ประการ คือ 1) อคติของผู้มีอำนาจมากกว่า ไม่ว่าจะเป็ภาค รัฐ ภาคธุรกิจ หรือกลุ่มประชาชนบางกลุ่ม จะผลิตสร้างความรู้บางประการที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงธรรมชาติอยู่ตลอดเวลา และกำกับความคิดของคนที่อยู่ใต้อำนาจกว่าในสังคมให้ปฏิบัติตาม เช่น ความเชื่อที่ว่า การเพิ่มขึ้นของประชากรเป็นเพียงสาเหตุเดียวที่ทำให้เกิดวิกฤตทางสิ่งแวดล้อมจนนำไปสู่การคุมกำเนิด การให้อำนาจผู้ชายเป็นผู้ปกป้องรักษาสิ่งแวดล้อม หรือการดูแคลนองค์ความรู้ของชนพื้นถิ่นที่ใช้ในการจัดการทรัพยากรว่าไร้ซึ่งอารยะ จนทำให้เกิดการสถาปนาความรู้ของภาครัฐเป็นใหญ่ เป็นต้น 2) ธรรมชาติไม่ใช่ปัจจัยเดียวที่กำหนดความเป็นอยู่ของสังคม แต่การปฏิสัมพันธ์ของสังคมต่อธรรมชาติผ่านการเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจ วัฒนธรรม การเมือง และเทคโนโลยีต่างหากที่เป็นตัวกำหนด

ธรรมชาติและสังคม ดังนั้น สภาวะใดๆ ที่เกิดขึ้นกับสังคมล้วนเป็นสิ่งสัมพัทธ์ทั้งสิ้น เช่น ความขาดแคลนอาหารไม่ได้เกิดเฉพาะในพื้นที่ที่แห้งแล้ง แต่เกิดในพื้นที่ที่อาหารเหลือเฟือได้เช่นกัน เพราะนโยบายเกษตรเพื่อการพาณิชย์ที่ล้มเหลวทำให้เกษตรกรขาดความมั่นคงทางอาหาร เนื่องจากไม่มีทุนทรัพย์ไปซื้ออาหารมาบริโภค เป็นต้น และ 3) การสร้างธรรมชาติเทียมตั้งแต่ระดับขั้นของสิ่งมีชีวิตจนถึงโครงสร้างของสังคมเกิดมาจากการกระทำทั้งโดยเจตนาและไม่เจตนาของมนุษย์ ซึ่งโดยส่วนมากเกิดขึ้นเพื่อรองรับความต้องการที่ไม่สิ้นสุด

เมื่อธรรมชาติกับสังคมมีความเกี่ยวข้องซึ่งกันและกันในลักษณะที่ธรรมชาติและคนที่ไร้อำนาจถูกกำกับ การจำลองธรรมชาติด้วยวาทกรรมจึงเกิดขึ้นด้วยอำนาจที่เหนือกว่าของคนบางกลุ่มCastree (2005) สะท้อนลักษณะวาทกรรมดังกล่าวใน 4 รูปแบบ ได้แก่

- *วัฒนธรรมของธรรมชาติ* (Cultures of nature) มุมมองนี้พยายามอธิบายว่า วัฒนธรรมมีความซับซ้อนมากกว่าวาทกรรม การที่จะระบุว่าวาทกรรมเกี่ยวกับธรรมชาติเกิดขึ้นได้จากการถกทอร่วมกับวัฒนธรรม มีความเฉพาะเจาะจงและแปรผันไปตามพื้นที่นั้นอาจไม่เป็นจริงเสมอไป Castree ได้ยกตัวอย่างงานวิจัยของWilliam Cronon ในปี ค.ศ. 1996 ที่ชื่อว่า The trouble with wilderness; or getting back to the wrong nature โดยพบว่าวาทกรรมในการกำหนดพื้นที่ธรรมชาติปลอดมนุษย์ (Wilderness) ไม่ได้ถูกสร้างขึ้นจากการที่วัฒนธรรมกับธรรมชาติถกทอซึ่งกันและกัน แต่กลับถูกสร้างขึ้นเพื่อตอกย้ำการอยู่แยกจากกันระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติในบริบทของสังคมผู้บุกเบิกถิ่นฐานใหม่ (เช่น สหรัฐอเมริกา แคนาดา และออสเตรเลีย) กลุ่มคนเหล่านี้ได้สร้างความบริสุทธิ์และสวยงามให้กับภูมิทัศน์ที่ปลอดจากมนุษย์ภายใต้ปรัชญาธรรมชาตินิยมเชิงศีลธรรมและสุนทรีย์ (Moral and aesthetic naturalism) เพื่อให้การสร้างพื้นที่ธรรมชาติปลอดมนุษย์กลายเป็นการกระทำที่ปกติ ในขณะที่นอกพื้นที่ธรรมชาติปลอดมนุษย์ก็กลับกลายเป็นสังคมอุตสาหกรรมและเมืองที่เพิ่มสูงขึ้นในปัจจุบันแทน
- *การรื้อสร้างวาทกรรมของธรรมชาติ* (De-constructing discourses of nature)แนวทางนี้ถูกพัฒนาขึ้นมาจากรากฐานความคิดของ Jacques Derrida เพื่อศึกษาว่ามีพลังอำนาจใดที่อยู่เบื้องหลังการสถาปนาวาทกรรมของธรรมชาติในลักษณะคู่ตรงข้ามและนำไปสู่การสลายเส้นแบ่งดังกล่าวโดยได้ยกตัวอย่างงานวิจัยของ Bruce Braun เกี่ยวกับการต่อรองความหมายของพื้นที่ป่าฝนเขตอบอุ่นบริเวณ Clayoquot Sound ของแคนาดา

ระหว่างบริษัทผลิตไม้ระดับนานาชาติกับนักสิ่งแวดล้อม แม้ว่าทิศทาง การต่อรองความหมายของทั้งสองกลุ่มจะแตกต่างกัน กล่าวคือ ในขณะที่บริษัทพยายามสร้างภาพเป็นผู้อนุรักษ์ป่าไม้ด้วยการตัดไม้แบบระมัดระวัง ระบุว่าต้นไม้เป็นสมบัติของชาติแคนาดา และการเกิดขึ้นของบริษัทจะช่วยสร้างงานให้ท้องถิ่นได้ แต่นักสิ่งแวดล้อมกลับพยายามทำให้ธรรมชาติมีความบริสุทธิ์มากที่สุดภายใต้หลักคิดแบบ sublime และกล่าวถึงการที่มนุษย์ในพื้นที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับพื้นที่ธรรมชาติเพียงเล็กน้อยเท่านั้น ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า หลักคิดของคนทั้งสองกลุ่มก็อยู่บนรากฐานเดียวกัน คือ การมองโลกแบบปราศจากมนุษย์ (Non-human world) อันเป็นผลผลิตของวาทกรรมอาณานิคม (Colonial discourse) จากชาวบริติชที่ผลิตสร้างให้คนพื้นถิ่นเคารพต่อธรรมชาติแบบแยกส่วน ลดทอนความสามารถของชนพื้นเมืองในการครอบครองพื้นที่ป่า หุบเขา และภูเขา และยังช่วยนำเสนอภาพแทนการคงอยู่อย่างสมบูรณ์ของต้นไม้ในป่า ในขณะที่ตัวต้นไม้เองไม่สามารถนำเสนอสถานการณ์ที่เป็นอยู่ด้วยตนเองได้

- การวิเคราะห์วาทกรรมในโลกของธรรมชาติมนุษย์ Foucault เชื่อว่า คุณลักษณะทางด้านจิตใจและกายภาพของมนุษย์ส่วนใหญ่เป็นผลผลิตของสังคมมากกว่าที่จะเกิดขึ้นจากปัจจัยทางชีววิทยา วาทกรรมจึงมีผลอย่างยี่งวดต่อการกำกับสภาวะอัตวิสัยและการกระทำของร่างกายของปัจเจกบุคคลให้หลุดจากอิทธิพลของธรรมชาติเพียงอย่างเดียว

- สภาวะเกินความเป็นจริงและการสร้างธรรมชาติเสมือน (Hyperreality and virtual natures) ผู้เขียนได้ยกตัวอย่างของโครงการ The Eden Project ของประเทศอังกฤษอันเป็นธรรมชาติที่ถูกจำลองขึ้น (Simulated nature) ในสภาวะเสมือน (Virtual) เป็นไบโอมในเขตภูมิอากาศต่างๆ ของโลกจากความวิตกกังวลอันยาวนานในสังคมตะวันตกต่อการสิ้นสุดของธรรมชาติและสายพันธุ์ที่ไม่ใช่มนุษย์ (Non-human species) แต่การจำลองธรรมชาติในสภาวะ “เสมือนจริง” ดังกล่าวยังทำให้เกิดความสั่นโศกและห่างเหินของตัวเรากับสิ่งที่เรียกว่า “ธรรมชาติ” มากขึ้นไปอีก แม้ว่าโครงการนี้จะพยายามสร้างภาพแทนที่สมบูรณ์แบบของสภาพแวดล้อมภายนอก แต่โลกแห่งความเป็นจริงนอกโครงการกลับเป็นเหมือนส่วนต่อขยายของโครงการมากกว่า เพราะโครงการเน้นจำลองธรรมชาติในสภาวะที่มีการจัดเรียงเป็นอย่างดี ปราศจากโรคและศัตรูพืช และมีความบริสุทธิ์ไร้เดียงสา ทั้งๆ ที่สภาพไบโอม

จริงเต็มไปด้วยความไม่เป็นระเบียบ การเกิดโรคของสิ่งมีชีวิตต่างๆ และความเสื่อมโทรม ดังนั้น การจำลองธรรมชาติในลักษณะเสมือนจริงจึงไม่ได้เป็นทั้งธรรมชาติที่หนึ่ง (ธรรมชาติที่ปราศจากการสัมผัสโดยมนุษย์) และธรรมชาติที่สอง (ธรรมชาติที่ถูกดัดแปรโดยมนุษย์) แต่ควรขนานนามว่าเป็น “ธรรมชาติที่สาม” ซึ่งเป็นผลผลิตของธรรมชาติที่มาจากวาทกรรมล้วนๆ สลายเส้นแบ่งระหว่างการจำลองและความเป็นจริง และเป็นการจำลองเพื่อความอยู่รอดของมนุษย์เป็นสำคัญ

จะเห็นได้ว่า การวิเคราะห์ด้วยแนวคิดธรรมชาติเชิงสังคมเป็นพื้นฐานในการทำความเข้าใจเพื่อหลุดพ้นจากวาทกรรมจำลองธรรมชาติแบบที่ไม่มีมนุษย์ร่วมด้วย และพยายามสะท้อนว่าที่ผ่านมามีการจำลองธรรมชาติโดยปราศจากมนุษย์ถูกทำให้เป็นเรื่องปกติของสังคมด้วยปรัชญาธรรมชาตินิยมเชิงศีลธรรมและสุนทรีย์ะ รวมไปถึงอคติของชนชั้นนำที่มีต่อความเข้าใจมนุษย์และธรรมชาติด้วย ทั้งนี้ อิทธิพลของวาทกรรมอาณานิคมเป็นตัวแปรสำคัญที่ทำให้การจำลองธรรมชาติปลอดมนุษย์ยังคงดำเนินมาได้ถึงปัจจุบัน ในขณะเดียวกัน การจำลองธรรมชาติในสภาวะเสมือนอาจไม่ได้เรียกปฏิสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมของมนุษย์กับธรรมชาติอย่างแนบสนิทกลับคืนมา แต่กลับทำให้ตัวเรากับธรรมชาติห่างเหินมากขึ้นไปอีกก็ได้ อย่างไรก็ตาม ใดก็ตามก็ต้องมีการวิเคราะห์โดยละเอียดว่าการกำกับด้วยวาทกรรมลักษณะใดเกิดขึ้นกับลุ่มน้ำยม ส่งผลต่อการจำลองธรรมชาติในรูปของบริหารจัดการตั้งแต่ในอดีตและปัจจุบันอย่างไร และจะคลี่คลายการกำกับควบคุมดังกล่าวได้ด้วยแนวทางใดบ้าง

ลุ่มน้ำยมภายใต้การกำหนดขอบเขตลุ่มน้ำ

ประเทศไทยยึดหลักการบริหารจัดการน้ำด้วยระบบลุ่มน้ำและการจำแนกชั้นคุณภาพลุ่มน้ำเพื่อแก้ไขปัญหาระบบน้ำของชาติ กรมทรัพยากรน้ำ (2552) ได้อธิบายว่าการยึดถือการบริหารจัดการด้วยระบบลุ่มน้ำมีวัตถุประสงค์เพื่อควบคุมลักษณะการไหลของน้ำให้เป็นไปตามหลักอุทกวิทยา เพราะลุ่มน้ำเป็นพื้นที่ที่มีสันปันน้ำล้อมรอบอันเป็นลักษณะทางธรรมชาติ ภายในขอบเขตของสันปันน้ำ คือ พื้นที่รับน้ำฝน และระบบการไหลของลำธารสายย่อย ลำธารสายใหญ่ แม่น้ำสายหลัก ไปจนถึงปากน้ำ รวมไปถึงการพิจารณา ลักษณะภูมิประเทศและแนวสิ่งก่อสร้างต่างๆ เช่น คลองส่งน้ำ คลองระบายน้ำ ถนน ทางระบายน้ำ หรืออาคารที่มีผลต่อการเปลี่ยนทิศทางการไหล รวมทั้ง นอกจากนี้ ยังมีการกำหนดชั้นคุณภาพลุ่มน้ำซึ่งสัมพันธ์กับความเหมาะสมในการกำหนดมาตรการการใช้ประโยชน์ที่ดินด้วย โดยความสำคัญของการปกครองอยู่ในลำดับรองลงไป เพราะถือว่าขอบเขตการปกครองถูกกำหนดขึ้นมาเพื่อใช้ประโยชน์ในการบริหารราชการแผ่นดิน

แรกเริ่มเดิมที องค์ความรู้ในการกำหนดลุ่มน้ำถูกสถาปนาและทำให้เป็นมาตรฐาน โดยปฏิสัมพันธ์ระหว่างรัฐ องค์ระดับโลก หน่วยงานภาครัฐ และสถาบันเทคโนโลยี พร้อมกับใช้องค์ความรู้ทางวิทยาศาสตร์แขนงต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นอุทกวิทยา อุตุนิยมวิทยา เทคโนโลยีสารสนเทศ ภูมิสารสนเทศ เป็นแกนกลางสำคัญที่ใช้ในการกำหนดขอบเขตลุ่มน้ำของไทย โดยการกำหนดขอบเขตลุ่มน้ำเริ่มต้นมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2507 โดยคณะกรรมการอุทกวิทยาแห่งชาติ กระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และสิ่งแวดล้อม การริเริ่มนี้เกิดขึ้นพร้อมๆ กับที่ประเทศไทยได้ส่งคณะกรรมการอุทกวิทยาเข้าร่วมโครงการ International Hydrology Decade ขององค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) จนกระทั่งได้เสนอมาตรฐานลุ่มน้ำหลักของประเทศ 25 ลุ่มน้ำตั้งแต่นั้นนั้นแต่มีการปรับปรุงความถูกต้องมาอย่างต่อเนื่อง ในที่สุด คณะกรรมการวิจัยแห่งชาติจึงได้จัดทำรายงานมาตรฐานลุ่มน้ำและลุ่มน้ำสาขาขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2536 โดยได้กำหนดรหัสลุ่มน้ำหลักและลุ่มน้ำสาขาในปีเดียวกัน ใช้ระบบการจัดเก็บข้อมูลอุตุ-อุทกวิทยาของประเทศไทยอย่างแพร่หลาย พร้อมทั้งผลิตแผนที่มาตรฐานเพื่อแสดงอาณาเขตของแต่ละลุ่มน้ำในที่สุดเมื่อปี พ.ศ. 2538 จะเห็นได้อย่างชัดเจนว่า แนวทางการกำหนดลุ่มน้ำของไทย ไม่ต่างจากที่จักรกรีซ สังฆมณี (2555) ได้อธิบายไว้ว่า การผลิตสร้างองค์ความรู้เรื่องน้ำของประเทศไทย ถูกผูกโยงเข้ากับวิทยาศาสตร์และชุมชนนักวิทยาศาสตร์ ซึ่งได้สถาปนาวัฒนธรรมในการจัดวางตำแหน่งแห่งที่ของผู้เชี่ยวชาญเฉพาะกลุ่มในการบริหารจัดการน้ำ ภายใต้บริบทของการสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองของชาติ และความตื่นตัวต่อการเกิดปัญหาอุทกภัยและภัยพิบัติในประเทศ

แต่ภายหลังจากอุทกภัยครั้งใหญ่เมื่อปี พ.ศ. 2554 ที่มีแนวโน้มที่รุนแรงและส่งผลกระทบเป็นวงกว้างมากขึ้น การจัดการอุทกภัยกลายเป็นหนึ่งในประเด็นยุทธศาสตร์ที่สำคัญในแผนแม่บทการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำของประเทศ โดยเฉพาะการส่งเสริมการเตือนภัย ปรับตัว หนีภัยให้แก่ประชาชนในภาคเหนือ และการป้องกันผลกระทบต่อพื้นที่เศรษฐกิจอันดับหนึ่งในพื้นที่ภาคกลาง โดยทิศทางการจัดการน้ำที่นำมาปฏิบัติใช้เพื่อบรรเทาปัญหาอุทกภัยหลังจากมีการจัดตั้งสำนักงานทรัพยากรน้ำแห่งชาติและตามพระราชบัญญัติทรัพยากรน้ำ พ.ศ. 2561 ประกอบไปด้วย 1) ผังน้ำ ที่มีความเชื่อมโยงตั้งแต่ต้นน้ำ จนถึงทางออกสู่แหล่งน้ำปลายทาง และแสดงตัวเลขความจุลน้ำ อัตราการไหลของน้ำ และระดับน้ำ ณ จุดวัดน้ำ สิ่งก่อสร้างทางชลประทาน และทุ่งรับน้ำภายในแต่ละลุ่มน้ำ (ภาพที่ 1) 2) การเพิ่มประสิทธิภาพการระบายน้ำ ทางผืนน้ำ และการจัดทำโครงสร้างป้องกันน้ำท่วมชุมชนเมือง ซึ่งได้มีโครงการของกรมโยธาธิการและผังเมืองรองรับการดำเนินการในส่วนนี้ 3) การจัดการพื้นที่ชะลอน้ำท่วม (แก้มลิง) และการจัดหาพื้นที่เพื่อทำทุ่งหน่วงน้ำ

ซึ่งจะกล่าวในรายละเอียดในส่วนของกลุ่มน้ำยมต่อไป และ 4) การกำหนดขอบเขตกลุ่มน้ำใหม่ โดยให้พิจารณาปัจจัยทางอุทกวิทยา สภาพภูมิศาสตร์ ระบบนิเวศ ควบคู่ไปกับการตั้งถิ่นฐาน การผังเมือง ผังน้ำและเขตการปกครองด้วย ประกอบกับมีเทคโนโลยีที่ทันสมัยมากขึ้นอันเป็นเหตุให้ต้องทบทวนขอบเขตกลุ่มน้ำ (รัฐบาลไทย, 2562) บนพื้นฐานของการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำอย่างสมดุลและยั่งยืน ให้สิทธิพื้นฐานในการเข้าถึงทรัพยากรน้ำสาธารณะ และส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการน้ำร่วมกันผ่านองค์กรผู้ใช้น้ำไปยังระดับกลุ่มน้ำและระดับชาติต่อไป (พระราชบัญญัติทรัพยากรน้ำ, 2561)

ภาพที่ 1 ผังลุ่มน้ำเจ้าพระยา (เส้นสีเขียวระหว่างแม่น้ำยมและแม่น้ำน่านคือแนวคลองที่ปรับปรุงและพัฒนาขึ้นมาเพื่อใช้บริหารจัดการระหว่างลุ่มน้ำยมและลุ่มน้ำน่าน) (ที่มา: กรมชลประทาน: 2562)

ลุ่มน้ำยมเป็น 1 ใน 8 ลุ่มน้ำสำคัญของลุ่มน้ำเจ้าพระยา-ท่าจีน (หรือเรียกว่าลุ่มน้ำเจ้าพระยาใหญ่) ซึ่งเป็นลุ่มน้ำที่มีความสำคัญด้านเศรษฐกิจและเป็นฐานการผลิตของประเทศ ทั้งลุ่มน้ำยมและลุ่มน้ำเจ้าพระยาใหญ่ต่างก็เป็นลุ่มน้ำที่ประสบกับปัญหาอุทกภัยมาอย่างต่อเนื่องและยาวนาน แต่ในขณะเดียวกันก็ขาดแคลนน้ำในฤดูแล้งด้วย (ศูนย์บริการวิชาการแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2561) เพราะลุ่มน้ำยมเป็นเพียงลุ่มน้ำเดียวใน 8 ลุ่มน้ำที่ไม่สามารถพัฒนาแหล่งกักเก็บน้ำขนาดใหญ่ในรูปแบบของเขื่อนได้ เนื่องจากการต่อต้านการสร้างเขื่อนแก่งเสือเต้นที่ดำเนินมาอย่างยาวนานกว่า 3 ทศวรรษ (ทรงชัย ทองปาน,

2559, 2560) ประกอบกับความต้องการใช้น้ำเพิ่มมากขึ้นในด้านการเกษตร (ซึ่งโดยปกติมีอัตราการใช้น้ำเพื่อการเกษตรกว่า 3 ใน 4 ของการใช้น้ำทั้งหมด) การอุปโภคบริโภค การท่องเที่ยว การปศุสัตว์ และการใช้น้ำเพื่อรักษาระบบนิเวศท้ายน้ำ (หมายถึงลุ่มน้ำเจ้าพระยา) รวมไปถึงการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศที่ทำให้ปริมาณฝนเฉลี่ยต่อปีเพิ่มขึ้น การกระจายตัวของฝนเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม และเกิดภาวะฝนทิ้งช่วงในพื้นที่ห่างไกลแหล่งน้ำ (กรมทรัพยากรน้ำ, 2561)

จากปัญหาข้างต้น จึงเกิดมาตรการไม่ใช้สิ่งก่อสร้างและใช้สิ่งก่อสร้างต่างๆ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการลุ่มน้ำยมและลดผลกระทบจากภัยแล้งและน้ำท่วม 5 ประการ ได้แก่ 1) การควบคุมการใช้ประโยชน์ที่ดินที่สัมพันธ์กับการประกอบอาชีพ การปรับฤดูกาลเพาะปลูก และการส่งเสริมคุณภาพชีวิตของประชากร 2) การเตือนภัยล่วงหน้าด้วยแบบจำลองคณิตศาสตร์ ระบบโทรมาตร และการจัดตั้งศูนย์พยากรณ์ 3) การเพิ่มสมรรถนะขององค์กรท้องถิ่นในการวางแผนป้องกันและรับมือ 4) การพัฒนาแหล่งน้ำต้นทุนทุกขนาดให้มีศักยภาพและทั่วถึง และ 5) การเพิ่มศักยภาพในการระบาย ชะลอ และป้องกันน้ำท่วม อย่างไรก็ตาม ภัยพิบัติที่โดดเด่นอย่างมากขององค์ความรู้ทางวิทยาศาสตร์และองค์กรผู้เชี่ยวชาญด้านวิทยาศาสตร์ ช่วยผลักดันให้มีการพัฒนาองค์ความรู้ในการเตือนภัยล่วงหน้า การพัฒนาแหล่งน้ำ และการเพิ่มศักยภาพในการระบาย ชะลอ และป้องกันน้ำท่วมอย่างรวดเร็ว ซึ่งจะได้กล่าวต่อไปเกี่ยวกับการจำลองธรรมชาติด้วยกระบวนการทัศน์ทางวิทยาศาสตร์

แนวทางการจัดการข้างต้นเป็นพื้นฐานสำคัญเช่นเดียวกันสำหรับลุ่มน้ำอื่นๆ ในประเทศไทย แต่เนื่องด้วยลุ่มน้ำยมยังไม่สามารถพัฒนาเชื่อมโยงได้ การผันน้ำข้ามลุ่มน้ำจึงกลายเป็นแนวทางที่ภาครัฐนำมาใช้เพื่อช่วยเยียวยาปัญหาอุทกภัยและภัยแล้งได้ในพื้นที่บางส่วนของลุ่มน้ำยม ไปพร้อมๆ กับการขับเคลื่อนการดำเนินงานเกี่ยวกับการปรับทิศทางการใช้ประโยชน์ที่ดินและการปรับฤดูกาลเพาะปลูกตามไปด้วย ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการเคลื่อนตัวขององค์ความรู้จากวิทยาศาสตร์เป็นองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตมากขึ้น และทำให้ลุ่มน้ำยมกลายเป็นตัวอย่างที่ดีของการฉายภาพความหลากหลายของกระบวนการทัศน์ที่ใช้ในการจำลองธรรมชาติ ภายใต้นโยบายการกำหนดขอบเขตลุ่มน้ำที่เริ่มเปลี่ยนแปลงไป โดยกรมชลประทานได้เริ่มต้นจัดตั้งโครงการส่งน้ำและบำรุงรักษายมน่านขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2556 เพื่อเป็นองค์กรระดับท้องถิ่นที่สนับสนุนการบริหารจัดการระหว่างลุ่มน้ำทั้งสองดังกล่าว พร้อมกับพัฒนาและปรับปรุงคลองระบายน้ำที่เชื่อมโยงระหว่างลุ่มน้ำยมและน่านเข้าด้วยกัน ไม่ว่าจะเป็นคลองหกบาท คลองยมน่าน แม่น้ำยมสายเก่า คลอง DR15.8 และคลอง DR2.8 (ภาพที่ 1) โดยคลองเหล่านี้มีประโยชน์ในการระบายน้ำออกจากพื้นที่ในช่วงฤดูน้ำหลาก ร่วมกับการพัฒนาพื้นที่แก้มลิงทุ่งบางระกำภายใต้โครงการบางระกำโมเดลไว้ช่วย

หน่วยงานอีกทางหนึ่งด้วย ส่วนในฤดูแล้งได้มีการใช้น้ำที่กักเก็บจากเขื่อนสิริกิติ์ เขื่อนนเรศวร และประตูระบายน้ำอื่นๆ เพื่อกระจายตามแนวคลองสายย่อยในพื้นที่ให้เกษตรกรทำการเพาะปลูก แนวทางการจัดการของโครงการบางระกำโมเดลภายใต้การผันน้ำระหว่างลุ่มน้ำนี้จะได้ถูกกล่าวถึงโดยละเอียดในฐานะที่เป็นการจำลองธรรมชาติด้วยวาากรรมของรัฐต่อไป

จำลอง “ลุ่มน้ำยม” ด้วยกระบวนการทางวิทยาศาสตร์

กระบวนการทางวิทยาศาสตร์มีผลต่อการทำให้ลุ่มน้ำยมถูกทำความเข้าใจและฉายภาพออกมาในเชิงปริมาณผ่านการจำลองตัวเลขปริมาณน้ำด้วยสถิติ ร่วมกับการใช้ผังน้ำดังภาพที่ 1 เพื่อแสดงปริมาณการไหลของน้ำในแต่ละช่วงเวลา และการตรวจวัดอัตราการไหลของน้ำในแต่ละสถานี แล้วนำสถิติต่างๆ ช่างต้นมาเป็นส่วนหนึ่งในการพิจารณาความจำเป็นในการก่อสร้างแหล่งกักเก็บน้ำ อาคารและประตูระบายน้ำ หรือโครงสร้างทางชลประทาน ในยุคสมัยที่มีการนำเสนอโครงการก่อสร้างเขื่อนแก่งเสือเต้นอย่างแข็งขัน เจ้าหน้าที่ภาครัฐและนักวิชาการในสมาคมนักอุทกวิทยาไทย ซึ่งเกิดจากการรวมตัวของนักอุทกวิทยาทั้งผู้ที่มีความรู้ความชำนาญและความสามารถเชิงปฏิบัติงานด้านชลประทานภาครัฐ ได้จำลองความสามารถเชิงปริมาณในการกักเก็บน้ำของเขื่อนแก่งเสือเต้นเพื่อหวังว่าจะเป็นเครื่องมือทางชลประทานที่ใช้แก้ไขปัญหาน้ำท่วมและภัยแล้งได้ โดยเฉพาะในลุ่มน้ำยมตอนกลางและตอนล่าง

ชัยวัฒน์ ปรินาวิทย์ (ม.ป.ป.) ยังคงยืนยันว่าการสร้างเขื่อนแก่งเสือเต้นให้มีขนาดความจุประมาณ 1,175 ล้านลูกบาศก์เมตร จะก่อให้เกิดประโยชน์ทั้งด้านการป้องกันอุทกภัยและการชลประทาน อีกทั้งเจ้าหน้าที่สามารถควบคุมการบริหารจัดการได้ตามหลักวิชาการต่างจากวิธีอื่นๆ เช่น การสร้างอ่างเก็บน้ำเล็กและกลาง การสร้างฝายและประตูระบายน้ำ การผันน้ำไปยังลุ่มน้ำข้างเคียง และการขุดลอกลำน้ำ ไม่สามารถแก้ไขปัญหาอุทกภัยได้อย่างเต็มศักยภาพ และแม้ว่าพรมงคล ชิดชอบ (2550) จะสนับสนุนโครงการก่อสร้างเขื่อนแก่งเสือเต้น เพราะเป็นวิธีที่น่าจะมีประสิทธิภาพในการบริหารจัดการต้นน้ำ เพราะสามารถลดอัตราการไหลสูงสุดของน้ำหลากที่อำเภอเมืองแพร่ได้มากกว่า 3 เท่าเมื่อเปรียบเทียบกับโครงการขนาดกลางและเล็ก ซึ่งลดคาบการเกิดซ้ำของน้ำท่วมได้ถึง 25 ปี และประมาณ 1.5 เท่าในอำเภอเมืองสุโขทัย ซึ่งลดคาบการเกิดซ้ำของน้ำท่วมได้ 2 ปี แต่ก็ยังคงเห็นความสำคัญของการสร้างอ่างเก็บน้ำขนาดกลางและเล็กในลุ่มน้ำยมตอนกลางและล่าง การระบายน้ำไม่ให้ผ่านเขตชุมชนเพื่อไปลงในพื้นที่รับน้ำชั่วคราวตามการวิเคราะห์ด้วยภาพถ่ายดาวเทียม การระบายน้ำไปยังแม่น้ำน่านและแม่น้ำเจ้าพระยาควบคู่ไปด้วย เพราะการสร้างเขื่อนเพียงอย่างเดียวสามารถกักเก็บน้ำได้เพียงร้อยละ 30 ของปริมาณน้ำท่าเฉลี่ยรายปีเท่านั้น

อย่างไรก็ตาม การศึกษาเกี่ยวกับเขื่อนแก่งเสือเต้นจากองค์กรและผู้ที่มีองค์ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ไม่ได้เปิดเผยถึงผลกระทบต่อวิถีชีวิตของผู้คนในพื้นที่อย่างเป็นทางการ แต่เมื่อย้อนกลับไปเมื่อกว่าสองทศวรรษที่แล้ว การศึกษาของสุวาลัย เสถียรไทย (2537) และมิ่งสรรพ์ ขาวสอาด (2538) ได้พยายามกระตุ้นเตือนถึงความจำเป็นในการวิเคราะห์ด้วยข้อมูลและไตร่ตรองอย่างรอบด้าน บนพื้นฐานของการคำนึงถึงผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติอื่นๆ เช่น ป่าไม้ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การไตสวนสาธารณะ และการประเมินผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ และสังคมที่จะเกิดขึ้นกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทั้งลุ่มน้ำ ซึ่งกระบวนการเหล่านี้ไม่ได้เกิดขึ้นอย่างจริงจังในทางปฏิบัติแต่อย่างใด และในช่วงเวลาเดียวกันนั้นเอง องค์กรที่ไม่ใช่รัฐ (NGOs) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และภาคประชาสังคมทั้งในพื้นที่พิพาทของการสร้างเขื่อนและเครือข่ายขององค์กรเหล่านั้น ได้พยายามที่จะต่อรองความรู้ท้องถิ่นและผนวกเข้ากับการวิจัยในระยะต่อมาเพื่อเป็นยุทธวิธีในการต่อสู้กับภาครัฐอย่างต่อเนื่อง (ทรงชัย ทองปาน, 2559, 2560)

ในช่วงไม่กี่ทศวรรษที่ผ่านมา การสร้างแบบจำลอง (modeling) กลายเป็นวิธีการที่ได้รับความนิยมจากนักวิชาการด้านอุทกวิทยามากขึ้น ทั้งที่สังกัดในภาครัฐและมหาวิทยาลัย แต่ในทางปฏิบัติยังถือว่าเป็นวิธีการที่ถูกนำมาใช้รองลงมาจากกรณีศึกษาด้วยสถิติ ในกรณีของลุ่มน้ำยม การสร้างและใช้แบบจำลองเพื่อพยากรณ์และบริหารจัดการน้ำได้รับอิทธิพลจาก 1) การวิเคราะห์ลักษณะทางกายภาพของลุ่มน้ำ (physically-based model) ร่วมกับการใช้สถิติด้านอุตุ-อุทกวิทยาเพื่อจำลองเหตุการณ์ กับ 2) การจำลองภูมิอากาศโลกแล้วย่อส่วนลงมาเพื่อคาดการณ์ผลกระทบที่จะเกิดขึ้นจากลุ่มน้ำยม โดยนำปัจจัยด้านอุตุ-อุทกวิทยาในท้องถิ่นมาทำการปรับแก้ จึงเป็นที่ชัดเจนว่า แม้ว่าผู้กระทำการจะเปลี่ยนมาเป็นนักวิชาการมากขึ้น และคนในท้องถิ่นเริ่มมีส่วนในการเสนอแนวทางการจัดการสภาวะอนาคตมากขึ้น แต่ข้อมูลจากการรวบรวมอย่างมีมาตรฐานทางวิทยาศาสตร์จากหน่วยงานของรัฐซึ่งมีปฏิสัมพันธ์กับการผลิตสร้างข้อมูลด้านวิทยาศาสตร์บรรยากาศระดับโลก ยังคงมีอิทธิพลต่อการกำหนดอนาคตของท้องถิ่นให้มีความเป็นสากลอยู่ดี และยึดโยงอนาคตของลุ่มน้ำยมไว้กับมาตรฐานระดับชาติและนานาชาติต่อไป โดยจะขอหยิบยกโครงการที่ได้ใช้แบบจำลองเพื่อการบริหารจัดการน้ำท่าวมลุ่มน้ำยมบางส่วนดังต่อไปนี้

เริ่มต้นจากกรมทรัพยากรน้ำ (2555) ได้ใช้แบบจำลอง MIKE by DHI มาประยุกต์ใช้กับการติดตั้งระบบโทรมาตรตามจุดสำคัญในลุ่มน้ำยม 8 จุด และลุ่มน้ำน่าน 9 จุด จากความร่วมมือของประชาชน เพื่อประเมินสถานการณ์น้ำในปัจจุบันและอนาคตให้มีความถูกต้องเหมาะสมและนำไปสู่การเผยแพร่ข้อมูลแบบ real time ผ่านระบบตรวจวัดสถานการณ์น้ำทางไกลอัตโนมัติเพื่อรายงานและคาดการณ์สถานการณ์น้ำท่าวม น้ำแล้ง คุณภาพน้ำ และ

การใช้น้ำในพื้นที่แกผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและคณะกรรมการลุ่มน้ำได้รับทราบข้อมูล และเสนอแนะให้มีการจัดหาเจ้าหน้าที่ประจำสถานีหลัก ส่วนข้อมูลที่น่าเข้ามาใช้ในการวิเคราะห์เป็นข้อมูลปริมาณน้ำฝน ข้อมูลสถิติระดับน้ำ เหตุการณ์พื้นที่น้ำท่วมในอดีต การตรวจสอบน้ำท่วมด้วยภาพถ่ายดาวเทียม โครงข่ายระบบลำน้ำ ปริมาณน้ำท่า ข้อมูลอ่างเก็บน้ำ การใช้ น้ำในภาคการเกษตร และข้อมูลปริมาณความสกปรกของน้ำเสียจากแหล่งกำเนิดประเภทต่างๆ เมื่อเชื่อมโยงกับความต้องการในการสร้างเขื่อนแก่งเสือเต้นและโครงการอ่างเก็บน้ำ ศักยภาพขนาดใหญ่อื่นๆ เพื่อลดผลกระทบจากน้ำท่วม แบบจำลองนี้แสดงให้เห็นว่า การสร้างเขื่อนและโครงการดังกล่าวในลุ่มน้ำยมตอนบน เมื่อเปรียบเทียบกับกรณีที่ไม่มียังเก็บน้ำที่มีศักยภาพในพื้นที่ดังกล่าว อาจไม่มีผลต่อความแตกต่างในระดับความลึกของน้ำที่ท่วม และระดับน้ำสูงสุดในแม่น้ำ แต่อาจช่วยลดปริมาณน้ำสูงสุดที่ไหลผ่าน ณ สถานีต่างๆ ได้บ้าง เช่น ณ สถานี TY06 สะพานพระแม่ย่า จังหวัดสุโขทัย ที่มีปริมาณน้ำสูงสุดไหลผ่าน ลดลงมากที่สุดได้กว่า 70 ลูกบาศก์เมตรต่อวินาที

อีกหนึ่งโครงการของภาครัฐที่ใช้แบบจำลอง MIKE by DHI คือ กรมโยธาธิการและผังเมือง (2562) ภายใต้โครงการวางผังระบายน้ำจังหวัดในลุ่มน้ำยม ซึ่งได้นำเข้าปัจจัยสภาพภูมิประเทศ รูปตัดลำน้ำ การใช้ที่ดิน ปริมาณน้ำฝน และปัจจัยอื่นๆ เพื่อวิเคราะห์พื้นที่เสี่ยงอุทกภัยและแสดงพื้นที่น้ำท่วมในลุ่มน้ำยม จากนั้นจึงนำผลที่ได้จากแบบจำลอง มาอธิบายร่วมกับการออกแบบผังการระบายน้ำและอุทกภัย ผังการป้องกันและบรรเทาอุทกภัยด้านระบบคมนาคมและขนส่ง ผังระบบสาธารณสุขโรค และการรับฟังข้อคิดเห็นจากผู้บริหารท้องถิ่น สื่อมวลชน ส่วนราชการระดับจังหวัดและอำเภอ คณะกรรมการและบริษัทที่ปรึกษา เกษตรกรผู้ใช้น้ำ และภาคเอกชนตามลำดับ ในจังหวัดแพร่และสุโขทัย โดยข้อเสนอของเวทีผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทั้งสองจังหวัดนั้นเสนอให้มีการบูรณาการการแก้ไขปัญหาน้ำท่วมและภัยแล้งเข้าด้วยกัน โดยการระบายน้ำไปยังแก้มลิงในฤดูน้ำหลากและกักเก็บน้ำดังกล่าวไว้ใช้ในฤดูแล้ง ซึ่งจะเป็นการแก้ไขปัญหาย่างเบ็ดเสร็จ ไปพร้อมๆ กับมาตรการใช้สิ่งก่อสร้าง การควบคุมบังคับด้วยผังเมืองและการปรับปรุงการใช้ประโยชน์ที่ดิน นอกจากนี้ ควรมีการปลูกจิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อมเพื่อแก้ไขปัญหาน้ำที่ต้นเหตุ การกำหนดเขตพื้นที่รับน้ำในผังเมือง การวางแผนให้ประชาชนอยู่ร่วมกับน้ำให้ได้ กำหนดระยะเวลาถอยร่นในการใช้ประโยชน์ที่ดินจากริมแม่น้ำยม การสร้างอุโมงค์ระบายน้ำไปยังพื้นที่รับน้ำ การสร้างเขื่อนแก่งเสือเต้น การเตรียมความพร้อมทางวิชาการให้ท้องถิ่นในการใช้มาตรการจากผังระบายน้ำ และการบูรณาการของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องด้วย

เมื่อยังคงมีประชาชนในลุ่มน้ำยมบางส่วนต้องการเขื่อนแก่งเสือเต้น จึงต้องมีการวิเคราะห์บทบาทของแบบจำลองในการวิเคราะห์ความสามารถของเขื่อนจากมุมมอง

ของนักวิชาการ โดยชาญชัย เพชรพงศ์พันธุ์ และคณะ (2560) ได้ทำการประยุกต์ใช้แบบจำลอง KW-GIUH เพื่อศึกษาการบรรเทาอุทกภัยของเขื่อนแก่งเสือเต้น โดยตัวแบบจำลองมุ่งเน้นการวิเคราะห์สภาพน้ำท่าจากพายุฝนที่ตกในเวลาสั้นๆ ในพื้นที่ ร่วมกับข้อมูลด้านธรณีสัณฐาน การแบ่งลำดับโครงข่ายลำน้ำ การจำลองความสูงของภูมิประเทศเชิงเลขและข้อมูลปริมาณน้ำฝนและน้ำท่า บนพื้นฐานของความจุเขื่อนแก่งเสือเต้นที่ 1,125 ล้านลูกบาศก์เมตร ซึ่งใกล้เคียงกับค่าที่หน่วยงานภาครัฐได้ทำการเสนอไว้ในอดีต และจำลองจากเหตุการณ์น้ำท่วมในลุ่มน้ำยมตอนบนเมื่อปี พ.ศ. 2556 ผลการศึกษาพบว่า เขื่อนแก่งเสือเต้นจะช่วยชะลอการเคลื่อนตัวของน้ำได้ 24-30 ชั่วโมง ลดค่าอัตราการไหลสูงสุดได้ร้อยละ 39 ซึ่งพบว่าใกล้เคียงกับผลการศึกษาของศูนย์อุทกวิทยาชลประทานภาคเหนือตอนบน และกักเก็บปริมาณน้ำหลากได้ร้อยละ 52 แต่ข้อจำกัดของแบบจำลอง คือ เหมาะสมสำหรับการเตือนภัยอุทกภัยแบบฉับพลันเท่านั้น ซึ่งแตกต่างจากบริบทของการเกิดน้ำท่วมในลุ่มน้ำยมตอนล่างโดยสิ้นเชิง

เป็นที่สังเกตได้ประการหนึ่งว่า การวิเคราะห์ผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศที่มีต่อลุ่มน้ำยมด้วยแบบจำลองทางคณิตศาสตร์มีบทบาทต่อการนำไปปฏิบัติใช้ของภาครัฐน้อยมาก สิ่งที่มีักจะพบในรายงานของภาครัฐเกี่ยวกับการบริหารจัดการน้ำในลุ่มน้ำยม คือ มีการกล่าวถึงว่าการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศส่งผลกระทบต่อน้ำท่วม-ภัยแล้ง รูปแบบการตกของฝน และความมั่นคงด้านน้ำของพื้นที่ แต่ไม่ได้มีการอ้างอิงผลการศึกษาอย่างเป็นรูปธรรม โดยการศึกษาด้วยแบบจำลองในรูปแบบดังกล่าวเพิ่งได้รับความนิยมในช่วงไม่เกิน 5 ปีที่ผ่านมา และส่วนมากจำกัดอยู่ในแวดวงวิชาการมากกว่าหน่วยงานภาครัฐ เท่าที่ผู้เขียนรวบรวมได้จากงานวิจัยบางส่วน ในระยะแรกซึ่งเป็นการศึกษาในภาพรวมของประเทศและภูมิภาคที่อาจอนุมานได้ถึงพื้นที่ลุ่มน้ำยมตอนล่าง (อำนาจชิตโรสง และคณะ, 2553; สุจริต คุณธนกุลวงศ์, 2553; วิกานดา วรรณวิเศษ, 2558) พบว่าปริมาณน้ำท่าและน้ำฝนมีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้น แต่ยังไม่สามารถสังเกตถึงผลกระทบต่อการปลูกพืชเศรษฐกิจได้อย่างชัดเจน แต่อาจทำให้ผลผลิตมีความแปรปรวนมากขึ้น

เมื่อวิเคราะห์ในลุ่มน้ำต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับสถานการณ์น้ำของลุ่มน้ำยม ผ่านการวิเคราะห์ผลจากแบบจำลองการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศโลก อัตราการไหลของน้ำเข้าสู่เขื่อนการคาดการณ์ปริมาณการใช้น้ำในอนาคต และสมดุลของน้ำในเขื่อนสิริกิติ์ของลุ่มน้ำน่าน ซึ่งมีผลต่อการผันน้ำให้เกษตรกรลุ่มน้ำยมในฤดูแล้ง พบว่า จำนวนปีที่ขาดแคลนน้ำและปริมาณน้ำที่อยู่ในระดับขาดแคลนมีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นในช่วงอนาคตอันใกล้ แต่ปัญหาจะคลี่คลายลงในอนาคตระยะไกล (Kitpaisalsakul et al., 2016) ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของสถิตย์ จันทรทิพย์ และคณะ (2557) ที่พบว่าในปีอนาคต ค.ศ. 2550 จะมีน้ำไหลเข้าอ่าง

เก็บน้ำของเขื่อนสิริกิติ์ลดลงตามปริมาณแก๊สเรือนกระจกที่เพิ่มสูงขึ้นในเกือบทุกภาพฉายจำลอง (scenarios) ที่จัดทำโดย IPCC กระทบต่อการใช้น้ำของกลุ่มน้ำเจ้าพระยาในอนาคตได้ รวมไปถึงการศึกษาของ Chaowiwat et al. (2016) ที่ใช้แบบจำลองภูมิอากาศโลกร่วมกับการวิเคราะห์ปริมาณน้ำฝน อุณหภูมิ และความต้องการใช้น้ำเพื่อพยากรณ์ในอนาคตอันใกล้ (ค.ศ. 2015 – 2039) จนกระทั่งพบว่า ความเสี่ยงในการขาดแคลนน้ำจะเพิ่มขึ้นในกลุ่มน้ำปิง ยม น่าน ชี และมูล เนื่องจากความต้องการใช้น้ำที่เพิ่มสูงขึ้นและปริมาณน้ำฝนที่ลดลง

ส่วนในด้านความเสี่ยงของการเกิดน้ำท่วมในลุ่มน้ำยม Hanittinan & Koontanakulvong (2014) และ Koontanakulvong et al. (2014) ได้ย่อส่วนแบบจำลองภูมิอากาศโลก (GCMs) ความละเอียดสูงเพื่อจำลองสถานการณ์หยาดน้ำฟ้าในอนาคตอันใกล้ (ค.ศ. 2015 - 2039) และอนาคตระยะไกล (ค.ศ. 2075 - 2099) ร่วมกับการใช้แบบจำลองอุทกศาสตร์และอุทกพลศาสตร์เพื่อประเมินผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศต่ออัตราการไหลบ่าของน้ำและการเกิดความเสี่ยงน้ำท่วมของจังหวัดสุโขทัย พบว่าค่าเฉลี่ยหยาดน้ำฟ้ารายเดือนในฤดูฝนมีแนวโน้มลดลงในทั้งสองระยะ แต่มีแนวโน้มที่จะมีปริมาณหยาดน้ำฟ้าเพิ่มขึ้นในฤดูแล้งแทน อย่างไรก็ตาม ในกรณีที่เกิดสภาวะสุดขีด รูปแบบการจัดการน้ำท่วมด้วยการผันน้ำออกจากพื้นที่ในปัจจุบันเพียงอย่างเดียวไม่สามารถรองรับความเสี่ยงให้แก่เมืองสุโขทัยได้อย่างมีประสิทธิภาพ จำเป็นต้องมีการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ลุ่มต่ำเพื่อเป็นพื้นที่รองรับน้ำท่วมด้วยในลักษณะการปรับตัวเชิงบูรณาการ (Integrated adaptation measures) เมื่อนำผลการศึกษานี้มาอภิปรายกับผลการศึกษาของทวี ชัยพิมลผลิน และเผ่าไทย สินอำพล (2562) ในการใช้แบบจำลองโครงข่ายประสาทเทียมเพื่อคาดการณ์น้ำท่วมในอนาคตระยะ 30 ปี ของอำเภอบางระกำ ในเขตลุ่มน้ำยมตอนล่าง จากการวิเคราะห์ปริมาณน้ำท่าและปริมาณน้ำฝนจากกริดแบบจำลอง WRF-ECHAM5 พบว่า ในอนาคตจะเกิดเหตุการณ์น้ำท่วมทุกปีและพบพื้นที่เสี่ยงบริเวณฝั่งซ้ายของแม่น้ำยม และเมื่อนำผลที่ได้จากแบบจำลองไปวิเคราะห์การปรับตัวของชุมชนและครัวเรือน พบว่า ถึงแม้ว่าชุมชนและครัวเรือนจะมีความคุ้นชินต่อน้ำท่วมในอดีตและปัจจุบัน แต่ในทางปฏิบัติ ความสามารถในการกระจายความเสี่ยงและการสร้างความร่วมมือภายในชุมชนเพื่อลดผลกระทบจากน้ำท่วมระหว่างช่วงวิกฤตยังไม่ดีพอ ซึ่งมีรากฐานมาจากความไม่สมดุลงของอำนาจระหว่างภาครัฐ ชุมชน และครัวเรือน การพัฒนาเศรษฐกิจโดยนโยบายเชิงเดี่ยวที่ผันผวนและการขาดความตระหนักในการสร้างองค์ความรู้เพื่อปรับตัวต่อความไม่แน่นอนในอนาคต

โดยสรุปแล้ว การจำลองลุ่มน้ำยมด้วยกระบวนการวนทัศน์ทางวิทยาศาสตร์มีภาครัฐและนักวิชาการเป็นผู้กระทำหลัก การเข้ามามีบทบาทของแบบจำลองทางคณิตศาสตร์

เพื่อนำไปสู่การแก้ไขปัญหาด้านการบริหารจัดการในลุ่มน้ำยมในระยะแรกๆ ยังคงเป็นการนำองค์ความรู้เชิงวิชาการจากแบบจำลองระดับโลกมาทำการวิเคราะห์เพื่อแจ้งให้ทราบถึงความเสี่ยงที่จะเกิดขึ้นกับพื้นที่และประชาชน ควบคู่กับการวิเคราะห์แบบจำลองสถิติด้านอุทกวิทยาของภาครัฐที่ไม่ได้แสดงถึงความสัมพันธ์ข้ามระดับพื้นที่กับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศระดับโลกอย่างชัดเจน และยังไม่เห็นการสื่อสารสองทางให้ประชาชนทั่วไปสามารถใช้อุปกรณ์ได้อย่างง่ายดาย ไม่ต่างจากการจำลองธรรมชาติในลุ่มน้ำยมด้วยวิธีการทางสถิติดังเช่นในอดีต ลักษณะเหล่านี้สื่อให้เห็นถึงบทบาทขององค์กรและผู้เชี่ยวชาญความรู้ด้านวิทยาศาสตร์ที่เก็บบทปิดกั้นองค์ความรู้ด้านอื่นๆ ทั้งที่โดยเจตนาหรือไม่เจตนาเป็นการจำลองและแสดงสถานการณ์น้ำของลุ่มน้ำที่แทบไม่มีความเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตมนุษย์ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับธรรมชาติในรูปแบบอื่นๆ นอกเหนือจากมิติด้านทรัพยากรน้ำเพียงอย่างเดียว เป็นเหตุให้เกิดความขัดแย้งระหว่างภาครัฐและภาควิชาการที่ทำการศึกษาด้วยกระบวนการค้นคว้าทางวิทยาศาสตร์ ต่อกลุ่มผู้เคลื่อนไหวทางสังคมในการยับยั้งการสร้างเขื่อนแก่งเสือเต้นและโครงการอื่นๆ ในลุ่มน้ำตอนบน แต่ไม่มีมติหมายที่ดีของการใช้แบบจำลองในลุ่มน้ำยมในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา คือ ทั้งภาครัฐและนักวิชาการในกระบวนการค้นคว้าทางวิทยาศาสตร์ เริ่มบูรณาการผลการศึกษากับแบบจำลองของตนเองเข้ากับการรับฟังความต้องการของประชาชนในพื้นที่ การสำรวจบริบททางภูมิศาสตร์ สังคม และเศรษฐกิจของท้องถิ่นมากยิ่งขึ้น อีกทั้งยังมีการเปลี่ยนพื้นที่ศึกษามาเป็นลุ่มน้ำยมตอนล่าง ซึ่งได้รับผลกระทบจากการเกิดน้ำท่วมซ้ำซากมาอย่างยาวนานมากขึ้น แต่สิ่งที่เป็ข้อกังขาในทางปฏิบัติ คือ ผลการศึกษาเหล่านี้ถูกนำไปเป็นส่วนหนึ่งของการกำหนดนโยบายในฐานะที่เป็นวาทกรรมของภาครัฐในปัจจุบันมากน้อยเพียงใด โดยบทความนี้จะขอหยิบยกโครงการบางระกำโมเดล ซึ่งเป็นโครงการบริหารจัดการน้ำและแก้ไขปัญหาอุทกภัยแบบมีส่วนร่วมที่ภาครัฐได้ดำเนินการเป็นครั้งแรกในลุ่มน้ำยมเมื่อปี พ.ศ. 2560

บางระกำโมเดล: จำลองลุ่มน้ำยมด้วยวาทกรรมใหม่ของรัฐ

เป็นที่ทราบกันดีว่ารัฐบาลพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา ได้ล้มเลิกแนวคิดโครงการก่อสร้างเขื่อนแก่งเสือเต้นอย่างไม่เป็นทางการเมื่อปี พ.ศ. 2560 (Voice TV, 2560) ภายหลังจากที่เริ่มดำเนินการโครงการบางระกำโมเดล (ในรูปแบบใหม่) เป็นครั้งแรกในฤดูน้ำหลากเมื่อปี พ.ศ. 2560 เป็นครั้งแรก จนกลายเป็นวาทกรรมใหม่ของภาครัฐที่มีต่อการบริหารจัดการน้ำและอุทกภัยในลุ่มน้ำยม แต่ก่อนที่จะอธิบายถึงความเป็มาโดยสังเขปของโครงการบางระกำโมเดล จำเป็นจะต้องกล่าวถึงแนวทางของภาครัฐในการบริหารจัดการลุ่มน้ำยมในช่วงทศวรรษปัจจุบันเสียก่อน

อาจกล่าวได้ว่า โครงการบางระกำโมเดลถือเป็นผลผลิตส่วนหนึ่งของแนวทางการบริหารจัดการลุ่มน้ำยม ตามผลการศึกษาของโครงการรวบรวมข้อมูลเพื่อพัฒนาระบบคลังข้อมูล 25 ลุ่มน้ำ (สถาบันสารสนเทศทรัพยากรน้ำ, 2555) รายงานการติดตามแนวทางการพัฒนาลุ่มน้ำยม (คณะกรรมการธิการการเกษตรและสหกรณ์ วุฒิสภา, 2555) รวมไปถึงแผนแม่บททรัพยากรน้ำแห่งชาติ และแผนยุทธศาสตร์ระยะ 20 ปีของหน่วยงานภาครัฐต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นกรมชลประทาน กรมทรัพยากรน้ำ และหน่วยงานอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง (วิทยาลัยนานาชาตินวัตกรรมดิจิทัล มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2562) โดยสาระสำคัญของแนวปฏิบัติที่นำมาใช้ในโครงการบางระกำโมเดลมี 4 ด้าน ได้แก่

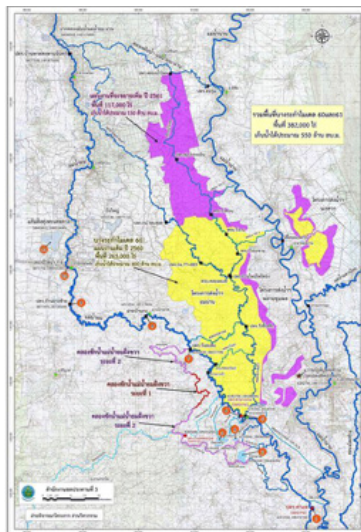
- 1) การบริหารจัดการน้ำแบบยั่งยืนตลอดปีตามศักยภาพของลุ่มน้ำ เป็นการส่งเสริมให้ประชาชนใช้ประโยชน์จากน้ำให้สอดคล้องกับสถานการณ์ของน้ำในแต่ละปี ด้วยการวางแผนความต้องการใช้น้ำของประชาชนทั้งในด้านการเกษตร การอุปโภคบริโภค และด้านอื่นๆ ตามศักยภาพที่ลุ่มน้ำจะสามารถจัดสรรน้ำให้ใช้ได้ ผลผลิตของการบริหารจัดการน้ำในลักษณะดังกล่าวจำเป็นต้องมีการกำหนดปฏิทินการจัดสรรน้ำ การควบคุมการใช้ประโยชน์ที่ดิน และการสนับสนุนความรู้และปัจจัยการผลิตที่เหมาะสม
- 2) การผันน้ำข้ามลุ่ม ในกรณีของบางระกำโมเดลเป็นการผันน้ำระหว่างลุ่มน้ำยมและน่าน โดยระบายน้ำส่วนเกินในช่วงฤดูน้ำหลากไปยังแม่น้ำน่านผ่านคลองระบายน้ำในพื้นที่ที่มีอยู่เดิมและชุดขึ้นใหม่ และระบายน้ำสูงสุดไม่เกิน 400 ล้านลูกบาศก์เมตรไปยังพื้นที่หนองน้ำทุ่งบางระกำ พร้อมกักตุนการระบายน้ำออกจากเขื่อนสิริกิติ์และเขื่อนนเรศวรในช่วงฤดูฝน ส่วนในช่วงฤดูแล้งจะมีการจัดสรรน้ำจากทั้งสองเขื่อนเข้ามาให้เกษตรกรในพื้นที่ลุ่มน้ำยม-น่านได้ใช้ประโยชน์สำหรับการเพาะปลูกและอุปโภคบริโภค จำเป็นต้องใช้การผันน้ำข้ามลุ่มเพื่อทดแทนการที่ลุ่มน้ำยมไม่สามารถก่อสร้างแหล่งกักเก็บน้ำขนาดใหญ่บริเวณต้นน้ำได้
- 3) การปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและสภาวะสุดขั้ว โดยมุ่งเน้นการบริหารจัดการน้ำอย่างมีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ช่วยให้ประชาชนรับความเสียหายต่อชีวิต ทรัพย์สิน และการประกอบอาชีพจากน้ำท่วมและภัยแล้งลดลง โดยเฉพาะอุทกภัยที่มีแนวโน้มรุนแรงมากขึ้น และเป็นการป้องกันน้ำท่วมเมืองสุโขทัย และพื้นที่ลุ่มน้ำตอนล่างซึ่งมีความสำคัญทางเศรษฐกิจด้วย

4) การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน ด้วยการออกแบบการหน่วยงานให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชาวบ้านในพื้นที่ กล่าวคือ ให้ชาวบ้านส่วนใหญ่ซึ่งเป็นเกษตรกรทำนาปีละ 2 ครั้ง โดยปรับการทำนาปีให้เร็วขึ้นในช่วงเดือนเมษายน - กรกฎาคม หยุดพักในช่วงหนองน้ำในเดือนสิงหาคม - พฤศจิกายน โดยส่งเสริมให้ประชาชนทำการประมงเพื่อการยังชีพและ/หรือเพื่อการพาณิชย์ ตามวัฒนธรรมเดิมของคนในพื้นที่ และระบายน้ำเข้ามาในทุ่งหนองน้ำโดยไม่ให้กระทบต่อการสัญจรและการดำเนินชีวิตประจำวัน หลังจากนั้นจึงกลับไปทำนาปรังระหว่างเดือนธันวาคม - มีนาคม พร้อมกับส่งเสริมการบูรณาการของหน่วยงานภาครัฐในพื้นที่ให้ทำงานร่วมกัน และปรับปรุงระเบียบราชการและกฎหมายที่เกี่ยวข้องเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่หนองน้ำ (โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษายมน่าน, 2560)

โครงการบางระกำโมเดลแบบมีส่วนร่วมที่จัดทำขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2560 นี้มีความแตกต่างจากโครงการบางระกำระหว่างในช่วงปี พ.ศ. 2554 - 2559 หลายประการ ความแตกต่างที่โดดเด่นที่สุดอย่างหนึ่ง คือ การขยายขอบเขตการบริหารจัดการจากการใช้องค์ความรู้ทางวิทยาศาสตร์และมาตรการที่ใช้โครงสร้างร่วมกับการชดเชยความเสียหายแบบให้เปล่าเป็นหลัก มาเป็นการบูรณาการมาตรการที่ใช้โครงสร้างเข้ากับการประคับประคองวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่นให้เกิดการทำมาหากินตลอดปีได้มากขึ้น ผลจากการดำเนินงานในปี พ.ศ. 2560 พบว่าโครงการบางระกำโมเดลสามารถรองรับวิกฤตจากพายุหลายลูกที่มีแนวโน้มสร้างความเสียหายในพื้นที่ได้ ประหยัดงบประมาณในการป้องกันและชดเชยความเสียหายของเกษตรกร อีกทั้งเกษตรกรยังมีรายได้เสริมจากการทำประมงวันละ 300 - 500 บาท/ครัวเรือน และส่งเสริมการต่อยอดผลิตภัณฑ์จากข้าวและปลาได้ (โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษายมน่าน, 2560) นำไปสู่การขยายพื้นที่ของโครงการเพิ่มเติมอีก 117,000 ไร่ในปี พ.ศ. 2561 ซึ่งทำให้เก็บกักน้ำได้เพิ่มขึ้นอีกถึง 150 ล้านลูกบาศก์เมตร (คมชัดลึก, 2561; พีพีทีวี, 2561) สอดคล้องกับผลการวิเคราะห์การปรับตัวของชุมชนและครัวเรือนในตำบลท่านางาม ซึ่งเป็นพื้นที่ใจกลางของโครงการบางระกำโมเดล โดยทวี ชัยพิมผลสิน และเผ่าไทย สีนอำพล (2562) พบว่า ชาวบ้านมีความพึงพอใจต่อการดำเนินงานของหน่วยงานชลประทานในพื้นที่และผู้นำชุมชน โดยเฉพาะหมู่บ้านที่อยู่ในโครงการบางระกำโมเดล เพราะมีการสื่อสารข้อมูลและการเตือนภัยล่วงหน้า มีการปรับฤดูกาลเพาะปลูกพร้อมหางานชดเชยให้ทำ และมีการสูบน้ำ ช่อมแซม และช่วยเหลือในภาวะวิกฤตเป็นอย่างดี เว้นเสียแต่ว่าอาจมีบางพื้นที่

ที่ไม่ได้รับการจัดสรรน้ำในฤดูแล้งเพื่อการเกษตรอย่างทั่วถึง ส่วนข้อสังเกตและข้อเสนอแนะที่มีต่อโครงการบางระกำโมเดลมีหลายประการ เช่น การประชาสัมพันธ์การดำเนินงานในพื้นที่นอกโครงการบางระกำโมเดล การจัดสรรน้ำให้ทั่วถึงในฤดูแล้ง การควบคุมปริมาณน้ำให้ไม่กระทบต่อชีวิตประจำวัน การช่วยเหลือรายได้เพื่อการยังชีพระหว่างน้ำท่วม การต่อยอดผลผลิตในโครงการให้เข้าสู่การพาณิชย์ได้มากขึ้น ความยืดหยุ่นของปฏิทินในการบริหารจัดการน้ำในแต่ละปี ความยั่งยืนของวิถีชีวิตชุมชนภายใต้การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจในอนาคต เป็นต้น (โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษายมน่าน, 2560; วิทยาลัยนานาชาตินวัตกรรมดิจิทัล มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2562)

แม้ว่าหลักคิดพื้นฐานของบางระกำโมเดลในปัจจุบันจะมีการบูรณาการความรู้ทางวิทยาศาสตร์เข้ากับวิถีชีวิตของประชาชนมากขึ้นจนทำให้เกิดความพึงพอใจต่อการดำเนินงานดังกล่าว แต่สิ่งที่เป็นข้อสังเกตสำคัญ คือ บางระกำโมเดลยังคงเป็นผลผลิตที่มาจากการเริ่มต้นด้วยองค์ความรู้ทางวิทยาศาสตร์อยู่ดี เนื่องจากการกำหนดขอบเขตของโครงการบางระกำโมเดลที่มีกรมชลประทานเป็นผู้นำในการดำเนินงาน เกิดขึ้นจากการใช้พื้นที่ที่มีศักยภาพในการผันน้ำข้ามลุ่มมาใช้ประโยชน์ จากภาพที่ 2 ที่แสดงถึงขอบเขตของโครงการบางระกำโมเดลในปี พ.ศ. 2560 - ปัจจุบัน พบว่า พื้นที่ที่ถูกพัฒนามาในโครงการนั้นอยู่ในโครงข่ายที่สามารถระบายน้ำระหว่างลุ่มน้ำยมและน่านได้อย่างสะดวก ซึ่งโครงการส่งน้ำและบำรุงรักษายมน่านและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่างก็ทราบถึงข้อจำกัดตรงนี้เป็นอย่างดี

ภาพที่ 2 การขยายพื้นที่โครงการบางระกำโมเดล พื้นที่โครงการเดิม

เมื่อปี พ.ศ. 2560 ครอบคลุมพื้นที่ทางทิศใต้ 265,000 ไร่ ส่วนพื้นที่ขยายเพิ่มเติมในปี พ.ศ. 2561 คือพื้นที่ทางทิศเหนือ 117,000 ไร่ รวมพื้นที่โครงการบางระกำโมเดลทั้งหมดในปัจจุบัน 382,000 ไร่ (ที่มา: สำนักชลประทานที่ 3: 2561)

อย่างไรก็ดี คงไม่สามารถปฏิเสธได้ว่าการบริหารจัดการด้วยโครงการบางระกำ โมเดลจำเป็นต้องคำนึงถึงมิติทางสังคมและวัฒนธรรมของการดำรงชีพไม่ยิ่งหย่อนไปกว่า ปัจจัยทางอุทกวิทยาด้วย เป็นที่ชัดเจนว่าการนำ “วัฒนธรรมชาวนาที่หาปลาได้” จากพื้นที่ อำเภอบางระกำมาใช้กับพื้นที่ของทั้งโครงการอาจจะส่งผลกระทบต่อทั้งทางบวกหรือลบต่อพื้นที่ อื่นๆ ได้ โดยบทความนี้พยายามจะทบทวนงานวิจัยและการศึกษาเชิงประวัติศาสตร์ในอดีตที่อาจจะเกี่ยวข้องกับบริบทของการบริหารจัดการน้ำในปัจจุบัน เพื่อชี้ให้เห็นถึงภาพที่ ซับซ้อนบางส่วนของชาวบ้านในพื้นที่ที่จะได้รับผลกระทบจากโครงการบางระกำโมเดล ทั้ง หมู่บ้านที่อยู่ในโครงการและนอกโครงการดังกล่าว

ทรงชัย ทองปาน และคณะ (2554) ได้ทำการศึกษาการปรับตัวของการผลิตข้าว และชาวนาในพื้นที่น้ำท่วมซ้ำซากระดับสูงของภาคเหนือตอนล่าง ซึ่งครอบคลุมพื้นที่อำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก และอำเภอกงไกรลาศ จังหวัดสุโขทัยด้วย ผลการศึกษาเฉพาะ ในส่วนของชาวนาซึ่งถือเป็นอาชีพหลักของประชาชนในสองอำเภอนี้ พบว่า แม้ว่าชาวนา จะเคยชินกับการเกิดน้ำท่วมว่าเป็นเรื่องธรรมชาติ และมองว่าถ้าน้ำไม่ท่วมจะเป็นสภาวะ ผิดปกติ แต่ถ้าเลือกได้ชาวนาก็ไม่อยากจะเกิดน้ำท่วม โดยพื้นที่สองฝั่งแม่น้ำของทั้งสอง อำเภอนี้มีความเสี่ยงต่อการถูกน้ำท่วมมากที่สุด และมีสภาพดินที่ระบายน้ำเร็ว ทำให้เอื้อ ต่อการถูกน้ำท่วมขังได้ง่าย ประกอบกับภาวะฝนแล้งที่ทำให้ชาวนาเริ่มทำนาช้ากว่าปกติ แต่ ก็มีฝนในฤดูน้ำหลากที่มากกว่าปกติ ทำให้เกิดน้ำท่วมและสร้างความเสียหายต่อนาข้าว เป็นวงกว้างต่อเกษตรกรร้อยละ 77.8 ในอำเภอบางระกำ และกว่าร้อยละ 89.1 ในอำเภอกงไกรลาศ โดยเฉพาะนาที่กำลังรอการเก็บเกี่ยว อย่างไรก็ตาม ชาวนาในพื้นที่กว่าร้อยละ 66.1 โดยเฉพาะในสองอำเภอนี้ได้หาอาชีพเสริมที่หลากหลายระหว่างน้ำท่วม เช่น รับจ้างก่อสร้าง รับจ้างทั่วไป และค้าขายเกือบร้อยละ 80 ที่เหลือทำการประมงเพื่อการยังชีพมากกว่าเชิง พาณิชยกรรม เลี้ยงสัตว์ และปลูกพืชประเภทอื่นๆ ส่วนในการทำนาก็จะมีการเพิ่มรอบการปลูก ข้าวให้มากขึ้น เน้นการทำนาปรังมากกว่านาปี และเลื่อนการปลูกข้าวนาปีให้เร็วขึ้น พร้อม กับการแสวงหาข้อมูลจากการเตือนภัยเพื่อป้องกันความเสียหายอย่างทันท่วงที อย่างไรก็ตาม การศึกษานี้พยายามให้ยอมรับความแตกต่างทางพื้นที่ของชาวนา นำไปสู่ความจำเป็น ในการแบ่งเขตพื้นที่ตามความแตกต่างของปัญหา และรับฟังความคิดเห็นที่แตกต่างเพื่อ ทำให้การปรับตัวของชาวนามีประสิทธิภาพมากขึ้น

ผลการศึกษาดังกล่าวมีความใกล้เคียงกับงานวิจัยของฐานิดา บุญวรรณ (2561) ที่ ศึกษาเชิงชาติพันธุ์วรรณาของชาวนานอกเขตชลประทานในตำบลบางระกำ อำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก โดยพบว่าชาวนาในพื้นที่ดังกล่าวพยายามที่จะเพิ่มความถี่และปริมาณของ การผลิตข้าว เพื่อหลีกเลี่ยงจากความเสียหายอันเกิดจากน้ำท่วมในพื้นที่ ปัญหานี้สืบ ต้นทุน

การผลิตสูง และราคาข้าวตกต่ำซึ่งเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องในช่วงไม่กี่ปีที่ผ่านมา นอกจากนี้ยังมีข้อคิดเห็นที่ค่อนข้างตรงกันว่า คงไม่สามารถให้ชาวนาเลิกล้มอาชีพนี้ได้ แต่จะต้องมีการปรับให้ชาวนามีการผลิตข้าวที่ประณีตและมีคุณภาพเพื่อยกระดับมูลค่าของข้าวให้มากขึ้น ซึ่งจากงานวิจัยทั้งสองชิ้นที่เป็นภาพแทนของสังคมชาวนา เราจะพบว่าภาพที่แท้จริงของชาวนาน่าจะมีความหลากหลายมากกว่าวิถีชีวิตแบบทำนาและหาปลาได้ดังที่โครงการบางระกำโมเดลได้ระบุไว้

เมื่อวิเคราะห์บริบททางประวัติศาสตร์ของอำเภอบางระกำและอำเภอกงไกรลาศ (จิราภรณ์ สถาปนะวรรณ: 2546, 2547, 2554; ทวี ชัยพิมลผลิน และเผ่าไทย สีนอำพล: 2562) ภาพของความซับซ้อนในการดำเนินวิถีชีวิตยังคงชัดเจนและมีความเกี่ยวข้องพันกับการกำหนดรูปแบบการบริหารจัดการของโครงการบางระกำโมเดลอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ แม้ว่าในอดีตวิถีชีวิตคนในพื้นที่บางส่วนจะเป็น “วิถีชาวน้ำ” เช่น ในชุมชนริมคลองของตำบลท่านางงาม อำเภอบางระกำ มีการตั้งชุมชนเรือนแพ การปลูกบ้านใต้ถุนสูง และมีการพักจากการทำนาไปทำประมงพื้นบ้าน หรือแม้กระทั่งในตำบลกง อำเภอกงไกรลาศ เป็นชุมชนของการจับปลาและค้าขายสินค้าที่เกี่ยวข้องกับปลา เช่น การทำปลาสด น้ำปลา ปลาร้า ฯลฯ การสัญจรด้วยเรือเพื่อโดยสารและค้าขาย การอาศัยในแพบวบ หรือการสร้างบ้านใต้ถุนสูง ซึ่งอาจเป็นภาพของวิถีชาวน้ำที่สอดคล้องกับสิ่งที่โครงการบางระกำโมเดลได้พยายามนำมาใช้ในการบริหารจัดการอุทกภัยในพื้นที่ทุ่งรับน้ำ แต่ปัจจัยแทรกซ้อนต่างๆ ที่เข้ามาพร้อมกับการพัฒนาพื้นที่ เช่น การสร้างถนน ความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมต้นน้ำ การเคลื่อนย้ายระหว่างพื้นที่ และการเปลี่ยนอาชีพไปสู่อุตสาหกรรมท้องถิ่น ทำให้วิถีชีวิตชาวน้ำเริ่มหายไปอย่างช้าๆ และมีภาพอื่นๆ เข้ามาแทนที่มากขึ้น ในขณะเดียวกัน ชยา วรรณะภูดี และรัตนภรณ์ พุ่มน้อย (2562) ยังได้กล่าวเพิ่มเติมจากการศึกษาอุตสาหกรรมการประมงบ้านกงภายใต้การเปลี่ยนแปลงเชิงนิเวศสังคมด้วยว่า ภัยแล้งในช่วงไม่กี่ปีที่ผ่านมา การสร้างประตูระบายน้ำ และการระบายน้ำออกจากพื้นที่บ้านกงเพื่อไปกักเก็บในโครงการบางระกำโมเดล รวมไปถึงกฎระเบียบด้านการประมง มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของคนในบ้านกงมากขึ้น อย่างไรก็ตาม ตำบลกงไม่ใช่ส่วนหนึ่งของโครงการบางระกำโมเดล เนื่องจากภาครัฐยังไม่สามารถพัฒนาโครงสร้างทางชลประทานของแม่น้ำยมฝั่งขวาให้เชื่อมโยงทั้งระบบได้ และเป็นพื้นที่นอกโครงการที่จะสามารถผันน้ำจากลุ่มน้ำน่านมาช่วยเกษตรกรในฤดูแล้งได้ การสะท้อนภาพของสองตำบลนี้ซึ่งแลดูจะมีบริบทในการดำรงชีพคล้ายกัน ไม่ได้นำไปสู่การจัดการในรูปแบบเดียวกันได้เสมอไป ในกรณีนี้ ความรู้ทางวิทยาศาสตร์และความไม่พร้อมของโครงสร้างพื้นฐานทำให้เกิดความแตกต่างดังกล่าว

ในขณะเดียวกัน พื้นที่บางส่วนของอำเภอกงไกรลาศ โดยเฉพาะในตำบลไกร

ใน ไกรกลาง และไกรนอก (หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า “บ้านไกร”) ซึ่งอยู่ในเขตของโครงการ บางระกำโมเดลเหมือนกัน อาจมีประวัติศาสตร์ของวิถีชีวิตที่ไม่ได้สอดคล้องกับสิ่งที่โครงการ พยายามรื้อฟื้นขึ้นมา คนบ้านไกรซึ่งได้ชื่อว่าเป็น “คนที่ดอน” ทำนาเป็นอาชีพหลักมาอย่าง ยาวนาน หลักฐานที่สำคัญคือในอดีตชาวบ้านโดนตจากอำเภอกีรีมาศจะนำโองใส่เกวียนเพื่อ มาแลกข้าว ส่วนชาวบ้านไกรจะแลกข้าวไปเพื่อนำโองมาใช้ในการเก็บน้ำ นอกจากนี้ ด้วย ทำเลที่ตั้งของตำบลทั้งสามไม่ได้ตั้งอยู่ริมแม่น้ำยม ทำให้ไม่พบการบันทึกใดๆ ว่าวิถีชีวิต ของคนบ้านไกรเป็นวิถีขาน้ำเหมือนกับคนบ้านกงจริงหรือไม่ แต่สิ่งที่อาจจะช่วยยืนยันได้ ประการหนึ่งว่าน้ำท่วมไม่ได้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนบ้านไกร และชาวบ้านตำบลอื่นๆ ในอำเภอกงไกรลาศที่อยู่ในพื้นที่ของโครงการบางระกำโมเดล คือ ข้อคิดเห็นและการกระทำ จริงของชาวบ้านที่เสนอขึ้นมาเพื่อเป็นส่วนหนึ่งในการจัดทำแผนยุทธศาสตร์การบริหาร จัดการน้ำแบบบูรณาการ ระยะ 20 ปี ของจังหวัดสุโขทัย (วิทยาลัยนานาชาตินวัตกรรม ดิจิทัล มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2562) ไม่ว่าจะเป็น ความต้องการระบายน้ำออกจากพื้นที่ ให้เร็วกว่าเดิมเพื่อเตรียมทำนาปรัง การขาดโอกาสในการพัฒนาเศรษฐกิจทางเลือกอื่นๆ นอกจากการทำนาและประมงเนื่องจากต้องเป็นพื้นที่รับน้ำ ความต้องการในการป้องกัน อุทกภัยที่มั่นคงแข็งแรงมากขึ้นด้วยการเสริมคันดินและแนวป้องกันต่างๆ แต่อาจทำลาย วิถีการทำประมงพื้นบ้านของบางครัวเรือน และความต้องการประตุระบายน้ำเพื่อควบคุม การไหลของน้ำในพื้นที่และลดผลกระทบจากน้ำท่วม ดังนั้น การทบทวนการศึกษาหลาย ฉบับในงานเขียนชิ้นนี้จึงยิ่งเปิดเผยให้เห็นถึงความแตกต่างหลากหลายภายในพื้นที่ของ โครงการบางระกำโมเดลและพื้นที่โดยรอบ แม้ว่าโครงการบางระกำโมเดลจะพยายามเปิด พื้นที่ความรู้ให้มีการบูรณาการมากขึ้นแล้วก็ตาม

ในการทบทวนการจำลองธรรมชาติด้วยบางระกำโมเดลนี้ ผู้เขียนมิได้มีเจตนา ที่จะกล่าวว่าโครงการบางระกำโมเดลดำเนินการไม่ตรงตามความต้องการทางสังคมและ วัฒนธรรมของชาวบ้าน แต่อยากที่จะสะท้อนให้เห็นถึงความแตกต่างหลากหลายในพื้นที่ ที่ได้รับผลกระทบจากโครงการมากกว่า รวมไปถึงการสะท้อนความยากลำบากของชาวนา ซึ่งเป็นประชาชนกลุ่มหลักในโครงการนี้ ภายใต้บริบทของความไม่แน่นอนเชิงนโยบายและ การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ สิ่งที่เป็นวิواتะสำคัญที่ได้จากโครงการบางระกำโมเดล คือ การรื้อฟื้นวิถีชีวิตขาน้ำ-ชาวประมงของคนในพื้นที่ให้กลายเป็นนวัตกรรมหลักชุดใหม่ ในการบริหารจัดการน้ำและอุทกภัยของกลุ่มน้ำยมตอนล่าง เป็นภาพที่แท้จริงอันเปิดเผยให้ เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และธรรมชาติที่เกี่ยวข้องกันไปมา หรือเป็นเพียงการ จำลองธรรมชาติด้วยชุดความรู้ที่ยังมีการเก็บกดปิดกั้น (โดยเจตนาหรือไม่ก็ตาม) ดังเช่น การจำลองธรรมชาติด้วยแบบจำลองยุคใหม่หรือไม่ และภาพของการจำลองธรรมชาติด้วย

วาทกรรมใหม่นี้ได้พิจารณาถึงการเปลี่ยนแปลงที่กำลังจะเกิดขึ้นในอนาคตอย่างน้อยเพียง
โต โดยเฉพาะในพื้นที่ที่มีวิถีชีวิตไม่สอดคล้องอย่างเต็มรูปแบบกับแนวทางการดำเนินงาน
หลักของโครงการคำตอบต่อคำถามนี้จำเป็นต้องได้รับการศึกษาเชิงประจักษ์ในภาคสนาม
โดยละเอียดต่อไป

ช่องว่างของการจำลองธรรมชาติและแนวทางต่อจากนี้

อย่างน้อยที่สุด ผลประโยชน์เบื้องต้นจากการวิเคราะห์การจำลองธรรมชาติของ
ลุ่มน้ำยมด้วยกระบวนการทางวิทยาศาสตร์และการสร้างธรรมชาติเชิงสังคมจากการปรับ
เปลี่ยนวาทกรรมนี้ ทำให้เราเห็นถึงพลวัตของการเปิดพื้นที่ความรู้ในการบริหารจัดการจาก
การใช้องค์ความรู้เชิงเดี่ยวทางวิทยาศาสตร์ ไปสู่การบูรณาการองค์ความรู้จากลักษณะทาง
สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และการรับฟังความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากการ
บริหารจัดการที่มีภาครัฐเป็นผู้ดำเนินการหลักมากขึ้น อย่างไรก็ตาม การจำลองธรรมชาติของ
ลุ่มน้ำยมด้วยกระบวนการทั้งสองยังคงมีช่องว่างที่รอให้มีการก่อสร้าง เพื่อเป็นข้อเสนอแนะ
ในการสร้างแนวทางการบริหารจัดการหลังจากนี้ให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

การจำลองธรรมชาติโดยการสร้างแบบจำลองภายใต้กระบวนการทางวิทยาศาสตร์
จะไม่สามารถสลายเส้นแบ่งและเปลี่ยนแปลงญาณวิทยาของปรัชญาวิทยาศาสตร์จากความ
เป็นเอกพจน์ไปสู่ความเป็นพหุพจน์และการปะทะประสานเชิงทฤษฎีได้เลย ทรายเท่าที่ไม่มี
กระบวนการที่เปิดพื้นที่อำนาจจากการรู้คิดของผู้ที่ศึกษาอันหลากหลายในโลกของความเป็น
จริง ไม่มีกระบวนการที่น่าผลจากแบบจำลองไปทำให้เกิดกระบวนการทำซ้ำและเกี่ยวเนื่อง
เชิงแนวคิดกับประชาชนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและการสื่อสารความซับซ้อนของบริบทเชิง
สังคมและพื้นที่จากล่างขึ้นบนเพื่อประสานกับแนวทางที่มาจากบนลงล่าง (Winsberg, 1999;
Peck: 2004; Cartwright et al.: 2016; Wallentin: 2017) ซึ่งการจำลองธรรมชาติของลุ่มน้ำ
ยมในยุคการวิเคราะห์ทางสถิติและการใช้แบบจำลองช่วงต้นคือตัวอย่างที่เด่นชัดของ “ความ
ไม่หลุดพ้น” ดังกล่าว ความไม่หลุดพ้นนี้มีผลร้ายแรงต่อสังคมเพราะทำให้ผู้มีส่วนได้เสีย
ไม่สามารถหาข้อตกลงในการบริหารจัดการอย่างมีธรรมาภิบาลได้ ความขัดแย้งทางสังคม
ภายในลุ่มน้ำจึงเกิดขึ้นมาอย่างต่อเนื่องกว่าสามทศวรรษ ในขณะเดียวกัน การที่องค์ความรู้
ด้านการสร้างแบบจำลองยังไม่สามารถเลียนแบบกระบวนการในโลกแห่งความเป็นจริงได้
โดยเฉพาะการขาดความสามารถในการนำปัจจัยด้านมนุษย์เข้าไปในการวิเคราะห์ของแบบ
จำลอง อาจยังทำให้ผลของแบบจำลองไม่สามารถนำไปใช้ในการกำหนดนโยบายได้อย่างมี
ประสิทธิภาพ ทำให้แบบจำลองลักษณะดังกล่าวกลายเป็น “กิจของมนุษย์ที่แทบไม่มีมนุษย์
เข้าไปเกี่ยวข้อง”

แต่ในระยะหลังยังมีสัญญาณที่ดีว่า แบบจำลองถูกนำไปใช้ให้เกิดการถกเถียงและอภิปรายขององค์ความรู้ที่หลากหลาย มากกว่ามุ่งที่จะสร้างความกลมกลืนจากแบบจำลอง และแสดงให้เห็นถึงความไม่สมบูรณ์แบบในตัวเองมากขึ้น จนกระทั่งเปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเข้ามาถกเถียงและเสนอแนะต่อผลลัพธ์ของแบบจำลองมากขึ้น แต่ก็ยังไม่เห็นภาพของการที่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมีบทบาทถึงขั้นที่จะเสนอแนะปัจจัยที่ควรนำไปวิเคราะห์ในแบบจำลองได้ ซึ่งอาจจะต้องทำการศึกษาถึงความเป็นไปได้ในอนาคตต่อไป ซึ่งอาจเป็นแนวทางที่ Yanoff & Weirich (2010) พยายามสื่อให้เห็นว่า แบบจำลองสามารถผลิตได้เพียง “ภูมิทัศน์ของอนาคตที่คาดว่าจะเกิดขึ้น” เท่านั้น จำเป็นต้องสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมเพื่อตัดสินใจเชิงนโยบายได้ ซึ่งแนวทางที่ภาครัฐได้ดำเนินการ คือ การจำลองเชิงสำรวจควบคู่กับการปฏิบัติใช้นโยบายเพื่อสร้างทางเลือกที่หลากหลายมากขึ้น ส่วนภาควิชาการได้ดำเนินการทั้งการจำลองเชิงสำรวจ และการจำลองสถานการณ์เลวร้ายที่สุด แต่ยังขาดแนวทางการปฏิบัติใช้ ซึ่งทำให้เห็นถึงความจำเป็นที่ภาครัฐและภาควิชาการต้องสร้างความร่วมมือในการดำเนินงานระหว่างกันให้มากขึ้น อย่างไรก็ตาม การพึ่งพาแบบจำลองในกระบวนการตัดสินใจทางวิทยาศาสตร์โดยไม่ศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติเลย อาจต่อยอดการทำให้มนุษย์เป็นเพียงปัจจัยภายนอกของระบบนิเวศ ซึ่งไม่ส่งผลดีต่อการบริหารจัดการลุ่มน้ำที่จะกระทบต่อวิถีชีวิตของผู้น้อยอย่างแน่นอน

การถือกำเนิดของบาระก้าโมเดลเป็นหนึ่งในความก้าวหน้าที่สำคัญของการบริหารจัดการลุ่มน้ำ อันเป็นผลพลอยได้จากการสร้างเครือข่ายเพื่อเคลื่อนไหวทางสังคม และการบูรณาการของสังคมระหว่างพื้นที่เพื่อหลุดพ้นจากการควบคุมด้วยอำนาจเบ็ดเสร็จ (Hubbard et al., 2004) ด้วยองค์กรและผู้เชี่ยวชาญที่ใช้องค์ความรู้ทางวิทยาศาสตร์เป็นเข็มทิศเดียวในการบริหารจัดการน้ำในอดีต ซึ่งเปรียบเสมือนกลุ่มคนที่มีอำนาจและกดทับ กำกับการรู้จัก ศีลธรรม และสุนทรียะของผู้คนที่ต่อทรัพยากรน้ำ ในบริบทของลุ่มน้ำยม วากรรมในอดีตถูกสร้างมาให้แยกมนุษย์ออกจากธรรมชาติด้วยการมองว่าน้ำท่วมเป็นภัยต่อวิถีชีวิต ความคิดเหล่านี้จะไม่จางหายไปไหนตราบเท่าที่การทำนาเชิงพาณิชย์ยังคงเป็นอาชีพหลักที่รัฐบาลให้การส่งเสริมอย่างไม่เต็มรูปแบบดังเช่นในอดีตและปัจจุบัน ดังเช่นที่ Castree & Braun (2001) และ Castree (2005) กล่าวไว้ว่า ธรรมชาติไม่เป็นสิ่งบริสุทธิ์และไม่เป็นเนื้อแท้ด้วยธรรมชาติ เพราะอคติของผู้มีอำนาจมากกว่า ไม่ว่าจะเป็นภาครัฐ ภาคธุรกิจ หรือกลุ่มประชาชนบางกลุ่ม ผลิตสร้างความรู้บางประการที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงธรรมชาติอยู่ตลอดเวลา และกำกับความคิดของคนที่อยู่ภายใต้อำนาจกว่าในสังคมให้ปฏิบัติตาม แต่ในขณะเดียวกัน วิถีชีวิตดั้งเดิมของประชาชนบางพื้นที่ก็เื้อื่อต่อการถูกรวบงำด้วยวากรรมเดิมได้ เมื่อบาระก้าโมเดลในฐานะวากรรมใหม่เข้ามาสืบบทบาทจึงทำให้เห็นภาพความ

ไม่สอดคล้องกันในหลายพื้นที่ ทั้งพื้นที่ที่มีวัฒนธรรมตามกรอบวาทกรรมใหม่แต่ไม่ได้อยู่ในโครงการ และพื้นที่ที่มีวัฒนธรรมไม่สอดคล้องโดยสมบูรณ์แต่อยู่ภายใต้กรอบวาทกรรมใหม่ ดังนั้น วาทกรรมจึงอาจไม่ได้ถูกสร้างขึ้นจากผู้มีอำนาจเพียงฝ่ายเดียว แต่ประชาชนที่เสมือนว่าถูกเก็บกดปิดกั้นอาจมีส่วนในการบิดพลิ้ววาทกรรมโดยไม่เจตนาก็เป็นได้

บทความชิ้นนี้ยังไม่สามารถชี้ให้เห็นได้ว่า วาทกรรมในการจำลองธรรมชาติด้วยบางระกำโมเดลอยู่ภายใต้หลักคิดในลักษณะ sublime หรือไม่ แต่สิ่งที่น่าสังเกตและควรวิเคราะห์ต่อไปถึงหลักคิดของผู้ที่มีอำนาจในการบริหารจัดการ คือ แม้ว่าโครงการจะขยายขอบเขตออกไปให้กว้างขึ้น แต่ก็มิได้เป็นผลมาจากการคำนวณผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ แต่มาจากความสำเร็จของโครงการนำร่องในปีแรกที่ทำให้ขยายพื้นที่ในขอบเขตการผันน้ำข้ามลุ่มยม-น่านเดิมเท่านั้นเอง ดังนั้น ความจำเป็นในการก่อสร้างวาทกรรมนี้จึงยังไม่ชัดเจน ส่วนการจะอ้างอิงว่าโครงการบางระกำโมเดลสร้างสภาวะเกินจริงและธรรมชาติเสมือนให้แก่ชุมชนต่างๆ ของโครงการหรือไม่นั้น ก็อาจกล่าวได้ว่าบางระกำโมเดลยังคงถูกจำลองขึ้นภายใต้สภาวะ “กึ่งเสมือนกึ่งจริง” เพราะเป็นการจำลองภายใต้ระบบเปิดในโลกแห่งความเป็นจริง แต่สิ่งที่น่าสนใจหลังจากนี้ คือ โครงการบางระกำโมเดลจะกลายเป็นการสร้างภาวะแท้จริงให้ชุมชนที่ได้รับประโยชน์จากวิถีชีวิตแบบ “ทำนา-หาปลา” และมีภาพของการสร้างความสันโดษและห่างเหินของตัวชวานากับภาวะธรรมชาติ เช่น การอยู่ร่วมกับปลาและน้ำท่วมในฤดูน้ำหลากปรากฏซ้อนขึ้นหรือไม่ เพราะด้วยสภาวะกึ่งกลางของชวานาที่ “กลับตัวไม่ได้ ไปไม่ถึง” ในปัจจุบัน พร้อมกับแนวนโยบายที่มีต่อชวานาของรัฐบาลต่อไปที่ยังไม่เกิดขึ้น จะยังคงเป็นข้อสงสัยในอนาคตอันใกล้ ที่ผู้ศึกษาจำเป็นต้องติดตามอย่างใกล้ชิดต่อไป แต่แน่นอนว่าการเกิดสภาวะแบ่งขั้วนี้ไม่เป็นผลดีต่อการบริหารจัดการน้ำภายใต้วาทกรรมใหม่อย่างแน่นอน

สุดท้าย สิ่งที่ผู้เขียนต้องการเรียกร้องให้เกิดขึ้นภายใต้กรอบการศึกษาของวิชาภูมิศาสตร์ในยุคปัจจุบัน คือ การต่อยอดการเปิดพื้นที่ความรู้ของกระบวนทัศน์ทั้งสองในการบริหารจัดการลุ่มน้ำยม และการยอมรับความแตกต่างหลากหลายของกระบวนทัศน์ในการศึกษาภูมิศาสตร์ เพื่อนำผลผลิตที่ได้จากกระบวนทัศน์ทั้งสอง (หรือมากกว่า) มาใช้ในการกำหนดนโยบายร่วมกันแบบสหสาขาวิชา จากบริบทของการจำลองธรรมชาติในลุ่มน้ำยม การจำลองธรรมชาติที่เริ่มต้นมาด้วยการใช้ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ผนวกรวมกับอำนาจของตัวแสดงภาครัฐมากกว่า จำเป็นต้องได้รับการปรับปรุงให้ดีขึ้นด้วยการเปิดพื้นที่การศึกษาทางวัฒนธรรมเฉพาะบริบทของแต่ละพื้นที่เข้ามาด้วย เพราะสิ่งที่ค่อยๆ เผยขึ้นมาจากพื้นที่จากการเก็บกดปิดกั้นในการจำลองธรรมชาติปัจจุบันไม่ได้มีเพียงแค่มนุษย์ที่อยู่แยกจากธรรมชาติ แต่ยิ่งแสดงให้เห็นถึงความพัวพันระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติมากขึ้นเรื่อยๆ การ

วิเคราะห์ดังกล่าวอาจทำได้ผ่านการพรรณนาถึงบทบาทของปฏิบัติการจากจิตใจและร่างกายที่มีต่อสิ่งแวดล้อมรอบตัว การเปิดเผยถึงบทบาทของตัวแสดงที่ไม่ใช่มนุษย์ที่มีบทบาทบอกเล่าความเป็นไปของสิ่งแวดล้อม ภายใต้สภาพความเป็นจริงแบบลูกผสมใหม่ (New hybrid realities) ที่ไร้รอยต่อแต่มีความซับซ้อนระหว่างร่างกายและจิตใจของมนุษย์ อารมณ์ ความรู้สึก ความรู้เชิงปฏิบัติการภาคแสดงในชีวิตประจำวัน (Performative knowledge) ลักษณะทางกายภาพ และสรรพสิ่งต่างๆ ของโลกที่มีมากกว่ามนุษย์ (More-than-human worlds) (Whatmore: 2002; Szerszynskiet al.: 2003; Castree: 2005) ซึ่งถือเป็นทางเลือกหนึ่งให้แก่ปัจเจกบุคคลได้มีโอกาสมีส่วนร่วมและกำกับการตัดสินใจของสังคมได้ง่ายยิ่งขึ้น และเป็นความจริงที่วัฒนธรรมของชุมชนจำเป็นต้องมีพลวัตไปตามแนวทางการบริหารจัดการในลุ่มน้ำ แต่นั่นหมายความว่าควรมีการออกแบบอย่างละเอียด ให้มีความสำคัญกับการเพิ่มศักยภาพของการใช้ข้อมูล การใช้เทคนิคและวิธีการที่เหมาะสมและประนีประนอมเพื่อสอบถามความต้องการของชุมชนในกรณีที่เงื่อนไขเดิมในการดำรงชีวิตอาจไม่สามารถทำได้ อีกต่อไปในอนาคต นำไปสู่การส่งเสริมประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมมีประสิทธิภาพตามบริบทของสังคมไทย และการกระจายอำนาจการตัดสินใจและธรรมาภิบาลอย่างแท้จริงต่อไป (บวรศักดิ์ อุวรรณโณ: 2543; บวรศักดิ์ อุวรรณโณ และถวิลวดี บุรีกุล: 2550)

เอกสารอ้างอิง

- กรมทรัพยากรน้ำ. (2552). แผนที่มาตราฐานการแบ่งลุ่มน้ำหลักและลุ่มน้ำสาขาของประเทศไทย. กรุงเทพฯ: สหมิตรพรินติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- กรมทรัพยากรน้ำ. (2555). โครงการสำรวจติดตั้งระบบตรวจวัดสถานภาพน้ำทางไกลอัตโนมัติ ลุ่มน้ำยมและน่าน: รายงานสรุปฉบับผู้บริหาร. [ออนไลน์]. ได้จาก http://mekhala.dwr.go.th/imgbackend/doc_file/document_123906.pdf สืบค้นเมื่อ [27 เมษายน 2562].
- กรมโยธาธิการและผังเมือง. (2562). สรุปผลการประชุมเพื่อระดมความคิดเห็นในการวางและจัดทำผังโครงการวางผังการระบายน้ำจังหวัดในลุ่มน้ำยม. [ออนไลน์]. ได้จาก http://ผังลุ่มน้ำยม.com/images/news/pp1/conclusions_1.pdf?type=file สืบค้นเมื่อ [27 เมษายน 2562].
- คณะกรรมการการเกษตรและสหกรณ์ วุฒิสภา. (2555). รายงานการพิจารณาศึกษาเรื่อง การติดตามแนวทางการพัฒนาลุ่มน้ำยม. กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา.
- คมชัดลึก. (2561). ขยายผล” บางระกำโมเดล” ปี 61 ปรับปฏิทินนาปี-เพิ่มพื้นที่ปลูกข้าว. [ออนไลน์]. ได้จาก <http://www.komchadluek.net/news/scoop/318874> สืบค้นเมื่อ [30 สิงหาคม 2561].
- โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษายมน่าน. (2560). การบริหารจัดการน้ำเพื่อสนับสนุนการเพาะปลูกข้าวในช่วงฤดูฝนของพื้นที่ทุ่งหนองน้ำ กรมชลประทาน (โครงการบางระกำโมเดล 2560). พิษณุโลก: โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษายมน่าน.
- จักรกริช สังขมณี. (2555). ชลกร: ประวัติศาสตร์สังคมว่าด้วยความรู้และการจัดการน้ำสมัยใหม่ในประเทศไทย. วารสารสังคมศาสตร์, 42(2), 93-115.
- จิราภรณ์ สถาปนาวรรณนะ. (2546). เศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านภาคเหนือตอนล่าง: ลักษณะพัฒนาการ และการปรับตัว. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สร้างสรรค์.
- _____. (2547). วัฒนธรรมลุ่มน้ำ. พิษณุโลก: พิษณุโลกตีเวลโลปเมนต์แอนด์ทราเวลกรุ๊ป.
- _____. (2554). รายงานการดำเนินงานโครงการสืบค้นวัฒนธรรมลุ่มน้ำยม จังหวัดพิษณุโลก. พิษณุโลก: รัตนสุวรรณการพิมพ์ 3.
- ชยา วรธนะภูติ และรัตนภรณ์ พุ่มน้อย. (2562). โลกพันทางของสินค้าปลาน้ำจืดแห่งอำเภอกงไกรลาศ จังหวัดสุโขทัย: มุมมองเชิงภูมิศาสตร์มนุษย์. วารสารสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา. (อยู่ระหว่างการพิจารณา).

- ชาญชัย เพชรพงศ์พันธุ์, ชัยวัฒน์ เอกวัฒน์พานิชย์, ดวงฤดี โฆษิตกิตติวงศ์ และ Kwan Tun Lee. (2560). การประยุกต์ใช้แบบจำลอง KW-GIUH เพื่อศึกษาการบรรเทาอุทกภัยของเขื่อนแก่งเสือเต้น. วารสารวิศวกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 12(1), 127-136.
- ชัยวัฒน์ ปรีชาวิทย์. (ม.ป.ป.) ทางเลือกในการบรรเทาอุทกภัยในลุ่มน้ำยม. วารสารชมรมนักอุทกวิทยาไทย. 1-8.
- ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. (2558). อัศวีสัย/วัตฤวิสัยในสังคมศาสตร์/มนุษยศาสตร์. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- _____. (2560). บทแนะนำสกุลความคิดหลังโครงสร้างนิยม. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สมมติ.
- ฐานิดา บุญวรรณ. (2561). ดิน น้ำ ข้าว และชาวนา: ข้อเท็จจริงทางชาติพันธุ์วรรณาของชาวนาบางระกำ. รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย และมหาวิทยาลัยนเรศวร.
- ทรงชัย ทองปาน. (2559). การศึกษาการเคลื่อนไหวและยุทธวิธีในการเคลื่อนไหวทางสังคมของกลุ่มไม่เอาเขื่อนแก่งเสือเต้น. วารสารการเมืองการปกครอง, 6(2), 259-286.
- _____. (2560). ยุทธวิธีในการเคลื่อนไหวทางสังคมของ “กลุ่มไม่เอาเขื่อนแก่งเสือเต้น”. วารสารสำนักบัณฑิตอาสาสมัคร, 13(2), 47-82.
- ทรงชัย ทองปาน, ปรัชญา สังข์สมบูรณ์, ภาคพร วัฒนดำรงค์, สาวิตรี สอาดเทียน และจิระ บุรีคำ. (2554). การปรับตัวของการผลิตข้าวและชาวนาในพื้นที่น้ำท่วมซ้ำซากระดับสูงภาคเหนือตอนล่างของประเทศไทย. รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- ทวี ชัยพิมลผลิน และเผ่าไทย ลินอำพล. (2562). การประยุกต์ใช้แบบจำลองโครงข่ายประสาทเทียมในการคาดการณ์ระดับน้ำในอนาคตจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ และการปรับตัวของชุมชนต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศในอำเภอบางระกำ. รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ สำนักงานประสานโครงการวิจัยการพัฒนาเศรษฐกิจจากฐานความหลากหลายทางชีวภาพ.
- บวรศักดิ์ อูวรรณ. (2544). การมีส่วนร่วมในกระบวนการด้านสิ่งแวดล้อม: เทคนิคและวิธีการที่เหมาะสมในบริบทสังคมวัฒนธรรมไทย. ใน ชัยอนันต์ สมุทวณิช, บวรศักดิ์ อูวรรณ, ผาสุก พงษ์ไพจิตร, วันชัย วัฒนศัพท์, Ruth Geenspan Bell, Ramana Laxminarayan, คนึงนิจ ศรีบัวเอี่ยม, ปารีชาติ ศิวรักษ์, เดชรัต สุขกำเนิด, ศุภกิจ นันทะวรการ, Thomas C. Beierle, อภิชัย พันธเสน, พันสีทัศนียานนท์, อาพันธ์ กาญจนพันธุ์, และสุธาวัลย์ เสถียรไทย (บรรณาธิการ)

ธรรมาภิบาล การมีส่วนร่วมของประชาชนและกระบวนการทางด้านสิ่งแวดล้อม. กรุงเทพฯ: สายธาร.

บวรศักดิ์ อุวรรณโณ และถวิลวดี บุรีกุล. (2550). **ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Democracy)**. กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า.

เผ่าไทย สีนอำพล. (2560). **ภูมิศาสตร์มนุษย์**. เชียงใหม่: ภาควิชาภูมิศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

พรมงคูล ชิตชอบ. (2550). การบริหารจัดการลุ่มน้ำยม. *วิศวกรรมสาร*, 60(4), 50-59.

พีพีทีวี. (2561). เปิดแผน “บางระกำ 61” ขยายที่รับน้ำ 8 แสนไร่ ลดปัญหาน้ำท่วม. [ออนไลน์]. ได้จาก <https://www.pptvhd36.com/news/%E0%B8%9B%E0%B8%A3%E0%B8%B0%E0%B9%80%E0%B8%94%E0%B9%87%E0%B8%99%E0%B8%A3%E0%B9%89%E0%B8%AD%E0%B8%99/72396> สืบค้นเมื่อ [30 สิงหาคม 2561].

มิ่งสรรพ ขาวสะอาด. (2538). **เขื่อนแก่งเสือเต้น: ปัญหาอยู่ที่ไหน**. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย.

วิกานดา วรรณวิเศษ. (2558). การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ: ผลกระทบต่อประเทศไทย. *สำนักวิชาการ สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา*, 5(17), 1-21.

วิทยาลัยนานาชาตินวัตกรรมดิจิทัล มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. (2562). **รายงานฉบับสมบูรณ์โครงการศึกษาเพื่อจัดทำยุทธศาสตร์การบริหารจัดการน้ำแบบบูรณาการจังหวัดสุโขทัย ระยะ 20 ปี (พ.ศ. 2561-2580)**. เชียงใหม่: วิทยาลัยนานาชาตินวัตกรรมดิจิทัล มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. ศูนย์บริการวิชาการแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. (2561).

สถาบันสารสนเทศทรัพยากรน้ำและการเกษตร. (2555). **การดำเนินการด้านการรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูล โครงการพัฒนาระบบคลังข้อมูล 25 ลุ่มน้ำ และแบบจำลองน้ำท่วมน้ำแล้ง พ.ศ. 2555: รายงานข้อมูลพื้นฐานลุ่มน้ำยม**. กรุงเทพฯ: สถาบันสารสนเทศทรัพยากรน้ำและการเกษตร (องค์การมหาชน).

สถิตย์ จันทร์ทิพย์, ปิยะมาลย์ ศรีสมพร และสุรเจตส์ บุญญาอรุณเนตร. (2557). **ผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสภาวะภูมิอากาศต่อการประเมินปริมาณน้ำต้นทุนในลุ่มน้ำเจ้าพระยา**. การประชุมวิชาการวิศวกรรมโยธาแห่งชาติครั้งที่ 19 วันที่ 14-16 พฤษภาคม 2557, ขอนแก่น.

สุจริต คุณธนกุลวงศ์. (2553). **สภาพภูมิอากาศเปลี่ยนแปลงของไทยและผลกระทบต่อด้านน้ำ**. กรุงเทพฯ: หน่วยปฏิบัติการวิจัยระบบการจัดการแหล่งน้ำ คณะวิศวกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุภาวัลย์ เสถียรไทย. (2537). **เขื่อนแก่งเสือเต้น**. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย.

อำนาจ ชิดไธสง, กัณฑ์ชัย บุญประกอบ, จิรสรณ์ สันติสิริสมบูรณ์, จารุทัศน์ สันตสิริสมบูรณ์, วัลัญญา วงษ์เสรี, พัทธมน แก้วแพรง, กัมพล พรหมจรรย์ประวัตติ, สิทธิรินทร์ เพชรรัตน์, ยอด สุขะมงคล, ปวันรัตน์ อักษรสิงห์ชัย, ขวัญฤทัย ศรีแสงฉาย, ศุภกร ชินวรรณ, วิริยะ เหลืองอร่าม, เฉลิมรัฐ แสงมณี, จุฑาทิพย์ ธนภิตต์เมธาวุฒิ, เจียมใจ เครือสุวรรณ, ชาคริต โชติอมรศักดิ์, อรวรรณ วิรัชท์เวชยันต์, ภาคภูมิ รัตน์จิราณกุล, ธีรชัย อำนาจล้อมเจริญ, และปิยะ ผ่านศึก. (2553). **การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศของไทย เล่มที่ 2 แบบจำลองสภาพภูมิอากาศและสภาพภูมิอากาศในอนาคต**. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

Voice TV. (2560). 'ประยุทธ์' ล้มแนวคิดสร้าง 'เขื่อนแก่งเสือเต้น'. [ออนไลน์] ได้จาก <https://voicetv.co.th/read/ByKuEFJmM>. สืบค้นเมื่อ [26 เมษายน 2561].

Cartwright, S. J., Bowgen, K. M., Collop, C., Hyder, K., Nabe-Nielsen, J., Stafford, R., Stillman, R. A., Thorpe, R. B. & Sibly, R. M. (2016). Communicating complex ecological models to non-scientist end users. **Ecological Modelling**, 338, 51-59.

Castree, N. (2005). **Nature**. New York: Routledge.

Castree, N. & Braun, B. (2001). **Social Nature: Theory, Practice, and Politics**. Oxford: Blackwell Publishers Ltd.

Chaowiwat, W., Boonya-aroonnet, S. & Weesakul, S. (2016). Impact of Climate Change Assessment on Agriculture Water Demand in Thailand. **Naresuan University Engineering Journal**, 11(1), 35-42.

Graham, I., Shaw, R., Dixon, D. P. & Jones, J. P. (2010). Theorizing Our World. In Gomez, B. & Jones, J. P. (Eds.) **Research Methods in Geography: A Critical Introduction** (pp. 9-25). Singapore: Blackwell Publishing Ltd.

Grimm, V. & Berger, U. (2016). Structural realism, emergence, and predictions in next-generation ecological modelling: Synthesis from a special issue. **Ecological Modelling**, 326, 177-187.

Hanittinan, P. & Koontanakulvong, S. (2014). **Flood Impact and Risk Assessment at the Yom River Basin due to Global Climate Change: Part 1 GCM downscaling and bias correction**. Proceedings in PAWEES 2014 International Conference: Sustainable Water and Environmental

Management in Monsoon Asia, 30-31 October 2014, Kaohsiung City, Taiwan.

Hubbard, P., Kitchin, R. & Valentine, G. (2004). **Key Thinkers on Space and Place**. London: SAGE Publications.

Kitpaisalsakul, T., Koontanakulvong, S. & Chaowiwat, W. (2016). Impact of climate change on reservoir operation in Central Plain Basin of Thailand. **Journal of Thai Interdisciplinary Research**, 11(2), 13-19.

Koontanakulvong, S., Hanittinan, P. & Suthidhumjait, C. (2014). **Flood Impact and Risk Assessment at the Yom River Basin due to Global Climate Change: Part 2 Impact and Adaptation**. Proceedings in PAWEES 2014 International Conference: Sustainable Water and Environmental Management in Monsoon Asia, 30-31 October 2014, Kaohsiung City, Taiwan.

Peck, S. L. (2004). Simulation as experiment: a philosophical reassessment for biological modelling. **TRENDS in Ecology and Evolution**, 19(10), 530-534.

Peck, S. L. (2008). The hermeneutics of ecological simulation. **Biology & Philosophy**, 23, 383-402.

Richards, K. (2003). Geography and the physical sciences tradition. In Holloway, S. L., Rice S. P., and Valentine, G. (Eds.) **Key Concepts in Geography** (pp. 23-50). London: SAGE.

Szerszynski, B., Heim, W. & Waterton, C. (2003). **Nature Performed: Environment, Culture and Performance**. Oxford: Blackwell Publishing.

Wallentin, G. (2017). Spatial simulation: A spatial perspective on individual-based ecology—a review. **Ecological Modelling**, 350, 30-41.

Whatmore, S. (2002). **Hybrid Geographies: natures, cultures, spaces**. London: SAGE Publications Ltd.

Winsberg, E. (1999). Sanctioning Models: The Epistemology of Simulation. **Science in Context**, 12(2), 275-292.

Yanoff, T. G. & Weirich, P. (2010). The Philosophy and Epistemology of Simulation: A Review. **Simulation & Gaming**, 41(1), 20-50.

การจำแนกชนิดของคำในแบบเรียนภาษาไทย: ไวยากรณ์ศัพท์การก

พิทวัส จำปา

ครูสอนปรียัติธรรม แผนกบาลี ประจำจังหวัดนครราชสีมา

บทคัดย่อ

การจำแนกชนิดของคำในแบบเรียนภาษาไทยนั้น มีนักวิชาการจำแนกออกหลายประการ ซึ่งไม่มีกฎเกณฑ์ที่ตายตัว เนื่องจากแบบเรียนวิชาภาษาไทยที่ปรากฏมีมาตั้งแต่สมัยอยุธยา นั้น มีวัตถุประสงค์เพื่อที่จะใช้เป็นแบบเรียนภาษาไทยในการสื่อสาร จัดบันทึกวัฒนธรรมลายลักษณ์อักษร มีผู้แต่งอยู่หลายคน ซึ่งทำให้การจำแนกชนิดของคำแตกต่างกันไปตามความประสงค์ของผู้แต่งเป็นหลัก และกาลเวลาเป็นปัจจัยสำคัญในการเปลี่ยนแปลงชนิดของคำ เพราะปัจจุบันประเทศไทยรับอิทธิพลจากต่างประเทศ จึงทำให้มีชนิดของคำเพิ่มมากขึ้น บทความนี้มีวัตถุประสงค์ที่จะนำไวยากรณ์ศัพท์การก (Lexicase Grammar) โดยเฉพาะอย่างยิ่งกรอบแนวคิดของสแตนลีย์ สตารอสต้า (Stanley Starota) ซึ่งเป็นกรอบที่ศึกษาคำศัพท์และความสัมพันธ์ทางวากยสัมพันธ์ของคำศัพท์นั้นกับคำศัพท์อื่นๆ ซึ่งการนำกรอบดังกล่าวมาใช้จะทำให้รูปแบบแผนของการจำแนกชนิดของคำในแบบเรียนไทยได้อย่างถูกต้อง

ผลการศึกษาพบว่า แบบเรียนไทยนั้นมีชนิดของคำแตกต่างกันไปตามยุคตามสมัย แบบเรียนที่จำแนกชนิดของคำตามหน้าที่ ตำแหน่งที่ปรากฏ ความสัมพันธ์กับคำอื่น และ เกณฑ์ความหมายคล้ายกับกรอบแนวคิดไวยากรณ์ศัพท์การก (Lexicase Grammar) ซึ่งจำแนกชนิดคำ 8 ชนิด คือ แบบเรียนสยามไวยากรณ์ของพระอุปกิตศิลปสาร ได้จำแนกชนิดของคำ 8 ชนิด และแก้ไขเพิ่มเติมเหลือ 7 คำ กำชัย ทองหล่อ ได้จำแนกคำในภาษาไทยได้ 7 ชนิด และหนังสือเรียนวิชาภาษาไทย หลักสูตรแกนกลางพุทธศักราช 2551 จำแนกชนิดของคำ 7 ชนิด ส่วนวิจินต์ ภาณุพงศ์ จำแนกชนิดคำออกเป็น 26 ชนิด นววรรณ พันธุเมธา จำแนกชนิดของคำออกเป็น 6 ชนิด นอกจากนี้ในหนังสือบรรทัดฐานภาษาไทย เล่ม 3 ซึ่งได้จำแนกคำออกเป็น 12 ชนิด ซึ่งมีการจำแนกชนิดคำที่แตกต่างจากกรอบแนวคิดไวยากรณ์ศัพท์การก (Lexicase Grammar) อย่างเห็นได้ชัด

คำสำคัญ: ชนิดของคำ, แบบเรียนภาษาไทย, ไวยากรณ์ศัพท์การก

Classification of words in Thai Language textbook : Lexicase Grammar

Phittawat Champa

Lecturer, Dhamma Studies, Pali, Nakhon Ratchasima

Abstract

For classification of words in Thai Language textbook. The academic have classified of several aspects without standard because of the Thai Language textbook which appeared since the Ayutthaya period was purposed to use as the textbook in communication, recording the culture, writing form. There has several authors that made the differed classification by their purpose principally and time is significant factor of changing such type because in the present. Thailand influenced by the foreign countries that made more type of words. This article was purpose to use the Lexicase Grammar by concept of Stanley Starota that is a study and correlation to syntax of the words with other vocabulary as the classification pattern of words in Thai language correctly

The study result found that the Thai Language textbooks are different types of words according to the era, there classified the types of words in accordance with function, position, correlative with other words and the meaning criteria, synonymic to the Lexicase Grammar concept, which classifies for 8 types: Siam Grammar by PhryaUppakittisillapasan that classified type of word as 8 types and edited the additional to remain for 7 types. KamchaiThongloh has classified for 7 types and Thai Language textbook of Core Curriculum B.E. 2551 has classified for 7 types. Vijin Panupong has classified for 26 types, Navawan Panmetha classified for 6 types. In addition to Norm of Thai Language Book 3 has classified for 12 types, there is differed concept Lexicase Grammar obviously.

Keywords: type of word, Thai Language textbook, Lexicase Grammar

บทนำ

ภาษาไทยที่เราใช้พูดและเขียนเพื่อการศึกษา นั้นประกอบขึ้นด้วยหน่วยที่มีขนาดต่างๆ กัน โดยเริ่มจากขนาดเล็กที่สุดไปหาขนาดใหญ่ที่สุด คือ เสียง พยางค์ คำ วลี ประโยค และสัมพันธ์สาร โดยทั่วไปเรามักมองว่าหน่วยเสียงที่เล็กประกอบขึ้นเป็นหน่วยใหญ่ เช่น คำประกอบขึ้นเป็นวลี วลีประกอบขึ้นเป็นประโยค ลักษณะดังกล่าวทำให้เห็นว่าหน่วยทางภาษาต่างๆ มีขนาดไม่เท่ากัน แต่ในความเป็นจริงแล้วหน่วยทางภาษาซึ่งทำหน้าที่ในระดับที่ใหญ่กว่าไม่จำเป็นต้องประกอบด้วยหน่วยที่เล็กกว่าเสมอไป บางครั้งหน่วยเล็กเพียงหน่วยเดียวอาจทำหน้าที่ในระดับใหญ่ก็ได้ เช่น แม่ถามลูกว่า “กินข้าวมั๊ย” ลูกตอบว่า “กิน” หน่วยภาษา “กิน” ทำหน้าที่เป็นประโยคซึ่งละหน่วยประธานและกรรมได้ ความสัมพันธ์กันทางหน่วยภาษาในข้างต้นเป็นไปตามแนวคิดเรื่องวากยสัมพันธ์ (syntax) ซึ่งเป็นสาระสำคัญของการนำเสนอในหน่วยนี้

ระบบกลุ่มคำในภาษาไทยที่จะกล่าวถึงในที่นี้ เป็นการพิจารณาถึงคำที่เรียงต่อเนื่องกันเป็นกลุ่ม และกลุ่มที่ใหญ่ที่สุดคือสัมพันธ์สาร ในสัมพันธ์สารมีกลุ่มที่เล็กลงมาคือ ประโยค ในประโยคจะมีกลุ่มของวลีซึ่งประกอบมาจากคำ แต่ในด้านของการนำเสนอจะเริ่มจากหน่วยที่เล็กไปหาหน่วยที่ใหญ่ ดังนั้นจึงแบ่งประเด็นสำคัญออกเป็น 3 ประการ ได้แก่ ชนิดของคำในภาษาไทย วลีในภาษาไทย และประโยคในภาษาไทย

การจำแนกชนิดของคำในภาษาไทยมีการศึกษากันมานานพอสมควร และกระทำกันอย่างหลากหลาย นักวิชาการต่างก็ใช้แนวคิดและทฤษฎีที่แตกต่างกันออกไป อาทิ พระยาอุปกิตศิลปสาร (2535: 70) จำแนกชนิดคำไว้ในหนังสือเรียนสยามไววยากรณ์ ออกเป็น 8 ชนิด คือ คำนาม กริยา สรรพนาม วิเศษณ์ คุณศัพท์ สันธาน บุพบท และอุทาน ต่อมาได้แก้ไขให้เหลือเพียง 7 ชนิด คือ เอาวิเศษณ์กับคำคุณศัพท์มารวมกันเรียกว่า คำวิเศษณ์ การแบ่งชนิดของคำถือเอาความหมายเป็นเกณฑ์ และชนิดของคำบาลีและสันสกฤตกำชัยทองหล่อ (2537: 196-197) ได้จำแนกคำในหลักภาษาไทยได้ 7 ชนิด วิจิตรนธ์ ภาณุพงศ์ (2542) จำแนกชนิดคำออกเป็น 26 ชนิด และนวรรณ พันธุเมธา จำแนกชนิดของคำออกเป็น 6 ชนิด นอกจากนี้ในหนังสือ “บรรทัดฐานภาษาไทย เล่ม 3 ชนิดของคำ วลี ประโยค และสัมพันธ์สาร” สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สถาบันภาษาไทย กระทรวงศึกษาธิการเป็นผู้จัดทำโดยมีวิจิตรนธ์ ภาณุพงศ์ เป็นประธานกรรมการ ซึ่งได้จำแนกคำออกเป็น 12 ชนิด ได้แก่ คำนาม คำสรรพนาม คำกริยา คำช่วยกริยา คำวิเศษณ์ คำที่เกี่ยวกับจำนวน คำบอกกำหนด คำบุพบท คำเชื่อม คำลงท้าย คำอุทาน และคำปฏิเสธ เป็นการจำแนกโดยใช้เกณฑ์หน้าที่ เกณฑ์ตำแหน่งที่คำปรากฏและสัมพันธ์กับคำอื่น และเกณฑ์ความหมาย ส่วนหนังสือเรียนรายวิชาภาษาไทย ตามหลักสูตรแกนกลางศึกษาขั้น

พื้นฐาน พุทธศักราช 2551 สำนักพิมพ์กระทรวงศึกษาธิการ ได้จำแนกชนิดคำออกเป็น 7 ชนิด โดยยึดหลักการจำแนกชนิดคำของพระยาอุปกิตศิลปสาร ดังนั้นจึงไม่มีการจำแนกชนิดของคำที่เป็นบรรทัดฐานของภาษาไทย ทำให้ครูหรือนักเรียนบางคนเกิดความสับสนในการเรียนไวยากรณ์พื้นฐาน คือ ชนิดของคำไม่สามารถจำแนกชนิดของคำที่ถูกต้องได้

จากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับการจำแนกชนิดของคำ พบว่ามีวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับบทความนี้คืองานวิจัยของวรลักษณ์ วีระยุทธ ได้ศึกษาเรื่องการกลายเป็นคำไวยากรณ์ของคำว่า “ไป” ในภาษาไทย ได้นำเสนอการแยกคำว่า “ไป” ที่เป็นการกริยาและคำวิเศษณ์ออกจากกัน ด้วยการวิเคราะห์วากยสัมพันธ์ของคำตามแนวทฤษฎีไวยากรณ์ฟังกซ์พาทกรก ผลการวิจัยพบว่า คำว่า “ไป” ที่เป็นการกริยาและคำว่า “ไป” ที่เป็นคำวิเศษณ์มีคุณสมบัติทางวากยสัมพันธ์ และงานวิจัยของอรมา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์และคณะได้ศึกษาเรื่องไวยากรณ์ภาษาไทยมาตรฐาน ได้นำเสนอโครงสร้างของส่วนที่เล็กที่สุดของประโยค คือ หน่วยคำ จนถึงส่วนที่ใหญ่ที่สุดคือ สัมพันธสาร โดยการใช้ทฤษฎีต่างๆ ในการวิเคราะห์ โดยเฉพาะกรอบแนวคิดของสแตนลีย์ สตารอสต้า (Stanley Starota) ซึ่งสามารถเป็นแนวทางในการศึกษาการจำแนกชนิดของคำในแบบเรียนไทยได้

จากเหตุผลดังกล่าวทำให้ผู้ศึกษาสนใจที่จะศึกษาการจำแนกชนิดคำในภาษาไทย โดยการใช้วิธีการศึกษาไวยากรณ์ศัพท์พาทกรก (Lexicase Grammar) โดยเฉพาะอย่างยิ่งกรอบแนวคิดของสแตนลีย์ สตารอสต้า (Stanley Starota) ซึ่งเป็นกรอบแนวคิดที่ศึกษาคำศัพท์ และความสัมพันธ์ทางวากยสัมพันธ์ของคำศัพท์นั้นกับคำศัพท์อื่นๆ ซึ่งการนำกรอบแนวคิดดังกล่าวมาใช้จะทำให้รู้แบบแผนของการจำแนกชนิดของคำในแบบเรียนไทยได้อย่างถูกต้อง

แบบเรียนภาษาไทย

แบบเรียน พจนานุกรมเว็บสเตอร์ (Webster) นิยามว่า “แบบเรียนหมายถึงหนังสือที่บรรจุเนื้อหาตามหลักวิชา และกำหนดขึ้นเพื่อใช้เป็นหลักสำหรับการเรียนการสอนระหว่างนักเรียนกับครู”

พจนานุกรม คาร์เตอร์ วี. กูต (Carter V. Good) นิยามว่า “แบบเรียนหมายถึงหนังสือที่เกี่ยวกับการศึกษาวิชาใดวิชาหนึ่งโดยเฉพาะ มีการจัดเนื้อหาอย่างเป็นระบบมุ่งหมายที่จะใช้เฉพาะการเรียนการสอนในระดับใดระดับหนึ่ง และเป็นข้อมูลที่สำคัญในการเรียนการสอน”

แบบเรียนไทย หมายถึง แบบเรียนที่ใช้ในการเรียนการสอนวิชาภาษาไทยในระดับชั้นประถมศึกษา และมีธยมศึกษา มิได้หมายถึงหนังสือวิทยากรสาขาต่างๆ ที่เขียนเป็น

ภาษาไทยและส่วนใหญ่เรามักจะเพ่งเล็งไปในระดับชั้นประถมมากกว่าระดับชั้นมัธยมศึกษา ซึ่งแบบเรียนภาษาไทยแต่ละช่วงชั้น จะแทรกเนื้อหาทางด้านหลักภาษารวมถึงชนิดของคำ เข้าด้วย

ชนิดของคำ

ชนิดของคำ ตรงกับภาษาอังกฤษว่า parts of speech ซึ่งเป็นคำที่มักใช้ใน ไวยากรณ์ดั้งเดิม และตรงกับคำว่า word classes หรือ from classes ซึ่งเป็นคำที่ใหม่กว่า และริเริ่มใช้โดยนักไวยากรณ์โครงสร้าง ในปัจจุบัน คำว่า part of speech และ word classes เป็นที่นิยมใช้เท่าๆ กัน ส่วนคำว่า from classes ไม่ค่อยเป็นที่นิยมนัก

ชนิดของคำอาจจำแนกประเภทโดยอาศัยใช้เกณฑ์ต่างๆ กัน เช่น ความหมาย โครงสร้าง และหน้าที่

ในการถ่ายทอดความคิดผ่านทางคำพูดหรือการเขียน ย่อมจำเป็นที่จะต้องนำคำ ชนิดต่างๆ มาเรียบเรียงให้เป็นประโยค เพื่อถ่ายทอดความคิดให้ผู้อื่นได้ทราบ ซึ่งคำแต่ละ ชนิดจะมีลักษณะการใช้และหน้าที่ที่แตกต่างกันออกไป ถ้าเราใช้คำแต่ละชนิดไม่ถูกต้องและ เหมาะสม อาจจะทำให้ผู้รับสารไม่เข้าใจสิ่งที่เราต้องการสื่อสาร และอาจเกิดปัญหาตามมา อีกมากมาย ซึ่งเราทุกคนจำเป็นที่จะต้องเรียนรู้ชนิดของคำในภาษาไทยให้เข้าใจ เพื่อจะ สามารถสื่อสารกับผู้อื่นได้อย่างเข้าใจกัน การจำแนกชนิดของคำในภาษาไทยนั้นมีหลาย วิธีซึ่งอาศัยเกณฑ์การจำแนกที่แตกต่างกันออกไป

คณาจารย์ภาควิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (2543, 17-28) ให้ความหมายของคำไว้ว่า คำคือ เสียงที่เปล่งออกมา หรืออักษรที่ประสมกันแล้วมีความหมายอย่าง โดยอย่างหนึ่ง คำแต่ละคำแตกต่างกัน ทั้งด้านหน้าที่และความหมายในการใช้ภาษา ผู้ใช้จึง ต้องรู้จักชนิดของคำและความหมายของคำเป็นอย่างดีจึงจะสามารถเลือกใช้คำเพื่อการ สื่อสารได้อย่างมีประสิทธิภาพ การเรียนรู้เรื่องชนิดของคำทำให้ผู้เรียนสามารถใช้คำได้ถูกต้อง เหมาะสมกับบุคคล จึงได้มีการกำหนดชนิดของคำในภาษาไทยขึ้น

พระยาอุปกิตศิลปสาร (2535, 70) จำแนกชนิดคำออกเป็น 8 ชนิด คือ คำนาม กริยา สรรพนาม วิเศษณ์ คุณศัพท์ สันธาน บุพบท และอุทาน ต่อมาได้แก้ไขให้เหลือเพียง 7 ชนิด คือ เอววิเศษณ์กับคำคุณศัพท์มารวมกันเรียกว่า คำวิเศษณ์ การแบ่งชนิดของคำ ถือเอาความหมายเป็นเกณฑ์ และชนิดของคำบาลีและสันสกฤต

กำชัย ทองหล่อ (2537, 196-197) ได้จำแนกคำในภาษาไทยได้ 7 ชนิด คือ คำนาม คำสรรพนาม คำกริยา คำวิเศษณ์ คำบุพบท คำสันธาน และคำอุทาน

วิจินตน์ ภาณุพงศ์ (2530, 51-76) ได้ใช้กรอบประโยคทดสอบจำแนกคำโดยอาศัย ตำแหน่งเป็นเกณฑ์ ได้หมวดคำ 26 หมวด คือ คำนาม คำกริยากรรม คำกริยากรรม

คำกริยาวิกรรม คำสรรพนาม คำลักษณะนาม คำคุณศัพท์ คำจำนวนนับ คำลำดับที่ คำหน้าจำนวน คำบอกกำหนดเสียงโท คำบอกกำหนดเสียงตรีและจัตวา คำบอกเวลาประเภทที่ 1 คำบอกเวลาประเภทที่ 2 คำลงท้าย คำพิเศษ คำช่วยหลังกริยา คำช่วยหน้ากริยา คำปฏิเสธ คำหน้ากริยา คำหลังกริยา คำกริยาวิเศษ คำบุพบท คำเชื่อมคำนาม และคำเชื่อมอนุพยางค์ นววรรณ พันธุมเมธา จำแนกชนิดของคำออกเป็น 6 ชนิด คือ คำเรียก-ร้อง คำหลัก คำแทน คำขยาย คำเชื่อม และคำเสริม

บรรทัดฐานภาษาเล่มที่ 3 สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สถาบันภาษาไทย กระทรวงศึกษาธิการเป็นผู้จัดทำเนืงการ โดยมีวิจิตร ภาณุพงศ์ เป็นประธานกรรมการ ซึ่งได้จำแนกคำออกเป็น 12 ชนิด ได้แก่ คำนาม คำสรรพนาม คำกริยา คำช่วยกริยา คำวิเศษณ์ คำที่เกี่ยวกับจำนวน คำบอกกำหนด คำบุพบท คำเชื่อม คำลงท้าย คำอุทาน และคำปฏิเสธ

หนังสือเรียนรายวิชาภาษาไทย ตามหลักสูตรแกนกลางศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 สำนักพิมพ์กระทรวงศึกษาธิการ ได้จำแนกชนิดคำออกเป็น 7 ชนิด คือ คำนาม กริยา สรรพนาม คำวิเศษณ์ สันธาน บุพบทและอุทานโดยยึดหลักการจำแนกชนิดคำของพระยาอุปกิตศิลปสาร

จะเห็นได้ว่าการจำแนกประเภทของคำนั้น สามารถจำแนกได้หลายวิธีโดยอาศัยกฎเกณฑ์ที่แตกต่างกัน ความรู้พื้นที่ในการจำแนกชนิดของคำที่ต่างกัน ทำให้จำแนกชนิดของคำออกได้หลายประเภท ไม่มีกฎเกณฑ์ที่ตายตัวเฉพาะเพื่อเป็นการจำแนกชนิดของคำให้ถูกต้องตามกฎเกณฑ์ทางภาษา ผู้ศึกษาจึงได้ใช้วิธีการศึกษาไวยากรณ์ศัพท์การกร (Lexicase Grammar) โดยเฉพาะอย่างยิ่งกรอบแนวคิดของสแตนลีย์ สตารอสต้า (Stanley Starota) ซึ่งเป็นกรอบแนวคิดที่ศึกษาคำศัพท์ ในการจำแนกชนิดของคำในครั้งนี้

กรอบแนวคิดของสแตนลีย์ สตารอสต้า (Stanley Starota)

สแตนลีย์ สตารอสต้า (Stanley Starota) เน้นว่า การแบ่งชนิดของคำเช่นนี้เป็นสากลและใช้ได้กับทุกภาษา “ไม่มีภาษาใดในโลก (รวมทั้งภาษาไทยด้วย) ที่จะมีชนิดของคำที่ไม่อยู่ในจำนวนนี้หรือเป็นชนิดย่อยของ 8 ชนิดนี้ ถึงแม้ว่าบางภาษาอาจจะมีไม่ครบทั้ง 8 ชนิดก็ได้” “..on language (including Thai) may contain a word class which is not identical with, or a subclass of, one of the ...eight classes..., thought not every language necessarily utilizes all eight classes.., สแตนลีย์ สตารอสต้า (Stanley Starota) เรียกข้อจำกัดนี้ว่า universal constraint แปลว่า “ข้อจำกัดสากล” ซึ่งทำให้ทฤษฎีไวยากรณ์ของเขามีความเป็นสากล สแตนลีย์ สตารอสต้า (Stanley Starota) ถือว่าลักษณะนี้มีความจำเป็นสำหรับไวยากรณ์เพิ่มพูนทุกประการ รวมทั้งไวยากรณ์ศัพท์การกรของเขาด้วย

นอกจากนั้นสแตนลีย์ สตารอสต้า (Stanley Starota) ได้เขียนไวยากรณ์ศัพท์การก (Lexicase Grammar) ถือว่าเป็นไวยากรณ์ทฤษฎีหนึ่งที่เกณฑ์โครงสร้างในการจำแนกชนิดของคำ ซึ่งสแตนลีย์ สตารอสต้า (Stanley Starota) จำแนกชนิดของคำออกเป็น 8 ชนิด โดยใช้เกณฑ์โครงสร้างทางวากยสัมพันธ์ดังนี้

V (verb) คำกริยา

N (noun) คำนาม

Adj (adjective) คุณศัพท์

Det (determiner) คำปริมาณ

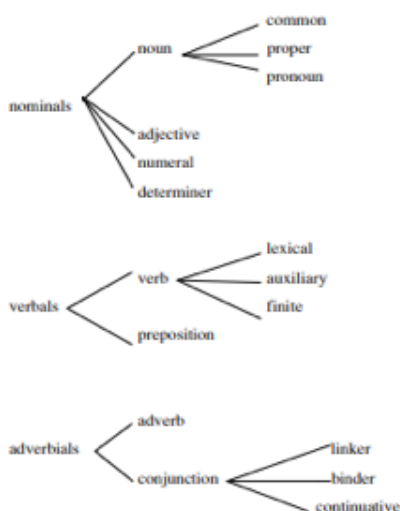
Adv (adverb) คำวิเศษณ์

P (preposition หรือ postposition) คำบุพบท

Cnjc (conjunction) คำสันธาน

Sprt (sentence particle) คำอนุภาค

เกณฑ์โครงสร้างทางวากยสัมพันธ์ที่สแตนลีย์ สตารอสต้า (Stanley Starota) ใช้ในการแบ่งชนิดของคำนั้น หมายถึงความสัมพันธ์หรือการพึ่งพาระหว่างหน่วยต่างๆ ในประโยค เช่น จำกัดความคำนามในทำนองว่าเป็นส่วนหลักของนามวลีและมีคำชนิดใดมาปรากฏร่วมได้บ้าง เป็นต้น อันที่จริงเกณฑ์ที่สตารอสต้าใช้ก็คือเกณฑ์ความสัมพันธ์ของโครงสร้างนั่นเอง ชนิดของคำ อาจจำแนกโดยใช้เกณฑ์หน้าที่ทางไวยากรณ์ก็ได้ ฮัลลiday (Halliday 1994: 214) แบ่งชนิดของคำในไวยากรณ์หน้าที่ของเขาไว้ดังนี้

ภาพที่ 1 ชนิดของคำในไวยากรณ์หน้าที่ของฮัลลiday

จากกรอบแนวคิดข้างต้น พบว่า สแตนลีย์ สตารอสต้า (Stanley Starota) ได้จำแนกชนิดของคำออกเป็น 8 ชนิด ซึ่งมีความสมเหตุสมผลสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการวิเคราะห์ชนิดของคำในภาษาไทยได้เป็นอย่างดี ซึ่งการวิเคราะห์นั้นต้องวิเคราะห์ตามหน้าที่ความหมาย และโครงสร้างของคำเป็นหลัก

กรอบแนวคิดของสแตนลีย์ สตารอสต้า กับการประยุกต์ใช้ในการจำแนกชนิดของคำในแบบเรียนภาษาไทย

จากการกล่าวมาข้างต้นผู้ศึกษาเห็นด้วยว่า การนำกรอบไวยากรณ์ศัพท์การกของสแตนลีย์ สตารอสต้า (Stanley Starota) นำมาปรับประยุกต์ใช้กับการจำแนกชนิดของคำในแบบเรียนไทยได้เป็นอย่างดี เมื่อนำเอากรอบแนวคิดของสแตนลีย์ สตารอสต้า (Stanley Starota) มาใช้จะทำให้วิเคราะห์ชนิดของคำได้ถูกต้องตามความหมาย โครงสร้างและหน้าที่ของคำ ผู้ศึกษาจะแสดงการวิเคราะห์ให้เห็นว่า การใช้กรอบไวยากรณ์ศัพท์การกของสแตนลีย์ สตารอสต้า (Stanley Starota) ในการจำแนกชนิดของคำ จะช่วยให้การจำแนกชนิดของคำในแบบเรียนภาษาไทยถูกต้อง

เมื่อพิจารณาชนิดของคำภาษาไทยตามไวยากรณ์ศัพท์การก ของสแตนลีย์สตารอสต้า (Stanley Starota) แล้ว พบว่าคำในภาษาไทยมี 8 ชนิด ซึ่งแตกต่างกันในการปรากฏร่วมกับคำอื่น ในจำนวน 8 ชนิด มี 1 ชนิดที่ปรากฏในตำแหน่งที่ชัดเจน โดยที่ไม่มีความสัมพันธ์ทางวากยสัมพันธ์กับคำอื่น ๆ แต่ทำหน้าที่ทางสัมพันธ์สาร ได้แก่ คำอนุภาค คำอื่น ๆ นอกนั้น มีบทบาทสำคัญทางวากยสัมพันธ์ซึ่งสามารถระบุคำจำกัดความของคำทั้ง 8 ชนิดอย่างย่อๆ ได้ โดยใช้เครื่องหมายและตัวย่อดังนี้

คำกริยา (V) :	+{ไม่_}
คำนาม (N) :	-{ไม่_} , {+[_V] , + {V_} , +[P_] , +[_AJ]}
คำคุณศัพท์ (AJ) :	-{ไม่_} , +[N_]
คำปริมาณ(Q) :	-[ไม่_] , + [_N]
คำบุพบท (p) :	-[ไม่_] , {+ [_N] , + [_V] }
คำสันธาน (p) :	-[ไม่_] , {+ [N_N] , + [V_V] , + [P_P] , + [AJ_AJ] , + [AV_AV] , + [Q_Q]}
คำวิเศษ (AV) :	-{ไม่_} , {+[_V] , + {V_} }
คำอนุภาค (PT) :	-{ไม่_} , {+[#_U ¹] , + [#_U]}

¹ U ย่อมาจาก utterance แปลว่า ถ้อยคำ

จากกรอบแนวคิดของสแตนลีย์ สตารอสต้า (Stanley Starota) เมื่อนำมาวิเคราะห์ ในแบบเรียนไทยทำให้เห็นถึงความแตกต่างชนิดของคำ แบบเรียนแต่ละเล่มมีการจำแนก ชนิดของคำที่แตกต่างกันออกไป ซึ่งมีเกณฑ์การจำแนกชนิดของคำตามหน้าที่ ตำแหน่งที่ ปรากฏ ความสัมพันธ์กับคำอื่น และเกณฑ์ความหมาย ดังแสดงในตาราง 1

ตาราง 1 แสดงการวิเคราะห์ชนิดของคำในแบบเรียนภาษาไทย โดยนำแบบเรียนที่มีความ นิยมในการเรียนการสอนวิชาภาษาไทยมาวิเคราะห์หาความแตกต่างโดยใช้ทฤษฎีไวยา กรณ์ศัพท์การก กรอบแนวคิดของ

สแตนลีย์ สตารอสต้า (Stanley Starota)

ตัวอย่างประโยค “ฉันกับพ่อจะไปทำบุญที่วัดนี้ทุกปีนะ”

ชนิดของคำ	ฉัน	กับ	พ่อ	จะ	ทำ	บุญ	ที่	วัด	นี้	ทุก	ปี	นะ
ไวยากรณ์ ศัพท์การก	นาม	สันธาน	นาม	วิเศษณ์	กริยา	นาม	บุพบท	นาม	คุณสรรพ	ปริมาณ	นาม	อนุภาค
พระยาอุปกิต ศิลปสาร	สรรพนาม	สันธาน	นาม	วิเศษณ์	กริยา	นาม	บุพบท	นาม	สรรพนาม	วิเศษณ์	นาม	วิเศษณ์
กำชัย ทองหล่อ	สรรพนาม	สันธาน	นาม	วิเศษณ์	กริยา	นาม	บุพบท	นาม	สรรพนาม	วิเศษณ์	นาม	วิเศษณ์
วิจินต์ ภาณุ พงศ์	สรรพนาม	คำเชื่อม นาม	นาม	คำบอก เวลา ประเภท ที่ 2	กริยา สกร รรม	นาม	บุพบท	นาม	คำกำหนด เสียงตรี และจิตวา	จำนวนนับ	นาม	คำ ลงท้าย
นवरรณ พันธุมธา	คำแทน	คำ เชื่อม	คำ หลัก	คำ ขยาย	คำ ขยาย	คำ หลัก	คำ เชื่อม	คำ หลัก	คำขยาย	คำขยาย	คำ หลัก	คำ เสริม
ภาษาไทย มาตราฐาน	สรรพนาม	คำเชื่อม	นาม	กริยา ช่วย	กริยา	นาม	คำ เชื่อม	นาม	คำบอก กำหนด	คำเกี่ยว กับจำนวน	-	คำ ลงท้าย
หนังสือเรียน กระทรวง ฯ	สรรพนาม	สันธาน	นาม	วิเศษณ์	กริยา	นาม	บุพบท	นาม	สรรพนาม	วิเศษณ์	นาม	วิเศษณ์

จากตาราง 1 แสดงการจำแนกชนิดของคำในแบบเรียนภาษาไทย โดยใช้กรอบ แนวคิดของสแตนลีย์ สตารอสต้า (Stanley Starota) เป็นหลักในการวิเคราะห์ จะเห็นได้ ว่าแบบเรียนที่นำมาวิเคราะห์นั้น มีจำแนกชนิดของคำที่แตกต่างจากกรอบแนวคิดของ สแตนลีย์ สตารอสต้า (Stanley Starota) ตามหน้าที่ ตำแหน่งที่ปรากฏ ความสัมพันธ์กับ คำอื่น และเกณฑ์ความหมาย การจำแนกชนิดคำที่คล้ายกับกรอบแนวคิดของสแตนลีย์ สตารอสต้า (Stanley Starota) มากที่สุดคือ พระยาอุปกิตศิลปสาร กำชัย ทองหล่อ และหนังสือ

เรียนรายวิชาภาษาไทย ตามหลักสูตรแกนกลางศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 สำนักพิมพ์กระทรวงศึกษาธิการ ได้จำแนกชนิดคำออกเป็น 7 ชนิด และมีหน้าที่ ตำแหน่งที่ปรากฏ ความสัมพันธ์กับคำอื่น และเกณฑ์ความหมายคล้ายกับกรอบแนวคิดของสแตนลีย์ สตารอสต้า (Stanley Starota) ส่วนวิจิตร ภาณุพงศ์ และสำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สถาบันภาษาไทย กระทรวงศึกษาธิการเป็นผู้จัดทำดำเนินการ โดยมีศาสตราจารย์กิตติคุณ ดร. วิจิตร ภาณุพงศ์ เป็นประธานกรรมการ มีการจำแนกชนิดคำที่คล้ายกัน แต่มีการจำแนกชนิดคำที่แตกต่างจากกรอบแนวคิดของสแตนลีย์ สตารอสต้า (Stanley Starota) ส่วนการจำแนกชนิดคำของนววรรณ พันธุเมธา มีความแตกต่างจากกรอบแนวคิดของสแตนลีย์ สตารอสต้า (Stanley Starota) อย่างเห็นได้ชัด

จากการวิเคราะห์การจำแนกชนิดของคำในแบบเรียนไทย พบว่า การจำแนกชนิดคำในแบบเรียนไทยนั้น มีความแตกต่างกันตามหน้าที่ ตำแหน่งที่ปรากฏ ความสัมพันธ์กับคำอื่น และเกณฑ์ความหมาย การจำแนกชนิดคำ

โดยผู้จำแนกนั้นอาศัยพื้นฐานความรู้ของตนในการจำแนก จึงทำให้การจำแนกชนิดคำในแบบเรียนไทย เกิดความหลากหลาย ไม่มีชนิดคำที่ตายตัว แบบเรียนไทยส่วนมากยังยึดเกณฑ์การจำแนกชนิดคำของพระยาอุปกิตศิลปสาร เพราะมีจำแนกชนิดของคำคล้ายกับกรอบแนวคิดของสแตนลีย์ สตารอสต้า (Stanley Starota) มากที่สุด

แต่ยังมีความแตกต่างจากกรอบแนวคิดของสแตนลีย์ สตารอสต้า (Stanley Starota) คือ คำสรรพนาม และคำวิเศษณ์ ส่วนการจำแนกชนิดคำของวิจิตร ภาณุพงศ์ สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สถาบันภาษาไทย กระทรวงศึกษาธิการเป็นผู้จัดทำดำเนินการ โดยมีศาสตราจารย์กิตติคุณ ดร. วิจิตร ภาณุพงศ์ เป็นประธานกรรมการ และนววรรณ พันธุเมธา มีความแตกต่างโดยตามหน้าที่ ตำแหน่งที่ปรากฏ ความสัมพันธ์กับคำอื่น และเกณฑ์ความหมาย

สรุปและอภิปรายผล

การจำแนกชนิดของคำในภาษาไทยมีการศึกษากันมานานพอสมควร และกระทำกันอย่างหลากหลาย นักวิชาการต่างก็ใช้แนวคิดและทฤษฎีที่ต่างกันอย่างออกไป อาทิ พระยาอุปกิตศิลปสาร จำแนกชนิดคำออกเป็น ในแบบเรียนสยามไวยากรณ์ ต่อมาได้แก้ไขให้เหลือเพียง 7 ชนิด คือ เอวิเศษณ์กับคำคุณศัพท์มารวมกันเรียกว่า คำวิเศษณ์ วิจิตร ภาณุพงศ์ จำแนกชนิดคำออกเป็น 26 ชนิด นววรรณ พันธุเมธา จำแนกชนิดของคำออกเป็น 6 ชนิด นอกจากนี้ในหนังสือบรรทัดฐานภาษาไทย เล่ม 3 สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สถาบันภาษาไทย ได้จำแนกคำออกเป็น 12 ชนิด เป็นการจำแนกโดยใช้เกณฑ์หน้าที่ เกณฑ์

ตำแหน่งที่คำปรากฏและสัมพันธ์กับคำอื่น และเกณฑ์ความหมาย ส่วนกำชัย ทองหล่อ และหนังสือเรียนรายวิชาภาษาไทย ตามหลักสูตรแกนกลางศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 สำนักพิมพ์กระทรวงศึกษาธิการ ได้จำแนกชนิดคำออกเป็น 7 ชนิดโดยยึดหลักการจำแนกชนิดคำของพระยาอุปกิตศิลปสาร ดังนั้นจึงไม่มีการจำแนกชนิดของคำที่เป็นบรรทัดฐานของภาษาไทย การนำแนวคิดไวยากรณ์ศัพท์การมาเป็นหลักในการวิเคราะห์เหมาะในการจำแนกชนิดของคำในแบบเรียนไทย

จากการจำแนกชนิดของคำในแบบเรียนภาษาไทย โดยใช้กรอบแนวคิดของสแตนลีย์ สตารอสต้า (Stanley Starota) เป็นหลักในการวิเคราะห์ จะเห็นได้ว่าแบบเรียนที่นำมาวิเคราะห์นั้น มีจำแนกชนิดของคำที่แตกต่างจากกรอบแนวคิดของสแตนลีย์ สตารอสต้า (Stanley Starota) ตามหน้าที่ ตำแหน่งที่ปรากฏ ความสัมพันธ์กับคำอื่น และเกณฑ์ความหมาย การจำแนกชนิดคำที่คล้ายกับกรอบแนวคิดของสแตนลีย์ สตารอสต้า (Stanley Starota) มากที่สุดคือ พระยาอุปกิตศิลปสาร กำชัย ทองหล่อ และหนังสือเรียนรายวิชาภาษาไทย ตามหลักสูตรแกนกลางศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 สำนักพิมพ์กระทรวงศึกษาธิการ ได้จำแนกชนิดคำออกเป็น 7 ชนิด และมีหน้าที่ ตำแหน่งที่ปรากฏ ความสัมพันธ์กับคำอื่น และเกณฑ์ความหมาย คล้ายกับกรอบแนวคิดของสแตนลีย์ สตารอสต้า (Stanley Starota) ส่วนวิจิตร ภาณุพงศ์ และหนังสือบรรทัดฐานภาษาไทย เล่ม 3 สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สถาบันภาษาไทย มีการจำแนกชนิดคำที่คล้ายกัน แต่มีการจำแนกชนิดคำที่แตกต่างจากกรอบแนวคิดของสแตนลีย์ สตารอสต้า (Stanley Starota) ส่วนการจำแนกชนิดคำของนวรรณ พันธุมธา มีความแตกต่างจากกรอบแนวคิดของสแตนลีย์ สตารอสต้า (Stanley Starota) อย่างเห็นได้ชัด

เอกสารอ้างอิง

- กำชัย ทองหล่อ. (2537). **หลักภาษาไทย**. กรุงเทพฯ: อมรการพิมพ์.
- คณาจารย์ภาควิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. (2543). **การใช้ภาษาไทย 1**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- นววรรณ พันธุมเมธา. (2549). **ไวยากรณ์ไทย**. พิมพ์ครั้งที่ 3 กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วรลักษณ์ วีรยุทธ. (2556). **การกลายเป็นคำไวยากรณ์ของคำว่า ไป ในภาษาไทย**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาภาษาศาสตร์ประยุกต์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- วิจินตน์ ภาณุพงศ์. (2543). **โครงสร้างของภาษาไทย: ระบบไวยากรณ์**. พิมพ์ครั้งที่ 15 กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- สถาบันภาษาไทย. (2549). **บรรทัดฐานภาษาไทย เล่ม 3**. กรุงเทพฯ: กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ. (2551). **หลักภาษาและการใช้ภาษาเพื่อการสื่อสาร ม.4**. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพฯ: สกสค. ลาดพร้าว.
- อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์. (2554). **ไวยากรณ์ภาษาไทยมาตรฐาน**. กรุงเทพฯ: โครงการไวยากรณ์ไทยฉบับครอบคลุมภาษาย่อย สำนักงานคณะกรรมการอุดมศึกษา และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย
- อุปกิตศิลปสาร,พระยา. (2542). **หลักภาษาไทย: อักษรวิธี วจิวิภาค วากยสัมพันธ์ ฉันทลักษณ์**. พิมพ์ครั้งที่ 13. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.

การบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นชื่อบ้านนามเมือง กับการสอนภาษาไทย

ว่าที่ร้อยตรีจิตตานุวัตร ภูแก้ว

ครู คศ. 1 โรงเรียนนาบัววิทยา ตำบลนาบัว อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์

บทคัดย่อ

ภูมิปัญญาท้องถิ่นถือได้ว่าเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่บรรพชนได้สร้างสรรค์โดยใช้สติ ปัญญา และมวลประสบการณ์ เป็นองค์ความรู้ทั้งหมดของชาวบ้าน ที่ชาวบ้านคิดเองทำเอง และนำมาแก้ปัญหาการดำเนินชีวิตได้อย่างสมสมัย มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย อนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อม มีจิตสาธารณะที่มุ่งทำประโยชน์และสร้างสิ่งดีงามในสังคมและอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข ทั้งนี้เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ชีวิตจริงของตนเองและท้องถิ่นในด้านต่างๆ ซึ่งจะส่งผลให้เกิดความรัก ความภาคภูมิใจและมีความผูกพันและมีจิตสำนึกรักท้องถิ่น ตลอดจนมีความรู้ความสามารถในการคิด การจัดการและการแก้ปัญหาได้อย่างเป็นระบบ ทั้งที่เกี่ยวกับตนเอง การประกอบอาชีพและการพัฒนาท้องถิ่นการจัดการเรียนการสอนด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นให้กับผู้เรียนจึงเป็นบทบาทหน้าที่ของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่าย ที่จะช่วยส่งเสริมสนับสนุนและร่วมกันจัดการเรียนรู้ให้กับผู้เรียนโดยจัดให้ผู้เรียนได้ฝึกปฏิบัติจริงเพื่อให้ผู้เรียนได้เกิดประสบการณ์จากแหล่งเรียนรู้ที่มีอยู่ในชุมชน หลักการและกระบวนการจัดการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นจากแหล่งเรียนรู้ดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดการจัดการเรียนรู้เชิงประสบการณ์หรือการเรียนรู้จากประสบการณ์ การบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นชื่อบ้านนามเมืองกับการสอนภาษาไทยโดยการนำโรงเรียนออกสู่ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นการที่ผู้สอนได้ออกแบบกิจกรรมการจัดการเรียนรู้ โดยพาผู้เรียนออกไปศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นยังสถานที่จริง ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ภูมิปัญญาในบริบทจริง เข้าใจข้อมูลอย่างลึกซึ้ง ตระหนักและเห็นคุณค่าได้โดยง่าย จากนั้น ผู้เรียนก็นำความรู้ที่ได้จากการออกชุมชนมาสร้างเป็นชิ้นงาน อาทิ การสร้างหนังสือเล่มเล็กที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับการอธิบายประวัติหมู่บ้าน การทำรายงานนำเสนอหน้าชั้นเรียนในหัวข้อที่ตนไปศึกษาหรือจะเป็นการนำเสนอภาพวิถีทัศน์ในการศึกษาประวัติหมู่บ้าน

คำสำคัญ: การบูรณาการ, ภูมิปัญญาท้องถิ่น, ชื่อบ้านนามเมือง, การสอนภาษาไทย

The integration of folk wisdom and the names of the villages into teaching Thai

Acting Sub Lt. Disanuwat phukaw

Teacher, Practitioner Level, Na Bua Wittaya School, Na Bua, Mueang Surin, Surin

Abstract

Folk wisdom is considered the cultural heritages, inherited from ancestors and resulted from their intuition, intelligence, and collection of experiences. The folk wisdom is considered the knowledge of the local, established in order to solve or deal with problems on a daily basis. This study was aimed to study cultural instructions pertaining to folk wisdoms, using the concept of experiential learning. The participants of the study were grade 9 students in Na Bua Wittaya School, Muang District, Surin Province, Thailand. The results suggest that the integration of village's names and Thai instruction, having students go on a field trip to different local villages to study folk wisdoms, was considered the means designed by the instructor to bring students for a field trip. That is, students had the chance to expose to the real contexts and to learn the folk wisdoms from the local people. This was to promote the understandings and awareness towards the values of the folk wisdoms. Besides, students could potentially apply the knowledge related to the folk wisdom to create their innovation, such as the village historical book, reports to be presented in class, or VDO of their field trip to those villages.

Keywords: folk wisdom, the name of the village, Teaching Thai

บทนำ

สภาพการณ์โลกในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงในหลายๆ ด้านโดยเฉพาะประเทศไทย มีเศรษฐกิจ สังคม เทคโนโลยี และนวัตกรรมต่างๆ รวมถึงการศึกษาที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ซึ่งการจัดการเรียนรู้ที่ต้องให้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงเพื่อการปรับตัวในมิติของสังคมที่เปลี่ยนไป โดยมุ่งเน้นให้ผู้เรียนมีทักษะชีวิตโดยชุมชนต่างเห็นคุณค่าช่วยเตรียมความพร้อมให้ผู้เรียนรู้จักคิดเป็น เรียนรู้การทำงาน แก้ไขปัญหา สื่อสาร และร่วมมือทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ภูมิปัญญาท้องถิ่นถือได้ว่าเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่บรรพชนได้สร้างสรรค์โดยใช้สติ ปัญญา และมวลประสบการณ์ ดังที่ สามารถ จันทรสุรีย์ (2536, 146) ได้กล่าวถึงภูมิปัญญาว่า หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่ชาวบ้านคิดได้เอง ที่นำมาใช้ในการแก้ปัญหา เป็นสติปัญญา เป็นองค์ความรู้ทั้งหมดของชาวบ้าน ที่ชาวบ้านคิดเองทำเอง และนำมาแก้ปัญหาคำดำเนินชีวิตได้อย่างสมสมัย

ภูมิปัญญาท้องถิ่นนอกจากจะเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมแล้ว ยังมีคุณค่าอย่างลุ่มลึกและมหาศาลที่จะช่วยพัฒนาชีวิตมนุษย์ไปสู่ทางที่ดีงามได้ ดังที่ ประเวศ วะสี (2536, 21-23) ได้แสดงทัศนะด้านคุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่น สรุปได้ว่า ภูมิปัญญามีความเชื่อมโยงจากประสบการณ์จริง มีการนำธรรมชาติมาเป็นสื่อในหลายด้าน อันทำให้คนเคารพธรรมชาติ เคารพผู้อาวุโส ภูมิปัญญาเป็นเครื่องส่งเสริมและพัฒนามนุษย์ทั้งด้านวัตถุและด้านจิตใจ ให้ความสำคัญกับจริยธรรมมากกว่าวัตถุธรรม จากความสำคัญของภูมิปัญญาดังกล่าว จึงทำให้หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 (2551, 5) ได้กำหนดจุดมุ่งหมายข้อหนึ่งซึ่งแสดงให้เห็นถึงการเห็นคุณค่า ให้ความสำคัญกับภูมิปัญญาไทย ดังนี้ “มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย” ฉะนั้นแล้วก่อนที่ผู้เรียนจะมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ได้ ผู้เรียนจำเป็นต้องศึกษาด้านภูมิปัญญาให้ถ่องแท้เสียก่อน เมื่อเข้าใจถึงคุณประโยชน์อันมหาศาลของภูมิปัญญา ก็ย่อมไม่ยากที่ผู้เรียนจะรัก ห่วงแหน และมีจิตสำนึกในการช่วยกันอนุรักษ์สืบทอดภูมิปัญญาไทย ฉะนั้นจึงเป็นหน้าที่สำคัญของผู้บริหาร ครู และชุมชนที่จะต้องช่วยกันบูรณาการภูมิปัญญามาใช้ในการสอน

ภาษาเป็นเครื่องมือสำคัญที่ช่วยในการถ่ายทอดเรื่องราวต่างๆ ทั้งที่เป็นลายลักษณ์อักษรและการบอกเล่าสืบต่อกันมา ภาษามีลักษณะของการเป็นวัฒนธรรมอีกอย่างหนึ่งที่เป็นเครื่องช่วยสะท้อนขนบธรรมเนียม ประเพณีหลายๆ อย่างของมนุษย์ สะท้อนความเป็นอยู่ของมนุษย์ในแต่ละท้องถิ่นที่ได้รับการสืบทอดจากบรรพบุรุษ การถ่ายทอดกันทางสังคม ภาษายังช่วยให้มนุษย์ธำรงวัฒนธรรมและสืบทอดวัฒนธรรมได้ด้วยและยังคงสืบต่อไปยังชนรุ่นหลังต่อไป ไปอย่างไร้ที่สิ้นสุด ดังนั้น วัฒนธรรมภาษาจึงเป็นเครื่องบ่งชี้ถึงความ เป็นชาติ โดยเฉพาะภาษาที่เป็นถ้อยคำของชาตินั้นๆ

ชื่อ เป็นส่วนหนึ่งของภาษาที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับมนุษย์อย่างแน่นแฟ้น เพราะมนุษย์ได้เรียนรู้การใช้ภาษาด้วยการตั้งชื่อให้แก่ตนเองรวมทั้งสิ่งต่างๆ รอบตัว อาทิ ชื่อสัตว์ ชื่อสิ่งของ ชื่อสถานที่ และอื่นๆ เพื่อใช้สำหรับเรียกโดยเฉพาะเจาะจง สุวีโล เปรมศรีรัตน์ และสุขุมาวดี ขาหิรัญ (2527, คำนำ) กล่าวถึง ลักษณะของชื่อและการตั้งชื่อสรุปได้ว่า ชื่อมักเป็นสิ่งที่แรกๆ ที่ทำให้เกิดความสนใจต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่มีมนุษย์เข้าไปมีความเกี่ยวข้องด้วย ทั้งนี้เพราะชื่อมักจะมีลักษณะที่เป็นตัวแทนของสิ่งนั้น หรือบอกอะไรบางอย่างที่เกี่ยวข้อง กับสิ่งนั้น นอกจากนี้แล้ว ชื่อที่ตั้งขึ้นแต่ละยุคสมัยมักจะมี ความแตกต่างกัน ทั้งกลวิธีการตั้งชื่อ ความหมายหรือที่มาที่ไปของชื่อ ส่วนใหญ่แล้วจะมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับสภาพแวดล้อมที่ปรากฏในแต่ละยุคแต่ละสมัยในสมัยใดสมัยหนึ่ง

การตั้งชื่อจึงเป็นสิ่งที่บุคคลในแต่ละกลุ่มในแต่ละยุคสมัยกำหนดรับรู้ เข้าใจร่วมกัน ทั้งประวัติความเป็นมา ความหมาย วิธีการตั้งชื่อ แต่เมื่อเวลาผ่านไป การรับรู้ความเป็นมา การสื่อความหมายอาจเปลี่ยนไป หรือชื่อบางชื่ออาจสูญหายไป ศันสนีย์ วีระศิลป์ชัย (2546, 20) กล่าวถึงความสำคัญของชื่อว่า “ชื่อเป็น สมมติบัญญัติที่บุคคลในแต่ละกลุ่มแต่ละเหล่ากำหนดรับรู้และเข้าใจร่วมกันในช่วงหนึ่งสมัยหนึ่ง...เมื่อกาลเวลา ล่วงพ้นไป การรับรู้ความเป็นมา การสื่อความหมาย หรือแม้แต่การเรียกชื่ออาจสูญสิ้นไป จนกระทั่งอาจไม่มีใครรู้ถึงที่มาและที่ไปของชื่อบางชื่อเลยก็มี อย่างชื่อหมู่บ้าน”

ราชบัณฑิตยสถาน (2546, 1263-1264) ได้ให้ความหมายของ หมู่บ้านไว้ว่า หมายถึง “ท้องที่ ที่รวมบ้านหลายบ้านให้อยู่ในความปกครองอันเดียวกัน และมีประกาศจัดตั้งเป็นหมู่บ้าน มีผู้ใหญ่บ้านเป็นหัวหน้าปกครอง” จึงถือได้ว่า หมู่บ้านเป็นหน่วยการปกครองที่เล็กที่สุดของท้องถิ่น ทำให้คนในท้องถิ่นมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกัน และจากความสัมพันธ์ใกล้ชิดนี้เอง จึงทำให้เกิดเรื่องราวของการอยู่ร่วมกัน กลายเป็น ประวัติความเป็นมาของท้องถิ่นของตน

นอกจากนี้ชื่อของหมู่บ้านแต่ละหมู่บ้านยังมีความหมายแตกต่างกัน ความหมายของชื่อหมู่บ้านนี้เอง เป็นปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อการตั้งชื่อหรือเปลี่ยนแปลงชื่อหมู่บ้านด้วย เช่น ชื่อหมู่บ้าน “ละหุ่ง” เดิมชื่อว่า “ละฮอง” หมายถึง “มะละกอ” แต่เมื่อทำการได้กำหนดให้มีการตั้งชื่อหมู่บ้านซึ่งไม่คำนึงถึงความหมายแต่เน้นการเทียบเคียงของเสียง จึงกำหนดชื่อใหม่เป็น “ละหุ่ง” ซึ่งเป็นพืชอีกตระกูลหนึ่งที่ไม่ได้มีความหมายว่า “มะละกอ”

จากลักษณะดังกล่าวเห็นได้อย่างชัดเจนว่า ชื่อหมู่บ้านเป็นเสมือนสิ่งบอกเล่าเรื่องราว ความเป็นมา ของท้องที่หนึ่งๆ ได้เป็นอย่างดี เพราะภาษาที่ใช้ในการตั้งชื่อหมู่บ้านต่างๆ นั้น ย่อมมีความสำคัญในอันที่จะบ่งบอกถึงเอกลักษณ์ของหมู่บ้าน แสดงให้เห็นถึงการใ้ภาษาไทยที่มุ่งสื่อความรู้สึกนึกคิดของคนในสังคม ท้องถิ่น ชื่อหมู่บ้านจึงเป็นเสมือนเครื่องมือเก็บรวบรวมเรื่องราวต่างๆ ตลอดจนสะท้อนภาพท้องถิ่น และวัฒนธรรมของกลุ่มชน

ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการศึกษา

ถวัลย์ มาศจรัส (2549, 31) ได้กล่าวถึงเรื่องท้องถิ่นไว้ว่า เรื่องของท้องถิ่นเป็นเรื่องที่มีความสำคัญต่อความเป็นชาติของทุกประเทศ เพราะการที่จะรวมตัวเป็นประเทศได้นั้นต้องอาศัยพลังของความรัก ความหวงแหนในเรื่องภาษา ความคิด ศิลปะ ประเพณี วัฒนธรรม การเมือง การปกครอง ความเชื่อ และเรื่องอื่นๆ ที่เกี่ยวและเชื่อมโยงกับจิตสำนึกในความรักและความหวงแหนแผ่นดินถิ่นเกิดของตนทั้งสิ้น

จากการศึกษาพบว่า ประเทศไทยได้ให้ความสำคัญกับเรื่องความเป็นท้องถิ่นไว้หลายประเด็น ดังเช่นได้มีการกล่าวถึงเรื่องท้องถิ่นไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 43 (1) ว่า บุคคลและชุมชนย่อมมีสิทธิ อนุรักษ์ พื้นฟู หรือส่งเสริมภูมิปัญญา ศิลปะ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม และจารีตประเพณีอันดีงามทั้งของท้องถิ่นและของชาติอย่างสมดุลและยั่งยืน รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 57 (6) รัฐต้องอนุรักษ์ พื้นฟู และส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมและจารีตประเพณีอันดีงามของท้องถิ่นและของชาติ และจัดให้มีพื้นที่สาธารณะสำหรับกิจกรรมที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชน ชุมชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ได้ใช้สิทธิและมีส่วนร่วมในการดำเนินการด้วย

ตามจุดมุ่งหมายและหลักการจัดการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 (ปรับปรุง พ.ศ.2545) เพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรม ในการดำรงชีวิตสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข โดยจะต้องมุ่งปลูกฝังจิตสำนึกที่ถูกต้องให้มีความภาคภูมิใจในความเป็นไทย และให้มีความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นควบคู่กับความรู้อันเป็นสากล และได้กำหนดให้สถานศึกษามีหน้าที่จัดทำหลักสูตรให้สอดคล้องเหมาะสมกับสภาพที่เป็นจริงของท้องถิ่นโดยเน้นให้นำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน และหลักสูตรแกนกลาง การศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 ได้กำหนดจุดมุ่งหมายในข้อ 5 เพื่อให้ผู้เรียนมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย อนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อม มีจิตสาธารณะที่มุ่งทำประโยชน์และสร้างสิ่งดีงามในสังคมและอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข ทั้งนี้เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ชีวิตจริงของตนเองและท้องถิ่น ในด้านต่างๆ ซึ่งจะส่งผลให้เกิดความรัก ความภาคภูมิใจและมีความผูกพันและมีจิตสำนึกรักท้องถิ่น ตลอดจนมีความรู้ความสามารถในการคิด การจัดการและ การแก้ปัญหาได้อย่างเป็นระบบ ทั้งที่เกี่ยวกับตนเอง การประกอบอาชีพ และการพัฒนาท้องถิ่น การจัดการเรียนการสอนด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นให้กับผู้เรียนจึงเป็นบทบาทหน้าที่ของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่ายที่จะช่วยส่งเสริมสนับสนุน และร่วมกันจัดการเรียนรู้ให้กับผู้เรียน โดยจัดให้ผู้เรียนได้ฝึก

ปฏิบัติจริงเพื่อให้ผู้เรียนได้เกิดประสบการณ์จากแหล่งเรียนรู้ที่มีอยู่ในชุมชน หลักการและกระบวนการจัดการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นจากแหล่งเรียนรู้ดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดการจัดการเรียนรู้ซึ่งประสบการณ์หรือการเรียนรู้จากประสบการณ์

จากการศึกษาดังกล่าวทำให้ทราบว่าข้อมูลท้องถิ่น ภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือสิ่งต่างๆ ที่อยู่ในท้องถิ่นมีความสำคัญต่อการจัดการศึกษา แม้ว่าเรื่องการจัดการเรียนการสอนโดยนำข้อมูลท้องถิ่นมาเป็นองค์ประกอบในการจัดการเรียนการสอนไม่ได้เป็นเรื่องใหม่ แต่เป็นเรื่องที่เกิดขึ้นและใช้มานานแล้ว หากแต่เพราะสิ่งต่างๆ เหล่านั้นเป็นรากฐานทางวัฒนธรรมของคนในสังคมที่ต้องกลับไปให้ความสำคัญ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่เป็นครูผู้สอนยิ่งต้องทำหน้าที่ปลูกฝังให้นักเรียนได้รู้จัก หวงแหน และภาคภูมิใจในท้องถิ่นของตนเอง การที่ผู้ศึกษาเป็นครูภาษาไทยจึงเกิดความคิดว่า การนำข้อมูลท้องถิ่น สาระการเรียนรู้ท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาท้องถิ่น มาเป็น สื่อในการเรียนการสอนในรูปแบบของการจัดการเรียนที่นำข้อมูลท้องถิ่นมาให้นักเรียนได้เรียนรู้ โดยสอดแทรกในทักษะต่างๆ ของภาษาไทย และแทรกอยู่ในสาระต่างๆ ของภาษาไทยที่จัดตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อให้นักเรียนได้ซึมซับคุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น และสิ่งที่ตั้งงามที่อยู่คู่ ท้องถิ่นของตน อีกทั้งยังได้ใช้สื่อการสอนที่มีอยู่ใกล้ตัวอย่างคุ้มค่าและเกิดประโยชน์สูงสุดโดยที่ไม่ต้องลงทุนแต่อย่างใด

ดังนั้น จึงเป็นสิ่งที่ผู้ศึกษาเห็นความสำคัญและต้องการตอกย้ำให้ครูผู้สอนได้เห็นถึงความสำคัญของข้อมูลท้องถิ่น เพื่อใช้ให้เกิดประโยชน์กับทั้งตัวนักเรียนและต่อตัวครูผู้สอน เพราะหากเราจะคิดแต่ว่าการจัดการเรียนการสอนโดยนำข้อมูลท้องถิ่นมาเป็นองค์ประกอบไม่ใช่เรื่องใหม่ เป็นเรื่องที่เกิดขึ้นและใช้มานานแล้ว จนปัจจุบันอาจจะเลิกให้ความสำคัญกับเรื่องนี้ไปแล้ว ผู้ศึกษาก็เกรงว่าสิ่งสำคัญและคุณค่าเหล่านั้นก็จะกลายเป็นสิ่งที่ทำตามกระแสนิยมและปล่อยให้คุณค่าของสิ่งตั้งงามเช่นข้อมูลต่างๆ ในท้องถิ่นต้องกลายเป็นอดีตที่ผู้คนลืมเลือน เพราะไม่ได้เป็นเรื่องใหม่ที่น่านำมาใช้จัดการเรียนการสอน จนทั้งรางวัลวัฒนธรรมและคุณค่าที่ตั้งงามที่ควรค่าแก่การเรียนรู้สืบไป

การบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการเรียนการสอนภาษาไทย

การสอนโดยการนำข้อมูลท้องถิ่นหรือสาระการเรียนรู้ท้องถิ่นมาเป็นองค์ประกอบในการจัดการเรียน การสอนหรือที่เรียกอีกอย่างว่า “บูรณาการกับรายวิชา” นั้นเป็นการจัดการเรียนการสอนที่ไม่ได้เป็นเรื่องแปลกใหม่ แต่เป็นเรื่องเดิมที่ครูผู้สอนคุ้นเคยกับเรื่องนี้นี้นานแล้ว จนบางท่านอาจจะคิดว่าเป็นเรื่องที่ล้าสมัย แต่ผู้ศึกษาคิดว่าเรื่องราวหรือข้อมูลท้องถิ่นไม่เคยมีความล้าสมัย เพราะสามารถหยิบยกขึ้นมาเล่าขานพร้อมทั้งใช้ให้เกิดประโยชน์และสร้างคุณค่าให้ท้องถิ่นนั้นๆ เพิ่มมากยิ่งขึ้น

ผู้ที่เป็นครูผู้สอนคงจะมีความรู้และความเข้าใจในเรื่องการจัดการเรียนการสอน มาบ้างไม่มากก็น้อย โดยการจัดการเรียนการสอนนั้นมีหลากหลายวิธี ทั้งการใช้รูปแบบวิธีการสอนแบบต่างๆ ทั้งการสร้างสื่อ นวัตกรรม หากแต่หลายท่านยังไม่ได้ให้ความสำคัญกับการนำข้อมูลท้องถิ่น ซึ่งถือเป็นสื่อการสอนที่มีคุณค่าเข้ามาบูรณาการกับการจัดการเรียนการสอน หากครูผู้สอนนำข้อมูลท้องถิ่นเข้ามาบูรณาการกับวิธีการสอนแต่ละวิธีหรือการสร้างสื่อ นวัตกรรมแต่ละชิ้น ก็จะทำให้วิธีการสอนหรือนวัตกรรมชิ้นนั้นเป็นวิธีสอนและนวัตกรรมที่มีคุณค่าควรแก่การเรียนรู้มากขึ้น เพราะนอกจากนักเรียนจะได้รับความรู้จากวิธีสอนหรือสื่อ นวัตกรรมนั้นแล้ว นักเรียนยังได้เกิดความตระหนัก รัก ห่วงแหน และภาคภูมิใจในท้องถิ่นของตนอีกด้วย

เบญจมาศ อยู่เป็นแก้ว (2545, 6) กล่าวถึงการบูรณาการไว้ว่า การบูรณาการ คือ การเชื่อมโยงสิ่งต่างๆ เข้าด้วยกัน ประมวลความรู้หลากหลายและประสบการณ์ที่แตกต่างมา ร้อยเรียงเพื่อสร้างประเด็นหลัก (Theme) และหัวข้อเรื่อง (Topic) แล้วนำความรู้ที่สัมพันธ์กับหัวข้อนั้น มาจัดกิจกรรมการเรียนการสอน โดยให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียน การสอนและลงมือกระทำกิจกรรมต่างๆ ด้วยตนเอง

พรพันธุ์ เขมคุณาศัย และคณะ (2554, 4) กล่าวถึง การบูรณาการ ไว้ว่า การบูรณาการ หมายถึง การเรียนรู้ที่เชื่อมโยงระหว่างหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและ ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชน โดยอาศัยกระบวนการจัดการความรู้เป็นเครื่องมือ และการคิด ระดับสูง 5 แบบ เป็นฐานความรู้ คือ การคิดวิเคราะห์ การคิดสังเคราะห์ การคิดบูรณาการ การคิดอย่างมีวิจารณญาณ และการคิดสร้างสรรค์

ดังนั้นการบูรณาการ คือ การเรียนรู้ที่เชื่อมโยงสิ่งต่างๆ ที่อยู่ในท้องถิ่นที่มีคุณค่า และเป็นประโยชน์ต่อการนำมาจัดการเรียนการสอนในสาระวิชา เพื่อให้ผู้เรียนได้เกิดการ เรียนรู้และตระหนัก รัก ห่วงแหน และภาคภูมิใจในท้องถิ่นของตน

พรพันธุ์ เขมคุณาศัย (2554, 77) กล่าวว่า การพัฒนาประสบการณ์การเรียนรู้ แก่ผู้เรียนด้วยการฝึกปฏิบัติจริงในชุมชน เป็นการก้าวข้ามแนวคิดการสอนที่เน้นครูเป็น ศูนย์กลางไปสู่แนวคิดที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ เปลี่ยนการผูกขาดความรู้จากตำราหรือตัวครู ในฐานะแหล่งเรียนรู้หลักเพียงแหล่งเดียวสู่พื้นที่การเรียนรู้ที่หลากหลาย เปลี่ยนเครื่องมือ และวิธีการใหม่ในการเปิดแหล่งความรู้และแหล่งเรียนรู้ต่างๆ แก่ผู้เรียน รวมทั้งส่งเสริมให้ ผู้เรียนสามารถบูรณาการการเรียนรู้กับเรื่องราวชีวิต และวิถีความเป็นไปของท้องถิ่น สังคม ในระดับภูมิภาค ระดับชาติ หรือระดับนานาชาติ

ดังนั้น การจัดการเรียนการสอนจึงต้องคำนึงถึงผู้เรียนเป็นหลัก โดยใช้รูปแบบวิธี สอนที่เหมาะสม อีกทั้ง ต้องคำนึงถึงแหล่งความรู้ สื่อ นวัตกรรมที่จะทำให้ผู้เรียนเกิดการ

เรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพ “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” จัดเป็นข้อมูลท้องถิ่นประเภทหนึ่งที่สามารถนำมาจัดเป็นองค์ประกอบหรือบูรณาการกับการเรียนการสอนได้

กรมวิชาการ (2539: 13) ได้กล่าวถึง การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นซึ่งถือว่าเป็นข้อมูลท้องถิ่นมาจัดการเรียนการสอนว่า ครูผู้สอนต้องตระหนัก เห็นความสำคัญ และเห็นคุณค่าของการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน ต้องศึกษา สำรวจและรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น สร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน ตลอดจนเชิญวิทยากรในท้องถิ่นร่วมวางแผนและจัดกิจกรรมร่วมกับครูผู้สอน

เพราะฉะนั้นไม่ว่าจะเป็นข้อมูลท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาท้องถิ่นล้วนมีความสำคัญ และสามารถนำมาใช้จัดการเรียนการสอนได้ทั้งสิ้น ครูภาษาไทยในฐานะครูผู้รับผิดชอบการถ่ายทอดภูมิปัญญาทางภาษาจึงต้องสืบบทบาทในเรื่องนี้โดยตรง และต้องเร่งร่วมแรงร่วมใจกันปลูกฝังให้เยาวชนเกิดความตระหนักในคุณค่าของท้องถิ่นซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป

พรรณณันท์ ละอองผล (2546: 43) กล่าวว่า วิชาภาษาไทยเกี่ยวข้องโดยตรงกับภาษา ซึ่งเป็นเอกลักษณ์และสมบัติของชาติที่จะต้องอนุรักษ์และสืบสานให้คงอยู่ชาติตลอดไป ครูภาษาไทยจึงต้องเป็นส่วนหนึ่งของบทบาทในการนำภูมิปัญญาไทย และข้อมูลท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการศึกษา โดยกล่าวถึงบทบาทสำคัญ ของครูภาษาไทยว่า 1) ต้องเป็นผู้ที่ยอมรับและเห็นคุณค่าของภูมิปัญญาไทย 2) ต้องเป็นต้นแบบที่ดีในการอนุรักษ์และส่งเสริมภูมิปัญญาไทย 3) ต้องเป็นนักประชาสัมพันธ์คุณค่าของภูมิปัญญาไทย และ 4) ต้องเป็นผู้นำภูมิปัญญาไทยมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน

จากบทบาทสำคัญของครูภาษาไทยดังกล่าวนี้ทำให้ผู้ศึกษาเห็นความสำคัญเรื่องข้อมูลท้องถิ่นกับการจัดการเรียนการสอน และคิดว่าเป็นสิ่งที่ท้าทายที่ครูจะดึงเอาภูมิปัญญาหรือข้อมูลท้องถิ่นมาใช้งานได้อย่างไร หรือจะนำมาประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนการสอนอย่างไร แต่เมื่อได้ทำความเข้าใจและศึกษาเกี่ยวกับข้อมูล ท้องถิ่นแล้วก็พอจะเห็นช่องทางมากมายที่ครูสามารถนำมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนภาษาไทยได้อย่างไม่ยากเพียงแต่ให้ความสำคัญและเห็นคุณค่าของสิ่งที่อยู่ใกล้ตัว

การใช้ข้อมูลท้องถิ่นมาจัดการเรียนการสอนนั้น ทำได้โดยการเลือกข้อมูลท้องถิ่นที่สถานศึกษาตั้งอยู่มาใช้จัดการเรียนการสอนโดยข้อมูลท้องถิ่นนั้นเป็นข้อมูลท้องถิ่นที่อยู่ใกล้ตัวนักเรียนและครูผู้สอนมากที่สุด ซึ่งเป็นข้อมูลที่นักเรียนเห็น รู้จัก ค้นเคย และตรงตามประสบการณ์ของนักเรียน ซึ่งนักเรียนจะได้รู้จักเรียนรู้สิ่งที่อยู่ใกล้ๆ ตัว

พรรณณันท์ ละอองผล (2546: 45) กล่าวว่า การเลือกภูมิปัญญาจากแหล่งหรือท้องถิ่นที่โรงเรียนตั้งอยู่มาจัดการเรียนการสอน เป็นการเรียนรู้ที่ตรงตามหลักการเรียนรู้

คือ เรียนรู้เรื่องใกล้ตัวแล้วจึงเรียนรู้เรื่องไกลตัว เนื่องจากปัจจุบันพบว่าเยาวชนไทยเรียนรู้เรื่องรารอบโลก แต่ไม่รู้จักเรื่องราวในท้องถิ่นของตนเอง ซึ่งจะนำไปสู่การขาดความรักความผูกพันในท้องถิ่นและการละทิ้งถิ่นฐานเดิม การละทิ้งถิ่นฐานถือเป็นปัญหาที่สำคัญและกำลังเกิดขึ้นในประเทศ ผู้คนเข้าไปแออัดอยู่ในสังคมเมืองจนเกิดปัญหาต่างๆ มากมาย สิ่งที่ครูทำได้ คือ การดึงเยาวชนหรือนักเรียนให้มีความคิดและจิตสำนึกรักถิ่นฐานบ้านเกิด

ข้อมูลท้องถิ่นมีหลากหลายประเภทตามที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น ซึ่งได้จัดเป็นหมวดหมู่ เป็นสาระการเรียนรู้ต่างๆ ครูสามารถเลือกนำมาใช้ให้เหมาะกับระดับชั้นและให้เหมาะกับเนื้อหาที่ต้องการสอน ซึ่งวิชาภาษาไทยนั้นสามารถนำข้อมูลท้องถิ่นมาจัดการเรียนการสอนได้หลายรูปแบบ

การบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนนั้นสามารถทำได้ 3 วิธีใหญ่ คือ 1) นำโรงเรียนออกสู่ภูมิปัญญาท้องถิ่น 2) นำภูมิปัญญาท้องถิ่นบูรณาการเข้าสู่โรงเรียน หรืออาจใช้ทั้ง 2 วิธีรวมกันได้ คือวิธีที่ 3) วิธีผสมผสาน ทั้งนี้ในการบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นทั้ง 3 วิธีนั้นมีทั้งข้อดีและข้อจำกัดที่แตกต่างกัน

วิธีที่ 1 นำโรงเรียนออกสู่ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง การที่ผู้สอนได้ออกแบบกิจกรรมการจัดการ เรียนรู้ โดยพาผู้เรียนออกไปศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นยังสถานที่จริง วิธีนี้มีข้อดี คือ ทำให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ภูมิปัญญาในบริบทจริง เข้าใจข้อมูลอย่างลึกซึ้ง ตระหนักและเห็นคุณค่าได้โดยง่าย อย่างไรก็ตาม วิธีการนี้มีข้อจำกัด คือ อาจไม่สะดวกในการเดินทาง หรือการควบคุมดูแลผู้เรียนอาจทำได้ค่อนข้างลำบากและไม่ทั่วถึง

วิธีที่ 2 นำภูมิปัญญาท้องถิ่นบูรณาการเข้าสู่โรงเรียน วิธีการนี้สามารถทำได้อย่างหลากหลาย ได้แก่ การเชิญปราชญ์ชาวบ้านมาให้ความรู้ หรือการที่โรงเรียนและชุมชนร่วมมือกันจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นขึ้นในโรงเรียน แล้วให้นักเรียนได้ศึกษาข้อมูลจากพิพิธภัณฑ์นั้น วิธีการนี้มีข้อดีคือ มีความสะดวกเพราะแหล่งข้อมูลอยู่ในโรงเรียน ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้เองทั้งในและนอกชั่วโมงเรียน ข้อจำกัด คือ หากพิพิธภัณฑ์ในโรงเรียนที่จัดตั้งขึ้นออกแบบได้ไม่น่าสนใจ ก็จะทำให้ผู้เรียนเกิดความเบื่อหน่าย เกิดความไม่เข้าใจไม่ตระหนักในคุณค่าของภูมิปัญญา

วิธีที่ 3 คือ วิธีผสมผสาน คือ การผนวกทั้ง “นำโรงเรียนออกสู่ภูมิปัญญาท้องถิ่น” และ “นำภูมิปัญญาท้องถิ่นบูรณาการเข้าสู่โรงเรียน” มาบูรณาการร่วมกัน ซึ่งวิธีนี้จะช่วยลดข้อจำกัดในสภาพแวดล้อมและปัจจัยที่แตกต่างกันของแต่ละท้องถิ่นได้ ฉะนั้นแล้วหากได้บูรณาการทั้ง 2 วิธีข้างต้นมาใช้ร่วมกัน และเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมในการสร้างสรรค์พิพิธภัณฑ์ภูมิปัญญายอมทำให้ผู้เรียนได้รับความรู้ ความสนุกสนานและตระหนักในคุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่นได้

ตัวอย่างการจัดการเรียนรู้การบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นชื่อบ้านนามเมืองกับการสอนภาษาไทย ของโรงเรียนนาบัววิทยา ตำบลนาบัว อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์

โดยทำงานกลุ่มสาระภาษาไทยใช้วิธีที่ 1 ของการนำโรงเรียนออกสู่ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นการที่ผู้สอนได้ออกแบบกิจกรรมการจัดการเรียนรู้ โดยพาผู้เรียนออกไปศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นยังสถานที่จริง ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ภูมิปัญญาในบริบทจริง เข้าใจข้อมูลอย่างลึกซึ้ง ตระหนักและเห็นคุณค่าได้โดยง่าย จากนั้นผู้เรียนก็นำความรู้ที่ได้จากการออกชุมชนมาสร้างเป็นชิ้นงาน อาทิ การสร้างหนังสือเล่มเล็กที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับการอธิบายประวัติหมู่บ้าน การทำรายงานนำเสนอหน้าชั้นเรียนในหัวข้อที่ตนไปศึกษา หรือจะเป็นการนำเสนอภาพวิถีทัศน์ในการศึกษาประวัติหมู่บ้าน

❖ ภาพที่ 1 นำนักเรียนออกสู่ชุมชนเพื่อเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น

จากการจัดการเรียนรู้การบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นชื่อบ้านนามเมืองกับการสอนภาษาไทย โดยการนำโรงเรียนออกสู่ภูมิปัญญาท้องถิ่น ให้ผู้เรียนได้เกิดทักษะ โดยสรุปได้ดังนี้

ตารางที่ 1 แสดงการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นชื่อบ้านนามเมืองกับการสอนภาษาไทย

การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นชื่อบ้านนามเมืองกับการสอนภาษาไทย	
สาระการเรียนรู้ภาษาไทย	กิจกรรมการใช้ข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่น ชื่อบ้านนามเมือง
การอ่าน	ผู้เรียนอ่านข้อความที่ผู้เรียนเขียนขึ้น ที่ได้จากการ ออกสัมภาษณ์เก็บข้อมูลจากท้องถิ่น
การเขียน	ผู้เรียนเขียนสรุป อธิบาย รายงานผลจากการออก สัมภาษณ์เก็บข้อมูลท้องถิ่น
การฟัง การดู และการพูด	ผู้เรียนสัมภาษณ์ ชักถามข้อมูลจาก ปราชญ์ชาว บ้าน ผู้นำชุมชน/ท้องถิ่น ซึ่งเป็นการฝึกทักษะด้านการสื่อสาร
หลักการใช้ภาษา	ผู้เรียนสามารถนำทักษะของหลักภาษาในการเขียน การพูด ให้ถูกต้องตามแบบแผนภาษาไทย
วรรณคดีวรรณกรรม	ผู้เรียนสามารถเชื่อมโยงกับประวัติท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง ของกับวรรณกรรมท้องถิ่น โดยเฉพาะประวัติชุมชน ที่ปรากฏในนิทานพื้นบ้าน หรือชื่อที่เกี่ยวข้องกับ สถานที่สำคัญในท้องถิ่นนั้นๆ

จากตารางข้างต้นจะเห็นได้ว่าการบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นชื่อบ้านนามเมืองกับการสอนภาษาไทย ทำให้ผู้เรียนได้มีโอกาสศึกษาภูมิปัญญาชื่อบ้านนามเมือง ก่อให้เกิดความรู้และทักษะได้อย่างครบถ้วนตามสาระการเรียนรู้ภาษาไทย

สรุป

การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่ต้องการเน้นให้ผู้เรียนรู้จักท้องถิ่นเกิดควมภาคภูมิใจในท้องถิ่นของตนนั้น นอกจากการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มุ่งให้ผู้เรียนได้มีประสบการณ์ตรงเกี่ยวกับชีวิต อาชีพ เศรษฐกิจ และสังคมของท้องถิ่นแล้ว จะต้องนำเอาทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นที่เป็นทรัพยากรมนุษย์สร้างขึ้นมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนด้วย เพราะจะช่วยให้ผู้เรียนมีประสบการณ์ตรงกับชีวิต สภาพเศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม

ที่แท้จริง จนสามารถบรรลุเป้าหมายสูงสุดของการจัดการศึกษาตามหลักสูตร ซึ่งตรงกับแนวคิดของชาตรี สำราญ (2545: 5) กล่าวว่าสิ่งที่มีอยู่ในท้องถิ่น ซึ่งเป็นวิถีชีวิต เป็นวัฒนธรรมประจำถิ่น เป็นประเพณี เป็นสิ่งของมรดกพื้นบ้านที่มีอยู่ในท้องถิ่นนั้นๆ แต่ละท้องถิ่นก็ไม่เหมือนกัน ซึ่งเยาวชนรุ่นใหม่ต้องเรียนรู้และควรเรียนรู้ นอกจากนี้ พรชัย ภาพันธ์ (2545: 4) กล่าวไว้ว่าทรัพยากรอันล้ำค่าของชาติและท้องถิ่นคือความรู้และประสบการณ์ที่ผู้คนในท้องถิ่นได้เก็บสะสมถ่ายทอดและอนุรักษ์สืบทอดต่อกันมาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน สิ่งเหล่านี้คือต้นทุนทางวัฒนธรรมที่โรงเรียนสามารถใช้ให้เป็นประโยชน์ในการจัดการศึกษาแก่เยาวชนโดย

จัดเป็นห้องปฏิบัติการทางวัฒนธรรมหรือแหล่งวิทยาการทางการศึกษาที่มีคุณค่าเพื่อลูกหลานได้ศึกษาหาความรู้นำไปประยุกต์ใช้ในการดำรงชีวิตและเพื่อความเป็นไทยสืบไป

นักวิชาการหรือผู้วิจัยข้างต้นต่างก็ให้ความสำคัญของเรื่องราวและคุณค่าของท้องถิ่นทั้งสิ้น จากการศึกษาพบว่า การนำข้อมูลท้องถิ่นมาจัดการเรียนการสอนภาษาไทยนั้น ส่วนมากเป็นการสร้างสื่อ นวัตกรรมเพื่อส่งเสริมการอ่าน เช่น การสร้างหนังสือส่งเสริมการอ่านจากเรื่องราวข้อมูลท้องถิ่นต่างๆ หากแต่ผู้ศึกษามีความต้องการให้ครูผู้สอนภาษาไทย อันเป็นครูที่มีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมภูมิปัญญาและชี้ให้นักเรียนได้เกิดความตระหนัก รัก ห่วงแหน และภาคภูมิใจในท้องถิ่น ได้คิดหาวิธีการอื่นๆ ที่มีความแปลกใหม่สร้างสรรค์ในการนำข้อมูลท้องถิ่นมาจัดการเรียนการสอนเพิ่มมากขึ้น เพื่อเป็นการต่อยอดให้ครูผู้สอนได้เห็นคุณค่าของข้อมูลท้องถิ่นที่หาได้โดยไม่ต้องลงทุนอะไรเลย เพียงแค่นำข้อมูลเหล่านั้นมาจัดสรรให้เกิดคุณค่าทางปัญญาและถ่ายทอดคุณค่านั้นไปสู่นักเรียน เพราะการเรียนรู้ต้องเริ่มเรียนรู้ตั้งแต่เด็กเพื่อให้มีพื้นฐานที่ดีและฝังรากอย่างมั่นคงและยั่งยืน ครูภาษาไทยจึงมีบทบาทสำคัญที่จะต้องเป็นผู้ยอมรับและเห็นคุณค่า เป็นต้นแบบ ที่ดีในการอนุรักษ์และส่งเสริมให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้ โดยการนำข้อมูลท้องถิ่นที่มีคุณค่ามากมายเข้ามาจัดกระบวนการเรียนการสอนตามรูปแบบวิธีการที่สามารถจะพึงกระทำได้

ผู้ศึกษาทำได้เพียงแค่การต่อยอดให้ครูผู้สอนเห็นความสำคัญในข้อมูลท้องถิ่นเท่านั้น หากแต่ถ้า ครูผู้สอนไม่เริ่มกระทำหรือมีแต่คิดว่าเป็นสิ่งที่มีผู้ใช้ข้อมูลท้องถิ่นมาจัดการเรียนการสอนมากมายแล้ว ทำให้กลายเป็นวิธีการที่เก่า ล้าสมัย ถ้าทุกคนคิดแบบเดียวกันก็จริงแต่จะทำให้สิ่งมีค่าของท้องถิ่นเสื่อมหายไปตามความคิดและกาลเวลา อีกทั้งยังทำให้นักเรียนขาดโอกาสในการเรียนรู้สิ่งที่อยู่ใกล้ตัว ซึ่งเป็นสิ่งที่เรียกได้ว่าเป็นรากเหง้าแห่งปัญญาที่เกิดมาพร้อมกับบรรพบุรุษของนักเรียน หากเป็นเช่นนี้ก็เป็นเรื่องที่น่าเสียดายและน่า เสียใจที่ผู้ทำให้นักเรียนขาดโอกาสในการเรียนรู้ก็คือ ครูนั่นเอง เมื่อรู้เช่นนี้แล้วครู

ผู้ซึ่งเป็นผู้ให้โอกาสและให้ความรู้กับนักเรียนจะนิ่งเฉยได้อย่างไร หันมาเป็นผู้สร้าง ผู้จุดประกายให้นักเรียนได้เกิดความคิดตระหนัก รัก ห่วง แห่น และภาคภูมิใจในท้องถิ่นของตน ผ่านกระบวนการจัดการเรียนการสอนที่นำข้อมูลท้องถิ่นมาเป็นองค์ประกอบสำคัญในการให้นักเรียนได้เกิดการเรียนรู้ที่คงทนและยั่งยืนต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- กรมวิชาการ. (2539). แนวทางการจัดการเรียนการสอนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- _____. (2546). เอกสารหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- กระทรวงศึกษาธิการ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2552). หลักสูตรแกนกลาง การศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด.
- ชาติรี สาราน. (2545). จากหลักสูตรแกนกลางสู่หลักสูตรสถานศึกษา. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงศ์.
- ถวัลย์ มาศจรัส. (2549). คู่มือการจัดทำสาระการเรียนรู้ท้องถิ่นด้านวัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์และเอกลักษณ์ของท้องถิ่น. กรุงเทพฯ: ธารอักษร.
- เบญจมาศ อยู่เป็นแก้ว. (2545). การสอนแบบบูรณาการ. กรุงเทพฯ : ศูนย์พัฒนาการเรียนรู้. ประเวศ วะสี. (2535). ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบทเล่ม 1. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- พรชัย ภาพันธ์. (2545.). “หลักสูตรท้องถิ่น,” วารสารวิชาการ .5(7) , 4 กรกฎาคม
- พรพันธุ์ เขมคุณาศัย. (2554). สอนด้วยหัวใจ. ตรัง: นกเข่าสำนักพิมพ์.
- พรพันธุ์ เขมคุณาศัย และคณะ. (2554). โครงการวิจัย การจัดการความรู้จากห้องเรียนสู่ชุมชน: การบูรณาการเศรษฐกิจพอเพียงและภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อพัฒนาความสามารถในการคิดของเยาวชน. สงขลา: มหาวิทยาลัยทักษิณ.
- พรรณณินท์ ละอองผล. (2546). “ครูภาษาไทยกับบทบาทด้านภูมิปัญญาไทย”, 60 ปี มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์: ประมวลบทความทางการศึกษา การจัดการศึกษาตามแนวปฏิรูปการเรียนรู้. (หน้า 37-48). นนทบุรี: พี.เอส. พริ้นท์.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542. กรุงเทพฯ:
โรงพิมพ์ศิริวัฒนาอินเตอร์พริ้นท์.

คันสนีย์ วีระศิลป์ชัย. (2546). ชื่อบ้านนามเมืองในกรุงเทพฯ. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน.

สามารถ จันทรสุรีย์. (2536). ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท. กรุงเทพฯ: มูลนิธิ
ภูมิปัญญา.

สุวิไล เปรมศรีรัตน์ และสุขุมมาวดี ขำหิรัญ. (2527). ชื่อหมู่บ้านของอำเภอเมืองสุรินทร์
จังหวัดสุรินทร์. นครปฐม: สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัย
มหิดล.

สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ. (2560). รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560.
กรุงเทพฯ.

ภาพแทนเกย์ไทยในนวนิยายวายเรื่อง “ดาวเกี้ยวเดือน” : การผลิตซ้ำอุดมการณ์ทางการเมืองเรื่องเพศในสังคมไทย

อนุชา พิมพ์ศักดิ์

อาจารย์ประจำสาขาวิชาภาษาไทย คณะศึกษาศาสตร์และนวัตกรรมการศึกษา มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มุ่งศึกษาการนำเสนอภาพแทนความเป็นเกย์ไทยในนวนิยายรักวัยรุ่นประชาชนนิยม กลุ่มนวนิยายวาย (yaoi) เรื่องเดือนเกี้ยวเดือน ผลการศึกษาพบว่า นวนิยายได้ผลิตซ้ำภาพแทนเกย์ไทย ซึ่งเป็นอุดมการณ์ทางเพศที่ตอกย้ำอุดมการณ์ปิตาธิปไตย ที่แบ่งเพศเป็นชายหญิงตามกรอบแนวคิดแบบรักต่างเพศ แม้กระทั่งเกย์เองที่เป็นชายก็ถูกกำหนดเพศแบบชายหญิงผ่านภาษาในนวนิยาย เกย์แบบ “เมะ” หรือเกย์คิงที่มีรสนิยมทางเพศแบบผู้กระทำ โดยนำเสนอผ่านตัวละครที่มีพฤติกรรมและบุคลิกภาพคล้ายภาพแทนผู้ชายในค่านิยมของสังคมไทย ทั้งร่างกายที่แสดงออกถึงความแข็งแรง กำยำ คำพูดที่แสดงออกถึงความเป็นชาย ส่วนเกย์แบบ “เคะ” หรือเกย์ควีน ถูกนำเสนอผ่านภาพของผู้หญิง ทั้งความเรียบร้อย เก็บตัว ทำอาหารเก่ง ซึ่งอน ภาพแทนของเกย์ไทยทั้งสองรูปแบบถูกผลิตซ้ำผ่านนวนิยายวาย ตอกย้ำอุดมการณ์การเมืองเรื่องรักต่างเพศที่ยังคงแฝงฝังในสังคมไทย ภาพของเกย์ก็ยังถูกแบ่งเป็นชาย-หญิง แม้ปัจจุบันพฤติกรรมของชายรักชายจะไม่ใช่ภาพตายตัวแบบที่นวนิยายนำเสนอก็ตาม

คำสำคัญ: ภาพแทน, เกย์ไทย, ดาวเกี้ยวเดือน, อุดมการณ์

The Representation of Thai Gay in the Yaoi novel "2 Moons": Reproducing political ideology of sexuality in Thai society

Anucha Pimsak

Lecturer, Thai Language, Faculty of Education and Educational Innovation, Kalasin University.

Abstract

This research aimed to present the representation of Thai homosexuality in teen romance novels, the Yaoi novel "2 Moons". The study indicated that the novels reproduced the image of Thai sexuality which was the gender of Thai ideology that reinforced patriarchal ideology to divide the male and female according to heterosexual framework.

Even gay was determined the gender through language in a gay novel "anime" or "Gay King" with a sexual offender by offering a character whose personality and behavior similar to the images of men in social values of Thai society to the show of strength, physical, speech expression of masculinity. For the type of "Queen Gay" was presented through the images of women in the neatness, introvert, cooking and petulant. Instead of two kinds of Thai sexuality novels were focused on the ideological politics of Thai heterosexuality and the image of gay, was divided to be male - female although the current behavior of homosexual was not static as the presented novel.

Keywords: Representation, Thai Gay, 2 Moons, Ideology.

บทนำ

นวนิยายรักวัยรุ่น (Young Adult Romance Novels) เป็นประเภท (genre) ย่อยของนวนิยายแนวรัก (Romance) ที่กำลังได้รับความนิยมอย่างมากในปัจจุบัน เป็นส่วนหนึ่งของวรรณกรรมประชานิยม (Popular Literature) ทั้งนี้ ในช่วงกว่าสองทศวรรษที่ผ่านมา กระแสที่ปลุกวงการวรรณกรรมและสื่อสิ่งพิมพ์ไทยให้กลับมาฟื้นตัวได้อีกครั้ง คือกระแสของ “นวนิยายวัยรุ่น” (Young Adult Novels) ที่พัฒนาการมาจากนวนิยายออนไลน์ (Online Novels) จนมีผู้นำมาตีพิมพ์เป็นเล่มจำหน่าย โดยเจ้าแรกคือสำนักพิมพ์แจ่มใส ผู้อ่านจากเว็บไซต์ก็หันมาซื้อหนังสือแนวที่ตนเองชอบในรูปแบบหนังสือเล่ม จนเกิดกระแสความนิยมในนวนิยายแนวรักวัยรุ่นขึ้นในสังคมไทยอย่างต่อเนื่อง ทำให้เกิดสำนักพิมพ์ทั้งเก่าและใหม่จำนวนมากตีพิมพ์นวนิยายแนวนี้เพื่อตอบสนองความต้องการของตลาดที่มีแรงซื้อสูง

นวนิยายกลุ่มย่อยของนวนิยายรักวัยรุ่นอีกกลุ่มหนึ่งที่น่าสนใจ และเคยเป็นประเด็นทางสังคมเกี่ยวกับความไม่เหมาะสมของวรรณกรรม คือนวนิยายแนววาย หรือนวนิยายแนวรักร่วมเพศ กระแสที่นิยมมากในปัจจุบันคือนวนิยายแนวชายรักชาย (Yayoi) มีสำนักพิมพ์ตีพิมพ์นวนิยายแนวนี้ออกมาในท้องตลาดจำนวนหนึ่งและขายแบบออนไลน์จำนวนมาก ที่ตีพิมพ์เป็นเล่ม เช่น สำนักพิมพ์แจ่มใส สำนักพิมพ์ทูปีเลิฟ แต่ที่เขียนให้อ่านออนไลน์ใน เว็บไซต์ DekDee.com มีมากกว่า 400,000 เรื่อง (www.dekdee.com) นอกจากนี้ยังมีในเว็บ www.thaiboylove.com หรือใน www.thanwalai.com อีกจำนวนมาก และมีผู้ติดตามอ่าน รวมไปถึงแสดงความคิดเห็นหลักหมื่นต่อเรื่อง แสดงให้เห็นถึงความนิยมอย่างสูงในปัจจุบัน ส่วนนวนิยายแนวหญิงรักหญิง (Yuri) ก็ได้รับความนิยมเช่นกัน แต่ไม่มีกระแสนิยมแรงเท่าแนวชายรักชาย

เนื้อหาในนวนิยายวัยรุ่นแนววายมีรูปแบบการเล่าเรื่องคล้ายกับนวนิยายรักวัยรุ่นอื่นๆ แต่จะเน้นเรื่องการแสดงออกถึงความรักเพศเดียวกันอย่างชัดเจน มีลักษณะที่แตกต่างจากนวนิยายแนวรักร่วมเพศของนักเขียนกลุ่มกระแสหลักที่มุ่งนำเสนอตัวละครเพื่อแสดงออกถึงปัญหาทางบรรทัดฐานสังคมที่มีต่อกลุ่มเพศนอกรอบ

การแสดงออกถึงความรักระหว่างเพศเดียวกันในนวนิยายกลุ่มนี้มีการนำเสนอที่เป็นอัตลักษณ์นวนิยายประชานิยม อย่างเช่นการสะท้อนรสนิยมของตัวละครอย่างตรงไปตรงมา การแสดงออกถึงการให้การยอมรับของผู้คนในสังคมอย่างเปิดเผย สะท้อนค่านิยมทางเพศที่ปรากฏในวรรณกรรมปัจจุบันว่าการยอมรับบุคคลที่มีรสนิยมทางเพศแบบรักร่วมเพศเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นจริงในสังคมนี้

ภาพที่ถูกนำเสนอผ่านนวนิยายรักวัยรุ่นกลุ่มนี้จึงเป็นกลุ่มตัวอย่างที่น่าสนใจมากกว่าความเป็นเพศนอกรอบนั้นในบรรทัดฐานของสังคมแบบชายเป็นใหญ่ (Patriarchy)

ที่เคยถูกนำเสนอในนวนิยายของนักเขียนกลุ่มอื่น หากมีการนำเสนอผ่านนวนิยายเฉพาะกลุ่มผู้อ่าน ความเป็นเพศนอกรอบจะมีการประกอบสร้างภาพแทนอย่างไร

เมื่อทบทวนวรรณกรรมแล้วพบว่า งานวิจัยวรรณกรรมเกี่ยวกับประเด็นรักร่วมเพศในแวดวงวิชาการวรรณคดีศึกษาไทยมีไม่มากนัก หากเปรียบเทียบกับพัฒนาการของนวนิยายและสังคมวรรณกรรมปัจจุบันของไทย เมื่อตรวจสอบแล้วพบว่ามีงานที่กล่าวถึงวรรณกรรมแนวรักร่วมเพศจำนวนหนึ่ง เช่น สมเกียรติ คู่ทวีกุล (2545) ศึกษาเรื่อง “ภาพสะท้อนชายรักร่วมเพศในนวนิยายไทยในสามรอบทศวรรษ (พ.ศ. 2513-2543): การศึกษาศักยภาพ ข้อจำกัด และทางออกของนักเขียนหญิง” “การใช้เรื่องรักร่วมเพศในนวนิยายไทย พ.ศ. 2516-2525” วิทยานิพนธ์ของอริน พินิจวรารักษ์ (2527) “นวนิยายชายรักร่วมเพศเรื่อง ซากดอกไม้ ของวีรวัฒน์ กนกนุเคราะห์ การศึกษาเชิงวิเคราะห์” ของอรรถวุฒิ มุขมา (2546), “วิเคราะห์สาเหตุของการเกิดพฤติกรรมรักร่วมเพศของตัวละครเอกในนวนิยายไทยตามหลักการทางจิตวิทยา” ของนิตยา เข้มเพชร (2535) “ตัวละครรักร่วมเพศในนวนิยายไทย” ของนัยน์พร จงสมจิตต์ (2550) “ภาพแทนของชายรักร่วมเพศในวรรณกรรมไทย พ.ศ. 2544-2548” ของวิทยา พุ่มยิ้ม (2550) วรรณะ หนูหมื่น (2551, 36-75) เรื่อง “นวนิยายรักร่วมเพศ: ปัญหาและคุณค่าของมนุษย์” เป็นต้น ทั้งนี้งานศึกษาเหล่านี้เป็นวิทยานิพนธ์ที่มุ่งศึกษาตัวบทนวนิยายเพื่อวิเคราะห์ในประเด็นโครงสร้างของเรื่องเล่า จิตวิทยา ไม่ได้ใช้แนวทางการวิเคราะห์แบบหลังโครงสร้างนิยมหรือสมัยใหม่ นิยมมากนัก มีเพียงงานของวิทยาที่ศึกษาโดยใช้มโนทัศน์ภาพแทน โดยตัวบทที่วิทยาใช้มีทั้งนวนิยายและสารคดี

สำหรับงานวิจัยที่นำทฤษฎีเพศนอกรอบมาใช้ประกอบการศึกษาวรรณกรรมพบว่า มีบทความวิจัยเรื่อง “เลือด หยาดเหงื่อ และน้ำตา: การสร้างอัตลักษณ์คนข้ามเพศในนวนิยายเรื่อง ทางสายที่สาม ของกิริติ ชนา” ของนัทธนัย ประสานนาม (2551) โดยนำแนวคิดเรื่องภาวะการณแสดงตัวตน (Performativity) ของจูดิธ บัตเลอร์ มาวิเคราะห์หาภาพแทน (Representation) ที่ผ่านการประกอบสร้างในนวนิยายเรื่องดังกล่าว ประกอบกับแนวคิดวาทกรรม อัตลักษณ์ และการสร้างภาพแทน

การประกอบสร้างภาพแทนของเพศนอกรอบสำหรับนวนิยายรักร่วมเพศแนววาย (Y) นี้ น่าจะเป็นกรณีศึกษาหนึ่งที่จะทำให้เข้าใจตัวบททางวัฒนธรรมที่นำเสนอผ่านการประกอบสร้างภาพแทนของกลุ่มคนที่มีรสนิยมทางเพศหรือรสนิยมการอ่านแนวนี้ได้อีกวิธีการหนึ่ง ดังจะเห็นได้ว่าในตัวบทนวนิยายรักร่วมเพศมีลักษณะของการนำเสนอตัวตนของคนรักร่วมเพศอยู่จำนวนมาก และมีความน่าสนใจว่าการตอกย้ำหรือผลิตซ้ำอุดมการณ์รักต่างเพศ และการสร้างบรรทัดฐานสังคมในวรรณกรรมไทยกลุ่มนี้มีลักษณะอย่างไร และหากมองผ่าน

ระบบคู่ตรงข้ามแล้วหรือสร้างระบบคิดด้วยวิธีวิทยาตามแนวทฤษฎีเพศนอกรอบแล้ว จะช่วยชี้ให้เห็นถึงบรรทัดฐานรักต่างเพศที่ถูกนำเสนอถึงความเป็นธรรมชาติผ่านปฏิบัติการแสดงทางเพศภาวะ (Gender Performativity) ในนวนิยายเรื่องนี้

ทฤษฎีเคย์ร์หรือเพศนอกรอบกับการวิพากษ์อุดมการณ์ทางเพศ

คำว่าเคย์ร์หรือเพศนอกรอบ (Queer) ในภาษาอังกฤษหมายถึงสิ่งใดๆ ก็ตามที่ ไม่ใช่บรรทัดฐานของสังคม แต่ทฤษฎีเคย์ร์หรือเพศนอกรอบมีลักษณะเป็นความคิดหลายชุดที่มาจากหลายแหล่ง เราไม่อาจจัดระเบียบให้กับทฤษฎีเคย์ร์ในแบบที่มีเอกภาพ แต่ทฤษฎีเคย์ร์เป็นแนวคิดเชิงวิพากษ์ที่หลากหลายที่สนใจประเด็นเรื่องเพศ เช่น การตีความวรรณกรรม ภาพยนตร์ ดนตรี และภาพลักษณ์ทางวัฒนธรรม การวิเคราะห์ความสัมพันธ์เชิงอำนาจและความสัมพันธ์เชิงสังคม การวิพากษ์บรรทัดฐานทางเพศและกฎเกณฑ์ของเพศภาวะและเพศวิถี รวมถึงการศึกษาชีวิตของคนข้ามเพศ พฤติกรรมทางเพศที่ทำลายศีลธรรมและกฎเกณฑ์ทางสังคม

ทฤษฎีเพศนอกรอบมักจะนำข้อถกเถียงของมิเชล ฟูโกมาเป็นจุดเริ่มต้นเพื่อที่จะค้นหาว่าระบบคิดเรื่องเพศในสังคมมีผลอย่างไรต่อความสัมพันธ์เชิงอำนาจ แนวคิดของฟูโก้จึงถูกใช้อ้างอิงและถูกนำไปเป็นจุดเริ่มต้นของการวิพากษ์วิจารณ์ ซึ่งมีทั้งการเอาไปใช้อธิบายและกลับไปทบทวนเพื่อที่จะสร้างความคิดใหม่ๆ ในการศึกษาเรื่องเซ็กส์และกามารมณ์ แต่ความคิดของฟูโก้มิใช่จุดกำเนิดของทฤษฎีเคย์ร์และฟูโก้ก็ไม่ต้องการจะทำให้ความคิดของตนเป็นทฤษฎีเคย์ร์แต่อย่างใด แต่นักวิชาการรุ่นหลังจากสาขาวิชาต่างๆ พยายามกลับไปอ่านงานของฟูโก้ เพื่อที่จะทำความเข้าใจว่าสิ่งที่ฟูโก้อธิบายเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของเพศวิชานั้นคืออะไร และมีความหมายอย่างไร

ทฤษฎีเพศนอกรอบพยายามชี้ให้เห็นว่าการเมืองของเกย์เลสเบียน ไม่เคยปฏิเสธบรรทัดฐานทางเพศที่สังคมสร้างไว้ แต่เกย์เลสเบียนพยายามหาอัตลักษณ์ทางเพศและความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ต่างไปจากผู้หญิงและผู้ชาย ดังนั้น บรรทัดฐานของการจัดหมวดหมู่ของเพศวิถีจึงถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือเพื่อที่จะสร้างชุมชนและสิทธิของเกย์เลสเบียน ทฤษฎีนี้ต้องการที่จะท้าทายและต่อต้านบรรทัดฐานทางเพศ ไม่ว่าสิ่งนั้นจะเป็นเพศวิถีของรักต่างเพศหรือรักเพศเดียวกันก็ตาม

ทฤษฎีนี้นำแนวคิดหลังโครงสร้างมาจากนักคิดหลายคน เช่น แนวคิดเรื่องตัวตนที่ไม่คงที่ของฌาคส์ ลาค็อง แนวคิดเรื่องการรื้อสร้างคู่ตรงข้ามของเดอริวิตา แนวคิดเรื่องวาทกรรมความรู้ และอำนาจของฟูโก้ แต่อย่างไรก็ตาม ทฤษฎีเคย์ร์ไม่ได้มีจุดกำเนิดมาจากแหล่งเดียว แต่เป็นปรากฏการณ์ของความคิดที่ก่อตัวในทศวรรษ 1980 ซึ่งมีการใช้แนวคิดหลัง

โครงสร้างไปอธิบายวัฒนธรรมเกย์เลสเบียน นักวิชาการที่มีมุมมองคล้ายๆ กันที่สนใจ การเมืองของการนำเสนอภาพลักษณ์ และการวิพากษ์วัฒนธรรมที่เกิดจากภาษาและภาพ ปรากฏ ประเด็นเหล่านี้นำไปสู่การสร้างทฤษฎีเพศนอกรอบ

แจ๊คสันและคูก(1999, 1-19) อธิบายว่า วัฒนธรรมทางเพศในสังคมไทยสมัยใหม่ ได้รับอิทธิพลความคิดจากตะวันตก ทำให้การศึกษาเรื่องเพศภาวะและเพศวิถีในสังคมไทยมีความซับซ้อน เพราะวิธีคิดเรื่องเพศที่มีมาก่อนถูกหลอมรวมและปิดกั้นจากวิธีคิดเรื่องเพศแบบวิทยาศาสตร์ กล่าวคือ การอธิบายตัวตนของมนุษย์ในวัฒนธรรมไทยก่อนยุคสมัยใหม่ จะจัดประเภทและให้ความหมายโดยอาศัยรูปลักษณ์ภายนอก เช่น เป็นเพศมนุษย์ เป็นเพศเทวดา คำว่า “เพศ” หรือ “เพท” ในสังคมไทย แต่เดิมไม่ใช่เรื่องเช็กส์หรือเพศสัมพันธ์ แต่เป็นการบ่งบอกถึง “รูปร่างลักษณะ” หรือ “การแสดงอาการ” เพศในความหมายนี้จึงเกี่ยวกับการแสดงออกในเชิงอัตวิสัย มองเห็นได้ สัมผัสได้ด้วยสายตา ดังนั้น การแยกบุคคลตามเพศชาย เพศหญิง เพศกะเทย จึงเป็นการแยกตามรูปร่างลักษณะและการแสดงอาการที่มองเห็นจากภายนอก การแยกแบบนี้ไม่ได้คำนึงถึงอารมณ์ปรารถนาหรือความต้องการทางเพศ เพราะเป็นสิ่งที่มองไม่เห็น อารมณ์ทางเพศหรือเพศวิถีจึงไม่ใช่เรื่องสำคัญในวัฒนธรรมไทย

การศึกษาของนฤพนธ์ ดั่งวิเศษ (2553) ได้ชี้ให้เห็นว่าการศึกษาสังคมวัฒนธรรมเกย์ไทยมักจะได้รับอิทธิพลความคิดของมิเชล ฟูโก่ ซึ่งช่วยให้เห็นการครอบงำความรู้ที่มาจากกระบวนทัศน์ทางวิทยาศาสตร์ พร้อมๆ กับทำให้เห็นว่าอคติที่สังคมมีต่อชาวเกย์ถูกผลิตสร้างมาจากสถาบันต่างๆ ซึ่งนำเอาความรู้ทางการแพทย์ จิตวิทยา สังคมวิทยา และชีววิทยามาอธิบาย นอกจากนั้น การศึกษาเชิงประวัติศาสตร์ก็ทำให้เห็นว่าความรู้เกี่ยวกับเพศในสังคมไทยที่มีมาก่อนได้ให้พื้นที่การแสดงพฤติกรรมรักเพศเดียวกัน ทำให้บุคคลสามารถแสดงอารมณ์ทางเพศได้ในพื้นที่ส่วนตัว ลักษณะเช่นนี้อาจเรียกว่าเป็น การรับรู้ว่ามีอยู่แต่จะไม่นำมาเปิดเผยในพื้นที่สาธารณะ ทั้งนี้ วิธีคิดสมัยใหม่ที่ทำให้เกย์กลายเป็นคนเบี่ยงเบนทางเพศและผลิตความเป็นอคติต่อชาวเกย์ กับวิธีคิดแบบสังคมดั้งเดิมที่ยอมให้มีการแสดงพฤติกรรมแต่จะไม่นิยามอารมณ์ความปรารถนาทางเพศ กำลังเดินควบคู่กันไปจนทำให้การแสดงตัวตนของเกย์ไทยมีความซับซ้อน ยืดหยุ่นเปลี่ยนแปลงไปตามสถานการณ์ เช่น เปิดเผยตัวในพื้นที่ส่วนตัว (ชานา บาร์ ดิสโก้เธค) และปกปิดตัวในพื้นที่สาธารณะ (ที่ทำงาน ครอบครัว) ความยืดหยุ่นในลักษณะนี้ทำให้เกิดการสร้างอัตลักษณ์ที่ซ้อนทับโดยเกย์สามารถแสดงบทบาทผู้ชายสลับกับการแสดงอัตลักษณ์เกย์ เพื่อที่จะดำเนินชีวิตได้เป็นปกติ

สำหรับการศึกษาด้วยกระบวนทัศน์เพศนอกรอบเช่นงานของนฤพนธ์ จะเป็นการตั้งคำถามว่าอัตลักษณ์ทางเพศที่สร้างขึ้นในชุมชนเกย์ กะเทย และหญิงรักหญิงนั้น เป็นสิ่ง

ที่วางอยู่บนฐานคิดเรื่องเพศภาวะกระแสหลักที่สังคมยกย่องนับถือ ดังนั้น การแสดงตัวตนของชนกลุ่มนี้จึงไม่แตกต่างจากชายและหญิง ปัญหาที่เกิดขึ้นก็คือ ชุมชนของคนเหล่านี้มิได้มีเอกภาพและเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน หากแต่มีการแบ่งแยก และจัดช่วงชั้นซึ่งสร้างอคติให้กับคนพวกเดียวกัน การศึกษาในแนวนี้นี้จึงมิได้แยกตู่ตรงข้ามระหว่างรักต่างเพศออกจากรักเพศเดียวกัน หากแต่พยายามหรือสร้างวิถีคิดเรื่องเพศภาวะและเพศวิถีที่ทำให้เกิดการจัดแบ่งคนออกเป็นกลุ่มเป็นพวก และตั้งคำถามว่าการจัดแบ่งประเภทจะนำไปสู่การได้สิทธิเสรีภาพและความเท่าเทียมทางเพศจริงหรือไม่ และความรู้เรื่องเพศที่เกย์ กะเทย และหญิงรักหญิงนำมาใช้นั้นเป็นความรู้แบบไหน วางอยู่บนสถานการณ์แบบใด บ้างเจกเป็นผู้กำหนดเองหรือถูกควบคุม และจะช่วยให้เกิดการผลิตซ้ำ ทำทาย ล้มล้าง หรือต่อรองในเชิงอำนาจกับชนกลุ่มอื่นๆ ได้อย่างไร โจทย์เหล่านี้ทำให้เกย์ กะเทย และหญิงรักหญิง ไม่ได้ยืนอยู่ตรงข้ามกับรักต่างเพศ แต่ดำรงอยู่ร่วมกันภายใต้ชุดความรู้และความจริงเกี่ยวกับเพศที่ถูกสร้างขึ้น

แจ๊คสันและซุลลิแวน (Jackson and Sullivan, 1999 :5) ตั้งข้อสังเกตว่าการศึกษาพฤติกรรมรักเพศเดียวกันในสังคมไทยมักจะมองไม่เห็นความแตกต่างระหว่าง “พฤติกรรม” (behavior) กับ “อัตลักษณ์” (identity) โดยมักจะเหมารวมว่าเกย์ กะเทย เลสเบี้ยน ทอมดี้ เป็นเพียงบุคคลที่รักเพศเดียวกัน แต่ในทางวัฒนธรรม การแสดงพฤติกรรมรักเพศเดียวกันหรือความสัมพันธ์ทางเพศระหว่างคนเพศเดียวกันอาจไม่ใช่การบ่งบอกถึงอัตลักษณ์ทางเพศ หากแต่เป็น “พฤติกรรมทางเพศ” หรือ “ปฏิบัติการทางเพศ” ที่สามารถเกิดขึ้นกับใครก็ได้ ไม่ว่าจะเป็นผู้ชาย ผู้หญิง หรือกะเทย ดังนั้น ผู้ชายที่มีความสัมพันธ์ทางเพศกับผู้ชายด้วยกัน หรือกับกะเทย ไม่จำเป็นต้องนิยามว่าตนเองเป็นเกย์ หรือ ไฮโมเช็กซ์ชวล เสมอไป รวมทั้งบุคคลที่แสดงบทบาทกะเทยก็อาจมีความหมายต่างจากไฮโมเช็กซ์ชวลในสังคมตะวันตก

อำนาจของบรรทัดฐานรักต่างเพศสามารถปรับตัวให้เข้ากับอัตลักษณ์ทางเพศแบบใหม่ได้ตลอดเวลา อำนาจนี้จึงเคลื่อนตัวไปเรื่อยๆ และง่ายที่เราจะตกเป็นเครื่องมือของอำนาจของบรรทัดฐานรักต่างเพศ ปรากฏการณ์ที่พบเห็นในสื่อกระแสหลักทั้งหลาย ไม่ว่าจะเป็นทีวี ภาพยนตร์ อินเทอร์เน็ต ที่มีการนำเอาอัตลักษณ์เกย์เลสเบี้ยน และคนข้ามเพศมาเป็นตัวละครหรือพิธีกร สะท้อนให้เห็นว่าอำนาจของรักต่างเพศสามารถนำเอาเพศนอกกรอบมาอยู่ในโครงสร้างของตัวเอง โดยทำให้คนเหล่านั้นเป็นสินค้าที่สร้างควมบันเทิง หรือเป็นสิ่งที่แปลกประหลาด น่าค้นหา น่าสงสัย น่าสงสาร น่าหัวเราะ น่าเอ็นดู ฯลฯ ท่ามกลางกระแสวัฒนธรรมประชานิยมและบริโภคนิยมนี้ บรรทัดฐานของรักต่างเพศและระบบเพศคู่ตรงข้ามถูกผลิตซ้ำผ่านภาพลักษณ์ต่างๆ มากมาย ไม่ว่าจะเป็นการประกวดนางงาม นายแบบ สาวประเภทสอง แฟชั่นการแต่งกาย ฯลฯ ภาพลักษณ์เหล่านี้แฝงด้วย

อำนาจและการแบ่งช่วงชั้นอยู่เสมอ

ถ้าหากเราคิดว่าสังคมบริโภคนิยมให้เสรีภาพแก่เพศนอกรอบมากขึ้น เราก็อาจจะเข้าใจผิด และติดกับดักของมายาคติใหม่ของบรรทัดฐานรักต่างประเทศ การวิเคราะห์การแสดงออกทางเพศในปัจจุบันมักจะติดกับดักนี้เช่นกัน โดยมักจะสรุปง่าย ๆ ว่าบุคคลมีอิสระที่จะแสดงตัวตนทางเพศ สังคมยอมรับความหลากหลายทางเพศ ข้อสรุปแบบนี้มีใช่เป้าหมายของทฤษฎีเพศนอกรอบความคิดกระแสหลักที่สังคมมองเพศนอกรอบก็คือความแปลกแยก ไม่ใช่หญิงไม่ใช่ชาย เช่น ผู้ชายมีกล้ามเนื้อท่อน้ำตาแดง สวมวิกสีทอง ใส่รองเท้าส้นสูง ภาพลักษณ์นี้ก็กลายเป็นนิยามของเพศนอกรอบในวัฒนธรรมกระแสหลัก บุคคลที่แสดงออกในลักษณะนี้อาจเป็นการทำให้เพศภาวะชายหญิงบิดเบี้ยวไปจากบรรทัดฐาน แต่ในเวลาเดียวกันก็นำเอาความเป็นชายและหญิงมาผสมรวมบนเรือนร่างทำให้เกิดลักษณะครึ่งๆ กลางๆ การนำเอาความเป็นชายและหญิงมาผสมรวมกันนี้อาจเป็นการก่อตัวของอัตลักษณ์ทางเพศแบบใหม่ในโครงสร้างของบรรทัดฐานรักต่างประเทศเช่นเดิม ในบทความนี้ผู้เขียนจะนำทฤษฎีเพศนอกรอบมาเป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์ด้วยทฤษฎีเรื่องเดือนเกี้ยวเดือนเพื่อศึกษาการประกอบสร้างภาพแทนเกย์ไทยในนวนิยายวัยรุ่น

“เดือนเกี้ยวเดือน” ปรากฏการณ์นวนิยายวัยรุ่นกับสังคมวัยรุ่นไทย

เดือนเกี้ยวเดือน เดิมเป็นนวนิยายออนไลน์ในเว็บไซต์ www.thaiboylove.com เว็บไซต์สำหรับกลุ่มคนที่มีรสนิยมในการอ่านนวนิยายแนววาย โดยได้รับความนิยมมาก มียอดผู้อ่านในแต่ละตอน มากกว่า 430,000 ครั้ง จึงมีการซื้อลิขสิทธิ์จากผู้เขียนมาจัดพิมพ์เป็นนวนิยายชุด จำนวน 4 เล่ม ผลงานของนักเขียนนวนิยายวัยรุ่นนามปากกาว่า Chiffon_cake จัดพิมพ์โดยสำนักพิมพ์ everY สำนักพิมพ์ในเครือของสำนักพิมพ์แจ่มใส สำนักพิมพ์ที่จัดพิมพ์นวนิยายวัยรุ่นที่มียอดจำหน่ายสูงที่สุดในประเทศมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2545 เป็นต้นมา ปัจจุบันนวนิยายชุดนี้ได้นำมาผลิตเป็นละครชุด ชื่อว่า เดือนเกี้ยวเดือน 2 Moons The Series ผลิตโดย ChaChi Digital Media Co., Ltd. (CDM) และ MOTIVE VILLAGE ออกอากาศทุกวันอาทิตย์เวลา 22:00-23:00 น. เริ่มออกฉายครั้งแรก วันที่ 7 พฤษภาคม 2560 ทางช่องวัน (ออนไลน์) และทาง www.youtube.com ปัจจุบันออกฉายแล้ว 5 ตอน นวนิยายเรื่องเดือนเกี้ยวเดือน เป็นนวนิยายแนววายหรือนวนิยายแนวรักร่วมเพศ ที่ได้รับความนิยมสูงมาก เป็นเรื่องราวของคู่รัก 3 คู่ ในเล่มแรกก็นำมาวิเคราะห์นี้ เป็นเรื่องราวความรักของวาโย พาณิชนิสวัสดิ์ หรือโยหนุ่มรุ่นน้อง เดือนคณะวิทยาศาสตร์กับรุ่นพี่ปีสองคณะแพทย์ที่ชื่อว่า ป่า หรือพนา ก้องธานินทร์ เดือนคณะแพทย์และเดือนมหาวิทยาลัย

อีกทั้งเป็นรุ่นพี่โรงเรียนชายล้วนที่โยแอบรักและเป็นสาเหตุที่เขาสอบเข้ามาเรียนที่นี่ เรื่องราวของทั้งสองเริ่มต้นด้วยการประกวดดาวเดือนมหาวิทยาลัย ที่โยได้รับเลือกเป็นเดือนคณะแล้วต้องทำกิจกรรมต่างๆ โดยที่มีพี่ป่าเป็นคนคอยดูแลและกวนใจกัน โยมีความหวังกับการเอาใจใส่และดูแลของป่าว่าเขาจะรักตนเอง แต่ป่าก็มีหญิง หมึงสาวดาวมหาวิทยาลัย คณะแพทย์ที่สนิทสนมกับป่ามากเป็นพิเศษ

นวนิยายเรื่องนี้แม้จะมองดูว่าเป็นเพียงเรื่องราวความรักของคนเพศเดียวกันทั่วไป เป็นนวนิยายที่มีโครงสร้างการเล่าเรื่องที่ตายตัวตามแบบฉบับของนวนิยายรักรุ่นที่เริ่มต้นด้วยความขัดแย้ง พิสูจน์ความรัก ฝ่าฟันอุปสรรค และจบด้วยความสุข สมหวังในรัก ที่สามารถอ่านได้ในนวนิยายรักรุ่นทุกแนว แต่ความน่าสนใจของนวนิยายชุดนี้ คือ การนำเสนอภาพแทนความรักระหว่างชายกับชายที่ถูกนำเสนอในนวนิยายกลุ่มนี้ ทั้งนี้บทความนี้จะศึกษาเฉพาะนวนิยายเรื่องเดือนเกี้ยวเดือน เล่ม 1 เพื่อวิเคราะห์ตัวละครในเล่มเพียงคู่เดียว เพราะในแต่ละเล่มจะนำเสนอความรักของแต่ละคู่ที่เป็นเพื่อนสนิทและพี่น้องกัน

การผลิตซ้ำภาพแทนเกย์ไทยในนวนิยายวัยรุ่น

การผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมเป็นกระบวนการที่รองรับความยั่งยืนและเป็นหลักประกันความต่อเนื่องของวัฒนธรรม เมื่อเกิดวัฒนธรรมขึ้นต้องผลิตซ้ำเพื่อสืบทอดวัฒนธรรม ถ้าวัฒนธรรมที่กำเนิดขึ้นมาใหม่ไม่ได้รับการผลิตซ้ำ วัฒนธรรมใหม่นั้นก็จะมียายุเพียงสั้นๆ แล้วก็สูญหายไป แนวคิดนี้เกิดมาจากการผลิตซ้ำด้านวัตถุแบบทุนนิยม (Materials Reproduction) การผลิตซ้ำแรงงาน เช่น การหาคนงานรุ่นใหม่ทดแทนและการผลิตซ้ำด้านความคิด/จิตสำนึกอุดมการณ์ (Ideological/Mental Reproduction) (กาญจนา แก้วเทพ และสมสุข หินวิมาน, 2551: 60-69) นิยามของการผลิตซ้ำจะเห็นได้ว่าหากไม่มีการผลิตซ้ำจะส่งผลให้วัฒนธรรมหรืออุดมการณ์ในสังคมสิ้นคลอนได้ ดังนั้นหากมีการผลิตซ้ำอย่างต่อเนื่องย่อมจะทำให้วัฒนธรรมหรืออุดมการณ์นั้นดำรงอยู่ในสังคมได้อย่างมั่นคง

ในนวนิยายเรื่องเดือนเกี้ยวเดือน พบว่ามีการผลิตซ้ำอุดมการณ์รักต่างเพศ ซึ่งเป็นอุดมการณ์หลักของสังคมไทย ถึงแม้สังคมไทยจะไม่ได้มีการต่อต้านหรือเหยียดคนรักร่วมเพศอย่างชัดเจน แต่ก็ไม่มีที่ยอมรับอย่างชัดเจน ตัวอย่างเช่น ในกฎหมายไทยก็ไม่อนุญาตให้รักร่วมเพศสามารถจดทะเบียนสมรสเพื่อการมีสิทธิทางกฎหมายได้ สำหรับนวนิยายเรื่องนี้สามารถวิเคราะห์ได้ว่ามีการผลิตซ้ำภาพแทนของความรักแบบชายหญิงดังนี้

1. พระเอกกับนายเอกกับการนำเสนอความเป็นชาย ความเป็นหญิง แม้ว่านวนิยายเรื่องนี้เป็นนวนิยายชายรักชายหรือวายแบบ yaoi ที่ไม่มีนางเอก แต่รูปแบบการใช้ภาษา

ที่เปรียบเทียบตัวละครที่รับบทบาทหลักก็ยังคงมีการใช้ในรูปแบบของนวนิยายรักต่างเพศ แต่มีการดัดแปลงคำ โดยพระเอก คือ ผู้ที่รับบทบาทเป็นชาย ส่วนนายเอก ใช้เรียกผู้ชายที่รับบทบาทเป็นหญิง ในการแสดงออกพฤติกรรมทางเพศ โดยการใช้คำนี้ถูกนำเสนอในบทนำของนวนิยายที่แสดงให้เห็นถึงการตอกย้ำว่า เพศสามารถแบ่งแยกออกได้เป็นเพียงสองเพศเท่านั้น คือตัวพระกับตัวนางหรือนาย พระเอก หมายถึง ผู้ที่ครองอำนาจแบบชายสะท้อนในบทบาทของตัวละครในเรื่อง ส่วนนายเอก คือ ตัวแทนของตัวนาง ซึ่งภาพแทนนี้ถูกนำเสนอซ้ำแล้วซ้ำเล่าในนวนิยายกลุ่มวายนี

2. ภาพแทนผู้ชายในตัวละครพระเอก ผู้ชายในอุดมการณ์แบบปีตาธิปไตย คือผู้ชายที่แข็งแรง ดุดัน มีหน้าที่ปกป้องดูแลฝ่ายหญิง บุคลิกภาพแบบผู้ชายในอุดมคติถูกนำเสนอในนวนิยายเรื่องนี้อย่างชัดเจน เป็นภาพแทนของเกย์คิง หรือภาษานวนิยายวายเป็น เมะ ตามภาษาเรียกเพศของญี่ปุ่นที่เป็นต้นธารของนวนิยายวายนี ตัวละครพระเอกคือ ปาหรือพนา ที่ถูกจ้องมองผ่านตัวละครนายเอกคือ โยหรือวาโย ดังเช่นคำโปรยปกหลังที่ว่า

คุณเห็นผู้ชายคนนั้นมั๊ย คนที่หน้าตาหล่อๆ มือร่ำจับ คิ้วเข้มๆ ตาคมๆ แต่ชอบทำหน้าแข็งอยู่ตลอดเวลา เขาคนนั้นแหละครับที่ทำให้ผมเลือกเรียนที่มหาวิทยาลัยแห่งนี้ และทำให้ผมมายืนที่นี่ ณ เวลานี้ ในการเข้าร่วมประกวดดาวเดือนเพื่อต้องการอยู่ใกล้ชิดกับเขา เพราะเขาเป็นถึงรุ่นพี่ที่ผมแอบปิ้งมาตั้งแต่สมัยเรียนมัธยม-วาโย พาณิชยสวัสดิ์ (โย)

จากข้อความข้างต้นจะเห็นว่าในการจ้องมองของตัวละครนายเอก จะมองผู้ชายในแบบอุดมคติเสมอ ในตลอดทั้งเรื่องโยจะจ้องมองปาในแบบผู้หญิงจ้องมองผู้ชายเสมอ โดยเฉพาะการให้ความสนใจที่รูปร่างหน้าตา ฐานะเป็นสำคัญ และนิสัยแบบหัวๆ กวนๆ และพูดจาด้วยสรรพนาม มึง กู เป็นต้น การจ้องมองของโยแสดงให้เห็นว่ามุมมองทางเพศของโยยังคงเป็นมุมมองของค่านิยมรักต่างเพศอยู่ ใสใจในเรื่องหน้าตา ความสูง ดังตัวอย่าง

ไม่เชื่อก็คงเชื่อ พนา ก้องธานินทร์...ที่ผมเพิ่งจะพูดถึงกำลังเดินออกมาจากหออย่างโทมรๆ ด้วยร่างกายโทมรๆ และก็ถึงพลาสติกบรรจุน้ำเปล่าขนาดใหญ่โทมรๆ...เขาสูงขึ้นจากตอนมอหมากกว่าคือบ๊ายยังดูมีมัดกล้ามเนื้อขึ้นกว่าเดิม ขาวขึ้นกว่าเดิม หล่อขึ้นกว่าเดิม แม้ว่าตอนนี้จะดูเหมือนเด็กหนุ่มอยู่หอทั่วไปก็ตาม ผมนี่แทบล้มเลย ผมไม่ได้โกหกจริงๆ นะ

(เดือนเกี้ยวเดือน, 2559: 9)

หน้าหล่อๆ ของที่ป่าหันมา โหนี่ผมว่าผมสูงแล้วนะเจอที่ป่า
เข้าไปผมถึงกับเจ็บ ดูเตี้ยลงมาก็ก็ลีบเซนต์ คนอะไรจะสูงท่วมฟ้าท่วม
มหาสมุทรขนาดนั้น
(เดือนเกี้ยวเดือน, 2559: 10)

เข้าใจแล้วว่าทำไมถึงได้เป็นเดือนมหา'ลัยปีที่แล้ว เพราะว่ามันออ
ร่าจับส่งแสงแยงตามผมแต่เช้าชะจนผมตาสว่าง เสื้อเชิ้ตสีน้ำเงินกับกางเกง
ยีนสีดำเข้ารูปและผมที่เซ็ดตั้งแบบไม่ได้ตั้งใจ...
(เดือนเกี้ยวเดือน, 2559: 19)

ป่านอกจากจะหน้าตาดีแล้วยังมีฐานะร่ำรวย ขับรถยุโรปยี่ห้อออดี้สีขาว แสดงออก
ถึงความเป็นผู้มีฐานะร่ำรวย นอกจากนี้ภาพแทนของผู้ชายในนวนิยายเรื่องนี้ก็ประการ์ก็
คือ การเป็นนักกีฬา ป่าเป็นนักกีฬาบาสเก็ตบอล การเป็นนักกีฬาแสดงออกถึงความเป็น
ผู้มีสุขภาพดี ผู้ชายในอุดมคติของผู้หญิง คือ ผู้ชายที่สุขภาพดี ร่างกายดี หุ่นดี สูง ขาว
ส่วนประกอบเหล่านี้ทำให้ภาพของตัวละครชายเป็นตัวละครที่เป็นแบบฉบับ คือ หล่อ สูง
ขาว แต่งตัวดี รวย ตัวละครแบบป่า จึงเป็นตัวละครที่มีการนำเสนอบ่อยครั้งในนวนิยายรัก
วัยรุ่น กลายเป็นภาพตายตัวของตัวละครพระเอก ภาพตายตัวนี้สะท้อนให้เห็นว่าอุดมการณ์
ในนวนิยายเรื่องนี้ ผู้ชายคือผู้สมบูรณ์แบบ หรือหากสรุปจากตัวบท ในการนิยามเกย์คิง คือ
“...สเปกตูลัศครับ...หล่อคม ผิวสองสี คิ้วเข้ม สูงชะลูด แกรมย่งล่า” (เดือนเกี้ยวเดือน, 2559:
21) ป่า จึงเป็นตัวแทนของผู้ชายหรือเกย์คิงในนิยามของการจัดแบ่งกลุ่มตามรสนิยมทาง
เพศ ที่ต้องแสดงออกถึงความเป็นชายที่สมบูรณ์แบบ

3. ภาพแทนผู้หญิงในตัวละครนายเอก ผู้หญิงในอุดมการณ์แบบปิตาธิปไตยที่ถูก
นำเสนอผ่านตัวละครนายเอก คือ โยในนวนิยายเรื่องนี้ ซึ่งเป็นตัวแทนของ เคะ หรือฝ่าย
รับ (เกย์ควีน) จากการศึกษาพบว่า ตัวละครโยมีลักษณะที่ตายตัวในความเป็นนายเอก โดย
แบ่งได้ดังนี้

3.1 รูปร่างหน้าตา โยเป็นตัวละครที่มีรูปร่างหน้าตาดี หล่อ สูง ขาว จน
ได้รับเลือกให้เป็นเดือนคณะวิทยาศาสตร์ ไม่แสดงออกว่าตนเองมีรสนิยมทางเพศแบบไหน
กับบุคคลอื่น ยกเว้นมึงเพื่อนสนิทของเขาเท่านั้น แต่ในการพูดถึงรูปร่างหน้าตาของโย ใน
การจ้องมองของป่า กลับไม่ได้สนใจในเรื่องความหล่อมากนัก แต่สนใจในเรื่องนิสัยที่เป็น

แบบฉบับของผู้หญิงมากกว่า

คุณเห็นไอ้เด็กคนนั้นมั๊ย คนที่หน้าตาจืดๆ ตัวมอมสูง ดูไม่ค่อยมีเสน่ห์อะไรเท่าไร คนนั้นแหละครับที่ผมโคตรหมั่นไส้ ดูก็รู้ว่าเป็นคุณหนูเหยียบซีไกไม่ผ่อ ทั้งยังเป็นเด็กไร้มารยาท อีกต่างหาก แต่ที่ผมมายืนที่นี่ ณ เวลานี้ เพราะผมเป็นเดือนของมหาวิทยาลัยปีที่แล้ว ทำให้ต้องกลายมาเป็นพี่เลี้ยงให้กับผู้ประกวดรุ่นถัดๆ ไป และไอ้เด็กนั้นก็เป็นหนึ่งในนั้นด้วยนี่สิ-พนา ก้องธานินทร์ (ปา)

(เดือนเกี้ยวเดือน, 2559: ปกหลัง)

...พ่อผมนะหวังลูกชายเข้าไส้ เพราะมีผมแค่คนเดียว ผมกับพ่ออยู่ด้วยกันแค่สองคนมานานมากแล้ว เพราะฉะนั้นจึงไม่แปลกอะไรที่พ่อผมจะหวังผมมากขนาดนี้
(เดือนเกี้ยวเดือน, 2559: 9)

“คนเรามันเป็นคุณหนูถึงขนาดที่ว่าจะต้องมีคนงานมาช่วยขนของเป็นสิบๆ คนเลยเหอว่า” พี่ปาพูด...
(เดือนเกี้ยวเดือน, 2559: 10)

อีกทั้งในตัวของยังนำเสนอว่าก่อนที่จะรูปร่างหน้าตาดีขนาดนี้ต้องมีการปรับเปลี่ยนบุคลิกภาพของตนเองหลายครั้ง ทั้งการไมใส่แว่นสายตา หันมาใส่คอนแทคเลนส์แทน เว้นแต่ตนเองจะอยู่ในห้องคนเดียวถึงจะใส่แว่น เพราะการใส่แว่นทำให้บุคลิกภาพของตัวเองไม่ดี และเขายังใช้คำว่า “ผมผ่านอะไรมาเยอะ...” หรือ “เอาเป็นว่าผมเคยซี้เหร่มาก่อน” ดังตัวอย่าง

...มันไม่มีอะไรให้น่าอายหรอกครับ แต่กว่าผมจะหน้าตาดีขึ้นมาขนาดนี้ได้ ผมผ่านมาเยอะมาก...
คุณจะรู้รายละเอียดลงลึกในตอนต่อไป
เอาเป็นว่า...ผมเคยซี้เหร่มาก่อน...
(เดือนเกี้ยวเดือน, 2559: 23)

จากตัวอย่างจะเห็นได้ว่าโยต้องปรับปรุงบุคลิกภาพตัวเองเพื่อให้ดูดี

เพราะก่อนหน้านี้ “...ตอนนั้นผมตัวมอมแห้ง ใส่แว่นตากลม หน้าลิวชโลอะ แกรมยังจัดฟัน ไม่แปลกหรอกที่พี่ปาจะไม่เคยเห็นผมในสายตา” (เดือนเกี้ยวเดือน, 2559: 28) ตัวละครนายเอกนี้จึงต่างกับพระเอกที่หล่อมาตั้งแต่เกิด แต่นายเอกต้องทำให้ตัวเองหล่อ ดูดีเพื่อให้พระเอกสนใจ เมื่อโยสรูปรูปร่างหน้าตาของตนเองเขาบอกว่า “...ผมที่หล่อสไตล์ชาวไสตาโตชนตา ยาว... (แล้วทำไมสไตล์ผมดูเก๋กวีนไปซะฉิบ)” (เดือนเกี้ยวเดือน, 2559: 22) การปรับเปลี่ยนดังกล่าวแสดงให้เห็นว่านายเอกจะต้องทำให้ตัวเองดึงดูดทางเพศต่ออีกฝ่าย

3.2 พฤติกรรมแบบผู้หญิงในอุดมคติของผู้ชาย พฤติกรรมของโยนั้นมีการแสดงออกแบบผู้หญิงหลายประการ เช่น กินนมเย็น ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของความเป็นผู้หญิง เพราะนมเย็นมีสีชมพู ถ้าผู้ชายกินแสดงว่ามีความเป็นหญิงในตัว ดังตัวอย่าง ปาพูดกวนโยว่าดื่มนมชมพูเหมือนตุ๊ด “มึงก็แตกน้ำตุ๊ดเหมือนกันล่ะวะ” ผมร่าพิ้ง (เดือนเกี้ยวเดือน, 2559: 27) นอกจากนี้โยยังแสดงออกถึงความอ่อนแอแบบผู้หญิง เช่น เมารถจนอ้วกเมื่อเดินทางไปเก็บตัวดาวเดือน หรือมีความอิจฉาเพศหญิงในสิ่งที่ตัวเองไม่มี เมื่อเห็นว่าพริ้ง เพื่อนสนิทของปาที่เป็นดาวมหาวิทยาลัยปีที่แล้วมีความสนิทสนมกับปามากเป็นพิเศษ ทำให้ตนไม่พอใจ เช่น

*ไซลิ กูมันไม่ใช่ผู้หญิง! กูมีลูกให้มึงไม่ได้! ไม่มีนม! เอว
ไม่คอด! ไม่เซ็กซี่! ไม่มีหิ้วไรดีพอสำหรับมึง!
(เดือนเกี้ยวเดือน, 2559: 47)*

พฤติกรรมของโยเป็นการตอกย้ำว่า นายเอก คือภาพแทนของเพศหญิง และเป็นคู่ตรงข้ามกับปาภาพแทนของเพศชาย เมื่อปาเล่นกีฬาบาสเก็ตบอล โยเล่นเปียโนที่แสดงออกถึงความนุ่มนวลอ่อนหวาน เป็นต้น

4. การเปิดเผยหรือไม่เปิดเผยตัวตน แม้ในนวนิยายจะเป็นนวนิยายวายที่เป็นแนวเรื่องแบบคนรักเพศเดียวกัน แต่ทว่าในเรื่องก็ยังมีการปกปิดตัวตนและการเปิดเผยตัวตนในบางที่เท่านั้น จะเห็นได้จากการที่โยบอกกับปาว่า ฟ่องตายเถอะไอ้เซี่ยพี่ปา “อย่ามามั่ว กูชอบผู้หญิงโว้ย”...(เดือนเกี้ยวเดือน, 2559: 32) เมื่อปากล่าวว่าเป็นแฟนกับมิงเพื่อนสนิทของเขาหรือไม่ ส่วนปาเองเมื่อถูกปิมเพื่อนในสมัยเรียนมัธยมในโรงเรียนชายล้วนถามว่า ถ้ามีผู้ชายมาชอบจะชอบหรือไม่ เขาก็ตอบว่า “ไม่ชอบ กูชอบผู้หญิง” การแสดงออกของตัวละครทั้งสองเป็นการแสดงออกในกลุ่มเพื่อน เป็นการปฏิเสธ ไม่ยอมเปิดเผยตัวตน แต่เมื่ออยู่ในกลุ่มเพื่อนสนิทหรือคนที่ตัวเองรักจึงมีการเปิดเผยตัวตน

พื้นที่ในการเปิดเผยตัวตนของกลุ่มเกย์จึงเป็นพื้นที่เฉพาะ ในตัวบทนวนิยายเองก็พยายามนำเสนอว่า เกย์สามารถมีพื้นที่ได้มากมาย คนรอบกายของคุณอาจเป็นเกย์ได้

เสมอ ดังการแสดงออกของตัวละครในนวนิยายที่พูดถึงผู้ชายรักกันเป็นเรื่องปกติ
บทส่งท้าย

นวนิยายเรื่องเดือนเกี้ยวเดือนเล่ม 1 เป็นนวนิยายที่นำเสนอภาพแทนความเป็นชายหญิงภายใต้อุดมการณ์รักต่างเพศ ที่มีชายเป็นใหญ่ เพราะบทบาทของตัวละครชายคือผู้ที่ถูกแอบรัก ถูกจีบ ส่วนตัวละครชายที่รับบทบาทหญิงจะเป็นผู้ที่แสดงออกว่าตัวเองหลงรักและต้องการผู้ชาย อุดมการณ์รักต่างเพศแบบนี้แสดงให้เห็นว่าเพศในสังคมวรรณกรรมวัยรุ่นที่กลุ่มผู้อ่านหลักคือวัยรุ่นทั้งชายและหญิง ทั้งนี้ส่วนใหญ่เป็นหญิงมีอุดมการณ์ที่แฝงฝังจากวัฒนธรรมดั้งเดิม และนักเขียนซึ่งเป็นตัวแทนอุดมการณ์ก็ผลิตตัวบทดังกล่าวเพื่อผลิตซ้ำอุดมการณ์รักต่างเพศ ที่มีอำนาจปิตาธิปไตยเป็นอำนาจการเมืองเรื่องเพศที่ครอบงำอุดมการณ์ทางเพศอีกชั้นหนึ่ง

จากการวิเคราะห์ตัวบทนวนิยายในประเด็นของภาพแทนเกย์ไทยในนวนิยายเรื่องเดือนเกี้ยวเดือน จะพบว่า ภาพของเกย์ไทยจะถูกนำเสนอด้วยบุคลิกภาพของเกย์สองรูปแบบอย่างชัดเจน คือ เกย์คิงและเกย์ควีน เกย์คิงถูกนำเสนอผ่านรูปลักษณ์ภายนอกที่หล่อคม ผิวสองสีหรือผิวขาว คิ้วเข้ม สูง หุ่นล่ำ เป็นนักกีฬา และร่ำรวย ส่วนเกย์ควีนถูกนำเสนอผ่านภาพของผู้ชายผิวขาว หน้าใส ตาโต หน้าหวาน เล่นดนตรี เป็นฝ่ายถูกกระทำ เช่น ถูกบังคับให้ทำตามในบทบาทของผู้เป็นเบี้ยล่าง

นวนิยายวาย แม้จะเป็นนวนิยายที่นำเสนอเรื่องราวของความรักแบบรักร่วมเพศ แต่ทว่าความรักดังกล่าวก็ยังคงถูกครอบงำด้วยอุดมการณ์การเมืองเรื่องเพศแบบเดิม ไม่สามารถหลุดพ้นไปจากกรอบความคิดดั้งเดิมได้ ทั้งที่มีงานวิจัย หนังสือ ตำรา หรือแม้กระทั่งวรรณกรรมที่เขียนโดยคนในกลุ่มรักร่วมเพศนำเสนอว่าภาพแทนของรักร่วมเพศปัจจุบันมีความหลากหลายแบบเพศนอกกรอบมาก แต่ก็ไม่สามารถที่จะเข้ามาแย่งชิงพื้นที่ความคิดในการนำเสนอภาพแทนของรักร่วมเพศในกระแสของวัยรุ่นได้ เหตุผลอาจจะเกิดจากการยึดติดอุดมการณ์รักต่างเพศ หรือแนวทางของวรรณกรรมแนวชายที่ต้องเดินตามความต้องการของกลุ่มผู้อ่านที่ยังคงต้องการอ่านเรื่องราวความรักที่มีพระเอกนางเอกหรือนายเอกเท่านั้น และตัวแทนของค่านิยมคนกลุ่มวายที่สำคัญคือ การอ่านกับชีวิตจริงไม่ใช่เรื่องเดียวกันทั้งหมด พวกเขาอาจอ่านเรื่องราวความรักของชายรักชายแต่รสนิยมทางเพศของพวกเขาคือรักต่างเพศนั่นเอง

กิตติกรรมประกาศ

บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัย เรื่องความเป็นลูกผสมทางวัฒนธรรมในวรรณกรรมวัยรุ่นสมัยนิยม ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจากงบประมาณแผ่นดิน มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์ ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2559

เอกสารอ้างอิง

- กาญจนาแก้วเทพ และสมสุข หินวิมาน. (2551). **สายธารแห่งนักคิดทฤษฎี เศรษฐศาสตร์ การเมืองและสื่อสารศึกษา**. กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนภาพพิมพ์.
- เดือนเกี้ยวเดือนเวบเพจ. (2560). [ออนไลน์] ได้จาก <https://www.thaiboylove.com/เดือนเกี้ยวเดือนเวบเพจ>. [สืบค้นเมื่อ 7 มิถุนายน 2560].
- เดือนเกี้ยวเดือน 2Moons The series เวบเพจ. (2560). [ออนไลน์] ได้จาก <https://www.wikipedia.co.th/เดือนเกี้ยวเดือน2MoonsTheSeries> เวบเพจ. [สืบค้นเมื่อ 7 มิถุนายน 2560].
- นฤพนธ์ ดั่งวิเศษ. (2553). **ขบวนการเคลื่อนไหวของเกย์ในสังคมไทย ปฏิบัติการและ กระบวนทัศน์**. วิทยานิพนธ์ดุขฎฐิบัณฑิต สาขาการบริหารสังคม คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- นฤพนธ์ ดั่งวิเศษ และปีเตอร์ เอ. แจ็คสัน (บรรณาธิการ). (2556). **เพศหลากหลายเจตสี: พหุวัฒนธรรมทางเพศในสังคมไทย**. กรุงเทพฯ
- นัทธนัย ประสานนาม. (2551). “เลือด หยาดเหงื่อ และน้ำตา : การสร้างอัตลักษณ์คนข้าม เพศในนวนิยายเรื่องทางสายที่สาม ของกิริติ ชนา” ใน **วารสารเกษตรศาสตร์ (สังคม)**. ปีที่ 29: 240-256.
- นัยน์ปพร จงสมจิตต์. (2550). **ตัวละครร่วมเพศหญิงในนวนิยายไทย**. วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต (ภาษาไทย). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- นิตยา เช็มเพชร. (2535). **วิเคราะห์สาเหตุของการเกิดพฤติกรรมร่วมเพศของตัวละครเอกในนวนิยายไทยตามหลักการทางจิตวิทยา**. วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต (ภาษาไทย). พิษณุโลก: มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- วรรณนะ หนูหมื่น. (2551). “นวนิยายรักร่วมเพศ: ปัญหาและคุณค่าของมนุษย์” ใน **วารสารวิชาการคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์**. ปีที่ 4 ฉบับที่ 2 ก.ค.-ธ.ค. 2551.
- วิทยา พุ่มยิ้ม. (2550). **ภาพแทนของชายรักร่วมเพศในวรรณกรรมไทย พ.ศ. 2544-2548**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (วรรณคดีไทย). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- สมเกียรติ คู่ทวีกุล. (2545). **ภาพสะท้อนชายรักร่วมเพศในนวนิยายไทยในสามรอบทศวรรษ (พ.ศ. 2513 - 2543): การศึกษาศักยภาพ ข้อจำกัด และทางออกของนักเขียน**

หญิง. กรุงเทพฯ: ภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

อรรถวุฒิ มุขมา.(2546). **นวนิยายชายรักร่วมเพศเรื่องซากดอกไม้ ของวีรวัฒน์ กนกนุเคราะห์.** การศึกษาเชิงวิเคราะห์. วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต (ภาษาไทย). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

อริน พินิจวรารักษ์. (2527). **การใช้เรื่องร่วมเพศในนวนิยายไทย พ.ศ. 2516-2525.** วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต (วรรณคดีเปรียบเทียบ). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

Chiffon_cake (นามแฝง). 2559. **เดือนเกี้ยวเดือน 1.** กรุงเทพฯ: everY.

Butler, Judith. (1990). **Gender Trouble: Feminist and Subversion of Identity.** New York: Routledge.

_____. (1993). **Bodies That Matter: On the Discursive Limits of “Sex”.** New York: Routledge.

Jackson, Peter A.1997. Kathoey><Gay><Man: The Historical Emergence of Gay Male Identity in Thailand (pp.166-190). In Manderson, Lenore and Jolly, Magaret (Eds.) **Site of Desire, Economies of Pleasure.** Chicago: The University of Chicago Press.

Jackson, Peter A. and Cook, Nerida M. (eds.). (1999). **Genders &Sexualities in Modern Thailand.** Chiang Mai, Silkworm Books.

Jackson, Peter A. and Sullivan, Gerard (eds.). (1999). **Lady Boys, Tomboys, Rent Boys: Male and Female Homosexualities in Contemporary Thailand.** Chiang Mai, Silkworm Books.

Sedgwick, Eve Kosofsky . (1990). **Epistemology of the Closet.** Los Angeles: University of California Press.

Sedgwick, Eve Kosofsky and Miller, Nancy K.(ed.). (1993). **Between Men: English Literature and Male Homosexual Desire.** Columbia University Press.

Sinnott, Megan J. (2008). “The Romance of the Queer: The Sexual and Gender Norms of Tom and Deein Thailand” in Martin, Fran, Jackson, Peter A., McLelland, Mark, and Yue, Audrey (eds.) **Asiapacific Queer: Rethinking Genders and Sexulaities.** Urbana, University of Illinois Press.

ท้องถิ่นไทย: การสร้างภาพแทนผ่านหนังสือเรียนภาษาไทย ชุด ภาษาพาที

อรรถชัย สุดบนิด

เจ้าหน้าที่บริหารงานทั่วไป สำนักงานอธิการบดี มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

บทคัดย่อ

หนังสือเรียนรายพื้นฐานภาษาไทย ชุดภาษาเพื่อชีวิต ภาษาพาที หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 กระทรวงศึกษาธิการได้กำหนดเนื้อหาที่เหมาะสมแก่วัยของผู้เรียน บทความนี้มีจุดประสงค์เพื่อศึกษาการสร้างภาพแทนท้องถิ่นผ่านหนังสือเรียนภาษาไทย ชุด ภาษาพาที ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-6 จำนวน 6 เล่ม ผลการศึกษาพบว่า มีการสร้างภาพแทนท้องถิ่นทั้ง 4 ภูมิภาค ประกอบด้วย ภาษาถิ่น สภาพสังคม การแต่งกาย วิถีชีวิตความเป็นอยู่ วัฒนธรรม ตำนานประเพณี ศิลปะการแสดง อาหาร พื้นบ้าน ดนตรีพื้นบ้าน เพลงพื้นบ้าน การละเล่นและสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ การนำเสนอภาพแทนที่ปรากฏมากที่สุดคือ ท้องถิ่นกลาง ท้องถิ่นอีสาน ท้องถิ่นเหนือ และท้องถิ่นใต้ ตามลำดับ

คำสำคัญ: ท้องถิ่น, ภาพแทน, ภาษาพาที, หนังสือเรียนภาษาไทย

Local Thai: Visual representation through Thai language textbooks, language set

Attachai Sudbonid

General Administrative Staff, Office of the President, Ubon Ratchathani University

Abstract

Basic textbooks, Thai language, language packs for life, language, basic curriculum, basic education, 2008, Ministry of Education has defined content that is appropriate for ages. This article aims to study the visual representation of the local through the Thai language textbook, grade 1 - 6, language set. The results showed that There are 4 local images created, consisting of dialects, social conditions, costumes, lifestyle, culture, myths, traditions, performing arts, folk food. Folk music, folk songs, plays and historical landmarks The presentation of the image instead of the most is the local center of Isan local. North And under local, respectively

keywords: Local, images, instead of language, Thai language books

บทนำ

การเรียนรู้เป็นการพัฒนาชีวิตให้มีศักยภาพในด้านที่ตนสนใจอย่างไม่มีที่สิ้นสุด การดำเนินชีวิต การทำงาน และการสร้างความสำเร็จให้เกิดขึ้น จำเป็นต้องมียุทธศาสตร์ ความรู้และประสบการณ์ นักเรียนชั้นประถมศึกษาจึงจำเป็นต้องใช้หนังสือเรียนของ กระทรวงศึกษาธิการตามกลุ่มสาระการเรียนรู้รายวิชาต่างๆ ที่ได้กำหนดไว้ เพื่อให้บรรลุ ความมุ่งหมายของหลักสูตร

หนังสือเรียนชั้นประถมศึกษารายวิชาพื้นฐานภาษาไทย ชุด ภาษาเพื่อชีวิต “ภาษา พาที” ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-6 มุ่งเน้นให้นักเรียนได้เรียนรู้ทักษะทางภาษาจากการอ่าน เขียน ฟัง ดู พูด เรื่องที่น่าสนใจ ผสานความเข้าใจลักษณะของภาษาไทยตระหนักรู้ ในความงามของภาษา ภูมิปัญญาทางภาษา กระบวนการคิดและกระบวนการบูรณาการ เพื่อนำไปสู่การเรียนรู้ด้วยตนเองและกระตุ้นความสนใจ สามารถพัฒนาทักษะทางภาษา เหมาะแก่วัย ปลูกฝังวัฒนธรรมทางภาษา ความเป็นไทย ความเป็นคนดีของสังคมไทย และสังคมโลก รวมทั้งการนำความรู้และความคิดไปใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต ต่อไป หนังสือเล่มนี้จะเป็นประโยชน์ต่อการจัดการเรียนรู้ให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ เป็นไปตามหลักการและบรรลุตามจุดหมายของหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2557, คำนำ)

อดุลย์ วงศ์ศรีคุณ (2557, 1) ได้กล่าวว่า “การศึกษาคือเครื่องมือสำคัญในการพัฒนา คนและสังคม กล่าวคือ การศึกษาจะพัฒนาคนให้มีคุณลักษณะตามที่สังคมต้องการเพื่อให้ คนเป็นปัจจัยในการพัฒนาสังคมต่อไป” จากข้อความนี้แสดงว่าการศึกษาจะช่วยพัฒนาคนใน สังคมได้ ทั้งนี้จำเป็นต้องใช้เครื่องมือสำคัญ คือ หนังสือเรียนที่จะช่วยเสริมสร้าง ชัดถেলা และปรับพฤติกรรมของคนให้สอดคล้องกับสังคมในแต่ละยุคสมัย ซึ่งสอดคล้องกับ นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2547: 46-47) กล่าวว่า วิธีที่รัฐบาลจะสามารถบรรลุเป้าหมายทางการศึกษา ได้ก็มีวิธีเดียวคือ การเขียนตำราเรียนให้แก่เด็ก ตำราเรียนเป็นแหล่งสติปัญญาของเด็ก จะพัฒนาได้เจริญมาก เพราะโดยพื้นฐานทางกายเด็กสามารถคิดเป็นเหตุเป็นผล เริ่มเข้าใจ แนวคิดเชิงนามธรรมพื้นฐานง่ายๆ ความสามารถทางภาษาพัฒนาเต็มทุกชั้นตอนตั้งแต่วัยเด็กตอนต้นดังนั้นจึงเป็นช่วงเวลาที่เหมาะสมสำหรับเด็กจะเริ่มเล่าเรียนเขียนอ่านอย่างจริงจัง

การวางรากฐานการศึกษาเด็กในวัยนี้ เป็นการเริ่มต้นชัดถেলাและพัฒนาพฤติกรรม ผู้เรียนได้ดีที่สุด เป็นผลที่นำไปสู่การเติบโตเป็นวัยรุ่นและผู้ใหญ่ที่มีศักยภาพ

“ห้องถิ่น” เป็นบริเวณที่ตั้งถิ่นฐานและการดำเนินชีวิตของสังคมมนุษย์ สภาพแวดล้อมถือเป็นปัจจัยสำคัญสำหรับการดำเนินชีวิตของคนอีกด้วย เช่น ทรัพยากรธรรมชาติ ศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี รวมถึงภูมิปัญญาท้องถิ่น

โกวิท พวงงาม (2553, 27-30) ได้อธิบายคำว่า ท้องถิ่นและชุมชนไว้ว่า ทั้งสองคำมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด ทั้งนี้เพราะมีรากฐานการปกครองท้องถิ่นจากหลายๆ ประเทศในไหล่ทวีปยุโรป มีระบบการปกครองท้องถิ่นที่มีพื้นฐานมาจากชุมชน เช่นเดียวกับพัฒนา กิติยาษา (2546, 5) อธิบายว่า ท้องถิ่นมีความหมายหลากหลาย เช่น ชุมชนท้องถิ่น กลุ่ม หรือองค์กรทางสังคม รูปแบบการตั้งถิ่นฐานที่อยู่ติดกับถิ่นที่อยู่ทางกายภาพเป็นเพียงท้องถิ่นรูปแบบหนึ่ง เช่น บาง คุ่งน้ำ คุ่มบ้าน หมู่บ้าน ตำบล อำเภอ จังหวัด ฯลฯ การนำเสนอภาพแทนท้องถิ่นผ่านหนังสือเรียนภาษาไทยชุดภาษาพาที นับว่าเป็นสิ่งที่น่าสนใจเนื่องจากเป็นที่ยอมรับกันในปัจจุบันว่าแบบเรียนไม่ได้เป็นแค่เพียงเครื่องมือในการเรียนรู้และสื่อสารเพียงเท่านั้นแต่หากเป็นการสื่อความหมายที่มีบทบาทสำคัญทางสังคมของมนุษย์

ภาพแทนเป็นผลผลิตหรือวัตถุสำเร็จ หากแต่คำว่า representation นั้นยังหมายรวมถึงกระบวนการการนำเสนอด้วย ดังนั้นจึงอาจจะแปลได้ว่า “การนำเสนอภาพแทน” อีกด้วย นอกจากนี้ representation ยังมีแง่มุมของ “การนำมาเสนอใหม่” (re-representation) และ “การเป็นตัวแทน” (สุรเดช โชติอุดมพันธ์, 25548, 2) ภาพแทนเป็นการเลือกเอาคุณลักษณะบางอย่างมาจับเน้น แล้วนำเสนอออกมาประหนึ่งว่าเป็นตัวแทนของทั้งหมด (นพพร ประชากุล, 2552, 415)

Hall (1997, 25) เสนอ วิธีการศึกษาการนำเสนอภาพแทนในเชิง “สร้าง” ความหมาย (constructionist approach) ซึ่งตั้งบนความเชื่อพื้นฐานที่ว่า การนำเสนอภาพแทนนั้นไม่ได้เป็นกระบวนการที่โปร่งใส หรือเป็นเพียงการถ่ายทอดสิ่งรอบข้างโดยตรงโดยไม่ได้มีการบิดเบือน หากแต่เป็นกระบวนการที่แอบแฝงการให้ความหมาย กล่าวคือ ในขณะที่สิ่งรอบข้างไม่ได้มีความหมายในตัวมันเอง หากแต่นักเขียนหรือผู้ที่นำเสนอภาพแทนนั้นใส่ “ความหมาย” ลงไปในกระบวนการนำเสนอ จากแง่มุมดังกล่าว ผู้เขียนหรือผู้นำนเสนอนับว่ามีความสำคัญอย่างมาก เนื่องจากเป็นผู้กำหนดกรอบและให้ความหมายกับสิ่งรอบข้างที่ไม่ได้มีความหมายในตัวของมันเอง

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแบบเรียนภาษาไทยภายหลังจากการศึกษาค้นคว้าและสำรวจ พบว่ามีเนื้อหาที่เกี่ยวกับแบบเรียนชั้นประถมศึกษาคือ ปัญจพล ธิดา (2557) ได้ศึกษาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ที่ปรากฏในหนังสือเรียนภาษาไทยระดับประถมศึกษา พบว่าลักษณะอันพึงประสงค์มี 8 ข้อ คือ มีจิตสาธารณะ ใฝ่เรียนรู้ อยู่อย่างพอเพียง รักความเป็นไทย รักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ มุ่งมั่นในการทำงาน มีวินัย และมีความซื่อสัตย์ ส่วนโสภี อุณหะยา (2561, 395-412) ได้ศึกษา การสร้างอัตลักษณ์ของเด็กไทยจากหนังสือเรียนรายวิชาภาษาไทย วรณคดีลีลา ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 พบว่า มีการสร้างอัต

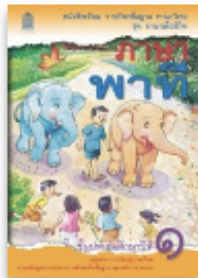
ลักษณะของเด็กไทย 4 ประการ คือ ความเป็นไทย เป็นคนดีของสังคม รักชาติไทย และ รักธรรมชาติ

หนังสือเรียนสาระการเรียนรู้พื้นฐานรายวิชาภาษาไทย ภาษาเพื่อชีวิต ชุด ภาษาพาที นอกจากจะเป็นเครื่องมือให้ผู้เรียนได้พัฒนาตนเองในด้านภาษาไทยแล้ว ยังเป็นการสร้างคุณค่าและความหมายของท้องถิ่นเพื่อบรรลุถึงความสามารถ การมีทักษะการจัดการ และการดำเนินชีวิต โดยการปฏิสัมพันธ์จากตนเอง เพื่อนสิ่งรอบตัว ชุมชน และสังคม เพื่อการสื่อสารกับผู้อื่นอย่างมีประสิทธิภาพ โดยการกำหนดสร้างตัวตนเพื่อความยั่งยืนของสังคมไทยบนฐานจริยธรรมและความหลากหลายทางวัฒนธรรมในภูมิภาคท้องถิ่น

ภาษาเพื่อชีวิต “ภาษาพาที”

หนังสือเรียนชั้นประถมศึกษารายวิชาพื้นฐาน ภาษาไทย ชุด ภาษาเพื่อชีวิต “ภาษาพาที” ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-6 มุ่งเน้นให้นักเรียนได้รู้จักทักษะทางภาษาจากการอ่าน เขียน ฟัง ดู พูด เรื่องที่น่าสนใจ ปลูกฝังวัฒนธรรมทางภาษา ความเป็นไทย ความเป็นคนดีของสังคมไทยและสังคมโลก นอกจากนี้เพื่อให้นักเรียนสนุกสนานมีการแทรกเนื้อหาความคิดที่บูรณาการความเข้าใจวิถีความเป็นไทย ภูมิปัญญาท้องถิ่น ส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมค่านิยมที่พึงประสงค์ และรู้จักเท่าทันโลกตามวัยและชั้นปี (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2557: คำนำ)

ภาษาพาที มีจำนวนทั้งหมด 6 เล่ม แบ่งเป็นชั้นประถมศึกษาละ 1 เล่ม ส่วนประกอบของเล่มและเนื้อหามีความคล้ายคลึงกัน ประกอบด้วย ปกหนังสือ เป็นภาพวาดจากเนื้อหาที่โดดเด่น บทบรรณาธิการหนังสือ คำนำหนังสือ คำแนะนำสำหรับครู คำแนะนำสำหรับผู้ปกครอง สารบัญ บทเรียน คณะผู้จัดทำ ประกาศสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน นอกจากนี้ยังมีความแตกต่างกันบางส่วนเพื่อให้เนื้อหาเหมาะสมแก่วัยนั้น ประกอบด้วยดังนี้

ภาพที่ 1 หนังสือเรียนชั้นประถมศึกษารายวิชาพื้นฐานภาษาไทย

ชุดภาษาเพื่อชีวิต ภาษาพาที เล่ม 1-2

ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-2 เนื้อหา ได้แก่

รู้จักคำ นำเรื่อง เป็นการเสนอคำและกลุ่มคำที่มีในบทอ่าน ซึ่งบางคำจะกำกับภาพประกอบด้วย

บทอ่าน เรื่องมีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันเด็ก เพื่อให้เด็กเข้าใจง่ายและเพลิดเพลินต่อการเรียนรู้

อธิบายเพิ่ม เติมความรู้ เสนอเนื้อหาเกี่ยวกับหลักภาษาไทย เพื่อฝึกฟัง ฝึกอ่าน เขียนคำและกลุ่มคำได้ถูกต้อง

อ่านคล่อง ร้องเล่น เพิ่มเติมจากบทอ่านเน้นการอ่านเป็นจังหวะคล้องจอง หรือ ร้องเพลงและท่าทางประกอบ

กิจกรรม ชวนทำ ชวนคิด ทบทวนเนื้อหาทุกเรื่อง ฝึกทักษะทุกกิจกรรมในบทเรียน เรื่องนั้นๆ

สอนอ่าน เน้นทักษะการอ่าน ครูเป็นผู้นำอ่านนำนักเรียนอ่านตาม

สอนเขียน เน้นทักษะการเขียน เขียนเป็นคำ ประโยค ข้อความ ง่ายๆ ได้ด้วยตนเอง

ประเมินผล วัดผลแล้วประเมินผลในแต่ละบท เพื่อปรับปรุงและพัฒนาการเรียนรู้ต่อไป

❖ ภาพที่ 2 หนังสือเรียนชั้นประถมศึกษารายวิชาพื้นฐานภาษาไทย
ชุดภาษาเพื่อชีวิต ภาษาพาที เล่ม 3-4

ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๓-๖ เนื้อหาได้แก่

บทอ่าน เรื่องมีเนื้อหาที่น่าสนใจ บูรณาการให้รู้ถึงความเป็นไทย ภูมิปัญญาท้องถิ่น ส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม

อ่านเสริม เนื้อหาสอดคล้องกับแก่นเรื่อง เป็น ร้อยกรอง หรือร้อยแก้ว แล้วแต่ความเหมาะสมของบทเรียน

อธิบายเพิ่มเติม **เดิมความรู้** เสนอคำศัพท์และความหมายที่ควรศึกษา

กิจกรรม ฝึกทักษะความคิด สร้างสรรค์ ทุกกิจกรรมในบทเรียนเรื่องนั้นๆ โดยมีความเหมาะสมแก่วัย

การเรียนตลอดหลักสูตรนี้ นักเรียนจำเป็นต้องใช้แบบฝึกหัดรายวิชาพื้นฐานภาษาไทย ชุดภาษาเพื่อชีวิตทักษะภาษาร่วมกับการใช้หนังสือเรียนภาษาพาที่รวมถึงหนังสือเรียนวรรณคดีลำนำ เพื่อฝึกทักษะทางภาษาและศึกษาวรรณคดีด้วยกระบวนการเรียนรู้ที่เหมาะสมตามวัย

จุดมุ่งหมายในการการวิเคราะห์หนังสือเรียนภาษาไทยชุด ภาษาเพื่อชีวิต ภาษาพาที่ ในครั้งนี้ อาศัยแนวคิดภาพแทนเพื่อศึกษาการสร้าง ความหมายของท้องถิ่นไทยที่ปรากฏในแบบเรียนภาษาไทย ชุด ภาษาเพื่อชีวิต ภาษาพาที่ หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 จากการศึกษาภาพแทนของท้องถิ่นไทยในหนังสือเรียนพบการสร้าง ความหมายความเป็นท้องถิ่นทั้ง 4 ภูมิภาค ได้แก่ ท้องถิ่นเหนือ อีสาน กลาง ได้ “ภาพแทน” ผลการศึกษาปรากฏดังนี้

1. การนำเสนอภาพแทนท้องถิ่นเหนือ

ท้องถิ่นเหนือมีภาษาถิ่นที่นุ่มนวลไพเราะ ซึ่งมีภาษาพูดและภาษาเขียนที่เรียกว่า “คำเมือง” เป็นของท้องถิ่นเอง โดยการพูดจะมีสำเนียงที่แตกต่างกันไปตามพื้นที่ ปัจจุบันยังคงใช้พูดติดต่อสื่อสารกัน ด้านการแต่งกายพื้นเมืองของท้องถิ่นเหนือมีลักษณะแตกต่างกันไปตามเชื้อชาติของกลุ่มชนคนเมือง เนื่องจากผู้คนหลากหลายชาติพันธุ์อาศัยอยู่ในพื้นที่ซึ่งบ่งบอกเอกลักษณ์ของแต่ละพื้นที่

ท้องถิ่นเหนือที่ปรากฏในหนังสือเรียนภาษาไทย ชุด ภาษาพาที่ ปรากฏการนำเสนอภาษาถิ่นคำเมืองผ่านทางการฝึกหัดผันวรรณยุกต์ หนังสือเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 บทที่ 9 เกือบไป และ อธิบายเพิ่มเติมความรู้ ภาษาถิ่นชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 และบทที่ 10 ปลอดภัยไว้ก่อน ถือเป็นภาพแทนของท้องถิ่นเหนือที่ปรากฏในหนังสือเรียน ดังตัวอย่างต่อไปนี้

กา ก่า ก้า ก้ำ ก๋า
 ตี ตี่ ตี้ ต๋ ต๋า
 ตัว ตั่ว ตั่ว ตั่ว ตั่ว
 ปอ ปอ ป้อ ป้อ ป้อ

(ภาษาพาที ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1: 99)

ภาษาไทยถิ่นเหนือ	ภาษาไทยมาตรฐาน
กิ่น	กิน
ล่ำ	อ่อย
จ้าง	ข้าง
มะชะน็ด	สับประรด

(ภาษาพาที ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5: 170-171)

จากตัวอย่างข้างต้นจะพบว่า คำที่ขีดเส้นใต้ข้างต้นเป็นภาษาคำเมืองของท้องถิ่นเหนือ ผู้ผลิตหนังสือเรียนได้ออกรูปแบบคำและแฝงความเป็นท้องถิ่นเหนือ ให้นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ได้ฝึกอ่าน ฝึกพูด โดยกระบวนการผันวรรณยุกต์ โดยความหมายของคำดังกล่าวคือ

ก้ำ หมายถึง มั่ง เช่น มีคนถามมาว่า *อ้ายตัวบ่าไปยะก่านกวันนี* ซึ่งถ้าเราไม่รู้ ก็มักจะตอบกลับไปว่า *บ่าไปก้ำ* แปลว่า ไม่ไปมั่ง

ต๋ หมายถึง ที่ เช่น *เต๋อดีแล้วก้อยจะอื่ก่าหนึ่งแล้วเน้อ* แปลว่า ครึ่งที่แล้วก็ทำแบบนี้ที่หนึ่งแล้วนะ

ตั่ว หมายถึง เธอ เป็นคำสุภาพ เช่น *ตัวไปแอ่วมากะ* แปลว่า เธอไปเที่ยวมาหรือ
 ป้อ หมายถึง พ่อ เช่น *เป็นฮักป้อ* แปลว่า ฉันรักพ่อ

ส่วนที่ปรากฏภาษาท้องถิ่นเหนือ ในชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 เป็นการเปรียบเทียบภาษาแต่ละท้องถิ่นให้นักเรียนได้รู้จักคำและความหมาย ดังตัวอย่างที่ยกมาข้างต้นพอสังเขป นอกจากนี้ ผู้ผลิตหนังสือเรียนได้กล่าวถึงภาษาถิ่นไว้ว่า ภาษาถิ่นเป็นภาษาไทยที่ใช้เฉพาะถิ่นซึ่งกลุ่มคนในท้องถิ่นนั้นๆ ใช้สืบทอดกันมาช้านาน คนไทยที่อยู่ในภาคต่างๆ ควรศึกษาคำความรู้ ทำความเข้าใจ ช่วยกันรักษาและสืบทอดภาษาถิ่นของตนให้คงอยู่ตลอดไปเช่นเดียวกับภาษาไทยมาตรฐาน

นอกจากภาษาถิ่นเหนือที่ปรากฏในหนังสือเรียนภาษาไทยดังตัวอย่างข้างต้นแล้ว ยังพบว่าหนังสือเรียนได้สร้างความหมายการนำเสนอภาพแทนของท้องถิ่นเหนือ คือ ภาพวาดการเข้าเฝ้ารับเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในหลวงรัชกาลที่ 9 ที่มีเนื้อหาและภาพประกอบอยู่ในหนังสือเรียนภาษาไทย ชุด ภาษาพาที ชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 บทที่ 9 รักพ่อรักแม่ ดังนี้

“...ในหลวงทรงมีโครงการหลวง เพื่อหาพืชเมืองหนาวให้ชาวเขาปลูกแทนฝิ่น...”
(ภาษาพาที ชั้นประถมศึกษาปีที่ 2: 143-144)

เมื่อศึกษาภาพวาดจะปรากฏการแต่งกาย สภาพภูมิประเทศที่ให้ความหมายถึงท้องถิ่นเหนือ การแต่งกายของชาวเขาเผ่าต่างๆ นั้นถือเป็นเอกลักษณ์อย่างหนึ่งที่บ่งบอกถึงความเป็นท้องถิ่นเหนือ เช่น ดอยปุย จังหวัดเชียงใหม่ และสถานที่อื่นๆ ในท้องถิ่นเหนือ มีการนำชุดมาจัดแสดงให้นักท่องเที่ยวได้ชมและสวมใส่ถ่ายรูปเป็นที่ระลึก เพื่อสร้างความประทับใจให้กับนักท่องเที่ยว

การแต่งกายที่ปรากฏในรูปภาพ เป็นชาวเขาเผ่า “อีกอ้อโล” ผู้หญิงนุ่งกระโปรงพลีทสีดำ บักผ้าแถบสี เข็มขัดผ้าปักหอยเบี้ย หมวกผ้าเป็นรูปกรวยคว่ำ ยอดกรวยจะบ้านประดับเม็ดเงินกลมผ่าซีกขนาดต่างๆ กันตามแนวอนสลับกับกระดุมเม็ดเล็กๆ แถบผ้าสีจากหน้าผากขึ้นไปกับยอดหมวกมีพู่ห้อยจากยอดหมวกลงมาหลายพู่ ลูกปัดร้อยเป็นเส้นหลากสีหลายเส้นห้อยลงมาตามขอบหมวก หน้าผาก จอนหู ประดับห้อยเหรียญเงินเก่า สายรัดคางทำด้วยลูกปัดร้อยเป็นเส้นหลายเส้นหลากสี ห่วงเงินรอบคอแผ่นเงินกลมปิดหน้าอกผู้ชายนุ่งกางเกงเป๋าคำสีดำหรือน้ำเงินเข็ม เสื้อดำหรือน้ำเงินผ่าหน้า คอเย็บเสื้อผ่าข้างเล็กน้อย บักลดลายโปร่งเล็กน้อยตามชายเสื้อด้านข้าง (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย 2560: ออนไลน์)

ภูมิประเทศของท้องถิ่นเหนืออยู่ด้านบนสุดของไทย มีลักษณะเด่นประกอบไปด้วยเทือกเขาสลับซับซ้อน จนเป็นที่มาของชื่อเรียกผู้คนท้องถิ่นเหนือว่า “ชาวเขา” เมื่อกล่าว

ถึงชาวเขา ความหมายที่ดีความกันนั้นหมายถึงคนท้องถิ่นเหนือที่แต่งกายด้วยชุดชนเผ่าต่าง ๆ อาศัยอยู่ตามป่าเขา นอกจากนั้นสภาพอากาศเปลี่ยนแปลงตามฤดูกาลอย่างเห็นได้ชัด เช่น มีฤดูหนาวที่หนาวเย็นกว่าภูมิภาคอื่น ท้องถิ่นเหนือจึงมีชื่อเรียกอีกอย่างว่า “เมืองหนาว” ของประเทศไทย

ในหนังสือเรียนภาษาไทย ชุด ภาษาพาที ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 บทที่ 5 เสวนาพาทีเพื่อนสี่ภาค ได้กล่าวถึงความเป็นท้องถิ่นทั้งสี่ภาค โดยเนื้อหาที่กล่าวถึงความเป็นท้องถิ่นเหนือ ดังนี้

“บ้านเขาอยู่บนดอย เมฆหมอกลอยเต็มฟ้า

อยู่กลางพงพนา ตามประสานดอย...”

(เพลงบ้านบนดอย: ภาษาพาที ชั้น ป. 6)

จากบางส่วนของเพลงข้างต้น หมายถึง ดินแดนทางภาคเหนือที่โอบล้อมด้วยภูเขา ทะเลหมอก ดอกไม้ประจำถิ่น ได้แก่ ดอกกุหลาบที่งามสะพรั่ง ประเพณีที่เปรียบเสมือนตัวแทน ท้องถิ่นเหนือ คือ ประเพณีตานก๋วยสลาก ปอยหลวง สถานที่สำคัญทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ พระธาตุดอยสุเทพ พระธาตุดอยตุง พระธาตุดอยกองมู ดอยอินทนนท์ ส่วนภูมิปัญญาของท้องถิ่นเหนือที่ปรากฏ คือ การทอผ้า การแกะสลัก การทำเครื่องจักสาน เครื่องปั้นดินเผา เครื่องเงิน และเครื่องเงินฯ ด้านศิลปกรรม ได้แก่ บ้านบ่อสร้าง บ้านถวาย และสุดท้ายการทำทางพุดจาที่นุ่มนวลและไพเราะ เป็นภาพแทนลักษณะของผู้คนท้องถิ่นเหนือดังข้อความนี้

“เขาได้ฮับคำสอนจากพ่ออู๊ย แม่อู๊ย”

(ภาษาพาที ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6: 88)

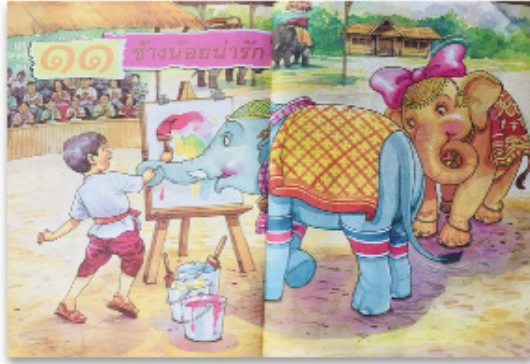
จากการวิเคราะห์การนำเสนอภาพแทนของท้องถิ่นเหนือ ในหนังสือเรียนภาษาไทย ชุด ภาษาพาที เนื้อที่ปรากฏสามารถสรุปได้ว่า หนังสือเรียนนำเสนอภาษาถิ่น สภาพสังคม ประเพณี ภูมิปัญญา ศิลปกรรม การแต่งกาย สถานที่สำคัญทางพระพุทธศาสนา ความเป็นอยู่ รวมถึงสภาพภูมิประเทศที่สื่อความหมายว่าเป็นท้องถิ่นเหนือ

2. การนำเสนอภาพแทนท้องถิ่นอีสาน

ท้องถิ่นอีสาน เป็นพื้นที่ที่มีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่โดดเด่น ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของอาหารการกิน ดนตรีพื้นบ้าน นิทานพื้นบ้าน และศิลปะการฟ้อนรำ เช่น เข้บั้งไฟ เข้บั้งไฟโป่งกลาง เข้บั้งไฟหวาย ฟ้อนภูไท เป็นต้น แม้ว่าชาวอีสานจะมีพื้นเพมาจากคนหลายกลุ่ม

มาตั้งบ้านเรือนอยู่ในพื้นที่ต่างๆ เช่น ชาวส่วย (กูย) ย้อ ผู้ไทย ชาวโซ่ รวมทั้งไทยโคราช แต่ด้วยวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่ยึดมั่นในจารีตประเพณีของท้องถิ่นที่เรียกว่า “ฮีดลิบสอง คองลิบสี่”

การนำเสนอภาพแทนของคนอีสาน โดยการสร้าง “ความหมาย” ผ่านแบบเรียนภาษาไทย ชุด ภาษาพาที พบว่าในภาษาพาที ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 บทที่ 11 ช้างน้อยน่ารัก เนื้อหาที่มีความคล้ายคลึงวัฒนธรรมช้างของชาวจังหวัดสุรินทร์ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

“ไบโบก ไบบัว และลูกช้าง หลาย เชือก ไป โรงเรียน ท้าย หมู่บ้าน...”
“ทุกปีหมู่บ้านเลี้ยงช้าง แห่ง นี้ จะ นำช้าง ไป แสดง ที่ จังหวัด เพื่อ ต้อนรับนักท่องเที่ยว...”

(ภาษาพาที ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1: 124)

จากเนื้อหาข้างต้น เป็นการให้ความหมายอย่างมีนัยสำคัญ สื่อถึงวัฒนธรรมความเป็นอยู่ของชาวหมู่บ้านช้างจังหวัดสุรินทร์ โดยเฉพาะศูนย์คชศึกษา หรือ หมู่บ้านช้าง บ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ ได้ชื่อว่าเป็นหมู่บ้านเลี้ยงช้างใหญ่ที่สุดในโลก วิถีชีวิตความเป็นอยู่ ความผูกพันของคนในชุมชนและช้าง รวมทั้งประเพณีและวัฒนธรรมที่น่าชื่นชมอย่างใกล้ชิด ชาวบ้านตากกลางแต่ละครัวเรือนจะมีช้างที่เลี้ยงไว้อาศัยอยู่รวมกัน จนช้างที่พวกตนเลี้ยงไว้เปรียบเสมือนเป็นส่วนหนึ่งในครอบครัว ก่อให้เกิดสายใยความผูกพันที่แน่นแฟ้นขึ้นระหว่างคนกับช้าง (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย 2546: ออนไลน์) นอกจากนี้นักท่องเที่ยวยังให้ข้อมูลที่น่าสนใจเกี่ยวกับช้างสุรินทร์ ผ่านเพจออนไลน์ทริปแอดไวเซอร์ (2559: ออนไลน์) กล่าวว่า “ช้างที่นำมาแสดงทั้งฉลาดและน่ารักมากมายเลยคะ เป็นการแสดงให้เห็นถึงความผูกพันและความน่ารักของคนเลี้ยงช้างกับช้าง ชอบมากคะ มีโอกาสจะไปอีกแน่นอน”

ภาษาพาที ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 บทที่ 4 อาหารดีมีสุข กล่าวถึงเรื่องอาหารในงานวัดของหมู่บ้าน ร้านอาหารที่นิยมและผู้คนสนใจยังคงเป็นร้านอาหารท้องถิ่นอีสาน ดังข้อความตัวอย่างนี้

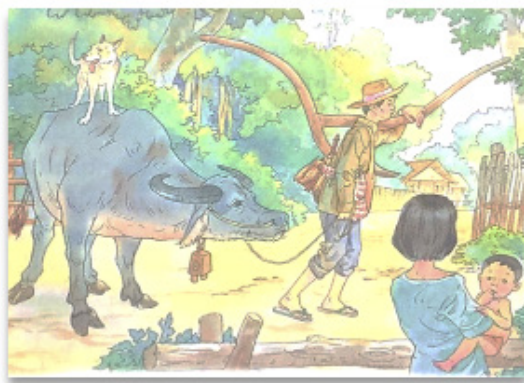
“ปอเดินไปเจอร้าน “รสแซบ” ซึ่งขายลากับส้มตำ...”

(ภาษาพาที ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3: 50)

จากตัวอย่างข้างต้น เมื่อกล่าวถึงคำว่า “แซบ” คงหลีกเลี่ยงไม่พ้นอาหารท้องถิ่นอีสาน เช่น ส้มตำ ลาบ ก้อย เป็นรายการอาหารที่โดดเด่นและรู้จักกันอย่างแพร่หลาย คำว่า “แซบ” นอกจากจะสื่อความหมายของคนท้องถิ่นอีสานแล้ว ยังกลายมาเป็นคำขายในแวดวงตลาดการค้าอาหาร เช่น มาม่าต้มยำรสแซบ เป็นต้น

เมื่อกล่าวถึงความเป็นท้องถิ่นอีสาน สิ่งหนึ่งที่ต้องกล่าวถึงคืออาชีพทำนา ชาวนาอาศัยทรัพยากรธรรมชาติ ดังข้อความตัวอย่างนี้

ทรัพยากรสัตว์ที่ชื่อว่า “ไ้ทุย” เป็นแรงหลักสำคัญในการไถคราด

(ภาษาพาที ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4: 79)

ภาษาพาที ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 บทที่ 5 ชีวิตที่ถูกเมิน จากรูปภาพเป็นการนำเสนอวิถีชีวิตของชาวนา นอกจาก ควาย การทำนา ที่สื่อถึงท้องถิ่นอีสานแล้ว การแต่งกายของชาวนาจะใช้ “ผ้าแพ” หรือผ้าขาวม้าผูกเอวเพื่อใช้ประโยชน์สารพัดนึก ผ้าแพเป็นฝีมือของแม่บ้านที่ถักทอในยามว่างเว้นจากการทำนา ภาษาพาที ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 มีการกล่าวถึงท้องถิ่นอีสานไว้อย่างหลากหลาย อาจสรุปภาพรวมของท้องถิ่นอีสานไว้ในตัวอย่างต่อไปนี้

อารยธรรมที่แคว้นแดนอีสาน
เมืองตำนานหมอนไหมน้ำใจซื่อ
ไดโนเสาร์ ปราสาทหิน ถิ่นเลื่องลือ
บายศรีผูกข้อมือประเพณี
แห่บั้งไฟไหลเรือปราสาทผึ้ง
บุญผะเหวดเสริมซึ่งกุศลศรี
เพลงโคราช เพลงแคน ล้ากลอนมี
เรือมอันเลไม่ตีเล่นพื้นเมือง
แจ้วส้มตำบักหุ้งปรุงรสชอบ
ลาบ ปลากรอบ ปั้นปลาร้าผสมเครื่อง
ข้าวเหนียวหนึ่งไถ่อย่างรสประเทือง
อีกใส่กรอกอันลือเลื่องแซบจริงจริง

(ภาษาพาที ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6: 89)

จากเนื้อหาและข้อมูลข้างต้นสามารถสรุปได้ว่า ความเป็นท้องถิ่นอีสานในแบบเรียนภาษาไทย ชุด ภาษาพาที ได้แทรกความหมายไว้ในหนังสือเรียน ประกอบด้วยความหมายด้านภาษาถิ่น วัฒนธรรม ประเพณี อาหารท้องถิ่น วิถีชีวิต การแต่งกาย สถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ ดนตรีท้องถิ่นอีสาน เป็นต้น

3. การนำเสนอภาพแทนท้องถิ่นกลาง

ท้องถิ่นกลางส่วนใหญ่เป็นที่ราบเกิดจากการทับถมดินตะกอนของแม่น้ำ การตั้งถิ่นฐานของผู้คนจะอยู่บริเวณน้ำ มีการเดินเรือสินค้าจนกลายเป็นตลาดน้ำ มีการเล่นเพลงพื้นบ้าน ภาพแทนของท้องถิ่นกลางปรากฏอย่างแพร่หลายในหนังสือเรียน เนื่องจากเป็นศูนย์กลางของภูมิภาคของประเทศไทย ผลการศึกษาปรากฏการสร้าง ความหมายของท้องถิ่นกลางไว้ ดังนี้

“...ช่วงปิดภาคเรียนปลาย จะส่งไก่แจ้ไปอยู่กับอาหนอดที่กรุงเทพฯ ถูกใจไก่แจ้มาก...”

(ภาษาพาที ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3: 125)

เมื่อก้าวถึงท้องถิ่นกลางหรือกรุงเทพมหานคร ความเจริญรุ่งเรืองศรีวิไล กลายเป็นความหวังของคนชนบทที่อยากสัมผัส จากอดีตจนถึงปัจจุบันท้องถิ่นกลางเป็นสถานที่

สำคัญในการตั้งถิ่นฐานที่อยู่ของพระมหากษัตริย์ไทย ภาษาพาทิ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 บทที่ 4 ภูมิโฆมรดกโลก ได้นำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับ“เมืองโบราณ” ความสง่างามทางศิลปะและโบราณคดี เป็นเมืองโบราณและอุทยานประวัติศาสตร์ ได้แก่

1. อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย
2. อุทยานประวัติศาสตร์ศรีสขนาลัย
3. อุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร
4. อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา

(ภาษาพาทิ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4: 60)

เมืองโบราณ เมืองศรีวิไล ที่ผสมผสานกันอยู่ในท้องถิ่นกลางนั้น ยังไม่ได้หมายถึงความเป็นท้องถิ่นทั้งหมดของการสื่อความหมาย พลายรัตน์ ตัวละครดำเนินเรื่องใน ภาษาพาทิ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 บทที่ 5 เสวนาพาทิเพื่อนสี่ภาค อธิบายความหมายของท้องถิ่นกลางอย่างชัดเจนดังนี้

สวัสดิ์ครับท่านผู้ชม	กระผมนี้ชื่อพลายรัตน์
เป็นลูกเกออ่อนหัด	ชื่อพลายรัตน์ เมธี
วันนี้กระผมจะมา	เสวนากับเพื่อนเพื่อน
ไม่มีการบิดเบือน	ขอให้เพื่อนฟังทางนี้
ถ้าหากเพื่อนชอบใจ	ปรบมือให้สักที

(ภาษาพาทิ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6: 93)

จากตัวอย่างข้างต้น คำที่ขีดเส้นใต้ “ลูกเกอ” ถือเป็นศิลปะการแสดงประจำถิ่นที่ได้รับ ความนิยมสูง จนกลายเป็นภาพแทนที่สื่อถึงท้องถิ่นกลาง กนิษฐา เทพสุด (2557: 1) กล่าวว่า ลูกเกอคือการสร้างอารมณ์ความรู้สึกร่วมกับผู้ชมได้หลากหลายอารมณ์ คำร้องที่เข้าใจง่าย สอดแทรกความคิด ค่านิยม ศีลธรรม ประเพณี อุปนิสัยของมนุษย์ทั้งดีและไม่ดี ตลอดจนทัศนคติต่างๆ ในการดำเนินชีวิต รวมทั้งความสวยงามและสีสันของเครื่องแต่งกายของลูกเกอ

รถไฟฟ้า รถไฟใต้ดิน ก็กลายเป็นความหมายของท้องถิ่นกลางในเรื่องความเจริญทันสมัย แต่อย่างไรก็ตามความสำคัญของท้องถิ่นด้านอื่นๆ ก็ยังคงควรสืบสาน เช่น วัฒนธรรมประเพณีเกี่ยวกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ริมน้ำ ได้แก่ ประเพณีรับบัว ประเพณี สงกรานต์พระประแดง ประเพณีแข่งเรือยาว

ส่วนการละเล่นนั้นมีหลากหลายตามความเป็นอยู่ของแต่ละชุมชน ได้แก่ การละเล่นเพลงปรบไก่ เพลงพวงมาลัย เพลงเรือ เพลงฉ่อย เพลงลำตัด เพลงอีแซว และการแสดงหนังใหญ่บางท้องถิ่นมีตำนานที่เล่าขานสืบเนื่องมา เช่นตำนานพระปฐมเจดีย์ ตำนานจระเข้สามพัน ตำนานหลวงพ่อดำวัดบางพลีใหญ่ ตำนานวัด พญูเชิง และตำนานท้องถิ่น เช่นเรื่อง แม่หากพระโขง (ภาษาพาทิ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 : 94)

“เพลงอีแซวเป็นเพลงพื้นบ้านของภาคกลาง ร้องเล่นกันในไร่นา หรืองานเทศกาลนักขัตฤกษ์ เนื้อร้องและทำนองเพลงเป็นการเกี่ยวพาราสักัน”

(ภาษาพาทิ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6: 164)

เพลงอีแซว เกิดจากการที่พ่อเพลงแม่เพลงเดินทางไปวัดป่าเลไลยก์ เพื่อนมัสการหลวงพ่อดำและแสดงมหรสพ เมื่อเสร็จพ่อเพลงแม่เพลงยังกลับไม่ได้ จึงพากันว่าเพลงแซวกัน จนกลายเป็นที่มาของ “เพลงอีแซว” เพลงพื้นบ้านมีหลายอย่าง เช่น เพลงฉ่อย เพลงเรือ เพลงเกี่ยวข้าว เพลงลำตัด เป็นต้น

ด้านการแต่งกายที่เป็นท้องถิ่นกลาง

ผู้ชายใส่เสื้อลายดอกไม้หลากสีสั้น นุ่งโจงกระเบนผูกเอวด้วยผ้าขาวม้า

ผู้หญิงใส่เสื้อแขนยาวสีสดใส ห่มด้วยสไบ และนุ่งโจงกระเบน

ทั้งหญิงและชายจะใช้ดอกไม้ทัดหู เพื่อความเหมาะสมสวยงามตามกาลเทศะ อันสะท้อนให้เห็นถึงคุณค่าและความเป็นท้องถิ่นกลาง

จากการศึกษาวิเคราะห์เนื้อหาที่ให้ความหมายความเป็นท้องถิ่นกลางข้างต้น พบว่าในหนังสือเรียนภาษาไทย ชุด ภาษาพาที ให้ความหมายเกี่ยวกับความเจริญรุ่งเรือง เมืองโบราณ ศิลปะการแสดง การละเล่น เพลงพื้นบ้าน ตำนาน และการแต่งกาย ไว้เป็นอย่างดี นักเรียนชั้นประถมศึกษาจะได้เรียนรู้และเป็นจุดประกายแรกที่จะศึกษาหาความรู้ต่อไป

4. การนำเสนอภาพแทนท้องถิ่นได้

ท้องถิ่นใต้ ดินแดนแห่งหมู่เกาะและท้องทะเลอันงดงาม อีกทั้งยังมีความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติมากมาย นอกจากนี้ ศิลปวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชาวใต้ยังโดดเด่นมีเอกลักษณ์ และในแต่ละปี “ท้องถิ่นใต้” จัดเป็นอีกท้องถิ่นที่มีนักท่องเที่ยวทั้งไทยและต่างชาติมาเที่ยวชมเป็นจำนวนมาก

จากการศึกษาหนังสือเรียนภาษาไทย ชุด ภาษาพาที พบว่า การสร้างความหมายของท้องถิ่นใต้ปรากฏไม่มากนัก ด้วยเหตุผลของการมีวัฒนธรรมคล้ายกับท้องถิ่นกลางแต่ก็ยังคงความเป็นเอกลักษณ์ของตนไว้ดังนี้

ภาษาไทยว่า พุด

ภาษาเหนือว่า อู๋

ภาษาอีสานว่า เว้า

ภาษาใต้ว่า ແหลง

(ภาษาพาที ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3: 109)

จากคำที่ขีดเส้นใต้ข้างต้น “ภาษาใต้” แหลง แปลว่า พุด ถ้าเอ่ยคำว่า แหลง จะหมายถึงท้องถิ่นใต้ บางท้องถิ่นใช้ภาษายาวี เพราะนับถือศาสนาอิสลาม คนใต้มีสำเนียงการพูดเร็ว สั้น แต่สื่อความหมายได้ ด้านการแต่งกายมีการแต่งกายต่างกันตามเชื้อชาติ ถ้าเชื้อสายจีนจะแต่งแบบจีน ถ้าเป็นชาวมุสลิม ก็จะแต่งคล้ายกับชาวมลายู

“...โอโธ บักซ์ได้บ้านเรา มีน้ำ มีเขา ทะเลกว้างไกล จะไปไหน กลับได้บ้าน
เรา...”

(ภาษาพาที ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6: 91)

แผ่นดินทองถิ่นใต้หรือที่เรียกกันจนคุ้นเคยคือ “บักซ์ได้” เป็นแนวยาวดูตามชวา
“ทะเล” ขนาบทั้งฝั่งซ้ายและขวาหมู่เกาะ เป็นภาพให้นึกถึงท้องถิ่นใต้อยู่เสมอ นอกจากนี้
ความเป็นท้องถิ่นที่สื่อสารออกมาคือ

ประเพณีทางศาสนา ได้แก่ วันสารทเดือนสิบ แข่งโพนลากพระ การเข้าสู่หนัด
วันฮารีรายอ งานแมลิต และเทศกาลกินเจ เป็นต้น

ศิลปะการแสดง ได้แก่ หนังตะลุง โนรา ลิเกฮูลู เป็นต้น วิถีชีวิต ได้แก่ การทำ
ประมง ทำสวนยางพารา ปลูกปาล์ม ปลูกผลไม้ อาทิ ลูกเนียง ลองกอง สะตอ เป็นต้น

ข้อมูลข้างต้น สามารถเข้าใจได้อย่างทันทีว่าเป็น ท้องถิ่นใต้ หนังสือเรียนภาษา
ไทย ชุด ภาษาพาที ได้นำเสนอภาพความเป็นท้องถิ่นใต้ ประกอบกับด้านต่างๆ ได้แก่ ภาษา
ถิ่น การแต่งกาย ทรัพยากรธรรมชาติ ประเพณี ศิลปวัฒนธรรม และวิถีชีวิตความเป็นอยู่
ที่แสดงให้เห็นคุณค่าของความเป็นท้องถิ่นใต้ที่สำคัญของประเทศไทย

บทสรุป

หนังสือเรียนรายพื้นฐานภาษาไทย ชุดภาษาเพื่อชีวิต ภาษาพาที หลักสูตรแกน
กลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-6 เนื้อหาที่ปรากฏ
การนำเสนอภาพแทนของท้องถิ่นผ่านหนังสือเรียนนั้น มีการสร้างเรื่องราวของตัวละครฉาก
สถานที่ บทสนทนา และรูปภาพ สามารถสรุปได้ว่า ความเป็นท้องถิ่นไทยทั้ง 4 ภูมิภาคนั้น
ประกอบไปด้วยเรื่องของการนำเสนอภาษาถิ่น สภาพสังคม การแต่งกาย วิถีชีวิตความเป็น

อยู่ วัฒนธรรม ตำนานประเพณี ศิลปะการแสดง อาหารพื้นบ้าน ดนตรีพื้นบ้าน เพลงพื้นบ้าน การละเล่น และสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ โดยเริ่มสอดแทรกความเป็นท้องถิ่นไว้ตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 แต่ยังมีได้อธิบายให้รับรู้ได้อย่างชัดเจน เพียงแต่ค่อยๆ ให้นักเรียนได้รู้จักสังเกตจากภาษาและสำเนียงภาษา ทุกระดับชั้นจะปรากฏความเป็นท้องถิ่นแต่ละภูมิภาคแทรกอยู่

ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5-6 เด็กเริ่มมีพัฒนาการสูงขึ้น เนื้อหาท้องถิ่นถูกสร้างให้เป็นบทเรียน มีการอธิบายความสำคัญและยกตัวอย่างให้เห็นภาพประกอบอย่างชัดเจน และนอกจากนี้ ยังเป็นการปลูกฝังสำนึกรัก ความหวงแหน ความสำคัญของท้องถิ่นของตนเอง หนังสือเรียนรายพื้นฐานภาษาไทย ชุดภาษาเพื่อชีวิต ภาษาพาที หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 นับว่าเป็นพื้นฐานสำคัญในการสร้างเด็กไทย เพื่อเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศชาติ ดังที่ อดุลย์ วังศรีคุณ (2557, 1) ได้กล่าวว่า “การศึกษาคือเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาคนและสังคม กล่าวคือ การศึกษาจะพัฒนาคนให้มีคุณลักษณะตามที่สังคมต้องการ เพื่อให้คนเป็นปัจจัยในการพัฒนาสังคมต่อไป” ความเป็นท้องถิ่นไทยก็เป็นส่วนหนึ่งในการปลูกฝังความเป็นไทย และมีอาจปฏิเสธได้ว่าทุกภูมิภาคคือ ท้องถิ่นไทย อันนำมาซึ่งความเป็นชาติ ความโดดเด่น และเป็นที่ยึดของประชาคมโลก จนนำมาซึ่งความภูมิใจ ความสุข ของคนทั้งชาติสืบไป

เอกสารอ้างอิง

- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. (2560). ชาวเขาเผ่าต่างๆ ชนเผ่าอาข่า หรือ อีเก้อ. [ออนไลน์].
ได้จาก <http://www.sawadee.co.th/Thailand/hilltribes/akha.html>. [สืบค้น
เมื่อ 17 เมษายน 2562].
- _____. (2546). ศูนย์ศึกษา และ หมู่บ้านช้าง บ้านตากกลาง. เข้าถึงได้จาก<http://www.sawadee.co.th/Thailand/hilltribes/akha.html>. เข้าถึงเมื่อ 22
เมษายน 2562.
- กนิษฐา เทพสุด. (2550). การปรับประสานสื่อพื้นบ้านลิเกผ่านทางโทรทัศน์: กรณีศึกษา
ลิเกรวมดาวดารา ทางสถานีวิทยุโทรทัศน์กองทัพบก ช่อง 5. วิทยานิพนธ์
ปริญญาโทศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชานิติศาสตร์สารสนเทศ คณะ
นิติศาสตร์มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.
- โกวิท พวงงาม. (2553). การจัดการตนเองของชุมชน. กรุงเทพฯ: เอ็กเปอเน็ด.
- นพพร ประชากุล. (2552). ยอกอักษร ย้อนความคิด เล่ม 1. กรุงเทพฯ: อ่าน และวิภาษา.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2547). ชาตไทย เมืองไทย แบบเรียนและอนุสาวรีย์. กรุงเทพฯ: มติชน.
- ปัญญาพล ธิดา. (2557). “คุณลักษณะอันพึงประสงค์ที่ปรากฏในหนังสือเรียนภาษาไทย
ระดับประถมศึกษา”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- พัฒนา กิตติอาษา. (2546). ท้องถิ่นนิยม: การทบทวนทฤษฎีและกรอบแนวคิด. พิมพ์ครั้งที่
2. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- ศรีเรือน แก้วกังวาล. (2545). จิตวิทยาพัฒนาการชีวิตทุกช่วงวัย (เล่ม 1) แนวคิดเชิงทฤษฎี
วัยเด็ก ตอนกลาง. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัย
ธรรมศาสตร์.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, กระทรวงศึกษาธิการ. (2542). หนังสือเรียน
รายวิชาพื้นฐานภาษาไทย ชุด ภาษาเพื่อชีวิต ภาษาพาที ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6.
พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพฯ: สกสค. ลาดพร้าว.
- _____. (2555). หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐานภาษาไทย ชุด ภาษาเพื่อชีวิต ภาษา
พาที ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: สกสค. ลาดพร้าว.
- _____. (2556). หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐานภาษาไทย ชุด ภาษาเพื่อชีวิต ภาษา
พาที ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: สกสค. ลาดพร้าว.

- _____ . (2557). หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐานภาษาไทย ชุด ภาษาเพื่อชีวิต ภาษา
พาที ชั้นประถมศึกษาปีที่ 2. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพฯ: สกสค. ลาดพร้าว.
- _____ . (2557). หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐานภาษาไทย ชุด ภาษาเพื่อชีวิต ภาษา
พาที ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพฯ: สกสค. ลาดพร้าว.
- _____ . (2561). หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐานภาษาไทย ชุด ภาษาเพื่อชีวิต ภาษา
พาที ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5. พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพฯ: สกสค. ลาดพร้าว.
- สุรเดช โชติอุดมพันธ์. (25548). วาทกรรม ภาพแทน และอัตลักษณ์. [ออนไลน์] ได้จาก
<http://www.phd-lit.arts.chula.ac.th/Download/discourse.pdf> [สืบค้นเมื่อ
17 เมษายน 2562].
- โสภี อุ้นทะยา. (2561). “วรรณคดีลำนำ: การสร้างอัตลักษณ์ของเด็กไทยจากหนังสือเรียน
วิชาภาษาไทย”. หนังสือรวมบทความงานประชุมวิชาการนานาชาติเกาหลี
และไทยศึกษาครั้งที่ 5. (KTAC’5) 19-20 มิถุนายน: 395-412.
- อดุลย์ วังศรีคุณ. (2557). การศึกษาไทยในศตวรรษที่ 21: ผลผลิตและแนวทางการพัฒนา.
มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, 8(1), 1-17.
- Hall, Stuart, ed. (1997) **Representation: Cultural representations and signifying
practices.**London: Sage.

วัฒนธรรมการบริโภคข้าวของคนเวียดนาม: การสืบสานภูมิปัญญาและมรดกจากธรรมชาติ

Trinh Hai Van1

อาจารย์สาขาวิชาภาษาเวียดนาม คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

บทคัดย่อ

ข้าวสารเป็นอาหารหลักที่หล่อเลี้ยงชีวิตชาวเวียดนาม ข้าวสารมีความผูกพันกับชาวเวียดนามตั้งแต่เกิดจนตาย ข้าวสวยเป็นอาหารหลักที่ชาวเวียดนามขาดไม่ได้ในทุกมื้อ อาหารชาวเวียดนามรับประทานข้าวเจ้าเป็นหลัก ส่วนข้าวเหนียวถูกเรียกว่า “เพชรแห่งฟ้า” ซึ่งมีบทบาทที่ศักดิ์สิทธิ์ในพิธีกรรมทางศาสนา ประเพณีของคนเวียดนาม ภูมิปัญญาชาวบ้านในการแปรรูปอาหารจากข้าวสารของคนเวียดนามได้สืบสานผ่านคนในครอบครัว วงศ์ตระกูล หรือคนในพื้นที่หลายชั่วอายุคน จากข้าวเปลือก ข้าวสาร คนเวียดนามได้แปรรูปให้มีคุณค่าทางโภชนาการ สวยงาม และมีราคาในท้องตลาด สามารถสร้างรายได้สูงแก่ผู้ประกอบการ

คำสำคัญ: วัฒนธรรมการบริโภคข้าว, คนเวียดนาม, ภูมิปัญญา

* อาจารย์สาขาวิชาภาษาเวียดนาม คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

Rice Consumption Culture of Vietnamese People: The Inheritance of Wisdom and Natural Heritage

Trinh Hai Van1

*Lecturer, Vietnamese Language, ASEAN Languages and Cultures, Faculty of Humanities
and Social Sciences, Mahasarakham University*

Abstract

Rice is the main food that nourishes Vietnamese life. Rice relates to Vietnamese people from birth to death. Rice is necessary for Vietnamese people in every meal. Vietnamese people mainly eat normal rice. However, sticky rice is called “The Diamond of the Sky”, which has a sacred role in the religious rituals and traditions of the Vietnamese people. The folk wisdom of the rice processing of the Vietnamese people has been inherited through families, lineage, or people in the area for many generations. From paddy to rice, Vietnamese people receive beautiful nutritional processing and have a good market price.

Keywords: Rice Consumption Culture, Vietnamese People, Wisdom

บทนำ

สภาพภูมิอากาศของเวียดนามค่อนข้างมีความหลากหลาย พื้นที่สามส่วนสี่ของแผ่นดินเวียดนามเป็นภูเขา มีแม่น้ำลำธาร ทะเลสาบ บ่อน้ำมากมาย มีชายฝั่งยาว 3,260 กิโลเมตร ไหลผ่าน 28 จังหวัด มี 4,000 เกาะและหมู่เกาะ สภาพภูมิอากาศของเวียดนามเป็นแบบมรสุมเขตร้อน สภาพอากาศในภาคเหนือ ภาคกลาง ภาคใต้ แตกต่างกัน ภาคเหนือแบ่งออกเป็น 2 ฤดู ได้แก่ ฤดูหนาว ตั้งแต่เดือนพฤศจิกายนถึงเดือนเมษายนในปีต่อมา ฤดูร้อน ตั้งแต่เดือนพฤษภาคมถึงเดือนตุลาคม บนภูเขาสูงของภาคเหนือภูมิอากาศจะมีลักษณะกึ่งเขตร้อน อาจมีหิมะตกในฤดูหนาว ภาคกลางเป็นพื้นที่แคบยาวติดกับทะเล มีสภาพอากาศที่โหดร้าย แดดจัด ฝนตกชุก และพายุ ภาคใต้ แบ่งออกเป็น 2 ฤดู ได้แก่ ฤดูฝนและฤดูแล้ง ดินอุดมสมบูรณ์ จากลักษณะสภาพภูมิอากาศของเวียดนามดังกล่าว ทำให้มีทรัพยากรด้านเกษตรกรรมหลากหลาย แต่ละภาคพื้นที่มีพืชพรรณที่มีชื่อเสียง (Hoang Thieu Son, 2553, 12)

ภูมิปัญญาชาวบ้าน คือความรู้ของชาวบ้านซึ่งได้มาจากประสบการณ์ และความเฉลียวฉลาดของชาวบ้าน รวมทั้งความรู้ที่สั่งสมมาแต่บรรพบุรุษ สืบทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง ระหว่างการสืบทอดมีการปรับ ประยุกต์ และเปลี่ยนแปลง จนอาจเกิดเป็นความรู้ใหม่ตามสภาพการณ์ทางสังคมวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม (อาภรณ์ รัชไชย, 2560) คนเวียดนามมีความเชื่อ “ทุกสิ่งล้วนมีวิญญาณ” ด้วยความเชื่อและศาสนาที่หลากหลาย ทำให้วิถีบูชา รูปแบบของการบูชา สิ่งต้องห้ามก็มีความหลากหลายเช่นกัน จากประสบการณ์และความชำนาญของแม่บ้าน ข้าวสารได้ถูกแปรรูปออกเป็นอาหารหลากหลายชนิด แต่ละภาคพื้นที่มีอาหารที่มีลักษณะเฉพาะประจำถิ่นนั้นๆ ทำให้อาหารของคนเวียดนามมีหลายชนิด การรับประทานอาหารให้อร่อยมีสิ่งที่ขาดไม่ได้ คือ การปรุงแต่งอาหาร วิธีแปรรูป และมารยาทในการกิน ได้เป็นวัฒนธรรมที่โดดเด่นของคนเวียดนาม ยังเป็นบทเรียนสอนให้ลูกหลานเป็นคนดีอีกด้วย

1. วัฒนธรรมในการบริโภคข้าวสารของคนเวียดนาม: การสืบสานภูมิปัญญาและมรดกจากรรรมชาติ

จารูวรรณ ธรรมวัตร (2540) ได้กล่าวว่า “วิธีปรุงแต่งอาหารแสดงถึงภูมิปัญญาชาวบ้าน” จากเมล็ดข้าวเปลือก คนเวียดนามได้แปรรูปออกมาเป็นอาหารหลากหลายชนิดที่แตกต่างกัน เมล็ดข้าวเปลือกเมื่อเอาไปแช่น้ำจนถึงมีต้นกล้างอกขึ้นอาจจะนำไปปั่นให้ละเอียดและทำออกมาเป็นน้ำตาลข้าวใช้ในการทำขนม ข้าวสารเอาไปหุงเป็นข้าวสวยและข้าวสวยหลากหลายชนิด เช่น ข้าวหลาม ข้าวหุงในหม้อดิน ข้าวเหนียว ข้าวเจ้า ข้าวจมูก

ข้าว ข้าวสารที่ใส่น้ำปริมาณมากนำไปหุงเป็นข้าวต้มที่นุ่ม ย่อยง่าย เหมาะสำหรับคนแก่ เด็กเล็ก คนป่วย คนเวียดนามที่เป็นหวัดจะได้รับประทานข้าวต้มร้อนๆ ที่มีหมูสับ และหอม ขอบ เพราะคนเวียดนามเชื่อว่าอาหารเหล่านี้ จะทำให้เหงื่อออกและหายหวัดเร็วขึ้น ข้าวที่หุงแล้วทานไม่หมดสามารถนำไปทำเป็นข้าวผัดหรือนำไปตองเพื่อให้กลายเป็นข้าวที่มีรสเปรี้ยว มักนำไปประกอบกับอาหารหลายชนิดที่มีรสเค็มเพื่อดับกลิ่นคาว เมล็ดข้าวสารที่ถูกเก็บไว้เป็นระยะเวลานาน หากนำไปหุงข้าวจะไม่อร่อย แต่จะเป็นวัตถุดิบที่เหมาะสม ทำอาหารชนิดเส้น เช่น ขนมจีน ผอ๋อ ข้าวเกรียบปากหม้อ เมล็ดข้าวสารที่นำไปตองเป็นผง จะถูกนำไปทำขนมดั้งเดิมที่คนเวียดนามนิยมทาน เมล็ดข้าวสารนำไปแช่น้ำเป็นระยะเวลานาน เมื่อนำไปต้มจะกลายเป็นเหล้าที่ทำให้คนดื่มรู้สึกผ่อนคลาย ผงข้าวสารเมื่อนำไปต้มกับน้ำปูนใสจะกลายเป็นวัตถุดิบที่เหนียวและใช้เป็นกาว เมล็ดข้าวสารนำไปผสมกับเกลือเพื่อใช้ถวายเป็นพิธีศักดิ์สิทธิ์ของคนเวียดนาม หลังจากนั้นจะนำไปหว่านหน้าบ้าน เพราะคนเวียดนามเชื่อว่า นั่นคือการบริจาคมข้าวและเกลือให้สัมพะเวสี ตามความต้องการของอาหารแต่ละชนิด คนเวียดนามจึงใช้ข้าวเหนียวหรือข้าวเจ้า ข้าวใหม่หรือข้าวเก่า ข้าวเต็มเมล็ดหรือจมูกข้าว หรือข้าวที่ถูกบดเป็นผง หุงให้สุกจึงจะสามารถรับประทานได้ หรือข้าวที่สุกแล้วนำออกมาแปรรูปในขั้นตอนต่อไปตามความเหมาะสม

1.1 ข้าวเจ้าเป็นอาหารหลักของคนเวียดนาม

แม้จะมีการแปรรูปหลากหลายรูปแบบ แต่คนเวียดนามยังคงยกให้ข้าวเจ้าเป็นอาหารหลักที่ขาดไม่ได้ในแต่ละวัน เพราะฉะนั้นคนเวียดนามจึงมีภูมิปัญญาในการรับประทานข้าว (Trần Ngọc Thêm, 2540: 186)

“หิวกระหายอยากทานเนื้อ อยากทานข้าวเหนียว-หากอ้อมท้องด้วย
ข้าวเจ้าก็ไม่คิดถึงอะไรอีก”

(Đói thì thèm thịt thèm xôi - Hết no cơm tẻ thì thôi mọi đường)

หรือ “ข้าวสามถ้วย เสื่อสามชั้น-หิวไม่พอม หวานไม่ตาย”

(Cơm ba bát, áo ba manh - Đói không xanh, rét không chết.)

สิ่งที่คนเวียดนามนิยมเป็นอย่างมาก คือ การรับประทานข้าวกับผัก มีอาหารนั้น ไม่มีเนื้อก็ได้แต่ต้องมีผัก

“ข้าวไม่มีผักเหมือนคนรวยตายไม่มีมหรสพ”

(Cơm không rau như nhà giàu chết không kèn trống)

คนเวียดนามมีรากฐานมาจากอาชีพเกษตรกรรมจึงให้ความสำคัญในการรับประทานอาหาร ทานอ้อม ทานอาหารอร่อย เพราะฉะนั้นในภาษาเวียดนามจึงมีคำศัพท์

ที่เกี่ยวข้องกับคำ อัน (än: กิน) ที่หลากหลาย เช่น อันโธมะ (äntröm) หมายถึง ขโมย อันหมัก (än mäch) หมายถึง การแต่งกาย อันหน้อย (än nöi) หมายถึง การพูดคุย อันเอ้อ (än ö) หมายถึง การอยู่ อันหน่ม (än näm) หมายถึง การนอน เมล็ดข้าวสารผูกพันกับคนเวียดนามตั้งแต่เกิดจนกระทั่งเสียชีวิต รวมถึงตอนกลายเป็นวิญญาณก็ยังคงผูกพันกับข้าว เมื่อยังเล็กช่วงเพิ่งฝึกหัดรับประทานข้าวเมล็ดข้าวจะถูกบดเป็นผงนำไปต้มกับน้ำ เติบโตขึ้นมาเพราะรับประทานข้าวทุกวัน เมื่อแก่เฒ่าไม่มีฟันเคี้ยวข้าวจะรับประทานโจ๊ก หลังจากเสียชีวิตก่อนที่จะนำศพใส่ในโลง คนเวียดนามยังนำเมล็ดข้าวสารและเหรียญใส่ไว้ในปากศพเพราะกลัวว่าคนตายจะหิวบนเส้นทางสู่ปรโลกและรับของไหว้จากครอบครัวไม่ทัน จากเหตุดังนี้ คนไทยเชื้อสายเวียดนามที่จังหวัดมุกดาหารประเทศไทยจะนำข้าวและอาหารสุกห่อไว้ เมื่อนำโลงศพลงไปในหลุมศพคนในครอบครัวของผู้เสียชีวิตจะนำห่อข้าวนี้ลงในหลุมศพด้วย เพราะฉะนั้นสิ่งที่ขาดไม่ได้ในถาดข้าวที่คนเวียดนามใช้ไหว้บรรพบุรุษ คือ ข้าว

1.2 คนเวียดนามสอนลูกหลานให้เป็นคนดีจากการสอนรับประทานอาหารและการทำงานบ้าน

คนในครอบครัวจะรับประทานอาหารร่วมกันในถาดเดียว เพราะฉะนั้นการรักษา มารยาทในการรับประทานอาหารจึงถือเป็นสิ่งจำเป็น คนเวียดนามจะแบ่งส่วนอาหารที่อร่อยที่สุด นิ่มที่สุด และมีประโยชน์แก่เด็กเล็ก คนแก่ และหญิงมีครรภ์ เด็กๆ จะถูกสั่งสอน กฎระเบียบการรับประทานอาหาร เช่น ต้องรอสมาชิกในครอบครัวทุกคนครบจึงจะสามารถ รับประทานได้ ก่อนรับประทานอาหาร คนที่มีอายุน้อยกว่าต้องกล่าวคำเชิญคนอายุมากกว่า รับประทานอาหาร ห้ามทำให้ข้าวตกระหว่างรับประทานอาหาร เพราะเด็กๆ จะถูกสอนว่า ข้าวเป็นสิ่งที่มีความสำคัญ คนที่นั่งตักข้าวให้ครอบครัวส่วนใหญ่จะเป็นแม่หรือลูกสาวคนโต เพราะถือว่าผู้หญิงเป็นคนที่มีฐานะบ้านเพื่อให้สมาชิกในครอบครัวได้อิ่มท้องทุกคน หากมีอาหาร ไหนที่มีจำนวนคนเยอะกว่าหรือมีกับข้าวที่อร่อย คาดว่าจะรับประทานข้าวเยอะกว่าปกติ คนหุงข้าวจะเพิ่มข้าวสารให้มากขึ้น อย่างไรก็ตาม จำนวนข้าวสารที่นำไปหุงจะถูกคำนวณแบ่ง ทานในระยะเวลาที่ได้กำหนดเอาไว้ เพราะในสมัยก่อนมีหลายครอบครัวที่อยู่ในฐานะยากจน ต้องอาศัยความฉลาดของผู้หญิง เพื่อให้ครอบครัวได้อิ่มท้องด้วยข้าวที่มีจำนวนน้อย เมื่อหุง ข้าวคุณแม่จะผสมเมล็ดข้าวสารกับมันเทศ มันสำปะหลัง หรือเมล็ดข้าวโพด เพราะเหตุผล นั้น คนเวียดนามจึงไม่ชอบคนรับประทานอย่างตะกละตะกลาม เมื่อรับประทานอาหารแล้ว มัวแต่ก้มหน้าติดจานไม่สนใจคนอื่น ทำให้ข้าวตกร้อน จนกระทั่งคนเวียดนามสามารถประเมิน นิสัยคนจากการรับประทานอาหารได้ เพื่อจะได้รู้ว่าคนนั้นถูกพ่อแม่อบรมสั่งสอนหรือไม่ ผู้หญิงกับผู้ชายเมื่อถึงอายุแต่งงานจะถูกครอบครัวของอีกฝ่ายประเมินการรับประทาน อาหารให้มีมารยาท การทำอาหารให้อร่อย การทำความสะอาดบ้านให้เรียบร้อย เพราะ

เขาถือว่าคนที่มีคุณสมบัติครบถ้วนเช่นนี้จะสามารถดูแลการใช้ร่างกายในครอบครัวได้อย่างเหมาะสม สามารถสอนลูกได้เป็นอย่างดี ครอบครัวจึงจะมีความมั่นคงก้าวหน้า

“กินต้องดูหม้อ นิ่งต้องดูทิศ”

(Ăn trông nồi, ngồi trông hướng)

ปัจจุบันนี้เมื่อเศรษฐกิจได้พัฒนาการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรม อาหารการกินมีความหลากหลาย ทั้งจำนวน รูปแบบ และอาหารของต่างประเทศ เช่น จีน ญี่ปุ่น เกาหลี อาหารฝรั่ง การได้กินอ่อมจึงไม่ใช่สิ่งที่สำคัญเท่ากับการได้กินอาหารที่มีรสชาติที่อร่อย ได้ตกแต่งอย่างสวยงามในร้านอาหารที่สวยงาม หรือการเพลิดเพลินกับอาหารที่แปลกใหม่ การประเมินนิสัยของคนผ่านการรับประทานข้าวก็ไม่ค่อยเข้มงวดเหมือนเก่า แต่อย่างไรก็ตามคนเวียดนามยังสอนลูกหลานของตนรักษามารยาทในการกินและคุณค่าของข้าว

2. ความหลากหลาย ความอุดมสมบูรณ์ของพันธุ์ข้าว และบทบาทที่ยิ่งใหญ่ในวิถีชีวิตของคนเวียดนาม

นอกจากความหลากหลายของสภาพภูมิอากาศ พันธุ์ข้าวของเวียดนามก็มีความหลากหลายเช่นกัน จากข้อมูลของ “รายชื่อทรัพยากรพันธุ์พืชหายากต้องอนุรักษ์” ของกระทรวงเกษตรกรรมและพัฒนาชุมชน ในวันที่ 05/12/2005 เวียดนามมีพันธุ์ข้าว 627 พันธุ์ ส่วนใหญ่อยู่ในตระกูล *Oryza sativa* (Wikipedia: 2018) โดยมีข้าวเหนียวและข้าวเจ้าเป็นหลัก เราสามารถแบ่งข้าวออกเป็นหลายรูปแบบ เช่น ข้าวนาปีและข้าวนาปรัง หากแบ่งจากลักษณะการปลูกข้าวจะมีข้าวที่เติบโตในน้ำและข้าวที่เติบโตบนพื้นดิน ข้าวที่ปลูกในพื้นที่ราบและข้าวที่ปลูกบนเขาแบบขั้นบันได ตามลักษณะพิเศษของนาขั้นบันได

2.1 ภูมิปัญญาชาวบ้านและบทบาทของนาขั้นบันไดสำหรับชีวิตของชนกลุ่มน้อยที่อาศัยอยู่ที่ภูเขาภาคเหนือของเวียดนาม

นาขั้นบันไดที่ อ. หมู่กางจ่าย จ. เอียนบ๋าย เทศกาลปีใหม่ของชาวมัง อ.ตาฟิ่ง จ. โม่งเจาว (ที่มา <https://ashui.com>) (ที่มา <http://mocchautourism.com>)

นาซันบันไดส่วนใหญ่จะอยู่ในพื้นที่ที่มีภูเขา เช่น กลุ่มจังหวัดภาคเหนือและพื้นที่
 เดียงเหียงแถบภาคกลาง ประวัติความเป็นมาของการทำนาแบบซันบันไดได้ผูกพันกับการ
 กำเนิดชาติพันธุ์และวัฒนธรรมของชนกลุ่มน้อย เช่น ชาวม้ง ชาว ล่าจี หนุง นาซันบันได
 อยู่ในพื้นที่อำเภอห่มู่กางจ่าย ฮว่างซู่ฝี่ ซาปา ตามภูมิปัญญาของชาวม้ง ชาวชาว ภูเขาที่
 ถูกเลือกเพื่อทำนาซันบันไดต้องมีความลาดชันพอดี มีลำน้ำและสามารถทำเป็นพื้นที่ราบ
 ได้และมีก้อนหินน้อย งานบุกเบิกนาซันบันไดเริ่มดำเนินการในฤดูใบไม้ผลิ ประมาณเดือน
 มกราคมถึงเดือนมีนาคมแล้วเสร็จก่อนต้นเดือนเมษายนเพื่อให้ทันการกักเก็บน้ำฝนสำหรับ
 ใช้ในการปลูกข้าว ส่วนที่ยากลำบากที่สุดในการทำนาซันบันได คือ การทำให้พื้นดินราบ
 เรียบและการสร้างคันนา เพราะเกี่ยวข้องกับการเก็บน้ำและแบ่งน้ำให้เท่ากันเพียงพอสำหรับ
 นาในแต่ละขั้น คนที่มีประสบการณ์จะใช้จอบขุดดินทำเป็นคันนา และใช้เท้าเหยียบกับไม้
 ออกแรงตีเพื่อให้ดินแน่น เมื่อมีน้ำเข้าในนา คันนาจะดูดซึมน้ำทำให้ดินเกาะกันและทำให้
 คันนาแข็งแรงมากยิ่งขึ้น ระยะห่างระหว่างขั้นของนาซันข้างบนกับนาข้างล่างที่เหมาะสม
 คือ 0.5-2 เมตร (Minh Nguyen, 2018) จากความผูกพันของนาซันบันไดกับวิถีชีวิตและ
 อาชีพเกษตรกรรมของชนกลุ่มน้อยกลายเป็นจิตวิญญาณ เนื่องจากชนกลุ่มน้อยถือว่า “ทุกสิ่ง
 มีวิญญาณ” เพราะฉะนั้นอุปกรณ์ที่ใช้ในการทำนาซันบันได เช่น นา อุปกรณ์ทำนา เมล็ด
 ข้าว จะถูกยกเป็นเทพ เช่น เทพนา เทพเมล็ดข้าว พญาแถน เทพน้ำ ชาวม้งอำเภอห่มู่
 กางจ่าย จังหวัดเอียนบาย และอำเภอต้าฟิง จังหวัดโม๊กเจาว เมื่อถึงเทศกาลปีใหม่นาจะ
 นำกระดาษไปติดกับแฉกและจอบแล้วนำไปจุดธูปเทียนเพื่อแสดงความขอบคุณและการระลึก
 ถึงบรรพบุรุษของตน ชาวชาวแดงอยู่อำเภอฮว่างซู่ฝี่ จังหวัดท่าซาง มีการบูชาวิญญาณต้น
 ข้าว เขาถือว่านาซันบันไดมีส่วนวิญญาณและกายหยาบเหมือนมนุษย์ หลังจากการเก็บเกี่ยว
 ข้าวเสร็จแล้วยังมีเมล็ดข้าวร่วงลงบนพื้นนาหรือ บนพื้นดิน ในกระบวนการนำข้าวกลับ
 บ้าน เพราะฉะนั้นชาวชาวต้องทำพิธีเรียกวิญญาณของต้นข้าวกลับบ้าน เพื่อให้ฤดูหน้าข้าว
 จะได้ผลผลิตเพิ่มขึ้น ชนกลุ่มน้อยที่นี่ได้สร้างศาลเจ้าเพื่อบูชาพญาแถน ถึงฤดูกาลปลูกข้าว
 ใหม่คนที่อยู่แถบนี้จะมารวมกันเพื่อบูชาพญาแถนเพื่อให้ฝนตกอย่างเพียงพอ การปลูกข้าว
 ในนาซันบันไดเป็นวิถีชีวิตดั้งเดิมของชาวบ้าน หลายปีมานี้ชาวบ้านได้ใช้เทคโนโลยีบางส่วน
 ที่ทันสมัยประกอบในการปลูกข้าวเพื่อเพิ่มผลผลิตให้มากขึ้นได้ 530 กิโลกรัมต่อไร่ (2014)

จากเอกลักษณ์ในการปลูกข้าวแบบนาซันบันไดและความหลากหลายในวัฒนธรรม
 ประเพณีของชนกลุ่มน้อยที่อยู่ที่นี่ ทำให้นาซันบันไดของเวียดนามได้ประกาศในนิตยสาร
 ท่องเที่ยวของอเมริกา Travel and Leisure โดยจัดลำดับเป็นหนึ่งในเจ็ดนาซันบันไดที่
 มหัศจรรย์ที่สุดของโลก นาซันบันไดไม่เพียงแต่เป็นส่วนที่เลี้ยงดูชุมชน ยังมีความสวยงาม
 และเอกลักษณ์ที่โดดเด่นสร้างรายได้ให้ชุมชน

2.2 พื้นที่ปลูกข้าวรสชาติอร่อยที่มีชื่อเสียงของเวียดนาม

จากความหลากหลายของภูมิภาคอากาศเวียดนามมีพื้นที่ปลูกข้าวอร่อยที่มีชื่อเสียง เช่น

2.2.1 ภาคเหนือ ภาคเหนือเป็นพื้นที่ปลูกข้าวแห่งแรกของเวียดนาม ส่วนสี่ของพื้นที่เป็นภูเขาและมีพื้นที่ราบติดกับแม่น้ำห่ง เป็นแหล่งกำเนิดของอารยธรรมการปลูกข้าวของเวียดนาม เพราะความแตกต่างเกี่ยวกับสภาพภูมิอากาศและความชำนาญในการปลูกข้าวจากรุ่นสู่รุ่น ที่นี้มีพันธุ์ข้าวเก่าแก่ที่ได้เก็บรักษาไว้หลายพันธุ์ของเวียดนาม ชนิดข้าวที่อร่อย มีชื่อเสียงและมีราคาในตลาด เช่น ภูเขาภาคเหนือ มีข้าวฟาติน (Gạo Pha Đin) ข้าวดำเตียนเบียน (Gạo Tăm Diên Biên) ข้าวเหนียวตุ้เหละ (Gạo nếp Tú Lệ) ข้าวเหนียวแสนกู่ (Gạo nếp Sếng Cù) พื้นที่ราบติดกับแม่น้ำห่ง มีข้าวเหนียวก่ายฮวาหว่าง (Gạo nếp Cái hoa vàng) ข้าวบั๊กเฮือง (Gạo Bắc Hương).

2.2.2 ภาคใต้ข้าวที่อร่อยส่วนใหญ่จะอยู่ในพื้นที่ราบติดกับแม่น้ำโขง เป็นพื้นที่ปลูกข้าวที่ใหญ่ที่สุดของเวียดนาม นอกจากพันธุ์ข้าวดั้งเดิมที่นี้ได้เพาะข้าวพันธุ์ใหม่ให้มีผลผลิตและคุณภาพที่สูงขึ้น พันธุ์ข้าวที่มีชื่อเสียงและมีราคาสูงในท้องตลาด เช่น ข้าวหอมมะลิ 85 (Gạo hương nhài 85) ข้าวหอมเฮืองหล่าย (Gạo Hương nhài) ข้าวหอมไทย (Gạo thơm Thái) ข้าวหน้างเซวีน (Gạo Nàng Xuân).

3. ข้าวที่อร่อยมีชื่อเสียงและโดดเด่นของเวียดนาม: ภูมิปัญญาชาวบ้านได้ถูกสืบทอดหลายชั่วอายุคน

จากทรัพยากรการเกษตรที่หลากหลายและ อุดมสมบูรณ์ของแต่ละพื้นที่ แม่บ้านเชี่ยวชาญในการแปรรูปให้อาหารที่อร่อยมีโภชนาการสูง ในขั้นตอนการแปรรูปอาหารตามสถานการณ์ที่แตกต่างจึงมีการแปรรูปให้เหมาะสม แต่ละมื้ออาหารอยู่ในบ้าน ในชีวิตประจำวัน หรือมื้ออาหารเมื่อออกไปทำงานข้างนอก มื้ออาหารสำหรับต้อนรับแขก เทศกาลปีใหม่หรือวันครบรอบการเสียชีวิตของสมาชิกในครอบครัว จึงมีการคำนวณอาหารให้เหมาะสม จากความเชี่ยวชาญและประสบการณ์ได้สืบทอดจากรุ่นสู่รุ่นของแม่บ้านช่วยให้ข้าวจากมื้ออาหารปกติที่ทานในครอบครัวกลายเป็นสินค้าที่มีชื่อเสียงทั่วประเทศ นักเดินทางเมื่อมีโอกาสได้เยี่ยมพื้นที่ไหนก็อยากชิมข้าวที่มีชื่อเสียงของพื้นที่นั้น ปัจจุบันข้าวที่มีชื่อเสียงสามารถรับประทานที่ภัตตาคารหรือร้านอาหารที่อยู่ในพื้นที่ทั่วประเทศ

3.1 แป้งจิ้งหรือข้าวต้มมัดญวน (BánhChung): อาหารดั้งเดิมที่สะท้อนให้เห็นวัฒนธรรมวันตรุษจีนของคนเวียดนาม

แป้งจิ้ง เป็นอาหารดั้งเดิมของคนเวียดนามที่มีประวัติยาวนานและเป็นอาหารที่

พิเศษในความคิดของคนเวียดนาม รูปภาพของทั้งครอบครัวเมื่อเตรียมวัตถุดิบที่ใช้ในการห่อแป้งจึงสร้างบรรยากาศที่สนุกสนานอบอุ่นและใกล้ชิดกัน คนเวียดนามถือว่าเมื่อมีการต้มแป้งจึงหมายถึงปีใหม่มาถึงหน้าบ้านแล้ว การใช้พื้นที่ในการต้มแป้งและไฟระยิบระยับในอากาศที่หนาวจัด รวมถึงกลิ่นควัน คือ ความทรงจำที่ส่วนลึกในใจของคนเวียดนาม โดยเฉพาะคนที่มาจากชนบท อยู่ในเมืองพื้นที่เล็กไม่สะดวกสำหรับการต้มแป้งด้วยพื้น ฝาย ครอบครัวต้มแป้งจากเตาแก๊ส ถ่านหิน หรือซื้อแป้งจากตลาด แต่บรรยากาศการต้มแป้งด้วยพื้นจะทำให้บรรยากาศปีใหม่สมบูรณ์แบบ ตำนานของ “แป้งจิ้ง แป้งใหญ่” ได้บันทึกในหนังสือประวัติศาสตร์ “ลี้กนามจ๊กหวาย” ว่า (Wikipedia: 2018)

“ในราชวงศ์ห่งที่ 6 หลังจากที่ต่อสู้ชนะศัตรู ในประเทศมีความสงบ กษัตริย์อยากสละราชสมบัติให้บุตรที่เหมาะสมที่สุดในจำนวน 20 องค์ จึงมีการแข่งขัน โอรสที่ร่ำรวยได้ให้ข้าราชการไปหาของที่พิเศษจากทุกพื้นที่ แต่มีโอรสองค์สุดท้ายที่ยากจนที่สุด จึงไม่รู้ว่า จะมอบอะไรให้พระบิดา ในคืนนั้น โอรสวางเลี้ยวฝันว่าเทพมาบอกว่า “ในฟ้ากับดินนี้ไม่มีอะไรมีค่าเท่ากับเมล็ดข้าว เพราะข้าวคือสิ่งที่หล่อเลี้ยงมนุษย์ กินตลอดไม่เบื่อ ไม่มีสิ่งใดที่มีค่าไปกว่า” โอรสวางเลี้ยวจึงนำข้าวเหนียวไปนึ่งให้สุกและนำไปตำให้ละเอียดทำเป็นขนมทรงกลมสีขาวแสดงถึงท้องฟ้า ห่อข้าวเหนียวกับถั่วเขียวกระเทาะเปลือกและเนื้อหมูด้วยใบชอม ใช้ดอกมัดให้แน่นและนำไปต้มให้สุก เรียกว่า แป้งจิ้ง แป้งจิ้งมีรูปทรงสี่เหลี่ยมแสดงถึงพื้นดิน”

แป้งจิ้ง แป้งใหญ่ ทำมาจากวัตถุดิบที่ใกล้เคียง หาง่าย เช่น ใบชอมมีอยู่ในป่าปลูกในสวนครัว ดอกทำจากไม้ไผ่ ข้าวเหนียว ถั่ว เนื้อหมู เป็นผลิตภัณฑ์จากการทำเกษตรของเกษตรกรที่ทำด้วยตนเอง แป้งจิ้งอุดมสมบูรณ์ในทางโภชนาการ เพียงแค่กินสองถึงสามชิ้นก็สามารถทำให้อิ่มท้องได้ พกพาไปไหนก็สะดวก เป็นการดูแลสุขภาพที่ดีที่สุด ในสถานการณ์ที่ยากลำบากในสมัยก่อน เพราะฉะนั้นสมัยก่อนคนเวียดนามจะห่อแป้งจิ้งจำนวนมากแล้วนำไปแขวนในที่เย็นเพื่อเก็บไว้กินเป็นเวลานาน มีเรื่องเล่าว่ากษัตริย์กวางจุง เมื่อนำทหารจากภาคกลางไปถึงภาคเหนือในช่วงเทศกาลตรุษจีน ปี 1789 เพื่อต่อสู้กับศัตรูจีน ก็ได้นัดแนะกับประชาชนและทหารว่า เมื่อชนะจะจัดงานเลี้ยงตรุษจีนอีกครั้ง ประชาชนได้นำแป้งจิ้งใส่ในบ่อน้ำต้มเพื่อรักษาแป้งจิ้งไม่ให้เสียจะได้ใช้ในการฉลองหลังจากนั้น ตามประสบการณ์ของประชาชน แป้งจิ้งเมื่อถูกต้มจนสุกจะมียางของข้าวออกมาคลุมไส้ข้างในกับใบชอมคลุมอยู่ข้างนอกทำให้แป้งจิ้งไม่เสียง่าย และน้ำไม่สามารถซึมเข้าได้ ความเย็นในบ่อน้ำจะเหมือนตู้เย็นจึงช่วยรักษาแป้งจิ้งไว้ ปัจจุบันนี้คนที่อยู่ในชนบทยังห่อแป้งจิ้งจำนวนมากเพื่อนำไปเป็นของฝากหรือแบ่งให้ลูกและญาติที่อยู่ในเมืองที่ไม่สามารถทำแป้งจิ้งได้ หลังจากวันตรุษจีนลูกหลานจะกลับเมืองเพื่อทำงาน เรียน พ่อแม่จะห่อแป้ง

จึงให้ลูกนำกลับไปด้วยเพื่อให้มีอาหารในช่วงที่สิ่งของในตลาดมีราคาแพง การนำแบ่งจึงกลับเมืองก็เป็นการนำรสชาติหรือบรรยากาศตรุษจีนจากชนบทเพื่อให้บรรยากาศตรุษจีนยังคงอยู่ ในความเชื่อเกี่ยวกับแบ่งจิ้ง แบ่งใหญ่ เป็นฟ้าและดิน นักวิจัยด้านวัฒนธรรมที่มีชื่อเสียงของเวียดนามชื่อ เทรินก๊วกเหว่อง (Trần Quốc Vuông) กล่าวว่า แบ่งจิ้งดั้งเดิมของคนเวียดนามมีรูปทรงกระบอก สะท้อนถึงเพศชาย และแบ่งใหญ่มีรูปทรงกลม สะท้อนถึงเพศหญิง ในความเชื่อการเกิดของคนเวียดนาม จากความคิดเกี่ยวกับหยินหยาง หญิงและชายเป็นสองส่วนที่สร้างจักรวาล และสร้างทุกสิ่งบนโลก คนเวียดนามทำเกษตรกรรมมีความต้องการให้การปลูกที่มีผลผลิตที่ดั่งอกงาม จึงมีความเชื่อเกี่ยวกับการเกิด

วัตถุดิบและขั้นตอนการทำแบ่งจิ้ง

3.1.1 ใบซอม (Lá Dong) ใช้ในการห่อแบ่งจิ้ง เป็นพืชที่เกิดขึ้นในป่าเป็นจำนวนมาก ถ้าไม่ใช้ใบซอมสามารถใช้ใบตองห่อแทนได้ แต่แบ่งจิ้งห่อจากใบซอมดีที่สุด ใบซอมมีความเหนียว ไม่แตกง่าย ห่อแบ่งจิ้งในรูปทรงที่สวยงาม สีเขียวของใบซอมจะซึมลงในข้าวเหนียว ทำให้ข้าวเหนียวมีสีเขียวอ่อนเหมือนสีของหยก ใบซอมต้องล้างให้สะอาดและเช็ดให้แห้ง จะทำให้แบ่งจิ้งไม่เกิดราได้ง่าย

3.1.2 ข้าวเหนียว (Gạo nếp) ส่วนใหญ่จะใช้ข้าวที่เก็บเกี่ยวในฤดูนาปี เพราะเมล็ดข้าวใหญ่ กลม เหนียว เลือกชนิดข้าวเหนียวก่ายฮวาหว่าง หรือข้าวเหนียวปลูกบนพื้นที่สูง แช่ข้าวเหนียวในน้ำ 5-6 ชั่วโมง และล้างน้ำให้สะอาด สะเด็ดน้ำให้แห้ง ใส่เกลือลงไปเล็กน้อยเพื่อให้แบ่งจิ้งมีรสชาติที่กลมกล่อม แต่ตามประสบการณ์ของคนที่ทำแบ่งจิ้งขายเป็นจำนวนมาก เขาจะไม่แช่ข้าวนาน ทำเพียงแค่ล้างข้าวในน้ำแล้วห่อเลย เพราะหากข้าวแช่นานเกินไปจะทำให้เมล็ดข้าวแตกและมีรสเปรี้ยว

3.1.3 เนื้อหมู (Thịt lợn) ส่วนใหญ่เป็นเนื้อหมู เนื้อถูกใช้ร่วมกับหนังและมัน ไม่ใช้เนื้อล้วนๆ เพราะตามประสบการณ์ของแม่บ้าน ส่วนหนังและมันเมื่อถูกต้มเป็นเวลานานจะออกมาเป็นน้ำมันซึมเข้าถั่วและข้าวเหนียวทำให้แบ่งจิ้งมีรสชาติที่อร่อย เนื้อจะถูกปรุงรสชาติด้วยเกลือ ผงชูรส พริกไทย หัวหอม ให้หอมและกลมกล่อม เค็ล็ดับคือห้ามปรุงรสกับน้ำปลา เพราะจะทำให้เนื้อเสียเร็ว คนชานอยดั้งเดิมจะปรุงรสเนื้อกับผลกระวานเทศและน้ำมันแมงดา ให้เนื้อมีกลิ่นหอมพิเศษ

3.1.4 ถั่วเขียว (Đỗ xanh) ถั่วเขียวที่อร่อยต้องเป็นถั่วที่ปลูกจากพื้นที่ภูเขา จะมีกลิ่นหอมและนิ่ม กระเทาะเปลือกถั่วออกและนำไปแช่น้ำหนึ่งคืน นำเปลือกถั่วไปทิ้งทั้งหมด ปัจจุบันจะมีถั่วไร้เปลือกขายในตลาดมีราคาถูกแต่แม่บ้านที่พิถีพิถันจะรู้ว่าถั่วแบบนี้ไม่อร่อยเท่าถั่วเต็มเมล็ด ถั่วจะถูกแช่น้ำหนึ่งคืนและล้างน้ำให้สะอาด สะเด็ดน้ำให้แห้งและปรุงรสด้วยเกลือ ผงชูรส พริกไทยให้รสชาติดกลมกล่อม บางคนอยากให้ถั่วนิ่ม

จึงเอาไปนึ่งก่อนแล้วทำให้ละเอียด นำผงมาปั้นเป็นก้อน ยัดไส้ด้วยเนื้อหมู วิธีนี้จะทำให้ถั่ว
นุ่ม อร่อย และแบ่งไส้ให้เท่าเทียมกันทำให้ง่ายต่อการห่อ

3.1.5 สีแบ่งจิ้ง: เมื่อแบ่งจิ้งสุกจะมีสีเขียวหมอกจากใบชอม ในขั้นตอน
การห่อ คนที่ห่อจะเอาด้านที่มีสีเขียวเข้มติดกับข้าวเหนียว ชั้นที่สองจะเอาสีเข้มออกข้าง
นอกเพื่อโชว์สีส้ม มีคนอยากให้มีสีแบ่งจิ้งเขียวชัดเจน ได้อาบน้ำของ ใบชาไปผัดหวาน หรือ
ใบเตยแช่กับข้าวเหนียวเพื่อให้แบ่งจิ้งมีสีเขียวสวยงามและมีกลิ่นหอม

3.1.6 การต้มแบ่งจิ้ง แบ่งจิ้งถูกต้มในหม้อที่ทำจากสังกะสีจะช่วยให้
แบ่งจิ้งอร่อยกว่าหม้อที่ทำจากอลูมิเนียม ก่อนที่จะนำแบ่งจิ้งใส่ในหม้อเขาจะนำใบชอมที่ถูก
ตัดทิ้งวางไว้ในกันหม้อให้เป็นชั้นหนาๆ แล้ววางแบ่งจิ้ง เพราะกลัวว่าหากไฟแรงหรือน้ำแห้ง
จะทำให้แบ่งจิ้งไหม้ การทำให้แบ่งจิ้งไหม้เป็นสิ่งที่ต้องหลีกเลี่ยง เพราะคนเวียดนามเชื่อว่า
แบ่งจิ้งนำไปบูชาบรรพบุรุษ ฟาดิน เทพ พระพุทธเจ้า ต้องสะอาด หอม อร่อย ถ้าทำให้
แบ่งจิ้งไหม้ เขาถือว่าปีนั้นจะโชคร้าย การงานและการเงินไม่ดี คนในครอบครัวทะเลาะกัน
หรืออาจจะมีคนเสียชีวิต แบ่งจิ้งได้จัดตามแนวตั้งและขีดติดกัน จะไม่ทำให้เสียรูปทรงหรือ
แตกออกเพราะเมื่อสุกแบ่งจิ้งจะขยายตัว น้ำต้มแบ่งจิ้งต้องต้มให้เดือดเล็กน้อยต่อเนื่องเป็น
เวลา 10-12 ชั่วโมง ระดับน้ำต้องเท่ากับแบ่งจิ้งเพราะฉะนั้นการเตรียมหม้อน้ำร้อนเพื่อให้
เอาน้ำเติมในหม้อแบ่งจิ้งให้ต่อเนื่องไม่ให้น้ำในหม้อแบ่งจิ้งหมด ไม่ควรใช้น้ำเย็นเติมเข้าใน
หม้อแบ่งจิ้งจะทำให้แบ่งจิ้งสุกนานข้าวเหนียวสุกๆ ดิบๆ ไม่นุ่ม มีบางคนเมื่อต้มแบ่งจิ้งได้
ประมาณสามถึงสี่ชั่วโมงจะเอาแบ่งจิ้งออกมาล้างน้ำเย็นหนึ่งครั้งเปลี่ยนน้ำใหม่และต้มอีก
ห้าถึงหกชั่วโมง เขาคิดว่าทำแบบนี้แบ่งจิ้งจะสะอาด อร่อย นุ่มกว่า รสผัดจากใบชอม
จะไม่ติดกับแบ่งจิ้ง ทำให้แบ่งจิ้งเสียรสชาติ เมื่อแบ่งจิ้งสุกจะเอาแบ่งจิ้งออกมา นำไปล้าง
น้ำเย็นให้สะอาด ล้างด้วยความเร็วเพื่อไม่ให้แบ่งจิ้งเกิดรา วางแบ่งจิ้งบนโต๊ะและนำแผ่นไม้
กั้นหิ้งวางข้างบนเพื่อให้แบ่งจิ้งแน่น ตอนตัดแบ่งจิ้งจะได้เป็นทรงเดียวกันไม่แตกง่ายหรือ
ทำให้ไส้แบ่งจิ้งหลุดออกข้างนอกเมื่อนำแบ่งจิ้งวางบนหิ้งบูชาหรือเป็นของฝากคนอื่น คน
เวียดนามจะต้องใช้สองอัน เรียกว่า หนึ่งคู่ ทำเนียบนี้เกิดมาจากความเชื่อว่าแบ่งจิ้งคือหยิน
เป็นเลขคู่คือความพอเพียง มันคง เสมอต้นเสมอปลาย เมื่อตัดแบ่งจิ้งคนเวียดนามจะไม่ใช้
มีดตัด เขาจะใช้ดอกที่มัดแบ่งจิ้งแทนมีด แบ่งจิ้งจะแบ่งมาเป็นแปดส่วนรูปทรงสามเหลี่ยม
เพื่อให้ไส้แบ่งจิ้งได้อยู่ทั่วทุกชั้น คนเวียดนามถือเลข 8 เป็นเลขมงคล แบ่งจิ้งที่เก็บไว้นาน
จะแห้ง แข็ง จะนำมาทอดทำให้กรอบนอก นุ่มใน มัน อร่อย แบ่งจิ้งจะรับประทานกับ
ปอเปี๊ยะทอด หมูยอ ไก่ต้ม ผักดองเปรี้ยว และจิ้มกับน้ำปลาใส่พริกไทย

3.2 แบ่งแต้ต (Bánh Tét)

การผสมผสานของวัฒนธรรมหลายชาติพันธุ์ แบ่งแต้ตมีรูปทรงคล้ายๆ แบ่งจิ้งแต่ ถูกห่อเป็นรูปทรงกระบอก เป็นอาหารประจำภาคกลางและภาคใต้ แบ่งแต้ตห่อจากใบตอง แทนใบขอม ข้าวเหนียวตามรสชาติและประสบการณ์ของแม่บ้าน ซึ่งได้แช่กับน้ำเปล่า หรือน้ำบีบมาจากผักหวานที่ให้สีเขียวหรือจะมีใบต่างๆ ที่มีสีม่วง หรือแช่กับน้ำขมิ้นให้มีสีเหลือง หรือแบ่งแต้ตทำมาจากข้าวเเม่ แม่บ้านที่มีฝีมือสามารถห่อแบ่งแต้ตที่มีหลากหลายสีให้ดึงดูดตา มีคนนำข้าวเหนียวไปผัดกับน้ำกะทิให้แบ่งแต้ตสุกเร็ว ประหยัดเวลาต้ม ส่วนไส้ที่หลากหลายนอกจากไส้ทำมาจากถั่วเขียว เนื้อหมู ยังมีคนเพิ่มไข่เค็มส่วนของไข่แดง ให้แบ่งแต้ตมีรสชาติที่กลมกล่อม แบ่งแต้ตทำจากข้าวเหนียวและถั่วดำหรือกล้วย ใช้เป็นอาหารประจำวัน แบ่งแต้ตที่มีไส้กล้วยหรือถั่วแดงเป็นอาหารเฉพาะของภาคใต้ เป็นการผสมผสานวัฒนธรรมระหว่างคนเวียดนามกับคนเขมร กล้วยเป็นวัตถุดิบที่คนภาคใต้ใช้เป็นประจำ แบ่งแต้ตทำจากถั่วดำจะมีอยู่ไม่กี่จังหวัดในภาคใต้เพราะว่าส่วนใหญ่คนเวียดนามถือว่าสีดำ เป็นสีอัปมงคล เพราะฉะนั้นจะไม่ใช้เป็นของไหว้ ตามลักษณะรูปทรงกระบอกของแบ่งแต้ต คนทำแบ่งแต้ตที่มีฝีมือได้ทำไส้เป็นตัวอักษร เมื่อตัดแบ่งแต้ตเป็นอักษรคำอวยพร ที่คนเวียดนามนิยมใช้และแบ่งแต้ตแบบนี้จะขายในราคาที่สูงกว่า คนนิยมซื้อทำให้อาหาร ได้รายได้สูง

3.3 ข้าวหลาม (Com Lam) ข้าวหลามเป็นข้าวที่มีชื่อเสียงของพื้นที่ภูเขาภาคเหนือ และพื้นที่เตี้ยเข่งเวียนภาคกลางของเวียดนามเป็นพื้นที่อยู่อาศัยของชนกลุ่มน้อยที่มีวิถีชีวิตผูกพันกับป่าและภูเขา คนอยู่ที่นี้ใช้เมื่อเข้าป่าหาของป่าหรือการออกนอกบ้านหลายวันแต่ไม่สามารถเอาอุปกรณ์ทำกับข้าวไปด้วยได้ ข้าวหลามจะหุงในกระบอกไม้ไผ่ที่มีอยู่ในป่าหรือใกล้เคียงกับบ้าน ถ้าเข้าป่าแค่หนึ่งวัน แม่บ้านจะทำข้าวหลามตั้งแต่ตอนกลางคืนเพื่อนำออกไปด้วยตอนเช้ามีดและใช้กินทั้งวัน ถ้าต้องเข้าในป่าหลายวัน เขาเพียงแค่นำข้าวสารเกลือ มีด อุปกรณ์ก่อไฟเท่านั้นเนื่องจากพกพาได้สะดวก เมื่อต้องการทำอาหารเขาสามารถหาอาหารในป่าโดยการนำไม้ไผ่มาเป็นหม้อหุงข้าวและทำอาหาร นักชิมต่างยอมรับว่าการหุงข้าวอยู่ในไม้ไผ่และต้มข้าวจากพื้นจะสามารถเก็บรักษารสชาติดั้งเดิมของรสชาติอาหาร และมีรสชาติอร่อยอย่างพิเศษ ละเอียดกว่านั้นเพื่อให้ข้าวหลามอร่อยที่สุดคือการใช้ไม้ไผ่ที่อยู่ในต้นไผ่มาทำข้าวหลาม คนหุงข้าวหลามที่มีประสบการณ์จะรู้วิธีเลือกใช้ต้นไผ่สดที่ยังไม่แก่จนเกินไป เมื่อเอาข้าวออกไปไผ่จะติดกับข้าวออกมาด้วย และทำให้ข้าวหลามไม่แตกอยู่ในรูปทรง การควบคุมไฟให้พอดีเพื่อให้ข้าวสุกและการใส่น้ำเข้ามาให้ข้าวนี้มอร่อย จะแสดงถึงฝีมือของผู้หญิงที่เชี่ยวชาญ

3.4 ข้าวหอยดัลบ (Comhén) อาหารบริเวณพื้นที่ติดแม่น้ำ

เป็นอาหารที่มีชื่อเสียงของเว้ เมื่อพูดถึงเว้เราต้องพูดถึงข้าวหอยดัลบ ข้าวหอยดัลบเป็นอาหารที่ใช้วัตถุดิบที่หาง่ายคุ้นเคยกับคนในพื้นที่ แต่ด้วยความพิถีพิถันของแม่บ้านที่จังหวัดเว้ อาหารนี้กลายเป็นอาหารที่กลมกล่อม อร่อย มีโภชนาการเพียงพอ และดีต่อสุขภาพ ข้าวหอยดัลบหนึ่งถ้วยก็ทำให้อิ่มท้องและมีโภชนาการเพียงพอ

วัตถุดิบและวิธีทำได้แก่ ข้าวเย็น หอยดัลบ ผักสด ถั่วลันเตา หนั๋งหมูทอด พริก ผัด กะปิ และน้ำต้มหอยดัลบที่ปรุงรสชาติพอดี นำวัตถุดิบผสมให้เข้ากันก่อนกิน ตามความเชื่อของคนเวียดนาม หอยดัลบเป็นสิ่งมีชีวิตที่อาศัยอยู่ในน้ำ เพราะฉะนั้นจะมีหยินอยู่ในตัว ถือเป็นอาหารชนิดเย็น ช่วยระบายความร้อนในร่างกายได้อย่างดี เว้เป็นจังหวัดที่อยู่ในภาคกลางที่มีอุณหภูมิสูงเกือบทั้งปี ดังนั้น อาหารที่ระบายความร้อนจะเป็นที่นิยม

3.5 ข้าวมันไก่ (Comgà)

เป็นข้าวที่แสดงถึงลักษณะที่โดดเด่นของภาคกลาง ข้าวมันไก่ที่มีชื่อเสียง เช่น ข้าวมันไก่ซอยอัน ข้าวมันไก่ตามก๊ี้ ข้าวมันไก่ฟูเอียนย

3.5.1 ข้าวมันไก่ซอยอัน (ComgàHội An) ข้าวมันไก่ซอยอันมีรสชาติอร่อย เป็นข้าวที่สุก นุ่ม เหนียว มัน เพื่อให้ข้าวอร่อยคนทำจะใช้ข้าวที่นิ่ม หอม ล้างข้าวให้สะอาด ปรุงรสและหุงด้วยน้ำต้มไก่และใบเตย จะทำให้เมล็ดข้าวมีสีเหลือง นุ่ม เหนียว กลิ่นหอม ไก่ที่ใช้ทำจะเป็นไก่บ้านที่เนื้อหวาน ไม้แห้ง เนื้อไก่จะถูกฉีกเป็นชิ้นเล็กผสมกับหอมหัวใหญ่ หอมเจียว เกลือ พริกไทย ผักแม้ว เดิมด้วยรสเปรี้ยวจากมะนาว รสหวานจากน้ำตาล ทำให้รสชาติกลมกล่อมเข้ากันและลดความเลี่ยนของมันไก่

3.5.2 ข้าวมันไก่ตามก๊ี้ (Comgà Tam Kỳ) มีรสชาติอร่อย ข้าวสีเหลืองเข้ม นุ่ม แต่ไม่ติดกัน เคล็ดล็บทำให้ข้าวนุ่มและไม่ติดกัน คนทำจะผัดข้าวกับน้ำมันไก่อ่อนนำไปหุง เมื่อหุงข้าวเขาจะใช้ไฟต้มไก่และใส่ผงขมิ้นลงไปเพื่อให้ข้าวมีสีเหลือง อาหารชนิดนี้จะรับประทานกับผักแม้ว ผักชี หอมแดงเปรี้ยว มะละกอ และน้ำจิ้มมีเกลือ พริก และมะนาว

3.6 ข้าวดั่ง (ComCháy) รสชาติของความทรงจำ

เป็นอาหารของคนจนที่กลายเป็นอาหารที่มีชื่อเสียง ในสมัยก่อนการใช้หม้อดินและพื้นในการหุงข้าว ดังนั้นในกันหม้อจะมีข้าวดั่ง เมื่อข้าวนิ่มถูกกินหมดแล้วแต่คนยังไม่อิ่มหรือตอนระหว่างสองมื้ออาหารที่ยังไม่มีข้าวกิน จะนำข้าวดั่งมากินแทน ข้าวดั่งแข็งจะได้อิ่มกับอาหารที่มีน้ำ เช่น น้ำแกง น้ำผัดหมู น้ำกาคาคือปลาต้มเค็มรสชาติทั้งเข้มข้นทั้งกรอบ รสชาติที่แตกต่างกับความอร่อยในยามหิวโหยกลายเป็นความทรงจำที่ไม่สามารถลืมได้ หรือคนสมัยใหม่บ่อกินข้าวแบบเดิมก็อยากชิมรสชาติที่แตกต่างและโดดเด่นของข้าว

ดั่ง ข้าวดั่งที่มีชื่อเสียง เช่น ข้าวดั่งหม้อดิน ข้าวดั่งจังหวัดนิงบิ่ง และข้าวดั่งของภาคใต้

3.6.1 ข้าวที่หุงในหม้อดิน (Com niêu) ข้าวที่หุงในหม้อดินเป็นข้าวของคนธรรมดาที่เป็นวิธีดั้งเดิมในการหุงข้าวของคนเวียดนามสมัยก่อน ข้าวหม้อดินเป็นข้าวที่หุงอยู่ในหม้อดินด้วยฟืน

วิธีทำ เมื่อต้มข้าวจนน้ำแห้ง เขาจะใส่ในถ่านประมาณ 20 นาทีเพื่อให้ข้าวสุก เมื่อข้าวสุกจะมีข้าวดั่ง แล้วยังจะได้ข้าวสวยนุ่ม เพื่อให้ข้าวอร่อย ควรเลือกข้าวสารที่เต็มเมล็ดนำมาล้างให้สะอาดและใสในหม้อดิน นักชิมถือว่าข้าวที่ได้หุงในหม้อดินจะถูกเก็บรักษาความอร่อย ความหอม ข้าวจะสุกอร่อยกว่าหุงจากหม้อไฟฟ้า ข้าวหม้อดินกินกับก๋าคอและแกงผัก นักชิมกล่าวว่าข้าวที่หุงจากหม้อดินจะอร่อยที่สุด ข้าวดั่งอยู่กับหม้อก็เป็นที่ยอมรับ เมื่อชิมกับน้ำก๋าคอจะให้รสชาติที่โดดเด่น

3.6.2 ข้าวดั่งนิงบิ่ง (Com Cháy Ninh Binh) จากข้าวดั่งกันหม้อคนนิงบิ่งได้เปลี่ยนวิธีแปรรูปทำให้อาหารชนิดนี้เป็นอาหารที่มีชื่อเสียง ปัจจุบันนี้ ข้าวดั่งนิงบิ่งที่ทำมาจากข้าวเหนียวจะทำให้เม็ดข้าวกลมกล่อมเมื่อหุงข้าวสุกแล้ว นำไปทำให้เป็นแผ่นเพื่อให้ข้าวดั่งกรอบแต่ไม่แข็ง คนทำข้าวดั่งที่มีประสบการณ์จะนำแผ่นข้าวไปตากแดดให้แห้งก่อนจะนำไปทอด เมื่อทอดได้ที่แล้วจะโรยน้ำมันหอมระเหยที่ผสมกับน้ำตาล น้ำปลา พริก บนแผ่นข้าว ข้าวดั่งนิงบิ่งจะรับประทานกับอาหารหลายชนิด แต่อาหารที่อร่อยที่สุดคืออาหารทำจากเนื้อแกะที่ถูกเลี้ยงบนภูเขา

3.6.3 ข้าวดั่งภาคใต้ (Com Cháy miền Nam) เป็นอาหารดั้งเดิมของคนภาคใต้ สมัยก่อนคนเวียดนามหุงข้าวด้วยหม้อดินโดยใช้ฟืน เมื่อข้าวสุกจะมีข้าวดั่งอยู่กับหม้อ บ้านที่มีลูกเยอะส่วนใหญ่จะมีข้าวไม่เพียงพอก็กินข้าวดั่ง เพื่อให้ข้าวดั่งนุ่มและอร่อยจะกินกับน้ำซุปรวมหรือน้ำซุปลาดัดที่มีรสชาติกลมกล่อม ปัจจุบันแม้ว่าชีวิตจะพอกินพอใช้ แต่คนภาคใต้ยังนิยมกินข้าวดั่งที่กินกับน้ำซุปรวมนี้ เพราะรสชาติอร่อยและทำให้ผู้คนได้ระลึกถึงชีวิตในอดีต คนเวียดนามปัจจุบันหุงข้าวจากหม้อไฟฟ้าจะไม่มีข้าวดั่ง หากจะทำข้าวดั่ง เขาจะหุงข้าวให้สุกในหม้อไฟฟ้า หลังจากนั้นนำข้าวที่ยังร้อนใส่ในกระทะที่มีก้นหนา เปิดไฟแรงแล้วทำข้าวให้เป็นเนื้อเดียวกัน เมื่อข้าวเป็นแผ่นบางๆ แล้วมีสีเหลืองจะนำออกมารับประทานกับน้ำซุปรวมที่ทำจากหมูสามชั้น กุ้งแห้ง กากหมูต้มกับน้ำปลา และน้ำตาล ให้เป็นน้ำซุปรวมที่ขึ้นมีรสชาติทั้งหวานเค็ม

3.7 เกมเติม (Com Tăm) การผสมผสานของการรับรสชาติ

อาหารชนิดนี้มีชื่อเสียงอยู่แถวภาคใต้มีมากที่สุดอยู่ในช่วงอน เกมเติมหุงจากจมูกข้าวหรือเมล็ดข้าวหักที่อุดมไปด้วยวิตามินเอ เกมเติมที่อร่อยข้าวต้องไม่แฉะ เมื่อสุกข้าวไม่ติดกัน เพื่อให้เกมเติมไม่แฉะและไม่ติดกันเขาจะแช่ข้าวประมาณ 20-30 นาที แล้วล้าง

ข้าวให้สะอาดประมาณสามครั้ง น้ำที่หุงข้าวจะเท่ากับปริมาณของข้าวบวกหนึ่งส่วนสองของถ้วย เมื่อหุงจะใส่เกลือกับน้ำมันเล็กน้อย เกลือจะทำให้ข้าวมีรสกลมกล่อม ส่วนน้ำมันจะทำให้ข้าวสวยและไม่ติดกัน เกมเติมกินกับซีโครงหมุย่าง ไข่ หมุยทอด เพื่อให้เกมเต็มอร่อยและไม่เลี่ยนจะกินกับผักดองเปรี้ยวและน้ำจิ้มที่มีรสเค็ม เปรี้ยว หวาน

3.8 ข้าวเหนียว (Xôi) ความคิดสร้างสรรค์อันยอดเยี่ยมของแม่บ้าน

ข้าวเหนียวเป็นชื่อที่เรียกรวมของอาหารที่ทำจากข้าวเหนียว ผู้หญิงชาวเวียดนามทั่วประเทศมีความคิดสร้างสรรค์ ความชำนาญในการทำข้าวเหนียวให้มีรสชาติ สีสันหลากหลาย และวิธีรับประทาน จนกระทั่งอร่อยและสวยงาม เพื่อให้ข้าวเหนียวมีสีสันสวยงามและรสชาติอร่อย คนเวียดนามจะนำข้าวเหนียวแช่กับน้ำที่คั้นจากส่วนใบหรือส่วนหัวของ มัน ดอกไม้ หรือผลไม้ เพื่อย้อมสีให้ได้สีเขียว แดง ดำ ม่วง เหลือง ฯลฯ สีเหล่านี้มาจากธรรมชาติทำให้ดีต่อสุขภาพ ชนกลุ่มน้อยที่อาศัยอยู่บริเวณตะวันตกเฉียงเหนือของเวียดนามได้ทำข้าวเหนียวที่มีห่าสีหรือเจดสี ข้าวเหนียวที่มีห่าสีเป็นอาหารที่มีชื่อเสียง แสดงถึงห้าธาตุในจักรวาลตามความเชื่อของคนเวียดนาม เช่น ธาตุเหล็กมีสีขาว ธาตุไม่มีสีเขียว ธาตุน้ำมีสีดำ ธาตุไฟมีสีแดง ธาตุดินมีสีเหลือง คนภาคกลางมีชื่อเสียงเรื่องข้าวเหนียวที่มีสีสันหลากหลายเช่นกัน คนฮานอยพิถีพิถันในการทำข้าวเหนียว โขยแสว (xôi xéo) โขยห่อ (xôi vò) ด้วยเมล็ดข้าวเหนียวที่มัน อวบ กลมกล่อม “โขยห่อ” เป็นข้าวเหนียวที่ประเมินฝีมือในการทำอาหารของแม่บ้านได้ เมล็ดข้าวต้องไม่ติดกัน มีถั่วบับติดตัวเมล็ดข้าว นอกจากนั้นเม็ดบัวต้องนิ่ม หอมเจียวมีกลิ่นหอม กรอบ โขยห่อต้องมีรสชาติเค็มเล็กน้อย หวาน มัน กินกับหมุยอ ไก่เจียว โขยห่อสามารถกินเป็นของหวานก็ได้ เมื่อนำโขยห่อโรยในน้ำเชื่อมลอยดอกมะลิ ในช่วงตรุษจีนเป็นช่วงที่ปักข้าวสุก คนเวียดนามนิยมนำปักข้าวผสมกับข้าวเหนียว เพราะข้าวเหนียวปักข้าวมีสีแดงสด รสมัน และมีความหลากหลายทางโภชนาการสีแดงตามความเชื่อของคนเวียดนามเป็นสิริมงคล ทำให้โชคดีหรือนำโชคลาภมาที่บ้าน ก่อนวันตรุษจีน แม่บ้านจะซื้อปักข้าวเก็บไว้ทำของไหว้เมื่อถึงวันตรุษจีน ตามประเพณีของแม่บ้าน ปักข้าวที่อร่อยที่สุดคือปักข้าวเหนียว แม้ลูกไม่ใหญ่เท่าปักข้าวเจ้า แต่มีรสหวานและมันกว่า มีสีเข้มกว่า อุดมไปด้วยวิตามินเอ ปักข้าวที่เพิ่งเก็บมาจากต้นจะไม่ได้ใช้ทันทีต้องนำไปเก็บให้สุกเต็มที่ เปลือกแห้งเล็กน้อย เมื่อก่อนนั้นปักข้าวจะมีรสชาติอร่อยที่สุดมีสีแดงเข้ม เคล็ดลับที่ทำให้ข้าวเหนียวปักข้าวมีสีสวยงามและอยู่ได้นาน เมื่อล้างข้าวเหนียวให้สะอาด นำมาสะเด็ดน้ำให้แห้ง จึงจะนำไปผสมกับเนื้อปักข้าว ผสมเกลือเล็กน้อย และเหล้าขาวหนึ่งแก้วเล็กก่อนที่จะนำไปนึ่ง เมื่อข้าวเหนียวใกล้สุกเพื่อให้เมล็ดข้าวมันอร่อย แม่บ้านจะวางมันไก่อ่สดบนข้าวประมาณ 2-3 ชั้น ความร้อนจะทำให้มันไก่อ่ละลายซึมลงในเมล็ดข้าว ข้าวจะสวย มัน และไม่แห้งเร็ว บางคนจะผสมข้าวเหนียวกับน้ำกะทิที่มีรสชาติอร่อยเช่นกัน

สรุป

ข้าวสาร มีบทบาทที่ยิ่งใหญ่สำหรับชีวิตของคนเวียดนาม แม้จะถูกแปรรูปด้วยกรรมวิธีใดก็ตาม คนเวียดนามก็ใช้ข้าวสารอย่างรู้คุณค่า ข้าวเหนียวเป็นสิ่งที่มีความหมายและดิน เมื่อถึงมือที่พิถีพิถันของแม่บ้านทั่วทุกพื้นที่ประเทศเวียดนาม กลายเป็นอาหารที่อร่อย ปลอดภัย และมีโภชนาการสูง อาหารที่ทำจากข้าวสารเพื่อตอบสนองความต้องการของชีวิต คือ การกิน แต่ข้าวถูกคนเวียดนามยกย่องจนคนเวียดนามนำไปบูชา วิถีหุงข้าว มารยาทในการกิน การคำนวณมื้ออาหาร ทำอย่างไรให้ครอบครัวพอกอิ่มพอกิน เป็นการวัดนิสัย คุณค่าของคน การแปรรูปข้าวสารให้เป็นข้าวต้องทำอะไรให้อร่อย สวยงาม มีโภชนาการ คนเวียดนามได้รวบรวมสรุปจากครอบครัว จากประสบการณ์ของตนเอง ด้วยความคิดสร้างสรรค์ ฝีมือที่พิถีพิถัน ทำให้อาหารชนิดนั้นมีชื่อเสียง ไม่เพียงแต่ทำให้อาหารของครอบครัวอร่อย แต่ยังเป็นสินค้าที่สร้างรายได้สูงแก่ครอบครัวอีกด้วย

เอกสารอ้างอิง

- จารุวรรณ ธรรมวัตร. (2540). **วัฒนธรรมการบริโภคอาหารของชาวอีสาน: การสืบสานภูมิปัญญาและมรดกจากธรรมชาติ**. มหาสารคาม: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- อาภรณ์ รัชไช. (2560). **ภูมิปัญญาชาวบ้านกับความหลากหลายทางชีวภาพ**. [ออนไลน์]. ได้จาก <https://www.scimath.org/lesson-biology/item/7051-2017-05-23-14-19-46>. [สืบค้นเมื่อ 23 เมษายน 2560]
- HoàngThiếuSon. (2010). **Việt Nam đấtnước con người**. HàNội, 2010: 3-12.
- TrầnNgọcThêm. (1997). **Cosởvăn hóaviệt Nam**. TpHốChí Minh, 1997: 186-187.
- Minh Nguyễn.HộiquyhoạchpháttriểnđôthịViệt Nam, 2018. [ออนไลน์]. ได้จาก <https://ashui.com/mag/tuongtac/goc-nhin/14324-xay-dung-va-canh-tac-ruong-bac-thang.html>. [สืบค้นเมื่อ 11 พฤษภาคม 2561].
- Wikipedia.Bánh Chung, 2018. ได้จาก https://vi.wikipedia.org/wiki/Bánh_chung. [สืบค้นเมื่อ 10 พฤศจิกายน 2561]
- Wikipedia.Danh mục nguồn gen cây trồng quý hiếm cần bảo tồn, ban hành kèm theo Quyết định số 80/2005/QĐ-BNN ngày 05 tháng 12 năm 2005 của Bộ Nông nghiệp và Phát triển nông thôn, 2018. ได้จาก https://vi.wikipedia.org/wiki/Danh_sách_các_giống_lúa_ở_Việt_Nam. [สืบค้นเมื่อ 9 พฤศจิกายน 2561]

บทวิจารณ์หนังสือ

คู่มือวิธีการชดกันฉันทมิตร ทักษะวัฒนธรรม

ธีรพงษ์ มีไธสง

Theerapong Meethaisong

หนังสือเล่มนี้ ได้รับการจัดพิมพ์เป็นครั้งที่ 4 มีการเผยแพร่ทั้งข้อมูลในลักษณะเป็นหนังสือออนไลน์และพิมพ์เป็นเล่ม ซึ่งผู้ประพันธ์เป็นนักวิชาการที่ชื่อว่า แพร ศิริศักดิ์ ดำเกิง เป็นอาจารย์ที่สอนและทำงานทางด้านมานุษยวิทยาในมหาวิทยาลัยศิลปากร อาจได้รับแรงบันดาลใจจากเหตุการณ์ที่เกิดจากความขัดแย้งในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ซึ่งเริ่มตั้งแต่ปี 2547 ที่มาจากความขัดแย้งทางด้านวัฒนธรรมโดยเฉพาะความเชื่อในศาสนา ความรุนแรงที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องและไม่มีที่ท่าว่าจะจบลง สะท้อนถึงรากลึกจากปัญหาทางด้านวัฒนธรรม ซึ่งผู้คนในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ มีอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่แตกต่างจากกลุ่มคนในภูมิภาคอื่น ๆ กล่าวคือ คนในจังหวัด 3 ชายแดนภาคใต้ ส่วนมากนับถือศาสนาอิสลาม มีวัฒนธรรมที่ได้รับอิทธิพลมาจากตะวันออกกลางค่อนข้างมาก การปรับตัวเข้ากับวัฒนธรรมในบริบทท้องถิ่นที่มีทั้งคนพุทธ คนจีน ที่อยู่ในพื้นที่นี้ร่วมกัน เป็นไปอย่างประนีประนอมมาก่อน แต่เมื่อรัฐไทยได้พยายามจะเข้าไปควบคุมเพื่อทำให้พวกเขากลายเป็นส่วนหนึ่งของรัฐไทยผ่านการนิยามความเป็นไทยแบบมาตรฐานส่วนกลาง ส่งผลให้ความขัดแย้งได้ปะทุขึ้นจนนำไปสู่ความรุนแรงจนส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของผู้คนในสามจังหวัดชายแดนใต้อย่างต่อเนื่อง

ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร ในฐานะเป็นหน่วยงานหนึ่งที่ทำงานวิจัยในพื้นที่ที่หลากหลายทางด้านวัฒนธรรม จึงมีแนวคิดและสนับสนุนการศึกษาวิจัยทางด้านวัฒนธรรมผ่านการสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับนักวิชาการในมหาวิทยาลัยต่างๆ หนังสือคู่มือวิธีการขัดกันฉันมิตร ทักษะวัฒนธรรม จึงเกิดขึ้นโดยถูกออกแบบเนื้อหาเป็นตอนทั้งหมด 4 ตอนคือ

ตอนที่ 1 เกิดและโตในโลกศาสนานำเสนอภาพของตัวละครเด็กที่เป็นตัวแทน 3 วัฒนธรรม คือชาวมลายูมุสลิม (เลาะห์) ชาวพุทธ (โก) และชาวจีน (จู่) โดยฉายภาพตั้งแต่แรกเกิดของเด็กทั้ง 3 คน เน้นให้เห็นเด็กที่เกิดมาท่ามกลางศาสนาที่มีหลักปฏิบัติในชีวิตที่สัมพันธ์กับความเชื่อ ภาษา จนกลายเป็นประเพณีในวิถีชีวิต โดยเน้นอธิบายวิถีชีวิตของเลาะห์ผ่านการปฏิบัติตามหลักศาสนาอิสลามซึ่งมีอัตลักษณ์ที่ชัดเจน

ตอนที่ 2 เรียนศาสนา เลือกทางชีวิต เริ่มต้นด้วยการนำเสนอเลาะห์ซึ่งเป็นตัวแทนเด็กมุสลิมที่ผ่านการศึกษาในโรงเรียนของศาสนา (ปอเนาะ) บรรยายกาศและวิถีชีวิตในการศึกษาของเด็กๆ ในโรงเรียนปอเนาะโดยมีเด็กชาวพุทธและชาวจีนเป็นผู้สอบถามรายละเอียดถึงการศึกษารูปถ่ายด้วยภาพแผนผังเส้นทางการศึกษาของเด็กๆ มลายูมุสลิม

ตอนที่ 3 เรียนโลกนอกกำแพง ผักผ่นทักษะวัฒนธรรม นำเสนอภาพของเด็กทั้งสามคนที่เข้ามาศึกษาโรงเรียนมัธยมประจำจังหวัด และมีความสัมพันธ์ในฐานะเป็นเพื่อนร่วมโรงเรียนเดียวกัน แต่ส่วนมากก็ยังเน้นนำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับวิถีชีวิตของชาวมุสลิมเป็นหลัก โดยเน้นไปที่วัฒนธรรมการแต่งกาย อาหารการกิน พ่วงด้วยคำถาม เช่น การมีภรรยาได้ 4 คน การรังเกียจสุนัข การห้ามกินเนื้อหมู การห้ามกราบไหว้รูปเคารพ จบด้วยประเพณีกินเหนียว

ตอนที่ 4 สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ โลกหลายวัฒนธรรม เริ่มต้นด้วยการอธิบายปฏิทินตามหลักอิสลามซึ่งสัมพันธ์กับการประกอบพิธีทางศาสนา ทั้ง 12 เดือน เช่น เดือน 9 เรียกว่าเดือนรอมฎอน (ถือศีลอด) จากนั้นกล่าวถึงวันสำคัญของชาวจีน เช่น วันตรุษจีน แขงเม้ง สารทจีน ขณะที่ประเพณีชาวพุทธฉายภาพให้เห็นงานสงกรานต์ ลາซัง ประเพณีชิงเปรต ชักพระ มีตารางสรุปประเพณีในรอบปีของแต่ละความเชื่อการละเล่นมะโย่ง แนะนำมัสยิดไม้โบราณ วิถีชาวเล ปิดท้ายด้วยศอกนาฏกรรมการสูญเสียชีวิตบิดาของเลาะห์ที่เป็นชาวมลายูมุสลิม หึ่งคำถามผ่านตัวละครทั้ง 3 ไว้ว่า พวกเขาควรเรียนรู้ที่จะหาคำตอบและทำความเข้าใจกับความรุนแรงเพื่อจะอยู่ร่วมกันอย่างไร

ส่วนท้ายเป็นภาคผนวก ผู้เขียนได้จัดทำคำศัพท์และอธิบายความหมายในลักษณะศัพท์านุกรม รวมถึงฝั่งเครือญาติคนไทยพุทธ คนจีนและคนมลายูมุสลิม

สรุป

แพรว ศิริศักดิ์ดำเนินเป็นนักวิชาการรุ่นใหม่ที่ทำให้ความสำคัญและสนใจประเด็นเรื่องความหลากหลายทางด้านวัฒนธรรม โดยเฉพาะชาวมลายูมุสลิมในภาคใต้ของไทย โดยเห็นได้จากวิทยานิพนธ์เรื่อง “ปฏิสัมพันธ์ระหว่างมลายูมุสลิมกับชาวจีนในย่านสายกลาง จังหวัดยะลา” เป็นงานที่ให้ความสนใจเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างคนที่มีความแตกต่าง แต่อยู่ร่วมกันในพื้นที่เดียวกัน เป็นงานเริ่มต้นที่นำไปสู่การตีพิมพ์เป็นบทความสืบเนื่อง และกลายเป็นหนังสือเล่มนี้ นับว่าเป็นการนำข้อมูลจากวิทยานิพนธ์ไปต่อยอดและเชื่อมโยงในระดับสากลที่กว้างและลึก จนเห็นการเคลื่อนไหวของผู้คนตัวเล็กตัวน้อยในสามจังหวัดชายแดนใต้ผ่านตัวละครที่เป็นชาวมลายูมุสลิม ชาวพุทธและคนจีนในสามจังหวัดชายแดนใต้ทำให้เห็นความสัมพันธ์ของผู้คนที่มีความแตกต่าง แต่ก็สามารถอยู่ร่วมกันได้ นอกจากนี้ ยังได้ต่อยอดไปสู่การวิจัยในระดับปรัชญาดุษฎีบัณฑิตทางด้านมานุษยวิทยาเกี่ยวกับชีวิตมุสลิมใน ‘รังยาเสพติด’: ความปกติที่ต้องต่อรองในชุมชนแห่งหนึ่งในภาคใต้ของประเทศไทย นับว่าผู้เขียนมีความสนใจและมีข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนใต้ที่ตีมากคนหนึ่ง

หนังสือเล่มนี้ จึงมีจุดเด่นที่น่าสนใจ คือ

1. มีภาพวาดการ์ตูนสีที่ดูแล้วรู้สึกผ่อนคลายสบายตา ทำให้หนังสือที่น่าสนใจและน่าอ่านมากยิ่งขึ้น
2. มีการอธิบายคำศัพท์ โดยเฉพาะในศาสนาอิสลามซึ่งมีคำศัพท์เฉพาะที่มาจากภาษาอาหรับและภาษาถิ่น (ยาวิ) ที่เข้าใจยาก หรือไม่เข้าใจเลย โดยมีการทำกรอบเพื่ออธิบายให้เข้าใจได้ง่าย
3. มีการใช้ภาษาที่ไม่เป็นวิชาการมากนัก เหมาะสำหรับผู้อ่านทุกเพศวัยเป็นภาษาเล่าเรื่องในลักษณะกึ่งนิยายที่มีตัวละคร 3 คนในฐานะเป็นตัวแทน 3 วัฒนธรรมหลักนำผู้อ่านไปเรียนรู้และทำความเข้าใจในวัฒนธรรมของทั้งสามตัวละคร
4. เนื้อหาได้ถูกย่อมาให้โลดแล่นผ่านตัวละคร 3 ตัวหลักที่สามารถนำผู้อ่านไปสู่การทำความเข้าใจความหลากหลายทางวัฒนธรรมอย่างเพลิดเพลิน
5. มีการทำภาพแผนผัง และตาราง สรุปเชื่อมโยงให้เห็นภาพชัดและเข้าใจง่ายในการทำความเข้าใจเนื้อหา
6. เห็นวิถีชีวิตที่โลดแล่นอยู่ในพื้นที่อย่างมีชีวิตชีวา ที่เรียกว่า “เห็นชีวิตคน” แต่เนื่องจากประเด็นที่เกี่ยวกับศาสนาอิสลามเป็นเรื่องที่ใหญ่และกว้าง โดยเฉพาะเรื่องหลักการทางศาสนาโดยทั่วไปนักวิชาการมักนำเสนอและอธิบายผ่านหลักศรัทธา (อิมาน) และหลักปฏิบัติที่ถือว่าเป็นเสมือนขนบของการนำเสนอเกี่ยวกับศาสนาอิสลาม แต่

ผู้เขียนเลือกที่จะนำเสนอผ่านตัวละครสามคน และเน้นวิถีชีวิตที่เกิดขึ้นจริงในพื้นที่จริง ซึ่งอาจจะเลยขอบในการนำเสนอแบบเดิม ซึ่งปริตดา เกลิมเผ่า กอนันต์กุลได้ให้ข้อสังเกตว่า หนังสือมีได้อธิบายถึงหลักการทางศาสนาจากมุมมองผู้รู้ทางศาสนา เป็นการถ่ายทอดจากเรื่องราวชีวิตจริงของคนมลายูมุสลิม พุทธและจีนนำเสนอในรูปแบบคู่มือกึ่งนิยาย (ค่านำหนังสือ)

อนึ่ง ผู้เขียน ใช้ชื่อหนังสือว่า “คู่มือวิธีการขัดกันฉันมิตร ทักษะวัฒนธรรม” ซึ่งดูเหมือนว่าต้องการให้หนังสือเล่มนี้ เป็นคู่มือทำความเข้าใจและจัดการความขัดแย้ง แต่ไม่ได้แนะนำเสนอวิธีการที่ชัดเจนเป็นรูปธรรม เพียงแต่นำเสนอในลักษณะเล่าเรื่องตัวละครที่มีปฏิสัมพันธ์กันในเชิงประนีประนอมมากกว่า และไม่พยายามหรือไม่กล่าวถึงปัญหาความขัดแย้งเลย จึงไม่อาจแนะนำเสนอวิธีการและกระบวนการในการจัดการความขัดแย้งได้ ดังนั้น ในแง่ของการทำความเข้าใจความแตกต่างหลากหลายทางวัฒนธรรม หนังสือสามารถตอบโจทย์ได้อย่างมีต้องสงสัย แต่ในแง่ของความขัดแย้งและวิธีการจัดการความขัดแย้งยังไม่พบการนำเสนอในหนังสือเล่มนี้อย่างเป็นทางการเรียกได้ว่าเป็น “คู่มือวิธีการขัดกันฉันมิตร ทักษะวัฒนธรรม”

ข้อกำหนดการเสนอบทความวิชาการหรือบทความวิจัย เพื่อตีพิมพ์ในวารสารมนุษย์กับสังคม

1. เป็นบทความวิชาการหรือบทความวิจัยเป็นภาษาไทยหรือภาษาอังกฤษ ในสาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ พร้อมบทความย่อภาษาไทยและภาษาอังกฤษ
2. ระบุชื่อบทความ และชื่อ-นามสกุลจริงของผู้เขียนบทความ พร้อมวุฒิการศึกษา ตำแหน่งและสถานที่ทำงานอย่างชัดเจน เป็นภาษาไทยและภาษาอังกฤษ
3. บทความมีความยาวของต้นฉบับไม่เกิน 15 หน้ากระดาษ A4
4. เป็นบทความที่ไม่เคยตีพิมพ์เผยแพร่ที่ใดมาก่อน
5. บทความที่ไม่ผ่านการพิจารณาให้ตีพิมพ์ทางกองบรรณาธิการจะแจ้งให้ผู้เขียนทราบ แต่จะไม่ส่งต้นฉบับคืนผู้เขียน
6. การอ้างอิงให้ใช้วิธีการอ้างอิงแบบแทรกในเนื้อหา โดยวงเล็บเฉพาะชื่อ-สกุลผู้แต่ง ปีที่พิมพ์ และเลขหน้าเอกสารที่อ้างอิงต่อท้ายข้อความที่ต้องการอ้าง (ชื่อ สกุลผู้แต่ง ปีที่พิมพ์: เลขหน้า) หรือการอ้างอิงชื่อผู้แต่งก่อนข้อความอ้างอิง ให้วงเล็บหลังชื่อ-สกุลผู้แต่ง ปีที่พิมพ์ และเลขหน้าเอกสารที่อ้างอิง ดังนี้ ชื่อ-สกุลผู้แต่ง (ปีที่พิมพ์: เลขหน้า) ต่อด้วยข้อความที่อ้างอิง
7. รูปแบบบรรณานุกรม มีลักษณะดังนี้

ตัวอย่างบรรณานุกรม

หนังสือ

วิทยา ศักยภินันท์. (2548). **ตรรกศาสตร์: ศาสตร์แห่งการใช้เหตุผล**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

Schiffman, L.G. and Kanuk, L.L. (2000) **Consumer Behavior**. 7th ed. Upper Saddle River, N.J.: Prentice-Hall.

หนังสือแปล

คิโยซากิ, เบิร์ต ที. (2545). **พ่อรวยสอนลูก 5: โรงเรียนธุรกิจ**. แปลโดย พิบูลย์ ติษฐ์อุดม. กรุงเทพฯ: ซีเอ็ดดูเคชั่น.

วิทยานิพนธ์

กรรณิการ์ ชินะโชติ. (2522). “คำไทยและอิทธิพลบางประการของภาษาไทยในภาษาเขมร.”
วิทยานิพนธ์ ปริญญาตรีบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

บทความจากหนังสือ

ฉวีลักษณ์ บุญยะกาญจน. (2534). “สารนิเทศเพื่อชุมชน.” ใน รุ่งทิพย์ ห่อวโนทยาน,
บรรณาธิการ. กลยุทธ์ การจัดการสารนิเทศเพื่อการพัฒนา, หน้า 74-77.
กรุงเทพฯ: สมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทย.

บทความวารสาร

พิมพ์พันธ์ เวสสะโกศล. (2546). “การศึกษาสำรวจคุณสมบัติของนักแปล.” วารสาร
ศิลปศาสตร์ 3 (1) (มกราคม-มิถุนายน): 79-94.

บทความจากหนังสือพิมพ์

โสภิต ทองปาน. “การพัฒนาชนบทในอดีต.” มติชน (15 มกราคม): 6, 2544.
“Magic grass.” The Nation (30 January): CL Focus, 1999.

การสัมภาษณ์

แม่นมมาส ขวลิต, คุณหญิง. (11 มีนาคม 2537). สัมภาษณ์. นายกสมาคมห้องสมุดแห่ง
ประเทศไทย.
ยงยุทธ เชี่ยวชาญ. (3 มิถุนายน 2555). สัมภาษณ์. ประธานชุมชนเทพพิทักษ์ เทศบาลเมือง
จังหวัดกาฬสินธุ์.

ข้อมูลจากอินเทอร์เน็ต

“การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.” (2548). กิจกรรมท่องเที่ยวดูนก. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก:
[http : //www.tat.or.th/thai/travelling_eco_tourism.php?travel_id=7.](http://www.tat.or.th/thai/travelling_eco_tourism.php?travel_id=7)
[สืบค้นเมื่อ 11 กันยายน 2548]

The Body Shop Australia. (2002) (Homepage of the Body Shop Australia.) [Online].
21 Nov. 2000-Last update. Available: [http:// www.thebodyshop.com.au.](http://www.thebodyshop.com.au)
[Accessed 27 Nov. 2002].

8. ตัวอักษรและรูปแบบการพิมพ์

ตัวอักษร DB ThaiText X 16

รูปแบบการพิมพ์

ด้านบน 2.5 เซนติเมตร ด้านซ้าย 2.5 เซนติเมตร

ด้านล่าง 2 เซนติเมตร ด้านขวา 2 เซนติเมตร

รายการ	ลักษณะตัวอักษร	รูปแบบการพิมพ์	ขนาดตัวอักษร
ชื่อบทความ	เน้น	ชิดซ้าย	18
ชื่อผู้แต่ง	ปกติ	ชิดขวา	13
บทคัดย่อ	เน้น	ชิดซ้าย	13
หัวข้อแบ่งตอน	เน้น	ชิดซ้าย	13
หัวข้อย่อย	เน้น	ใช้หมายเลขกำกับ	16
เนื้อหาบทความ	ปกติ	-	16
ข้อความในตาราง	ปกติ	-	14
ข้อความอ้างอิง	เอน	-	14
หนังสืออ้างอิง	เน้น	ชิดซ้าย	13

จริยธรรม การตีพิมพ์ผลงาน

บทบาทและหน้าที่ของผู้เขียนบทความ (Author Ethical Responsibilities)

1. บทความที่จะได้รับการพิจารณาตีพิมพ์จะต้องเป็นบทความที่ไม่เคยตีพิมพ์ที่ไหนมาก่อนและไม่ส่งต้นฉบับบทความซ้ำซ้อนกับวารสารอื่น
2. เนื้อหาของบทความจะต้องเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของวารสาร
3. บทความต้องไม่คัดลอกผลงานของผู้อื่น
4. ผู้เขียนต้องอ้างอิงผลงานของผู้อื่น หากมีการนำผลงานเหล่านั้นมาใช้ในบทความของตัวเอง เช่น ภาพ ตาราง เป็นต้น
5. ผู้เขียนต้องตรวจสอบความถูกต้องของรายการเอกสารอ้างอิง ทั้งในแง่ของรูปแบบและเนื้อหา
6. ผู้เขียนบทความจะต้องปรับบทความตามรูปแบบและขนาดตัวอักษรตามแบบฟอร์ม (Template) ของวารสาร
7. ผู้เขียนที่มีชื่อปรากฏในบทความทุกคน ต้องเป็นผู้ที่มีส่วนในการดำเนินการบทความจริง
8. ผู้เขียนต้องระบุแหล่งทุนที่สนับสนุนในการทำวิจัยนี้ และ/หรือมีผลประโยชน์ทับซ้อนจะต้องระบุในบทความ และแจ้งให้บรรณาธิการทราบ
9. ผู้เขียนไม่ควรนำเอกสารวิชาการที่ไม่ได้อ่านมาอ้างอิง หรือใส่ไว้ในเอกสารอ้างอิง
10. การกล่าวขอบคุณผู้มีส่วนช่วยเหลือในกิตติกรรมประกาศนั้น หากสามารถทำได้ผู้เขียนบทความควรขออนุญาตจากผู้ที่เกี่ยวข้องจะขอบคุณเสียก่อน
11. ในบทความผู้เขียนจะต้องไม่รายงานข้อมูลที่คลาดเคลื่อนจากความเป็นจริง ไม่ว่าจะเป็นการสร้างข้อมูลเท็จ หรือการปลอมแปลง บิดเบือน รวมไปถึงการตกแต่ง หรือเลือกแสดงข้อมูลเฉพาะที่สอดคล้องกับข้อสรุป
12. กรณีที่ผลงานเป็นการศึกษาวิจัยและทำการทดลองในคนหรือสัตว์ทดลอง โดยการทดลองในคนอาจส่งผลกระทบต่อศักดิ์ศรี สิทธิ ความปลอดภัย และสุขภาพของคนขอให้แนบหนังสือรับรองจริยธรรมจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์หรือสัตว์ทดลอง ทั้งนี้ การอนุมัติให้ลงตีพิมพ์ขึ้นอยู่กับพิจารณาจากกองบรรณาธิการวารสารฯ ถือเป็นที่สุด

บทบาทและหน้าที่ของบรรณาธิการวารสาร (Editor Roles and Responsibility)

1. บรรณาธิการมีหน้าที่พิจารณาคุณภาพของบทความ เพื่อตีพิมพ์เผยแพร่ในวารสารที่ตนรับผิดชอบ และไม่ตีพิมพ์บทความที่เคยตีพิมพ์ที่อื่นมาแล้ว
2. บรรณาธิการต้องไม่เปิดเผยข้อมูลของผู้เขียน และผู้ประเมินบทความแก่บุคคลอื่นๆ
3. บรรณาธิการมีหน้าที่พิจารณาตีพิมพ์เผยแพร่ผลงานวิจัยที่มีระเบียบวิธีวิจัยที่ถูกต้อง และให้ผลที่น่าเชื่อถือ โดยนำผลของการวิจัยมาเป็นตัวชี้ว่า สมควรตีพิมพ์เผยแพร่หรือไม่
4. บรรณาธิการต้องไม่มีผลประโยชน์ทับซ้อนกับผู้เขียนและผู้ประเมิน
5. บรรณาธิการต้องมีการตรวจสอบบทความในด้านการคัดลอกผลงานผู้อื่น (Plagiarism) อย่างจริงจัง
6. เมื่อบรรณาธิการตรวจพบการคัดลอกผลงานของผู้อื่น จะต้องระงับการประเมินและติดต่อผู้เขียน เพื่อพิจารณาตอบรับหรือปฏิเสธการตีพิมพ์การตีพิมพ์
7. หากบรรณาธิการตรวจพบว่า บทความมีการลอกเลียนบทความอื่นโดยมิชอบ หรือมีการปลอมแปลงข้อมูล ซึ่งสมควรถูกถอดถอน แต่ผู้เขียนปฏิเสธที่จะถอนบทความ บรรณาธิการสามารถดำเนินการถอนบทความได้โดยไม่ต้องได้รับความยินยอมจากผู้เขียน ซึ่งถือเป็นสิทธิและความรับผิดชอบต่อบทความของบรรณาธิการ

บทบาทและหน้าที่ของผู้ประเมินบทความ (Reviewer Roles and Responsibilities)

1. ผู้ประเมินบทความต้องไม่เปิดเผยข้อมูลในบทความแก่บุคคลอื่นๆ ที่ไม่เกี่ยวข้องในช่วงระยะเวลาของการประเมินบทความ
2. หากผู้ประเมินบทความมีผลประโยชน์ทับซ้อนกับผู้เขียนผู้ประเมินบทความจะต้องแจ้งให้บรรณาธิการวารสารทราบและปฏิเสธการประเมินบทความนั้นๆ
3. ผู้ประเมินบทความควรรับประเมินบทความเฉพาะสาขาวิชาที่ตนมีความเชี่ยวชาญ และหากมีส่วนใดของบทความที่มีความเหมือนกัน หรือซ้ำซ้อนกับผลงานชิ้นอื่นๆ ผู้ประเมินบทความต้องแจ้งให้บรรณาธิการทราบ

